

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

Fakulta práva

OBETE KRIMINALITY

Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou
účasťou

Zostavila a editovala Daniela Košecká

Obete kriminality
Seminár s medzinárodnou účasťou
26. november 2015
Paneurópska vysoká škola, Bratislava

IRIS 2015

Seminár s medzinárodnou účasťou sa konal v rámci vedeckovýskumného projektu „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“ APVV-0752-12 realizovaného z grantu udeleného Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja. Z prostriedkov pridelených agentúrou bolo financované aj vydanie tohto zborníka.

AGENTÚRA
NA PODPORU
VÝSKUMU A VÝVOJA

Zostavila:

Mgr. Daniela Košecká, PhD.

Recenzenti:

prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., dr. h. c. mult.

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Programový výbor:

Mgr. Daniela Košecká, PhD.

Prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc.

prof. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.

Doc. PhDr. Alojz Ritomský, PhD.

JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.

PhDr. JUDr. Libor Klimek, PhD.

Za jazykovú úpravu a pôvodnosť jednotlivých príspevkov zodpovedajú ich autori.

© Paneurópska vysoká škola

ISBN 978-80-89726-45-5

EAN 9788089726455

Obsah

Květoň Holcr Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách	4
Jaroslav Holomek Pocit bezpečia na Slovensku 2015	20
Daniela Košecká – Alojz Ritomský Hodnotenie vybraných aspektov kvality života z pohľadu obetí kriminality	36
Anna Ďurfina Obete podvodov	50
Igor Doboš – Michal Čerňanský Domáce násilie a právne prostriedky ochrany obetí domáceho násilia	57
Alena Marešová Některé příčiny latentní kriminality	62
Milada Martinková Výsledky výzkumu obětí kriminality v České republice v roce 2013	68
Daša Malíková – Barbora Holubová Národná linka pre ženy zažívajúce násilie ako zdroj informácií o obetiach kriminality	72
Zuzana Očenášová Skúsenosti žien so sexuálnym násilím – kvalitatívny výskum	88
Ivana Klimentová Pomoc obetiam sexuálneho násilia, zneužívania a znásilnenia	99
Ivan Rác Osobitné skupiny žien ohrozených násilím v partnerských vzťahoch	109
Jana Klesniaková Fenómén stalkingu a pomoc jeho obetiam v česko-slovenskom porovnaní	135
Dominika Dánková Detské obete kriminality	152
Libor Klimek Európsky ochranný príkaz v navrhovanej právnej úprave Slovenskej republiky	163
Tomáš Bečár Násilie páchané na senioroch	173
Lenka Machyniaková Domáce násilie v partnerských vzťahoch	180
Michaela Jurisová Viktimologické hnutia – ich existencia a fungovanie ako vývojový trend v oblasti pomoci obetiam kriminality	195
Danka Knápková Obete domáceho násilia	213
Marcela Tittlová Možnosti kriminologického a trestnoprávneho riešenia domáceho násilia	229
Dominik Škohel Obete kyberšikany	236

OBETE VŠEOBECNEJ KRIMINALITY V POLICAJNÝCH ŠTATISTIKÁCH

VICTIMS OF CRIME IN POLICE STATISTICS

Květoň Holcr

Abstrakt

Údaje o dynamike, stave a štruktúre obetí kriminality vykazované policajnými štatistikami a údaje viktimologických výskumov vykazujú už dlhodobo relatívne významné odlišnosti. Nápadné sú osobitne zostupné tendencie stavu kriminality registrované políciou na jednej strane a ich ustálenými alebo narastajúcimi tendenciami vykazovanými viktimologickými výskumami na strane druhej. Stať je zamýšľaná ako podklad na porovnanie policajných štatistík s výstupmi viktimologických výskumov a je výstupom riešeného projektu APVV-0752-12 „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“ podporeného Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja.

Kľúčové slová: obeť, obeť kriminality, poškodený, napadnutá osoba

Abstract

Data on dynamics, state and classification of the victims of crime reported by the police statistics and data of the victimological researches have shown in a long term relatively important differences. Notable are specifically adjusted tendencies of the states of crime registered by the police, on the one hand, and conventional or increasing tendencies reported by victimological researches, on the other hand. The contribution is intended as a basis for comparison of police statistics with outputs of victimological research.

Key words: victim, the victim of crime, injured, assaulted person

Úvod

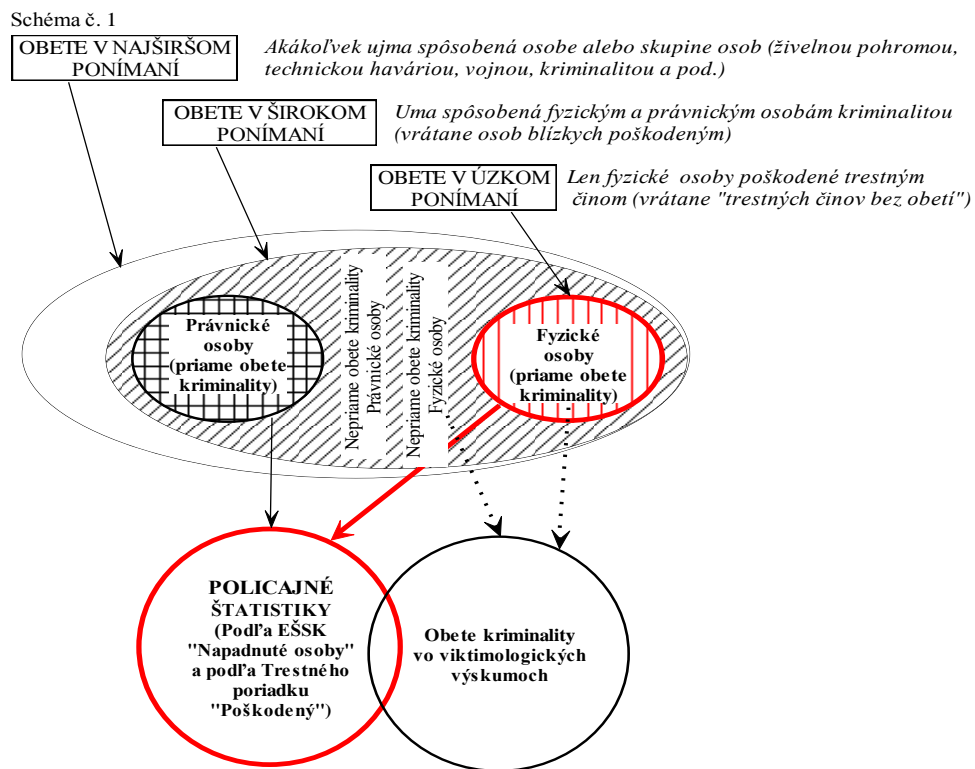
Pojmom „obete“ sú označované nanajvýš rôznorodé, viacúrovňové, vnútorne bohato štruktúrované a taktiež premenlivé fenomény, ktorých skúmanie a riešenie vchádza priamo alebo sprostredkované do mnohých vedných odborov, sú predmetom nespočetných výskumov¹ a generujúce nemenej početné praktické aktivity viac alebo menej minimalizujúce či dokonca eliminujúce nežiaduce príčiny a následky viktimácie.² Netreba osobitne preukazovať, že obetiam venujú pozornosť nemenej početné inštitúcie, organizácie a ďalšie subjekty, vrátane polície.

¹ Pozri: HOLOMEK, J. et. al., 2013. *Viktimológia*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o. str. 41-52.

² K následkom viktimácie podrobnejšie pozri: KOŠECKÁ, D., RITOMSKÝ, A., 2012. *Dopad násilnej kriminality na jej obeť súvisiaci s okolnosťami viktimizácie: zistenia z celoštátneho výskumu obetí na Slovensku*. In: *Karlovarská právní revue : recenzovaný časopis se zaměřením na právní vědu a praxi, kriminalistiku a forenzní disciplíny*. - ISSN 1801-2193. - Roč. 8, č. 3 (2012), s. 29-48.

Obsah a rozsah pojmu obeť v jeho **najširšom ponímaní** je prioritne viktimologickým pojmom na označenie akejkoľvek ujmy spôsobenej fyzickým alebo právnickým osobám, spôsobenej prírodnými pohromami, technologickými katastrofami, vojnami, kriminalitou a pod. Aj prostá deskripcia takto ponímanej obeť kriminality by nesporne nie len presiahla požadovaný rozsah príspevku, ale aj obsahové zameranie seminára. Zosúladenie obsahu príspevku s jeho názvom a rozsahom teda vyžaduje jeho obmedzenie len obeť v ich **širokom a úzkom ponímaní** (schéma č. 1).

Za obeť v širokom a úzkom ponímaní sú považované osoby, ktorým bola spôsobená ujma kriminalitou, pričom za obeť kriminality v širokom ponímaní sú považované aj právnické osoby a za obeť v úzkom ponímaní sú považované len osoby fyzické. Navyše takto ponímané obeť kriminality zahŕňajú jednak obeť priame, teda osoby ktoré utrpeli priamu ujmu, ale rovnako aj obeť nepriame, dotknuté kriminalitou sprostredkovane (napr. dodávatelia okradnutej firmy, rodinní príslušníci, príbuzní, blízki a pod.).³ Pomerne bohatá štruktúra obeť kriminality bez precíznejšieho pojmového vymedzenia jej štruktúrnych komponentov býva neraz zdrojom väčších či menších nepresností a následne aj omylov, nedorozumení a sporadicky až účelového zavádzaní. Následný stručný opis pojmov však nepretenduje na ich vyčerpávajúce vymedzenie, jeho účel je neporovnateľne skromnejší, vymedzenie ich ponímania v tejto stati.

„Obeť kriminality“ je pojmom kriminologickým, ktorý má síce najširší rozsah, avšak len malý informatívny obsah. Vypovedá iba o tom, že ujma bola spôsobená kriminalitou. Aj odborná kriminologická verejnosť však poníma kriminalitu najmenej v dvoch významoch. Prvú považujú kriminalitu za **sociálno-právny** fenomén (legálne ponímanie kriminality) a druhú ju považujú za fenomén **sociálno-patologický** (sociologizujúce ponímanie

³ Pozri: HOLOMEK, J. et. al., 2013. Viktimológia. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.. ISBN 978-80-7380-446-6

kriminality). Obe poňatia majú bezpochyby svoje prednosti a nedostatky. Nespornou prednosťou sociologizujúceho ponímania kriminality je jeho záujem aj o také spoločensky nežiaduce správanie, ktoré síce nie je trestnoprávne sankcionované, ale neraz do nich prerastá (napr. alkoholizmus, gamblerstvo a pod.). Jeho nevýhodou je až prílišná neurčitosť, absencia hranice medzi kriminalitou a jej „predpolím“. V krajinách kontinentálnej Európy je uprednostňované exaktnejšie, „legálne“ ponímanie kriminality vychádzajúce z trestného práva. Prirodzene, že kriminológia ako samostatný plnohodnotný vedný odbor si vypracováva svoj jazyk, vypracováva si svoj pôvodný kategoriálny aparát, alebo (ako mnohé iné vedné odbory) adoptuje kategórie iných vedných odborov.

Kriminologickému pojmu obeť kriminality je najbližšie trestnoprávny pojem poškodený, ktorým je „...osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody“.⁴ Pojmy obeť a poškodený sú si síce blízke, nie sú však totožné. Pojem poškodený sa nevzťahuje na nepriame obeť a teda je užší než pojem obeť kriminality, ale súčasne je širší, zahŕňa aj právnické osoby.

V policajných štatistikách⁵ sú obeť kriminality registrované ako „objekt napadnutia“ a sú ponímané v trestnoprávnom význame, teda ako „poškodený“. Registrované napadnuté osoby ale tvoria len časť ich skutočného, avšak neznámeho stavu. Zostávajúcu časť skutočného stavu kriminality tvorí časť latentná (skrytá), ktorá je predmetom početných viktimologických výskumov s cieľom zvyšovať mieru pravdepodobnosti odhadov jej stavu, štruktúry, dynamiky a pod.

Prioritným zámerom state je prezentovať porovnateľné údaje o osobách poškodených kriminalitou registrovanou v policajných štatistikách s údajmi získanými výskumom obeť kriminality. Stať teda abstrahuje od nepriamo poškodených právnických osôb, ktoré nie sú ani registrované v policajných štatistikách a ani nie sú predmetom výskumu uskutočňovaného Výskumným kriminologickým centrom Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, abstrahuje aj od priamo poškodených právnických osôb, ktoré nie sú predmetom výskumu a aj od nepriamo poškodených fyzických osôb, ktoré nie sú registrované v policajných štatistikách (tab. č. 1).

Tab. č. 1	Priamo poškodené fyzické osoby	Nepriamo poškodené fyzické osoby	Priamo poškodené právnické osoby	Nepriamo poškodené právnické osoby
Obete registrované v policajných štatistikách	ÁNO	<i>Nie</i>	ÁNO	<i>Nie</i>
Obete vo viktimologických výskumoch	ÁNO	ÁNO	<i>Nie</i>	<i>Nie</i>

Uprednostnené sú teda údaje o priamo napadnutých fyzických osobách, ktoré sú porovnateľné so „skúmanými deliktami“ výskumu obeť kriminality uskutočňovaného už

⁴ § 46 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

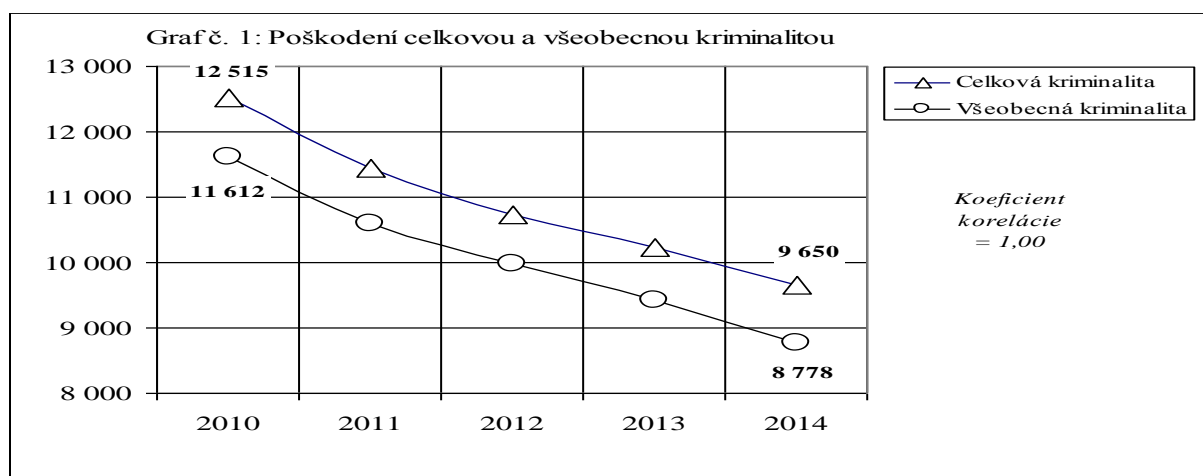
⁵ ČÍSELNÍKY A KONTROLNÉ TABULKY Evidenčno-štatistického systému kriminality (EŠSK) .2006. Bratislava: Prezídium Policajného zboru.

osmy rok Fakultou práva Paneurópskej vysokej školy.⁶ Stanovený rozsah state neumožňuje uvádzané údaje interpretovať. **Údaje sú zamýšľané ako podklad pre ich porovnanie s údajmi získanými viktimologickými výskumami, resp. údajmi získanými z iných korektných zdrojov.**

1. Dynamika druhov všeobecnej kriminality v rokoch 2010 - 2014

Poškodení všeobecnou (resp. pouličnou) kriminalitou tvoria len časť poškodených celkovou kriminalitou. Zatiaľ čo poškodených celkovou kriminalitou tvoria poškodení všetkými registrovanými trestnými činmi, **poškodení všeobecnou kriminalitou tvoria len poškodení kriminalitou majetkovou, násilnou a mravnostnou.**⁷

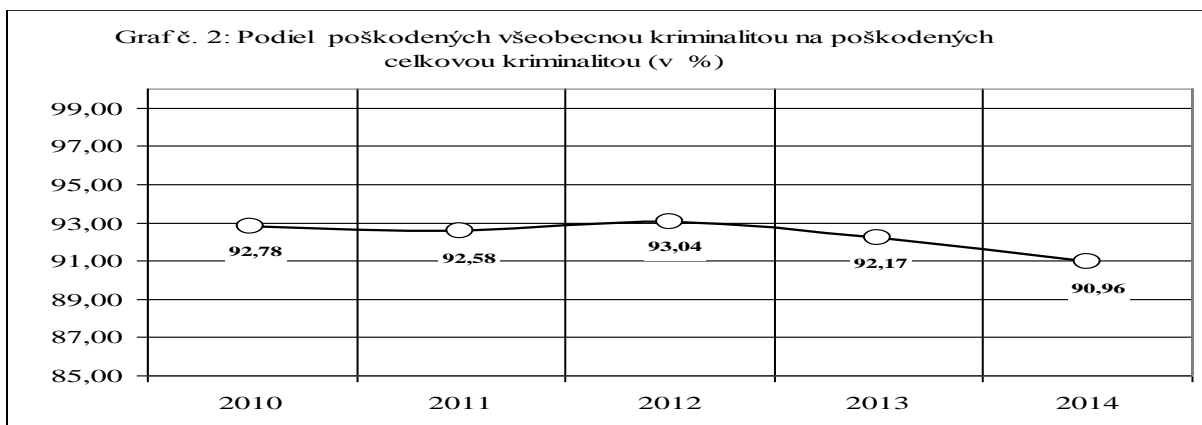
Za ostaných päť rokov (2010 – 2014) charakterizovala dynamiku stavu poškodených všeobecnou kriminalitou jednak zostupná tendencia, ale súčasne aj jej relatívne ustálený podiel na celkovom stave poškodených kriminalitou, ktorý sa pohyboval od 90,96% do 93,04% a čo najmä, ich vysoký koeficient korelácie (grafy č. 1 a 2). Policajné štatistiky poškodených všeobecnou kriminalitou teda vypovedajú s relatívne vysokou mierou pravdepodobnosti aj o poškodených celkovou kriminalitou.

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

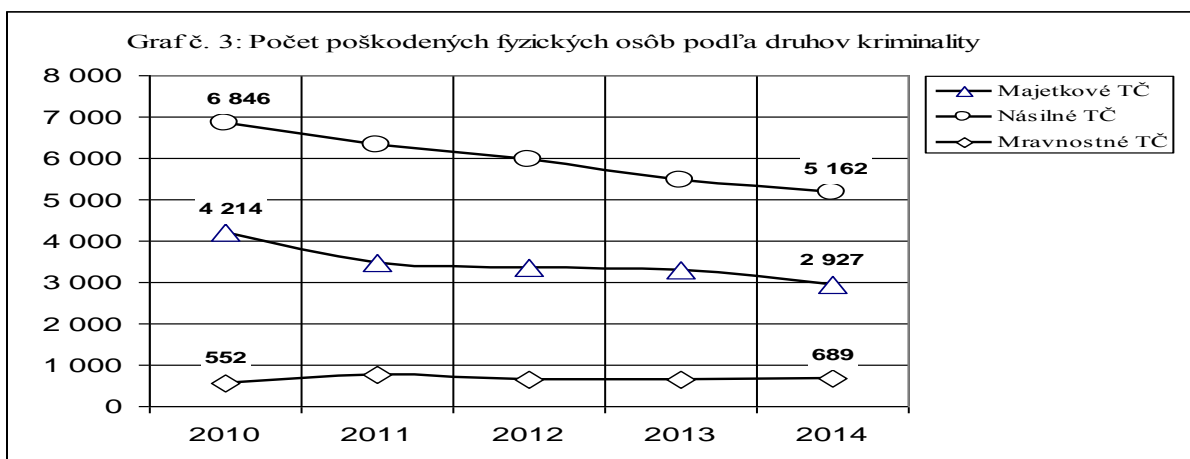
⁶ Príloha č. 1; HLOMEK, J. et al., 2013. Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: EUROKODEX. s. 61-64.

⁷ Výnimkou sú poškodení podvodom, ktorí sú v policajných štatistikách začlenení do časti „Ekonomické trestné činy“ a do roku 2012 neboli ako poškodené fyzické osoby v policajných štatistikách registrovaní.

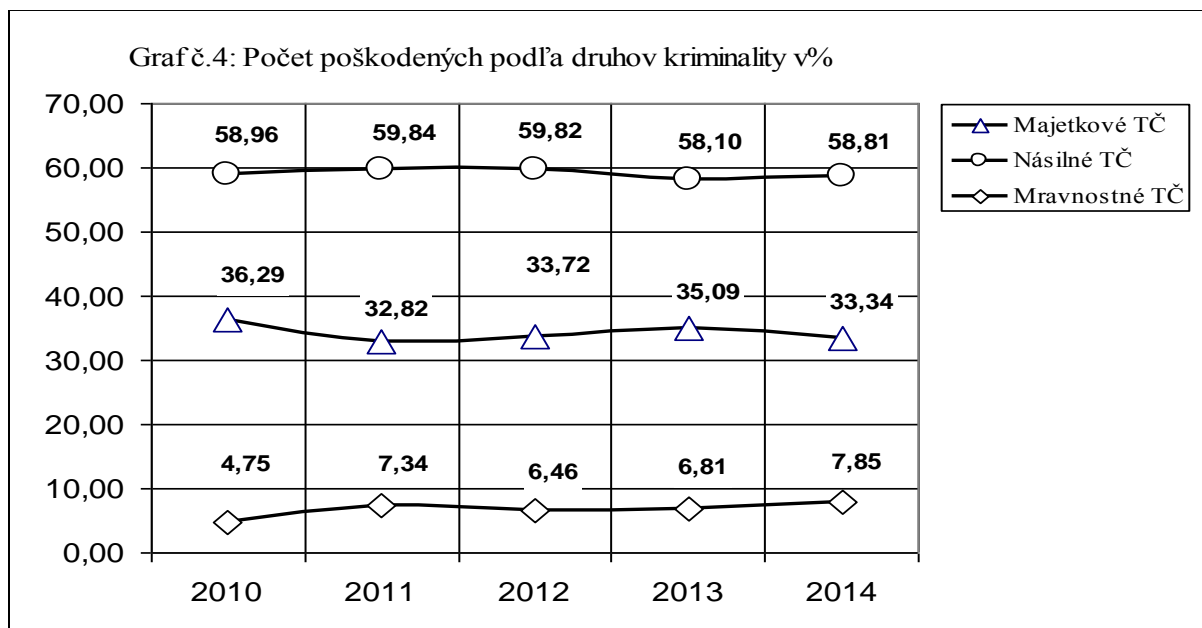

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Dynamiku štruktúry poškodených všeobecnou kriminalitou podľa jej druhov znázorňuje graf č. 3. Zatiaľ čo políciou registrované počty fyzických osôb priamo poškodených násilnou a majetkovou kriminalitou v období 2010 až 2014 významne poklesli (pri násilnej kriminalite o 28,57% a pri majetkovej kriminalite o 25,00%), poškodení mravnostnou kriminalitou narástli o 19,88%. Relatívne ustálený je podiel poškodených majetkovou a násilnou kriminalitou na všeobecnej kriminalite (graf č. 4), významnejšie narástol podiel poškodených kriminalitou mravnostnou (z 4,75% v roku 2010 na 7,85% v roku 2014).

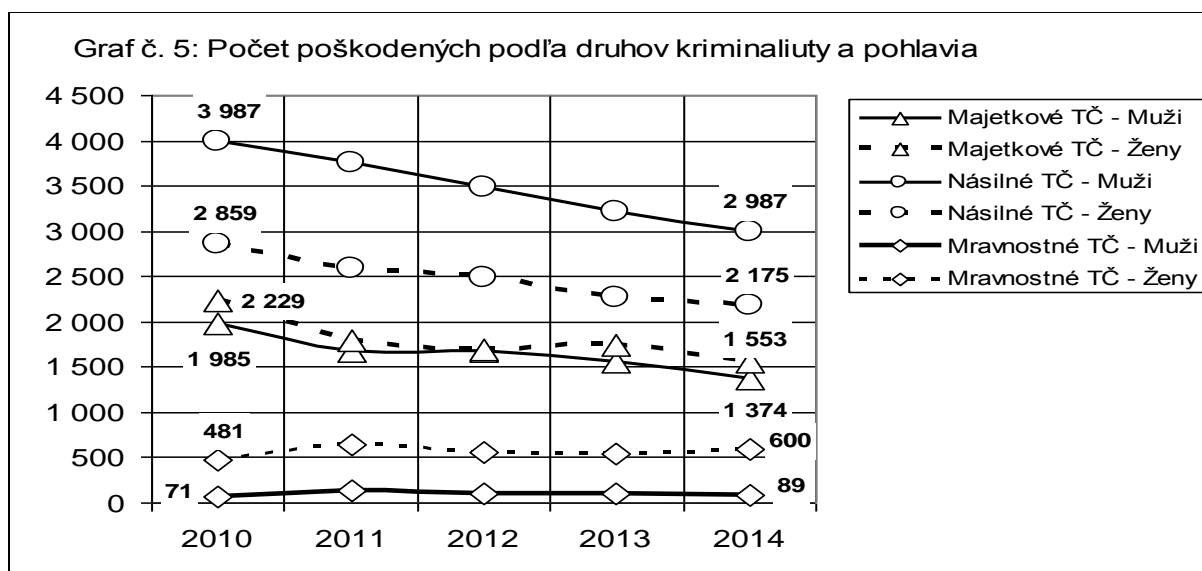

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

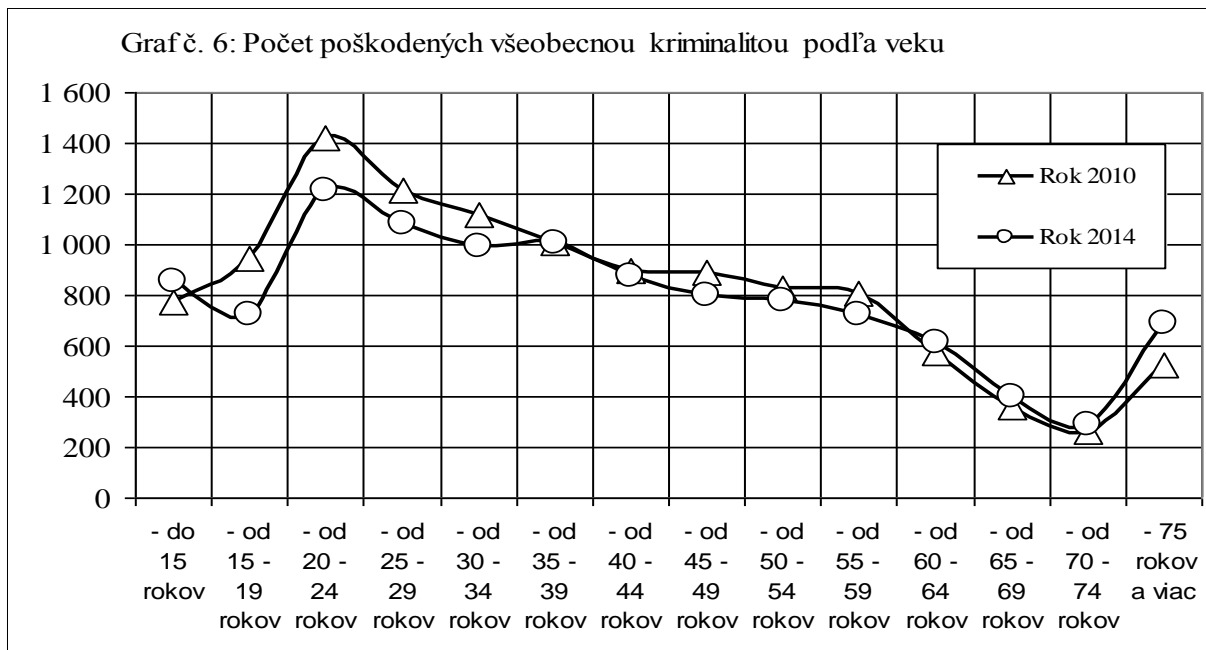
Stav a dynamika poškodených všeobecnou kriminalitou **podľa pohlavia** (graf č. 5) korešponduje so stavom a dynamikou poškodených podľa jej druhov. Poškodených mužov **násilnou** kriminalitou v uvažovanom období je o 1,16% vyšší než u žien, poškodených mužov **majetkovou** kriminalitou je o 0,45% vyšší než u žien a poškodených mužov **mravnostnou** kriminalitou je o 0,39% vyšší než u žien.

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

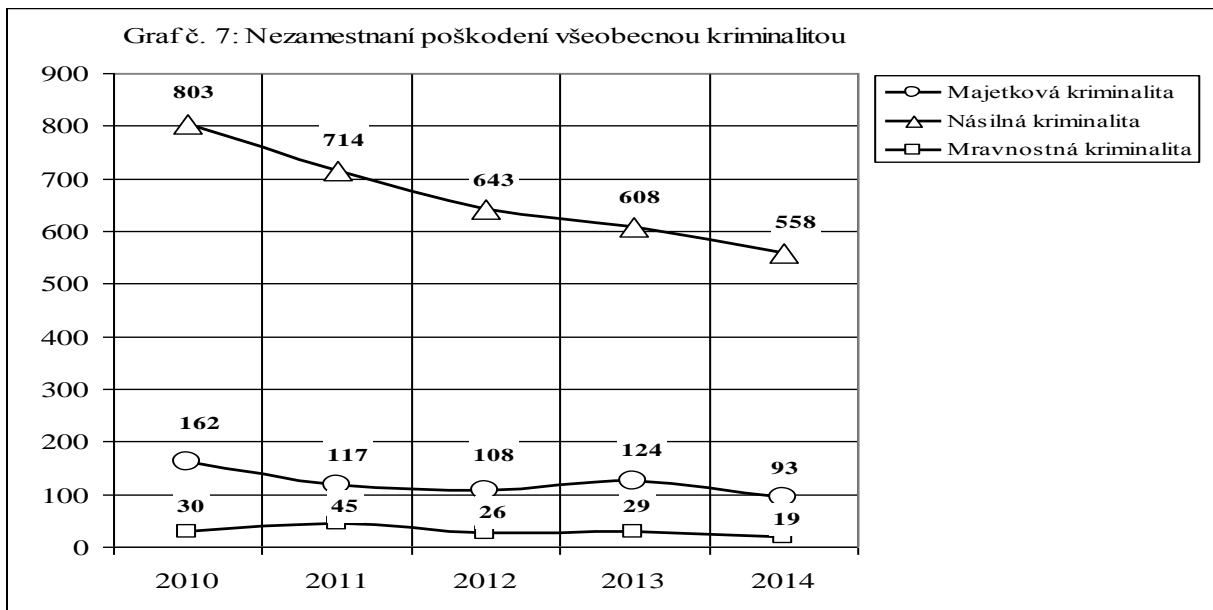
Relatívne ustálený je stav poškodených všeobecnou kriminalitou **podľa ich veku** (graf č. 6). Maximum poškodených všeobecnou kriminalitou bolo zaregistrované v intervale od 20 do 24 rokov a minimum v intervale 70-74 rokov. Nápadnejšie rozdiely medzi rokmi 2010

a 2014 boli zaregistrované v intervale 15-19 rokov (pokles o 23%) a v intervale 75 a viac rokov (nárast o 33%).

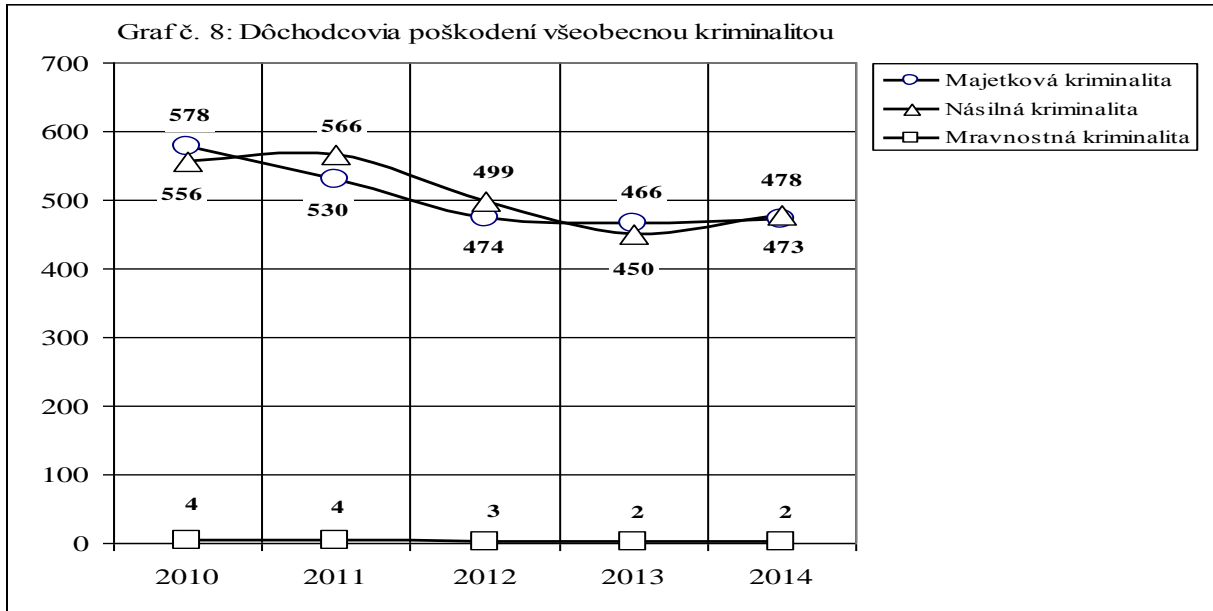
Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Dynamika poškodených všeobecnou kriminalitou podľa ich **sociálneho statusu** vykazuje v jej všetkých druhoch zostupnú tendenciu (graf č. 7). Pričom najvýznamnejší pokles počtu **nezamestnaných** poškodených nastal u kriminality majetkovej (o 42,50%) a miernejší u kriminality násilnej (o 30,51%).

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Relatívne nižší pokles poškodených všeobecnou kriminalitou nastal u **dôchodcov**. Ich počet prevyšuje počet poškodených nezamestnaných (o 29,70%) a ich počet za posledných päť rokov poklesol u majetkovej kriminality o 18,17% a u násilnej kriminality o 14,03% (graf č. 8).

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Podiel poškodených **bezdomovcov** na celkovom počte poškodených (spolu nezamestnaných, dôchodcov a bezdomovcov) je nepatrný, pohyboval sa v intervale od 2,38% v roku 2010 po 2,87% v roku 2014. Rovnako aj pokles poškodených bezdomovcov všeobecnou kriminalitou bol len mierny, od roku 2010 do roku 2014 sa zmenšil o 7,69% (graf č. 9).

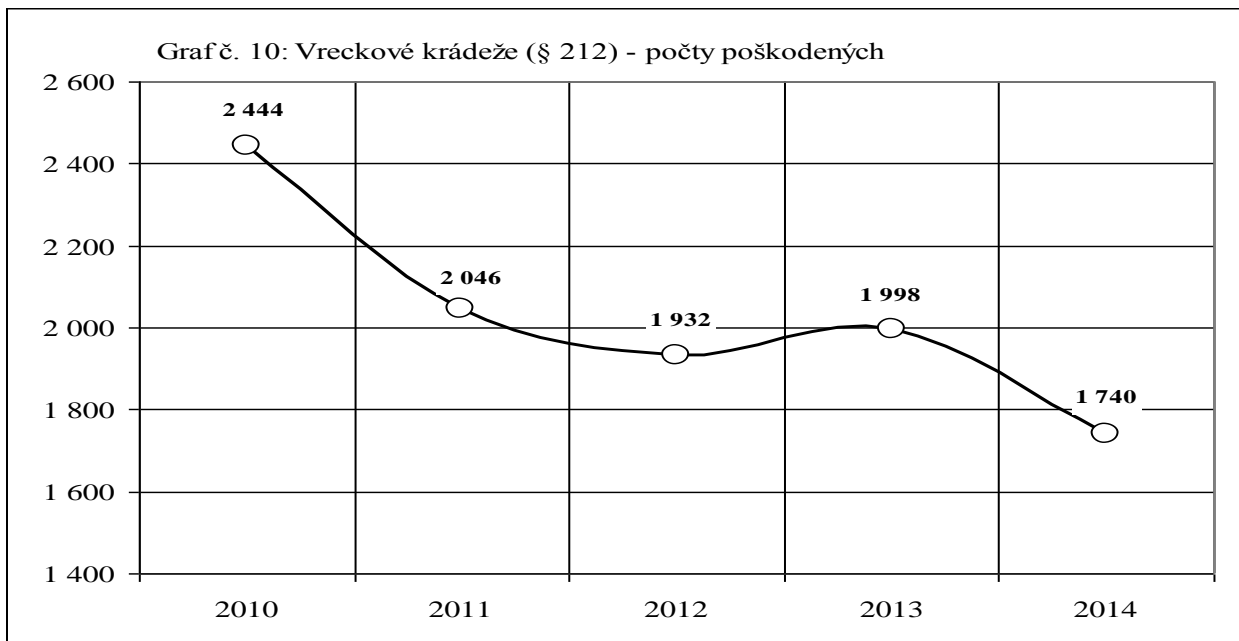

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Pomerne malý podiel poškodených mravnostnou kriminalitou na počte všetkých poškodených všeobecnou kriminalitou problematizuje korektné vyjadrenie jeho vývojových trendov. Pri relatívne malých vykazovaných počtoch poškodených mravnostnou kriminalitou pôsobenie štatistických pravidielností výrazne klesá.

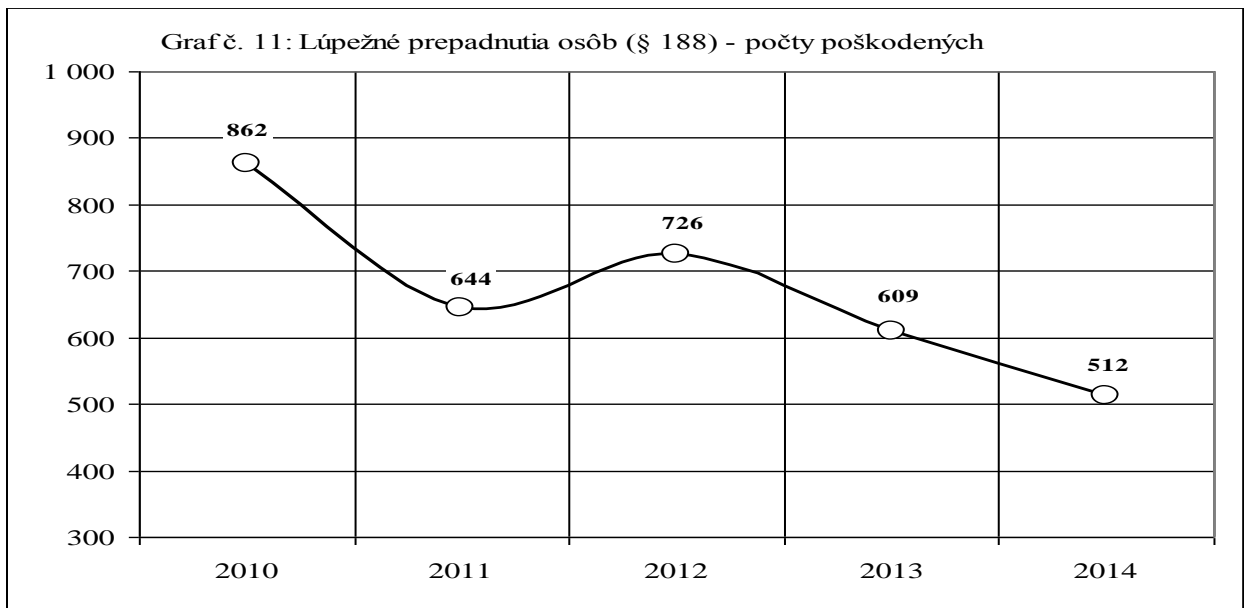
2. Dynamika poškodených osôb všeobecnou kriminalitou v rokoch 2010– 2014

Z celkového počtu dvanástich „skúmaných deliktov“⁸ je ich len päť, ktorých ekvivalenty sú registrované aj v policajných štatistikách. Nasledujúce grafy (č. 10-15) znázorňujú dynamiku stavu poškodených týmito deliktami za obdobie 2010-2014. Najvýraznejšie poklesol stav poškodených lúpežami (o 40,66%), ďalej vreckovými krádežami (o 28,81%), znásilneniami (o 25,00%), ublížením na zdraví (o 18,90%) a najmenej týraním blízkej a zverenej osoby (o 4,72%).

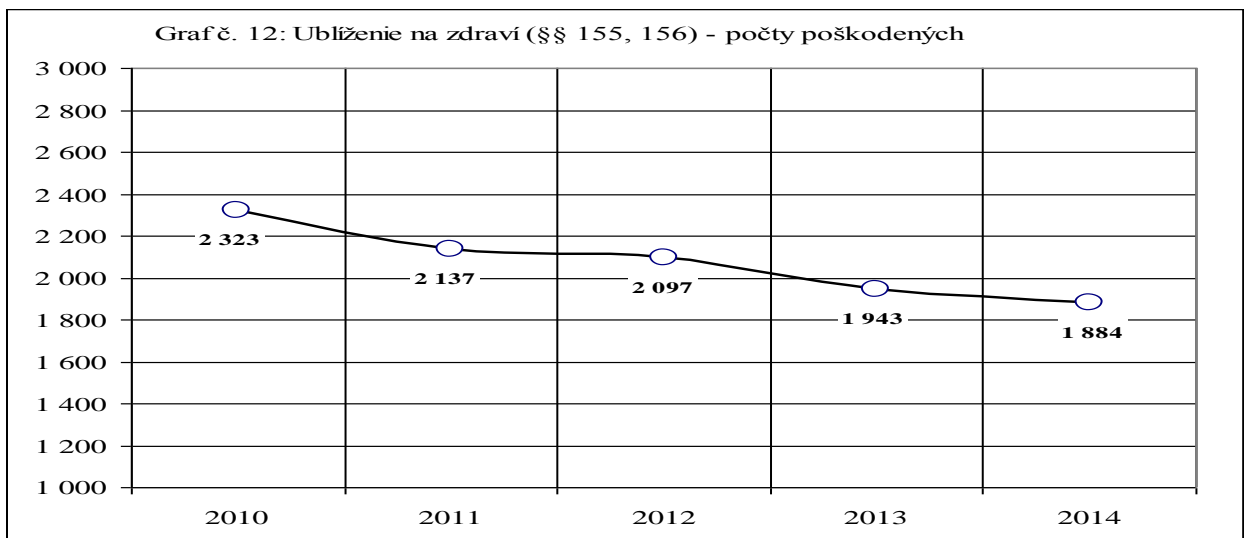

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

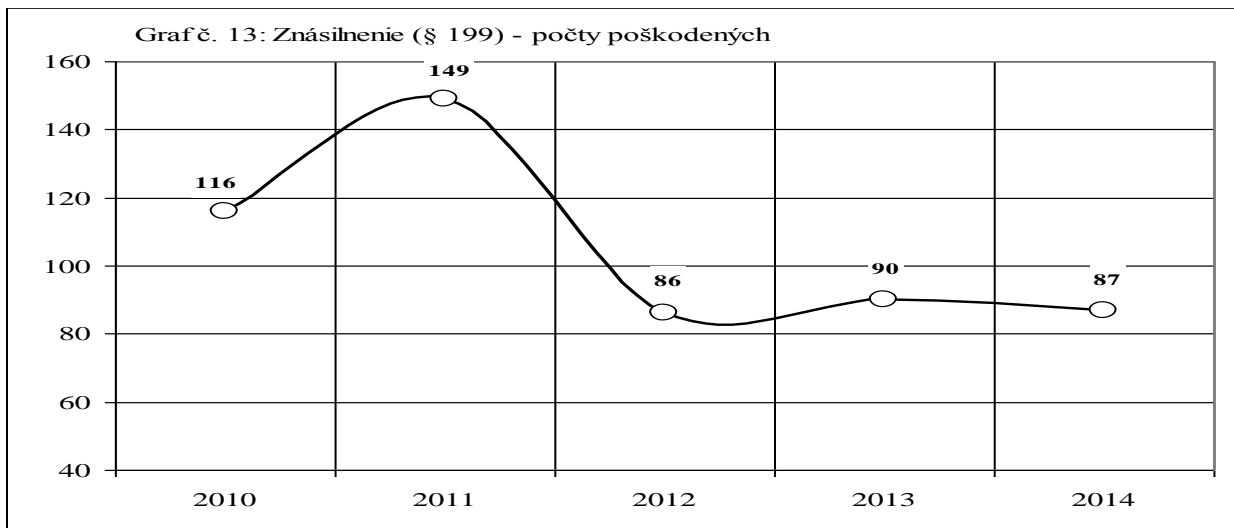
⁸ HOLOMEK, J. et. al., 2013. Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: EUROKÓDEX. s. 88.

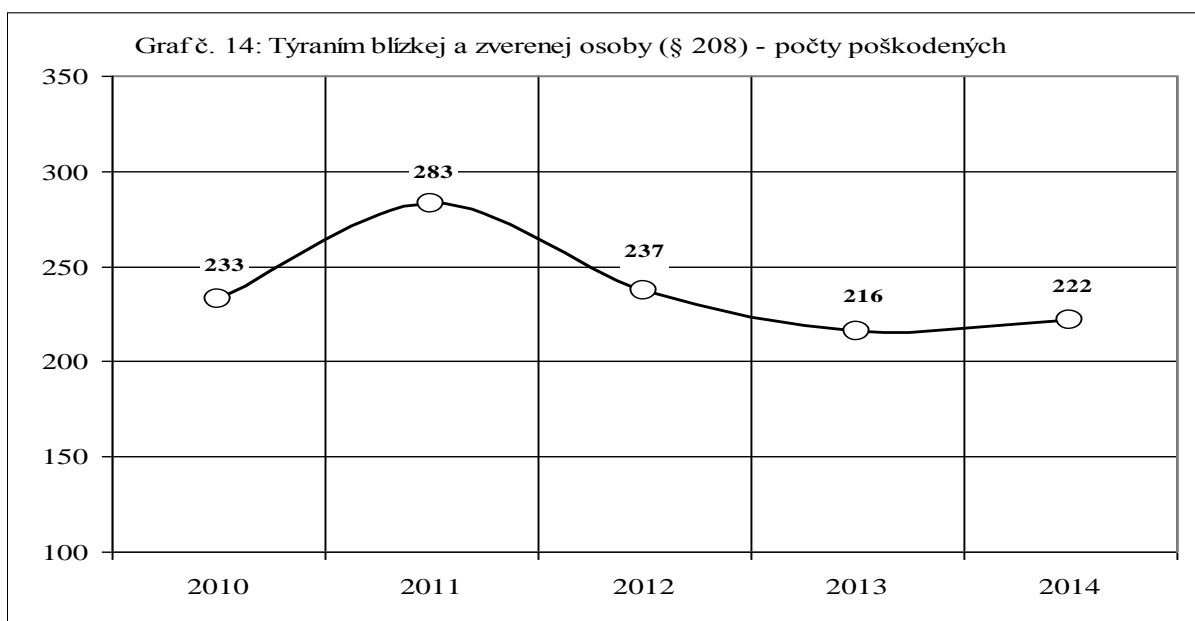
Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

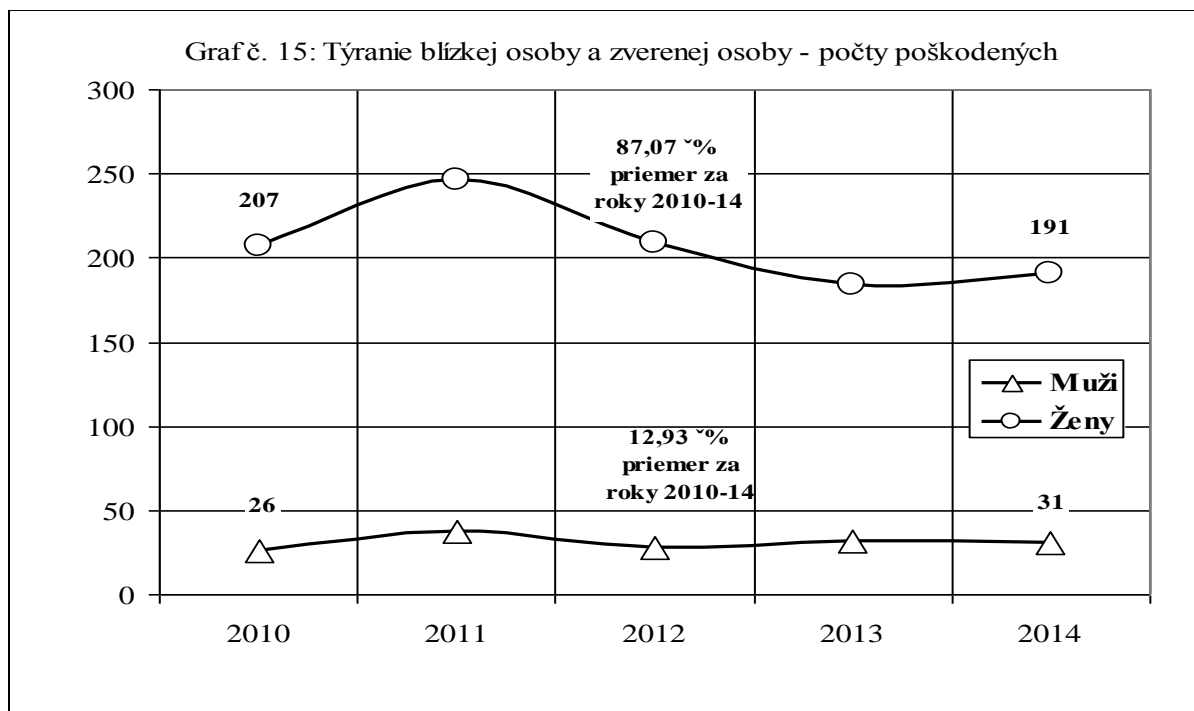
Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

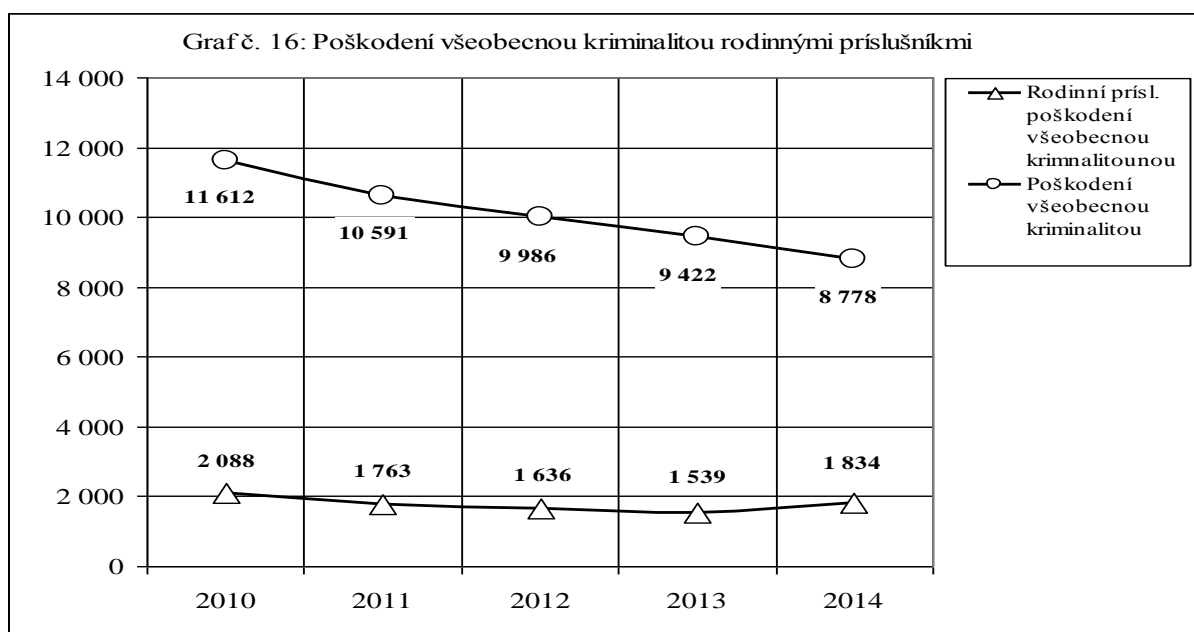
Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

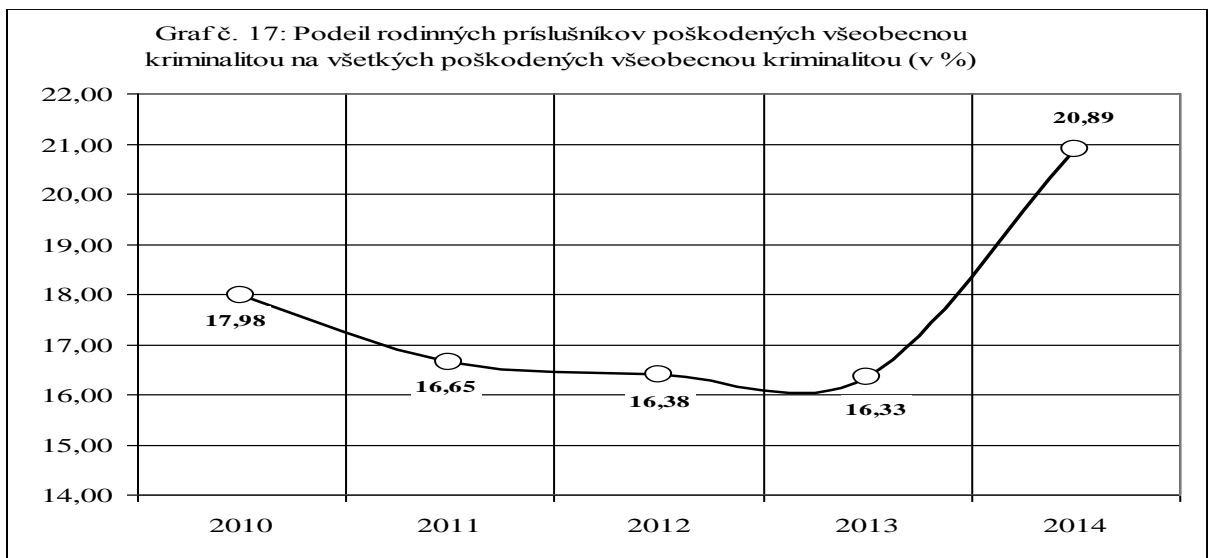
Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

3. Dynamika všeobecnej kriminality medzi rodinnými príslušníkmi

Až pätine poškodených všeobecnou kriminalitou spôsobili ujmu rodinní príslušníci (kriminalitou medzi manželmi, rodičmi a ich deťmi, súrodencami, starými rodičmi a ich vnúčatami, druhmi a družkami). Pričom počet poškodených rodinných príslušníkov všeobecnou kriminalitou (graf č. 16 a 17) klesal v rokoch 2010-2014 nápadne pomalšie (o 11,20%), než počet všetkých poškodených (o 20,40%).

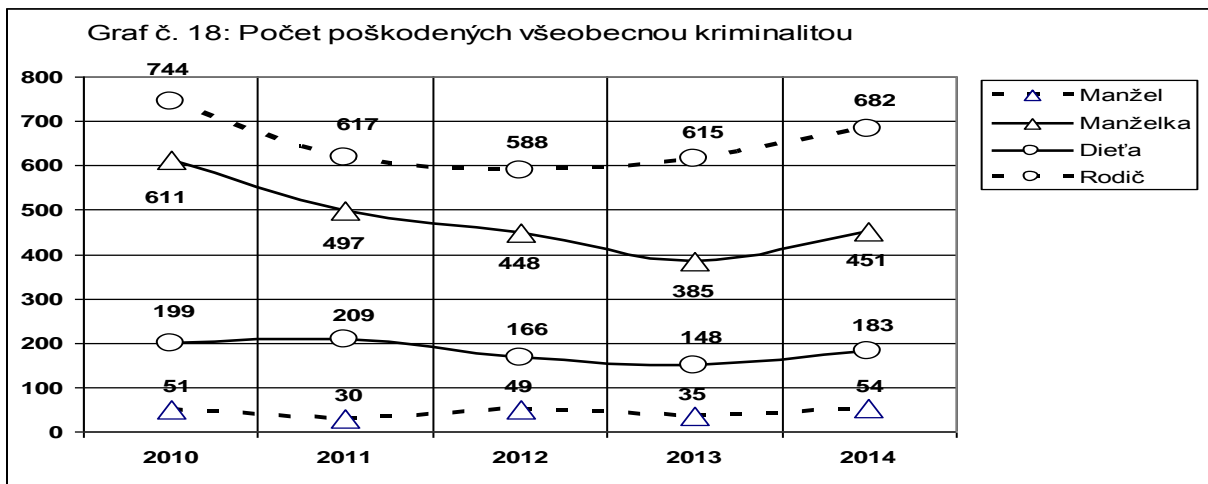

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

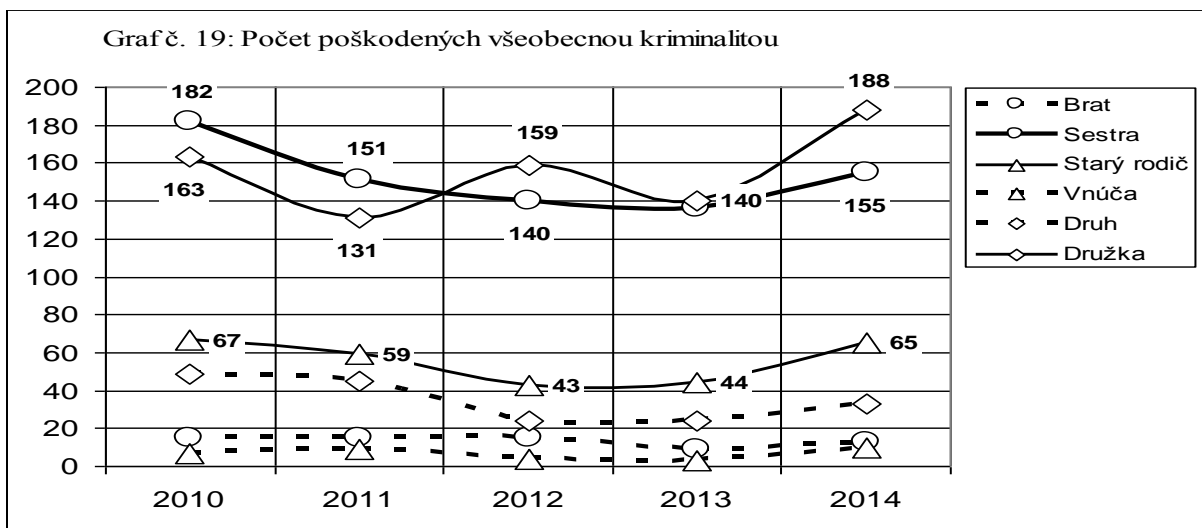

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Takmer tri štvrtiny (74,70%) poškodených rodinných príslušníkov všeobecnou kriminalitou sú manželia a rodičia a ich deti. Zostávajúcu štvrtinu (25,30%) tvoria poškodení súrodenci, starí rodičia a ich vnúčatá a druhovia a družky (graf č. 18 a 19).

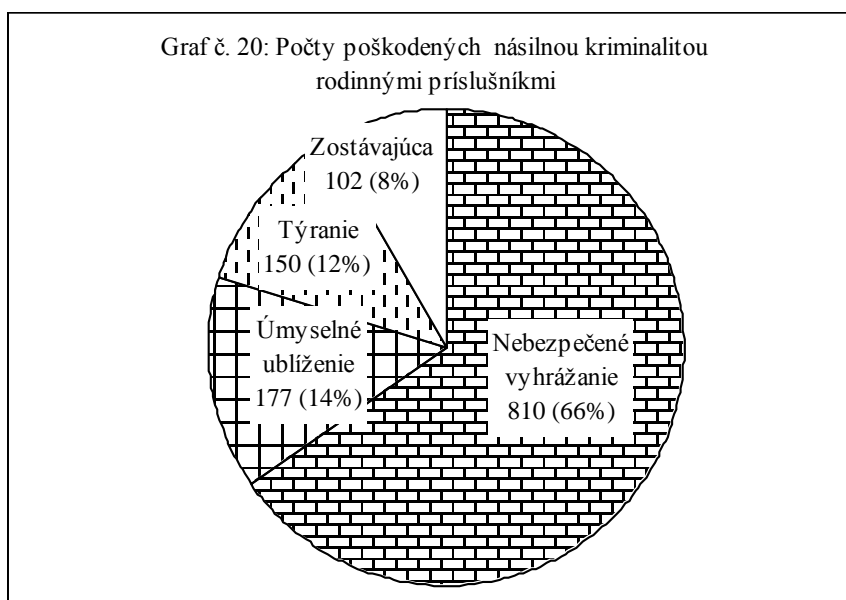

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

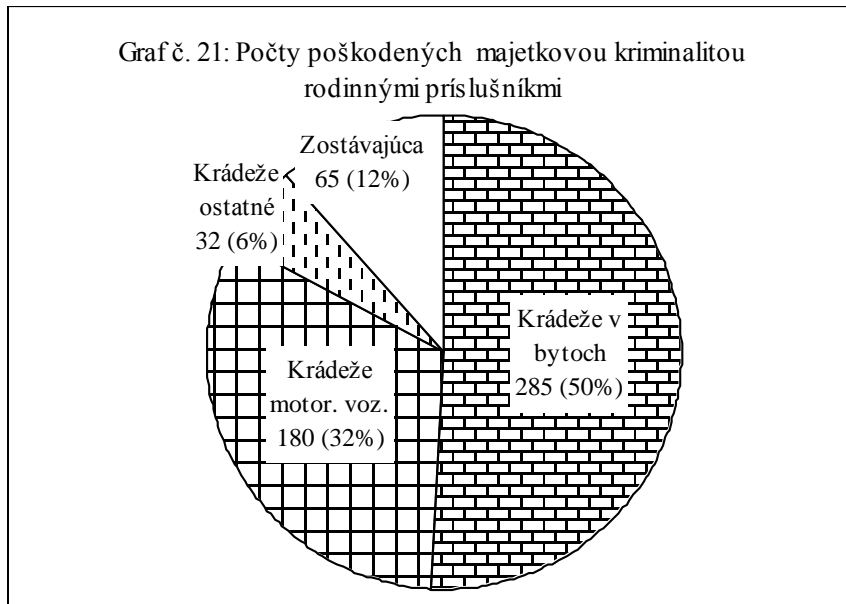

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

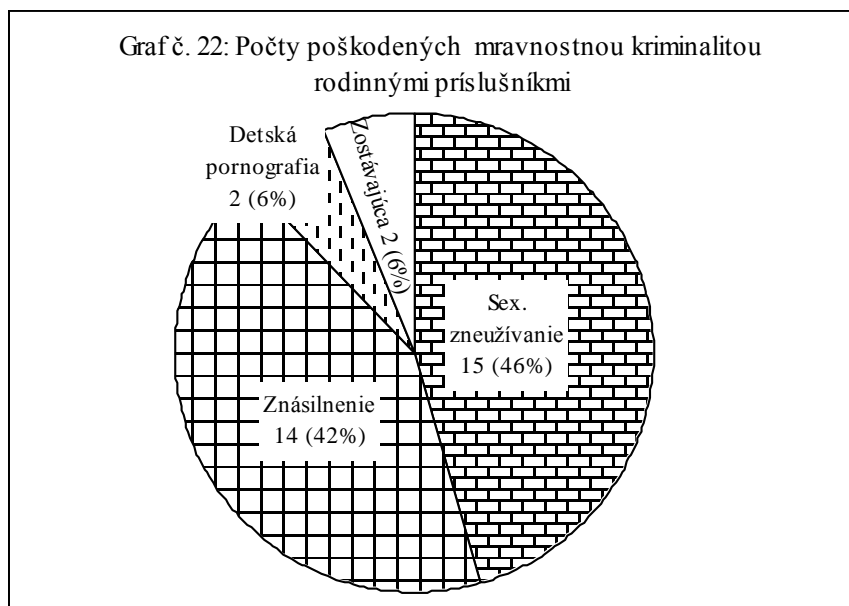
Štruktúru poškodených rodinných príslušníkov rodinnými príslušníkmi podľa druhov kriminality v roku 2014 znázorňujú grafy č. 20 až 22. U všetkých druhov všeobecnej kriminality je približne 90% poškodených prvými tromi najpočetnejšími trestnými činmi. Takto je poškodených násilnými trestnými činmi 91,77%, majetkovými trestnými činmi 88,43% a mravnostnými trestnými činmi 93,94%. Na poškodených všeobecnou kriminalitou medzi rodinnými príslušníkmi sa podieľa najvýznamnejšie kriminalita medzi rodičmi a ich deťmi (47,16%), ďalej medzi manželmi (27,54%), medzi druhmi a družkami (12,05%), súrodencami (9,16%) a starými rodičmi a vnúčatami (4,09%). Je nanajvýš pravdepodobné, že práve kriminalita medzi rodinnými príslušníkmi je vysoko nadštandardne zaťažená latenciou.

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Spracované podľa štatistických údajov Prezídia Policajného zboru

Poškodení všeobecnou kriminalitou registrovaní políciou tvoria nesporne len (neznámu) časť ich skutočného počtu. Napriek tomu policajné štatistiky kriminality poskytujú najkomplexnejšie a najsystematickejšie informácie o jej základných ukazovateľoch. Pričom z dlhodobovo vedených štatistík kriminality vyplýva, že najpremenlivejšie sú údaje o stave kriminality (najvýznamnejšie ovplyvňovanom najmä ochotou občanov oznamovať kriminalitu polícii, výkonnosťou samotnej polície, zmenami trestnoprávnej legislatívy a pod.), menej premenlivé sú údaje o štruktúre kriminality (o zastúpení druhov kriminality v celkovej kriminalite) a najmenej premenlivé sú jej vývojové tendencie (rastúce, klesajúce, ustálené). Mieru premenlivosti ukazovateľov kriminality registrovanej políciou je žiaduce zohľadniť pri prípadnom porovnávaní s ukazovateľmi získanými viktimologickými výskumami.

Literatúra:

ČÍSELNÍKY A KONTROLNÉ TABUĽKY Evidenčno-štatistického systému kriminality (EŠSK).2006. Bratislava: Prezídium Policajného zboru.

HOLOMEK, J. et. al., 2013. Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. 1. vyd. Žilina: EUROKÓDEX. ISBN 978-80-81155-014-0.

HOLOMEK, J. et. al., 2013. Viktimológia. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.. ISBN 978-80-7380-446-6

KOŠECKÁ, D., RITOMSKÝ, A., 2012. Dopad násilnej kriminality na jej obeť súvisiaci s okolnosťami viktimizácie: zistenia z celoštátneho výskumu obetí na Slovensku In: Karlovarská právni revue : recenzovaný časopis se zaměřením na právní vědu a praxi, kriminalistiku a forenzní disciplíny. - ISSN 1801-2193. - Roč. 8, č. 3 (2012).

prof. PhDr. Květoň Holcr, DrSc.
Výskumné kriminologické centrum
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
kveton.holcr@paneurouni.com

POCIT BEZPEČIA NA SLOVENSKU 2015

FEELING OF SAFETY IN SLOVAKIA 2015

Jaroslav Holomek

Abstrakt:

V septembri 2015 bol Výskumným kriminologickým centrom Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy realizovaný prieskum pocitu bezpečia obyvateľov Slovenskej republiky. Bol zameraný na štyri oblasti. V rámci prvej sme zisťovali pocit bezpečia respondentov a požiadali sme ich o porovnanie bezpečnosti na Slovensku s bezpečnosťou v susedných krajinách; v druhej sme sa zamerali na hrozby pre osobnú bezpečnosť respondentov; v tretej sme sa pýtali na hrozby pre bezpečnosť Slovenska a na hodnotenie vybraných oblastí života na Slovensku a vo štvrtnej sme sa venovali názorom na vývoj kriminality a na vybrané opatrenia na jej kontrolu. Vo vystúpení boli prezentované predbežné výsledky tohto prieskumu, ktorý bol realizovaný v rámci projektu APVV-0752-12 „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“.

Kľúčové slová:

Bezpečnosť, pocit bezpečia, hrozba, kvalita života, kriminalita.

Abstract:

In September 2015 Criminology Research Centre of Faculty of Law (Pan-European university in Bratislava) realized a survey on residents' safety feeling in the Slovak Republic. This survey was directed to four areas. In the first part, we have investigated a feeling of safety and the respondents were asked for comparison of the safety in the Slovak Republic with safety in neighboring countries; in the second, we have focused on the threat to the personal security of the respondents; in the third, we've inquired on the threats to the safety of Slovakia and for the evaluation of selected areas of life in the Slovak Republic; and in the fourth, we examined views on crime development and selected measures of crime control. In the paper we present preliminary results of this survey.

Key words:

Safety, feeling of safety, threat, quality of life, crime.

Úvod

Na fakulte práva PEVŠ sa dlhodobý výskum obetí realizuje už od roku 2007. V roku 2015 sme ho doplnili o skúmanie pocitu bezpečia. Aktuálnosť tohto prieskumu zvyšuje aj súčasná vlna utečencov, ktorej následky v súčasnosti riešia mnohé štáty Európy. Ako obyvatelia Slovenska reflektujú túto skutočnosť v kontexte ďalších hrozieb bolo jedným z cieľov výskumu.

Prieskum bol realizovaný v dňoch od 4. do 14. septembra 2015 technikou štandardizovaného rozhovoru. Základný súbor tvorilo 4 569 200 obyvateľov trvalo bývajúcich v SR vo veku 15 a viac rokov, t.j. 84,66% z 5 397 036 všetkých obyvateľov s trvalým pobytom na území SR ku 21.5.2011 (podľa údajov Sčítania obyvateľov, domov a bytov Slovenskej republiky v roku 2011).

Výberový súbor bol utvorený voľným kvótovým výberom so znáhodnením v poslednom kroku. Kontrolovanými premennými boli: pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť bydliska a kraj. Pri uvažovanej 5%-nej úrovni významnosti sa potvrdila reprezentatívnosť výberového súboru podľa uvedených kvótových znakov (premenných). Návratnosť bola 88,65% (1773 dotazníkov z 2000 plánovaných). Jeden respondent "reprezentuje" 2491 obyvateľov SR zo sledovaného základného súboru.

Cieľom prieskumu bolo zistiť úroveň pocitu bezpečia respondentov a štruktúru a intenzitu pociťovania vybraných hrozieb pre respondentov samotných a pre Slovenskú republiku. Osobitne sme zisťovali vnímanie hrozby kriminálnych činov a názory na vybrané opatrenia na kontrolu kriminality.

Dotazník pozostával okrem zisťovania základných demografických údajov zo štyroch blokov otázok. Prvý zisťoval pocit bezpečia respondentov a porovnanie bezpečnosti Slovenska so susednými krajinami, druhý sa zamerlal na hrozby pre osobnú bezpečnosť respondentov, tretí sa pýtal na hrozby pre bezpečnosť Slovenska a na hodnotenie vybraných oblastí života na Slovensku a štvrtý bol venovaný vývoju kriminality o opatreniam na jej kontrolu.

I. Pociť bezpečia respondentov a porovnanie bezpečnosti Slovenska so susednými krajinami

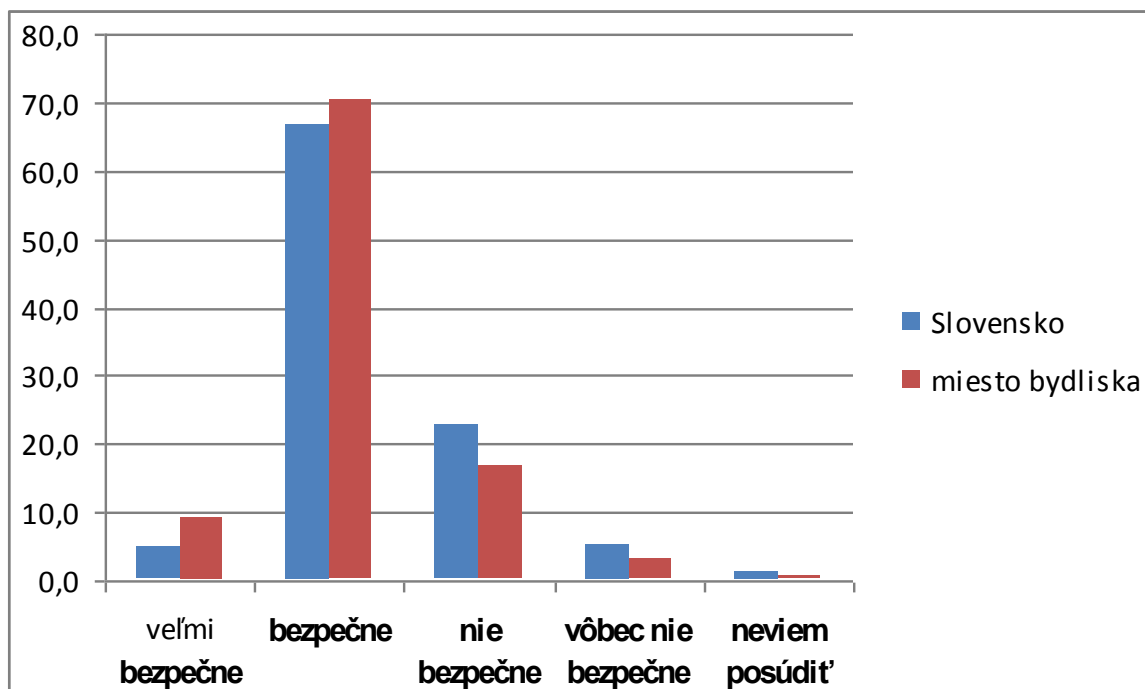
Prvé dve otázky sa týkali pocitu bezpečia na Slovensku a v mieste bydliska respondenta:

Otázka č. 1.: „Uved'te, prosím, ako bezpečne sa cítite na Slovensku?“

Otázka č. 2.: „Uved'te, prosím, ako bezpečne sa cítite v mieste svojho bydliska?“

Odpovede (veľmi bezpečne – bezpečne – nie bezpečne – vôbec nie bezpečne) na tieto otázky uvádza graf č. 1.

Graf č. 1 – Názory respondentov na bezpečnosť na Slovensku a v mieste bydliska

Zdroj: Vlastné spracovanie.

V odpovediach na prvú otázku prevažoval výrazne pocit bezpečia – viac ako 70% respondentov sa na Slovensku cíti bezpečne, pričom takmer 5% dokonca veľmi bezpečne. Približne 28% respondentov sa bezpečne necíti, z toho menej ako 5% sa vôbec necíti bezpečne. Menej bezpečne sa cítia obyvatelia maďarskej národnosti a ostatných národností (59%, resp. 62% z nich sa cíti bezpečne). Pociť bezpečia rovnomerne klesá s vekom (vo veku 15-17 rokov sa cíti bezpečne až 83% respondentov, vo veku nad 64 rokov len 61%), rastie so vzdelaním (67% respondentov so základným vzdelaním sa cíti bezpečne oproti 77% vysokoškolsky vzdelaných respondentov). Pociť bezpečia uvádza až 82% študentov, ale len 62% dôchodcov.

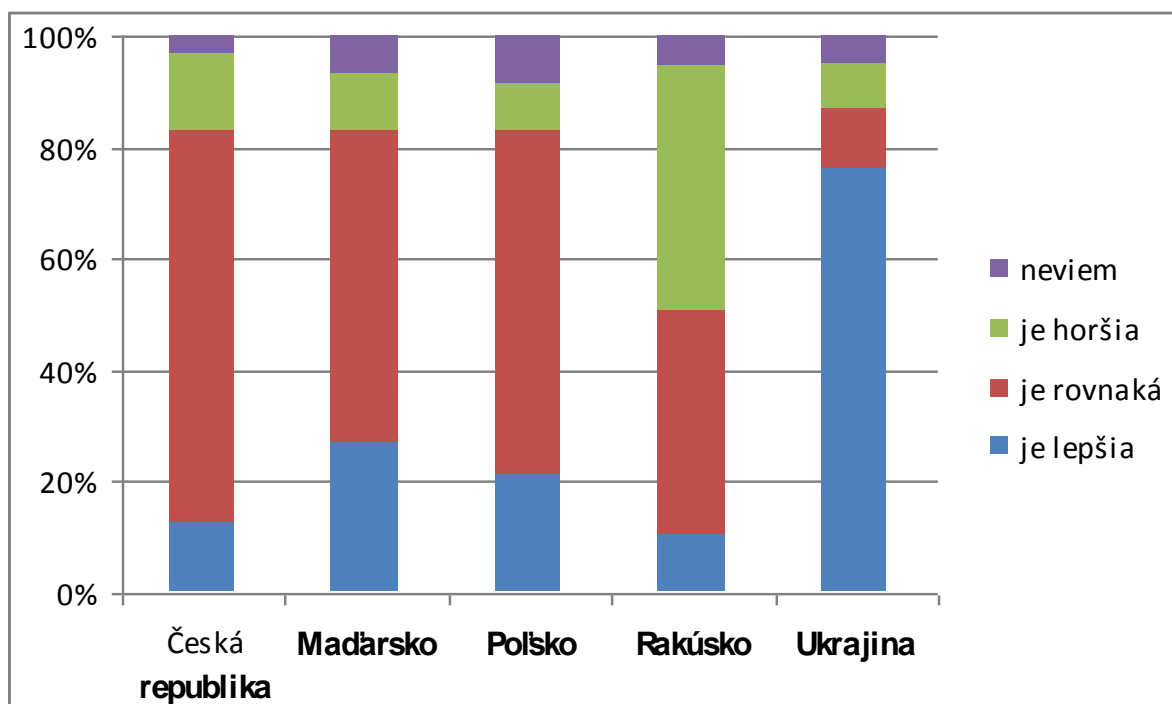
Pociť bezpečia prevažoval v odpovediach na druhú otázku ešte výraznejšie. Takmer 80% respondentov sa cíti v mieste bydliska bezpečne, z nich takmer 10% veľmi bezpečne. Menej ako 20% respondentov sa necíti bezpečne, z toho 3% vôbec nie bezpečne. Opäť sa cítia o niečo menej bezpečne obyvatelia maďarskej národnosti (len 72% z nich sa cíti bezpečne) a tiež starší respondenti (vo veku 15-17 rokov sa v mieste bydliska cíti bezpečne až 88% respondentov, vo veku nad 64 rokov len 67%). 74% respondentov so základným vzdelaním sa cíti bezpečne v mieste bydliska, zatiaľ čo medzi vysokoškolsky vzdelanými respondentmi je ich až 84%. Pociť bezpečia v mieste bydliska uvádza až 91% študentov, ale len 69% dôchodcov alebo nezamestnaných.

Najmenej bezpečne sa na Slovensku aj v mieste bydliska cítia obyvatelia Trenčianskeho kraja (len 60%, resp. 73% sa cíti bezpečne).

Z porovnaní vyplýva, že respondenti sa cítia bezpečnejšie v mieste svojho bydliska, aj keď rozdiel nie je príliš veľký.

V tretej otázke sme požiadali respondentov, aby porovnali bezpečnosť na Slovensku s bezpečnosťou susedných krajín. Otázka znela: „Myslíte si, že bezpečnosť na Slovensku je lepšia alebo horšia než v susedných krajinách?“ pričom sme respondentov požiadali, aby porovnali bezpečnosť na Slovensku s bezpečnosťou v Českej republike, Maďarsku, Poľsku, Rakúsku a na Ukrajine - (bezpečnosť je lepšia, rovnaká alebo horšia). Výsledky prezentuje graf č. 2.

Graf č. 2 – Bezpečnosť na Slovensku v porovnaní so susednými krajinami

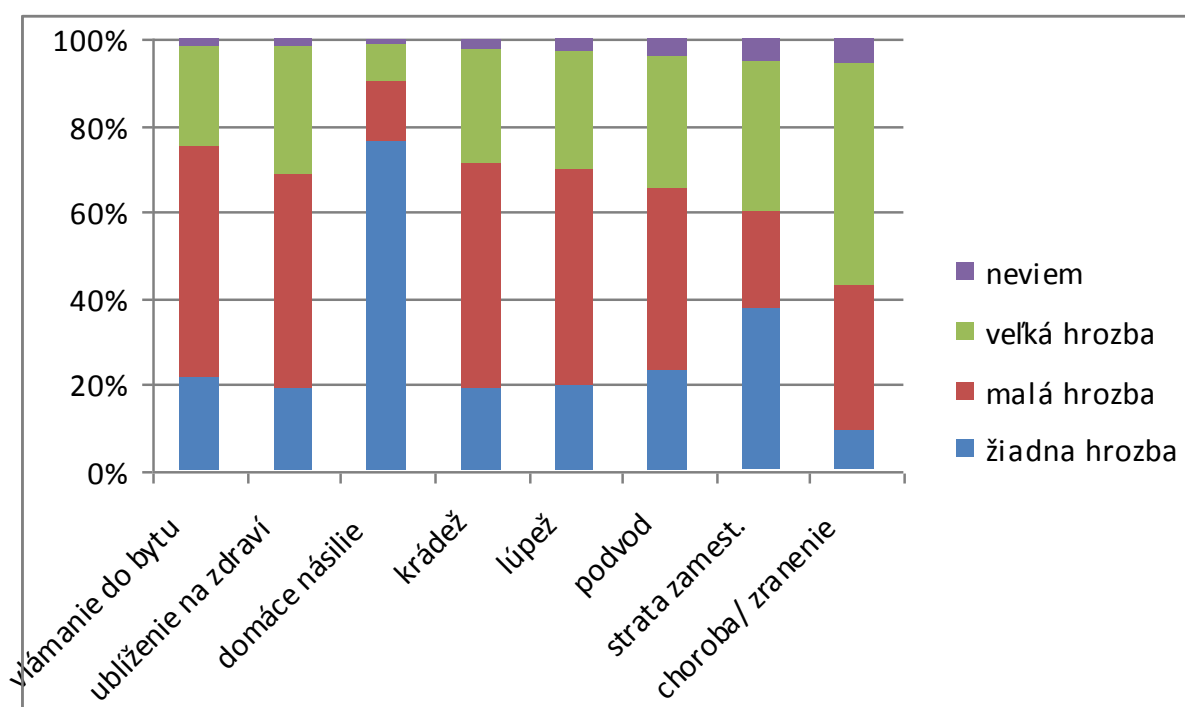
Zdroj: Vlastné spracovanie.

V porovnaní so Slovenskom respondenti označili ako najmenej bezpečnú krajinu Ukrajinu. Viac ako tri štvrtiny respondentov považujú bezpečnosť na Slovensku lepšiu ako na Ukrajine, len asi 8% ju považuje za horšiu. Maďarsko a Poľsko považujú respondenti za o čosi menej bezpečné ako Slovensko. Maďarsko za bezpečnejšie považuje viac ako 10% respondentov, za menej bezpečné takmer 27% respondentov; Poľsko za bezpečnejšie takmer 8% a za menej bezpečné asi 21%. Maďarsko považujú za menej bezpečné aj respondenti maďarskej národnosti (24% považuje Slovensko za bezpečnejšie, 13% za menej bezpečné). Českú republiku považujú za približne rovnako bezpečnú (za bezpečnejšiu ju považuje asi 14% respondentov a za menej bezpečnú takmer 13% respondentov). Rakúsko je potom respondentmi veľmi jednoznačne považované za bezpečnejšiu krajinu (za bezpečnejšiu ju považuje takmer 44%, za menej bezpečnú len 10%).

II. Hrozby pre osobnú bezpečnosť respondentov a ich dopad na kvalitu života

Vo štvrtej otázke sme zisťovali ako respondenti vnímajú hrozbu vybraných kriminálnych činov a tiež také hrozby, ako sú strata zamestnania alebo choroba alebo ťažké zranenie. Pýtali sme sa: „Ako hodnotíte nasledujúce hrozby pre vašu osobu? (žiadna hrozba - malá hrozba – veľká hrozba)“. Predkladané potenciálne hrozby boli: vlámanie do domu alebo bytu, ublíženie na zdraví mimo domov, domáce násilie, krádež (vrecková, motorového vozidla, a pod.), lúpež (krádež s použitím alebo hrozbou násilia), podvod, strata zamestnania, choroba alebo ťažké zranenie. Odpovede – pozri graf č. 3.

Graf č. 3 – Hrozby pre osobu respondenta

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Takmer všetky kriminálne činy boli vnímané ako hrozba väčšinou respondentov, pričom prevažne ako malá hrozba. Vlámanie do bytu považuje za hrozbu približne 77% respondentov (z toho za malú hrozbu 54%), ublíženie na zdravie 79% (za malú 50%), krádež 79% (za malú 52%), lúpež 78% (za malú 50%) a podvod 73% (za malú 42%). Výnimkou je domáce násilie, ktoré vníma ako hrozbu len asi 23% respondentov, pričom väčšia z nich časť (asi 14%) ako malú hrozbu.¹ Je tu však rozdiel medzi vnímaním tejto hrozby mužmi a ženami: ako hrozbu vníma domáce násilie až 27% žien, ale len 19% mužov. S narastajúcim vzdelaním uvádzajú respondenti túto hrozbu menej často – od 26% respondentov so základným vzdelaním po 19% respondentov s vysokoškolským vzdelaním.

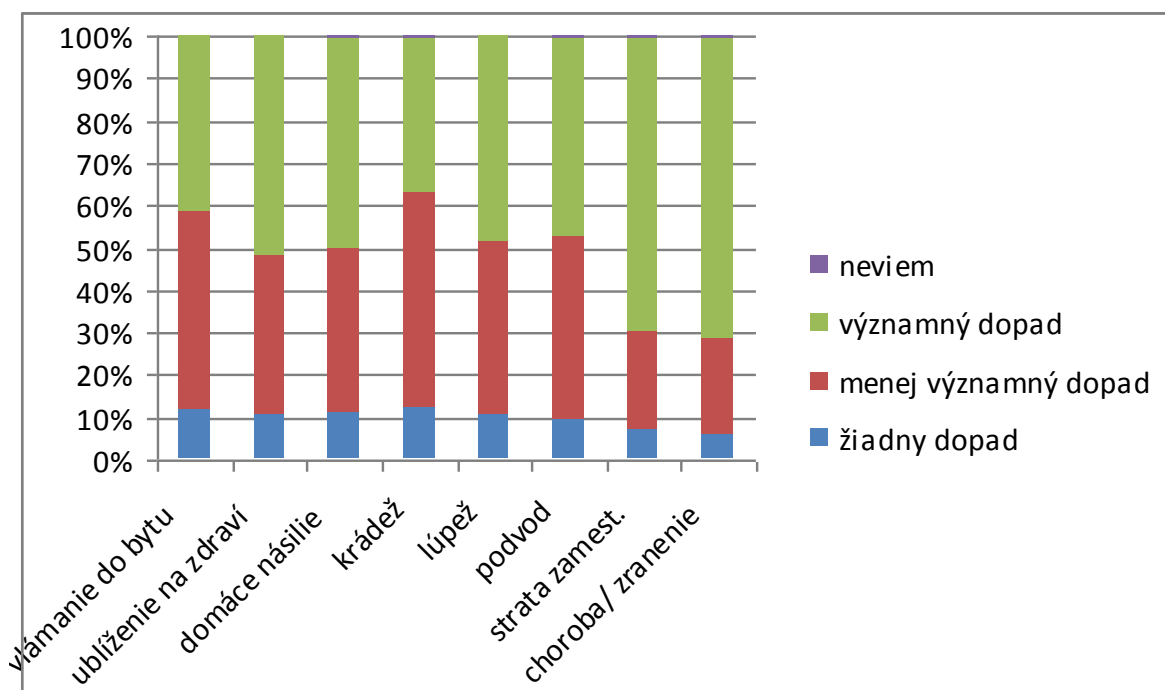
¹ Z výskumov obetí sme zistili (pozri napr. Holomek, J. a kol. 2013. Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike), že obe domáceho násillia predstavujú okolo 5% respondentov. Ak to porovnáme s 9% respondentov, ktorí považujú domáce násillie za veľkú hrozbu, vyplýva nám z toho, že respondenti vnímajú domáce násillie ako veľkú hrozbu až vtedy, keď s týmto činom majú nejakú osobnú skúsenosť.

Stratu zamestnania a chorobu alebo ťažké zranenie vníma väčšina respondentov ako hrozbu, pričom - na rozdiel od kriminálnych činov – skôr ako veľkú hrozbu. Stratu zamestnania vníma takmer 57% respondentov ako hrozbu, viac ako tretina (34%) ako veľkú hrozbu. Respondenti - zamestnanci vo verejnom sektore - uvádzajú stratu zamestnania ako hrozbu v 84% (z toho v 44% ako veľkú hrozbu). Za ešte väčšiu hrozbu považujú stratu zamestnania zamestnanci v súkromnom sektore (85%, z toho 54% za veľkú hrozbu. Táto hrozba je vnímaná priamo úmerne vzdelaniu – vníma ju ako hrozbu len 25% respondentov so základným vzdelaním, ale až 68% respondentov s vysokoškolským vzdelaním. Za najväčšiu je táto hrozba považovaná v Bratislavskom kraji (65%), za najmenšiu v Košickom kraji (46%).

Chorobu alebo ťažké zranenie považuje za hrozbu 85% respondentov, viac ako polovica (52%) potom za veľkú hrozbu. Vnímanie tejto hrozby rastie s vekom (považuje ju za hrozbu 71% respondentov vo veku 15 - 17 rokov, ale až 92% respondentov nad 64 rokov). To sa odráža aj na skutočnosti, že medzi študentmi ju uvádza len 77% respondentov, medzi dôchodcami až 89%. Sú aj rozdiely medzi regiónmi, kde napr. chorobu alebo ťažké zranenie považuje za hrozbu 91% respondentov z Bratislavského kraja (pričom 64% ich považuje za veľkú hrozbu), zatiaľ čo v Košickom kraji ich považuje za hrozbu len 71% respondentov (a len 37% za veľkú hrozbu).

V piatej otázke sme zisťovali, aké majú obavy, uvedené v predchádzajúcej otázke, dopad na kvalitu života respondentov. Otázku sme kládli len respondentom, ktorí vnímali predkladanú potenciálnu hrozbu ako veľkú alebo malú hrozbu. Otázka znela: „Aký dopad majú na kvalitu vášho života obavy, ktoré ste vyjadrili v predchádzajúcej otázke? (žiadny dopad – menej významný dopad – významný dopad)“. Výsledky uvádza graf č. 4

Graf č. 4 – Dopad obáv na kvalitu života respondentov

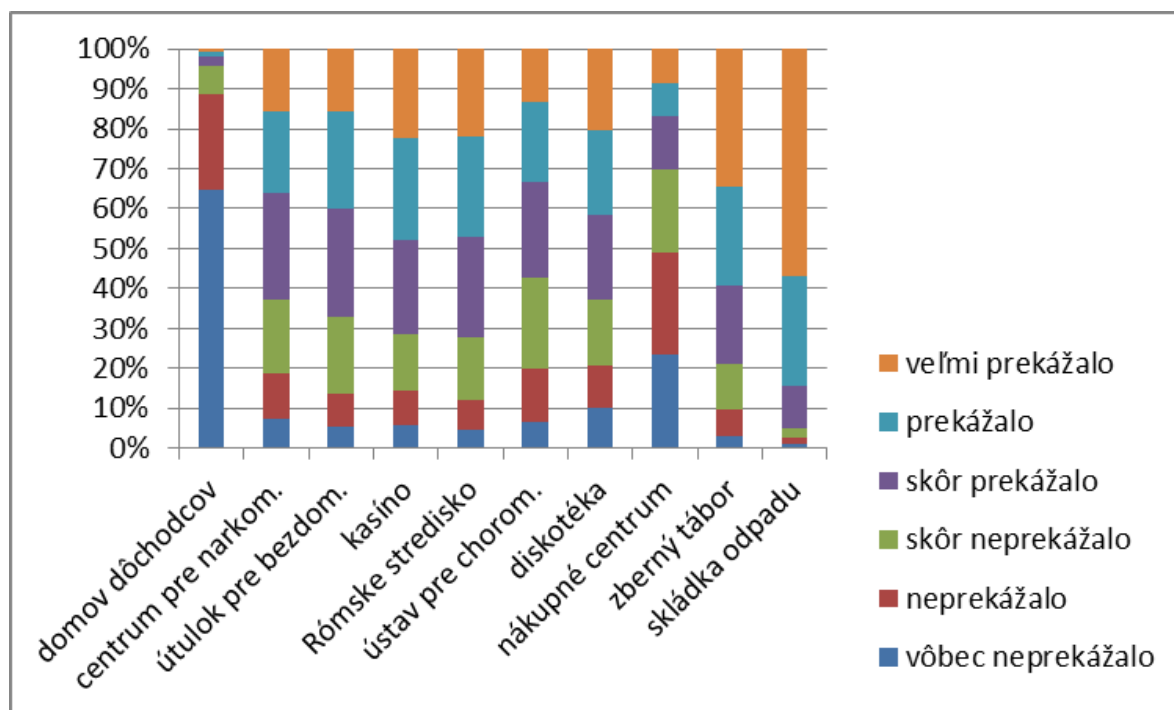
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Pokiaľ ide o významnosť dopadu na kvalitu života - dopad spájali respondenti predovšetkým s obavou z choroby alebo ťažkého zranenia a s obavou zo straty zamestnania. V prípade choroby alebo ťažkého zranenia uvádza dopad 94% respondentov, z toho významný dopad 71%, menej významný potom 23%. So stratou zamestnania spája dopad 93% respondentov, významný dopad asi 70%, menej významný 23%. V prípade kriminálnych činov je uvádzaná miera dopadu mierne nižšia – okolo 87 – 90%, pričom najvýznamnejší dopad má ublíženie na zdraví a najmenej významný krádež. Konkrétne hodnoty dopadu sú: vlámanie do bytu (významný dopad 42%, menej významný 46%), ublíženie na zdraví (52% a 37%), domáce násilie (50% a 39%), krádež (37% a 51%), lúpež (49% a 41%) a podvod (47% a 43%).

Najväčší dopad na kvalitu života uvádzajú takmer pri všetkých hrozbách respondenti z Bratislavského kraja a z miest nad 100 000 obyvateľov, pričom aj miera významnosti dopadu je v týchto prípadoch uvádzaná vyššia.

V tomto bloku sme sa tiež pýtali respondentov či by im prekážali v okolí miesta bydliska niektoré vybrané zariadenia. Šiesta otázka znela: „Prekážalo by vám, keby v okolí vášho bydliska vzniklo niektoré z nasledujúcich zariadení? (vôbec neprekážalo – neprekážalo – skôr neprekážalo – skôr prekážalo – prekážalo – veľmi prekážalo)“. Vybrané zariadenia boli: domov dôchodcov, centrum pomoci narkomanom, útulok pre bezdomovcov, kasíno alebo herňa, Rómske kultúrne stredisko, ústav pre duševne chorých, diskotéka, veľké nákupné centrum, zberný tábor pre utečencov, skládka odpadu. Výsledky prezentuje graf č. 5.

Graf č. 5 – Nakoľko prekážajú respondentom v okolí bydliska

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Bezkonkurenčne najviac respondentom by prekážala skládka odpadu – takmer 95% respondentov malo tento názor (57% by veľmi prekážala, 27% by prekážala a 10% by skôr prekážala). Najmenej kontroverzným bol naopak domov dôchodcov – neprekážal by takmer 96% respondentov (65% by vôbec neprekážal, 24% by neprekážal a 7% by skôr neprekážal). Najmenej prekážal v Bratislavskom kraji (prekáža menej ako 1% respondentov), najviac v Nitrianskom kraji (prekáža takmer 10% respondentov).

Z ostatných možností by väčšine respondentov neprekážalo už len veľké nákupné centrum – neprekážalo by asi 70%, 30% by prekážalo. S rastúcim vekom rastie aj odpor k nákupnému centru – neprekážalo by 89% respondentov vo veku 15-17 rokov, ale len 59% vo veku nad 64 rokov. Neprekážalo by ani 79% respondentov maďarskej národnosti a ani 85% inej národnosti (okrem slovenskej a maďarskej), 85% respondentov-študentov, ale len 62% respondentov-dôchodcov. Proti by nebolo ani 80% respondentov z Košického kraja, ale len 63% respondentov z Bratislavského kraja.

Pokiaľ ide o zariadenia, ktoré by respondentom prekážali, s istým odstupom za skládkou odpadu nasledoval zberný tábor pre utečencov – prekážal by 79% respondentov (pričom veľmi by prekážal 34%), neprekážal by 21% respondentov. Najmenej by prekážal v Trnavskom kraji (70% respondentov), najviac v Nitrianskom a Košickom kraji (85%).

Ďalej nasleduje Rómske kultúrne stredisko – prekážalo by 72% respondentov (veľmi prekážalo 22%), neprekážalo by 28% respondentov. Respondentom inej ako slovenskej alebo maďarskej národnosti by neprekážalo (55%, pričom 24% by vôbec neprekážalo). Najmenej by prekážalo v Prešovskom kraji (62%), najviac by prekážalo v mestách s počtom obyvateľov od 10 000 do 49 999 (až 81%).

Kasíno alebo herňa by prekážala 71% respondentov (veľmi prekážalo 22%), naprekážala by 29% respondentov. Kasíno prekáža skôr ženám ako mužom (prekáža 78% žien a 64% mužov) a odpor k nemu s narastajúcim vekom rastie (prekážala by len 51% respondentov vo veku 18 – 24 rokov, ale až 85% respondentov vo veku nad 64 rokov, pričom 55% respondentov vo veku 15-17 rokov neprekáža). Prekážala by 50% študentov, 60% nezamestnaných a až 85% dôchodcov. Najviac by prekážala v Trnavskom kraji (77%), najmenej v Prešovskom kraji (63%).

Útulok pre bezdomovcov by prekážal 67% respondentov (veľmi prekážal 16%), neprekážal by 33% respondentov.

Centrum pomoci narkomanom by prekážalo 63% respondentov, neprekážalo by 37% respondentov. Najmenej by prekážalo študentom (52%) a obciam do 1 999 obyvateľov (53%), najviac v mestách s 10 000 – 49 999 obyvateľmi (75%).

Diskotéka by prekážala 63% respondentov (veľmi prekážalo 20%), naprekážala by 37% respondentov. Diskotéka by prekáža skôr ženám ako mužom (prekáža 67% žien a 58% mužov) a odpor k nej s narastajúcim vekom rastie (prekážala by len 53% respondentov vo veku 25 – 29 rokov, ale až 86% respondentov vo veku nad 64 rokov, pričom 81% respondentov vo veku 15-17 rokov a 72% vo veku 18 – 24 rokov by neprekážala). Menej by prekážala respondentom maďarskej národnosti (52%) a neprekážala by respondentom iných národností (51% neprekážala). So vzdelaním odpor k diskotéke rástol – prekážala by 51% respondentov so základným vzdelaním, ale až 71% respondentov s vysokoškolským vzdelaním. Prekážala by najmä dôchodcom (85%), naopak neprekážala by nezamestnaným (54% neprekážala) a takmer vôbec nie študentom (76% neprekážala).

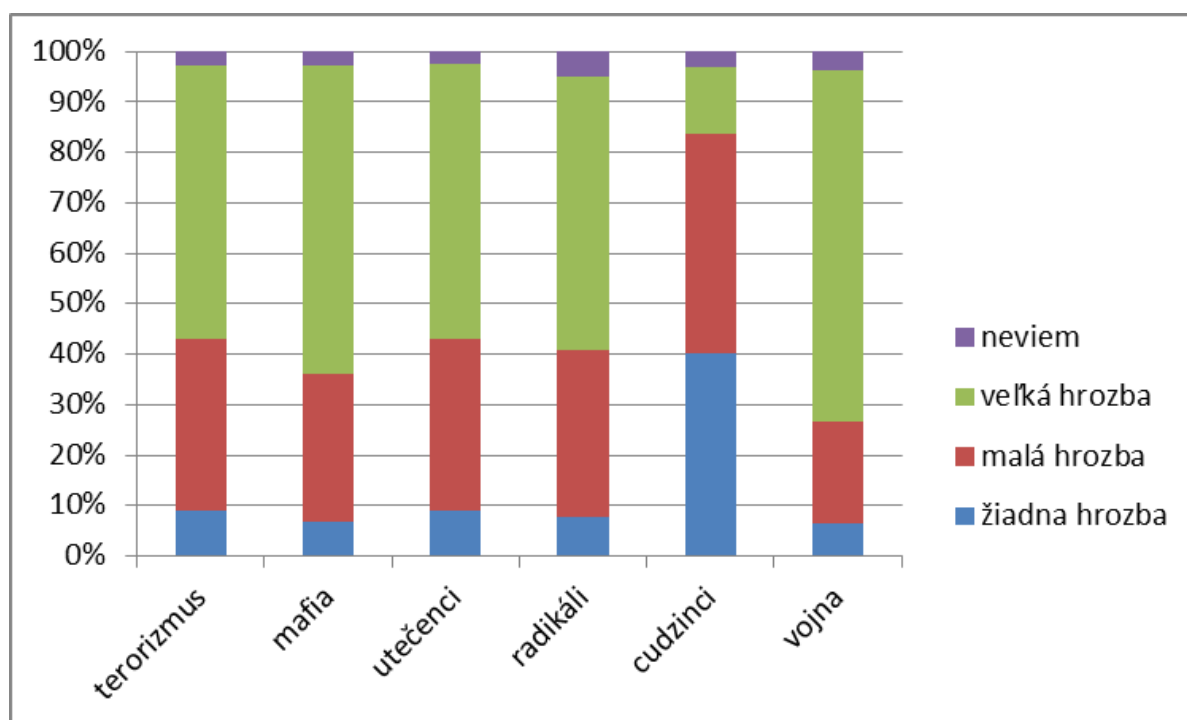
Ústav pre duševne chorých by v okolí bydliska prekážal 57% respondentov, neprekážal by 43% respondentov. Neprekážal by až 50% podnikateľov a 52% respondentov

inej národnosti (okrem slovenskej a maďarskej). Najmenej by prekážal v Bratislavskom a Trenčianskom kraji (52%), najviac v Nitrianskom kraji (67%).

III. Hrozby pre Slovensko, ich dopad na kvalitu života a kvalita života na Slovensku

V siedmej otázke sme zisťovali názory respondentov na hrozbu zo strany vybraných skupín, ktoré sa diskutujú vo verejnom diskurze² resp. na hrozbu vojny. Otázka znela: „Ako hodnotíte nasledujúce skupiny alebo konflikty? Predstavujú podľa vás hrozbu pre Slovensko: teroristické skupiny alebo jednotlivci, organizovaný zločin (mafia), utečenci, radikálne skupiny, cudzinci žijúci na Slovensku, ozbrojený konflikt v Európe (vojna). (žiadna hrozba – malá hrozba – veľká hrozba)“. Výsledky – pozri graf č. 6.

Graf č. 6 – Hodnotenie hrozieb pre Slovensko

Zdroj: Vlastné spracovanie.

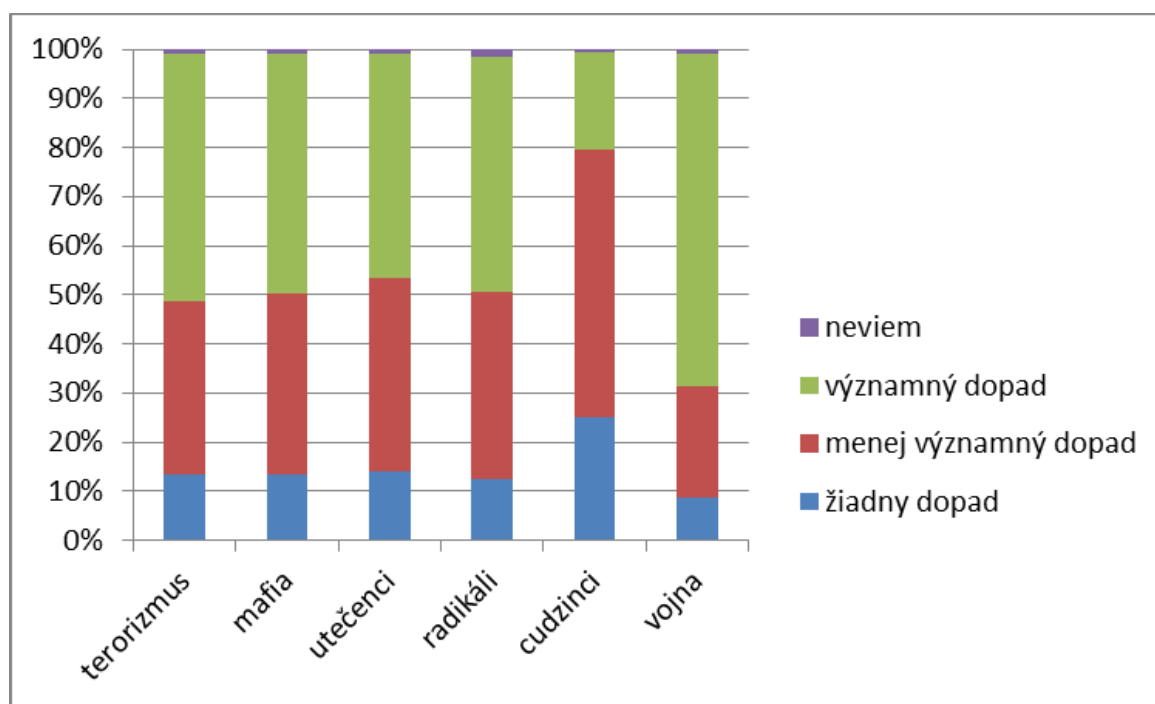
Najviac vnímali ako hrozbu respondenti ozbrojený konflikt v Európe (vojnu) – až 89% respondentov, z toho 69% ju vnímalo ako veľkú hrozbu a 20% ako malú. Terorizmus, organizovaný zločin, radikálov a utečencov vnímajú respondenti ako hrozbu s veľmi malými rozdielmi – 87 - 91%, pričom ako veľkú hrozbu vnímalo 61% respondentov organizovaný zločin a 54% zhodne terorizmus, radikálov a utečencov. Zvýšený pocit ohrozenia zo strany týchto skupín vykazovali respondenti maďarskej národnosti – okolo 94%.

² Pojmy sme respondentom nevysvetlovali. Cieľom bolo zistiť, aký vplyv na obavy respondentov majú stereotypy spojené s týmito pojmi vo verejnom diskurze.

Naopak cudzincov žijúcich na Slovensku vníma ako hrozbu len 57% respondentov, pričom pre 43% respondentov predstavujú malú hrozbu a len pre 13% respondentov veľkú hrozbu. Ako hrozbu ich vnímajú viac respondenti maďarskej národnosti (64%) a naopak za hrozbu ich nepovažuje 52% respondentov iných národností. Najviac sa obávajú cudzincov v Trenčianskom kraji (67%), najmenej v Nitrianskom kraji (51%). Pre 52% respondentov z miest s počtom 50 000 – 100 000 obyvateľov nepredstavujú cudzinci žijúci na Slovensku žiadnu hrozbu.

V ôsmej otázke sme zisťovali, aký majú obavy, uvedené v predchádzajúcej otázke, dopad na kvalitu života respondentov. Otázku sme kládli len respondentom, ktorí vnímali predkladanú potenciálnu hrozbu ako veľkú alebo malú hrozbu. Otázka znela: „Aký dopad majú na kvalitu vášho života obavy, ktoré ste vyjadrili v predchádzajúcej otázke? (žiadny dopad – menej významný dopad – významný dopad)“. Výsledky uvádza graf č. 7

Graf č. 7 – Dopad obáv na kvalitu života respondentov

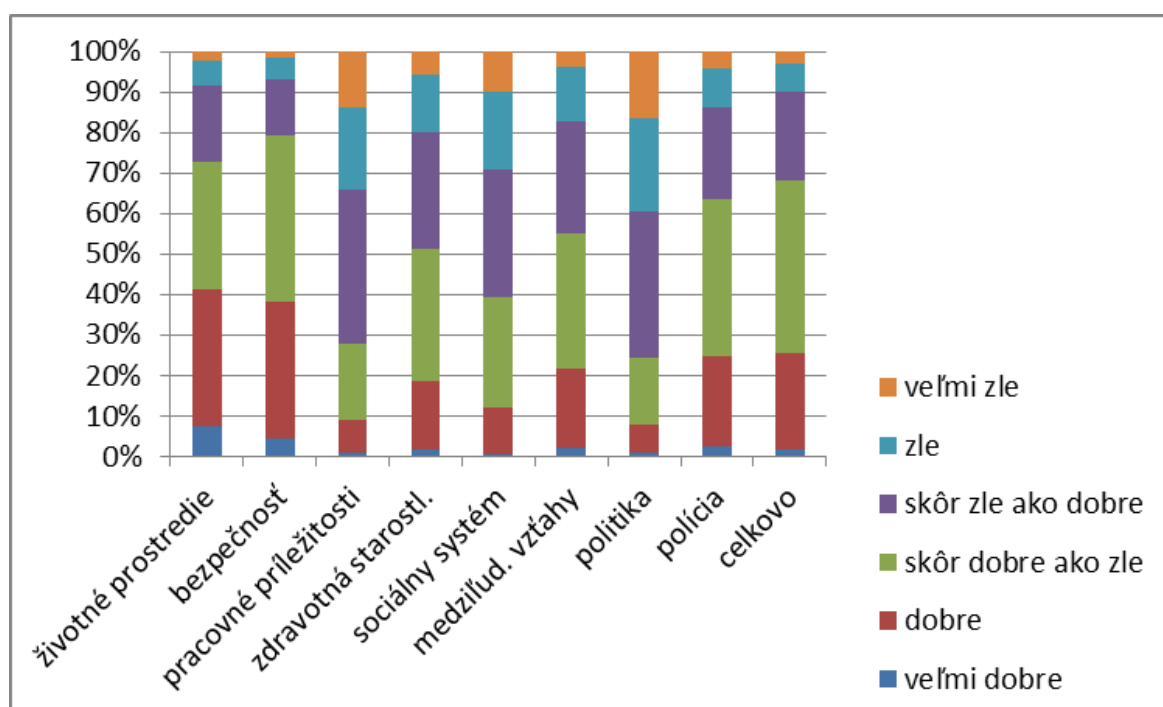
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Pokiaľ ide o významnosť dopadu na kvalitu života - dopad spájali respondenti predovšetkým s obavou z ozbrojeného konfliktu v Európe, resp. z vojny – až 90%. Pričom významný dopad prisudzuje tejto hrozbe 68% respondentov, menej významný dopad 23%. Význam terorizmu, organizovaného zločinu, radikálov a utečencov vnímajú respondenti približne rovnako – dopad uvádza 85 - 86% respondentov, z toho významný dopad uvádza 46 – 51% respondentov. Dopad cudzincov na kvalitu života uvádza 74% respondentov, pričom až 55% uvádza len menej významný dopad, významný dopad uvádza 19% respondentov. Najväčšie obavy z dopadu na kvalitu života uvedených hrozieb majú respondenti z Bratislavského kraja (93-97%) a z miest s počtom obyvateľov vyšším ako 100 000 (91-95%).

Najnižší dopad uvádzajú respondenti z Nitrianskeho kraja (okolo 81%) a najmä študenti (66-78%, okrem dopadu vojny – tam je to tiež vysoké - 86%).

Deviata otázka bola zameraná na hodnotenie kvality života na Slovensku a niektorým jej komponentom: „Ako hodnotíte nasledujúce oblasti života na Slovensku? (veľmi dobre – dobre - skôr dobre ako zle - skôr zle ako dobre – zle - veľmi zle)“. Ponúkanými oblasťami boli: životné prostredie, bezpečnosť života, pracovné príležitosti, zdravotná starostlivosť, sociálny systém, medziludské vzťahy, politika a politici, polícia, celková kvalita života. Odpovede sú prezentované v grafe č. 8.

Graf č. 8 – Hodnotenie oblastí života na Slovensku

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Celková kvalita života na Slovensku je hodnotená pozitívne. Takto hodnotí kvalitu života 68% respondentov (2% veľmi dobre, 24% dobre a 43% skôr dobre). Mierne lepšie hodnotia kvalitu života ženy (70%), s vekom toto hodnotenie klesá (respondenti vo veku 15-17 rokov – 72%, nad 64 rokov – 61%). Pozitívne hodnotili kvalitu života podnikatelia (73%) a študenti (77%), ale len 52% nezamestnaných. S veľkosťou sídla hodnotenie rastie (do 1999 obyvateľov – 60%, nad 100 000 obyvateľov – 80%). V Trnavskom kraji hodnotí kladne kvalitu života 78% respondentov, v Trenčianskom kraji len 57%.

Najlepšie je hodnotená bezpečnosť života (veľmi dobre, dobre a skôr dobre – 80%) a životné prostredie (73%). Kladné hodnotenie bezpečnosti života klesá s vekom (od 92% respondentov vo veku 15-17 rokov po 73% respondentov vo veku nad 64 rokov). Respondenti maďarskej národnosti sa cítia menej bezpeční ako je priemer (72%). Menej

bezpeční sa cítia dôchodcovia – 73%, viac bezpeční študenti (89%). Najvyšší pocit bezpečia uviedli respondenti z Trnavského kraja – 87%, najnižší z Trenčianskeho kraja – 70%.

Tiež pozitívne hodnotenie životného prostredia klesá s vekom (respondenti vo veku 15-17 rokov – 79%, nad 64 rokov – 69%). Najlepšie hodnotili životné prostredie respondenti z miest s 50 000 – 100 000 obyvateľmi.

Skôr pozitívne sú hodnotené aj polícia (64%), medziľudské vzťahy (55%) a zdravotná starostlivosť (51%). Políciu hodnotili lepšie ženy (67% pozitívnych hodnotení) ako muži (60%), menej pozitívne hodnotená bola respondentmi maďarskej národnosti (54%), nezamestnanými (54%) a podnikateľmi (57%). Najlepšie skúsenosti s políciou mali respondenti z obcí a miest s 2 000 – 9 999 obyvateľmi (74%), najhoršie z obcí do 2000 obyvateľmi (57%). Najlepšie hodnotenie získala polícia v Košickom kraji (71%), najhoršie v Trenčianskom kraji (54%).

Medziľudské vzťahy hodnotili lepšie respondenti maďarskej národnosti (60%), mladí respondenti do 24 rokov (64%), študenti (67%) a respondenti z veľkých miest nad 100 000 obyvateľov (67%). Naopak negatívne hodnotili medziľudské vzťahy nezamestnaní (59% negatívnych hodnotení), obyvatelia Prešovského kraja (51%) a respondenti z malých obcí do 1999 obyvateľov (51%).

Zdravotnú starostlivosť hodnotia mierne lepšie ženy (53%). Kladné hodnotenie zdravotnej starostlivosti klesá s vekom a mení sa na záporné (od 60% kladného hodnotenia respondentov vo veku 15-17 rokov po 57% záporného hodnotenia respondentov vo veku nad 64 rokov). Najhoršie hodnotia zdravotnú starostlivosť nezamestnaní (61% ju hodnotí záporne), dôchodcovia (56%), obyvatelia Trenčianskeho kraja (58%) a respondenti z obcí do 1 999 obyvateľov (55%). Najlepšie ju hodnotia študenti (61% kladného hodnotenia), respondenti z miest s 49 999 – 100 000 obyvateľmi (61%) a obyvatelia Košického kraja (62%).

Negatívne sú z ponuky hodnotené len tri oblasti: sociálny systém (negatívne ho hodnotí 61% respondentov), pracovné príležitosti (negatívne hodnotí 72%) a politika a politici (negatívne hodnotí viac ako tri štvrtina respondentov - 76%). Sociálny systém hodnotí pozitívne len najmladšia veková skupina 15-17 rokov – 55% pozitívnych hodnotení. Ostatné vekové skupiny ho hodnotia negatívne až po 62% negatívneho hodnotenie vekovou skupinou nad 64 rokov. Respondenti maďarskej národnosti hodnotia sociálny systém menej negatívne – len 54% ho hodnotí záporne. Najkritickejšie hodnotia sociálny systém nezamestnaní (79% negatívnych hodnotení), najlepšie študenti (približne rovnaký počet pozitívnych aj negatívnych hodnotení). Negatívne je hodnotený sociálny systém najmä v Trnavskom a Košickom kraji (62%), naopak v Prešovskom kraji je hodnotený skôr pozitívne (51% pozitívnych hodnotení).

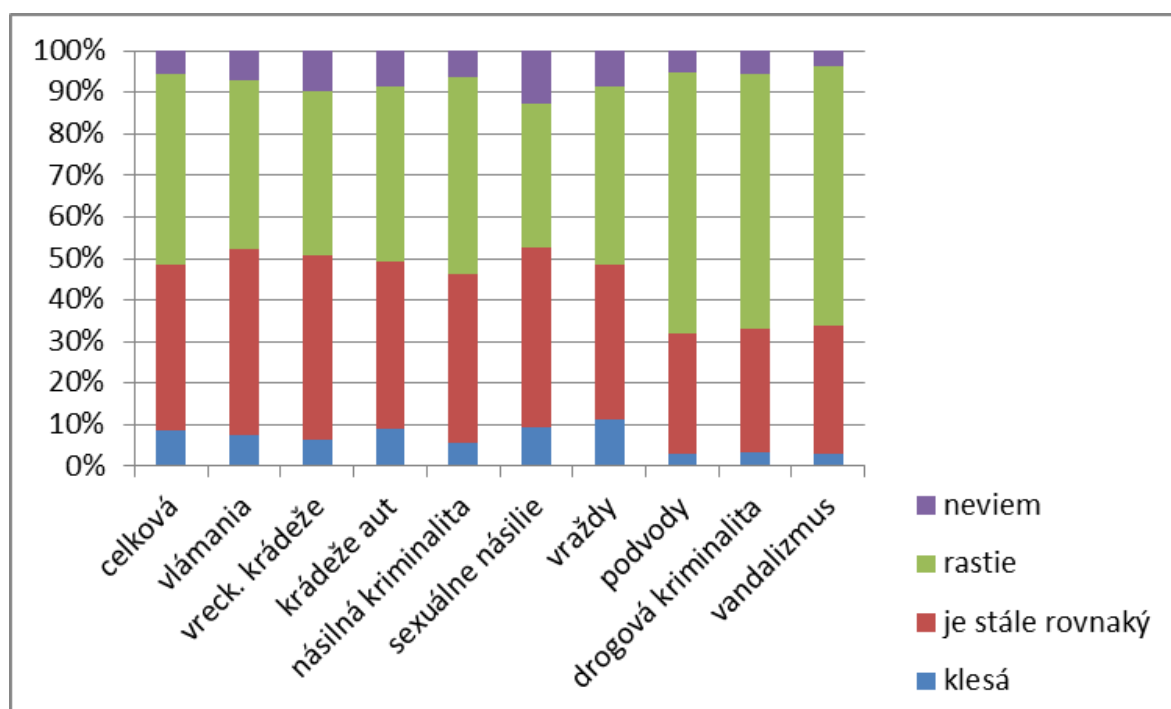
Negatívne hodnotenie pracovných príležitostí rastie s vekom (od negatívneho hodnotenia 68% v skupine 15-17 rokov po 78% v skupine 60-64 rokov). Nespokojnou skupinou sú tu predovšetkým samotní nezamestnaní – 90%. Na nedostatok pracovných príležitostí sa sťažujú častejšie tiež respondenti iných národností (okrem slovenskej a maďarskej) – 83%. Situácia je najhoršia v Prešovskom kraji (82%) a najlepšia v Bratislavskom kraji (60%). Vo veľkých mestách (nad 50 000 obyvateľov) je situácia lepšia (len 60% negatívnych hodnotení).

Vyššiu mieru nespokojnosti s politikou vykazujú respondenti maďarskej národnosti (82%). Najspokojnejší s politikou sú respondenti z Trnavského kraja (nespokojné sú len dve tretiny respondentov), najmenej spokojní respondenti z Trenčianskeho kraja (87%).

IV. Názory na vývoj kriminality o opatrenia na jej kontrolu

V desiatej otázke sme sa pýtali respondentov na ich názor na vývoj kriminality a jej vybraných oblastí: „Ako hodnotíte vývoj jednotlivých oblastí kriminality na Slovensku za obdobie predchádzajúcich päť rokov? (rastie – je stále rovnaký – klesá)“. Vybrané oblasti boli: celková kriminalita, vlámania, vreckové krádeže, krádeže áut, násilná kriminalita, sexuálne násilie a znásilnenie, vraždy, podvody, drogová kriminalita, vandalizmus. Výsledky pozri graf č. 9.

Graf č. 9 – Hodnotenie vývoja kriminality

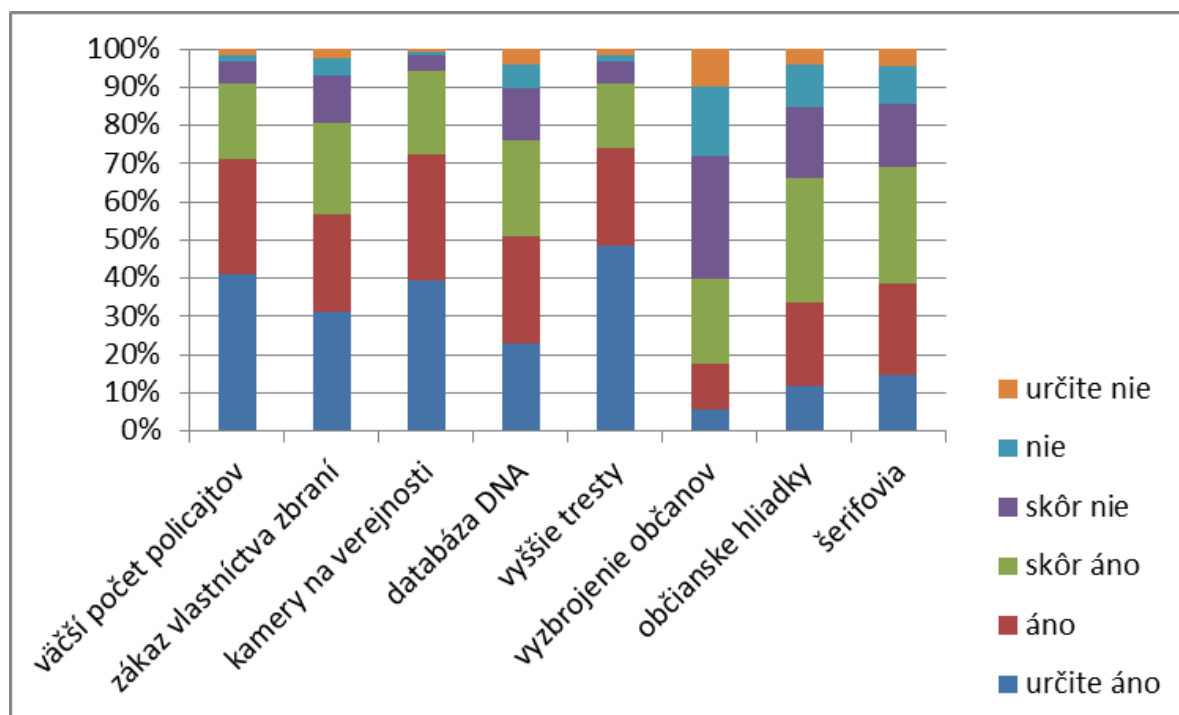
Zdroj: Vlastné spracovanie.

Značná časť respondentov je presvedčená, že výskyt kriminality celkovo a vo všetkých uvedených oblastiach za posledných 5 rokov rástol. Najviac respondentov má tento názor v prípade podvodov, drogovej kriminality a vandalizmu (približne 62% respondentov je presvedčených, že v týchto oblastiach kriminalita rastie). Najviac sú presvedčení o raste respondenti maďarskej národnosti, respondenti nad 59 rokov, dôchodcovia a obyvatelia z Trenčianskeho kraja.

O poklese kriminality v uvedenom období je presvedčených 3 – 12% respondentov (najviac pri vraždách, najmenej pri vandalizme). Významná časť respondentov je presvedčená, že sa kriminalita v posledných 5 rokoch nezmenila (je stále rovnaká) – 29 – 45% (najmenej sa tento názor vyskytuje pri podvodoch, najviac pri vlámaniach). Tieto údaje sú v zásadnom rozpore s údajmi evidovanej kriminality, podľa ktorých kriminalita za ostatných 5 rokov trvale klesala. Nie sú ani v súlade s výskumami obetí, z ktorých vyplýva stabilizácia vývoja, prípadne aj mierny pokles výskytu niektorých skúmaných deliktov.

V poslednej otázke sme sa pýtali respondentov, či by niektoré vybrané opatrenia mohli obmedziť kriminalitu na Slovensku: „Mohli by podľa vás nasledujúce opatrenia obmedziť kriminalitu na Slovensku? (určite áno – áno – skôr áno – skôr nie – nie – určite nie).“ Navrhovanými opatreniami boli: väčší počet policajtov v uliciach, zákaz vlastníctva strelných zbraní súkromným osobám, sledovanie verejných miest kamerami, policajná databáza DNA a odtlačkov prstov všetkých občanov, vyššie tresty za kriminálne činy, vyzbrojenie občanov (sebaobrana), svojpomocné občianske hliadky, väčšie právomoci starostov a samosprávy pri riešení kriminality (šerifovia). Výsledky pozri graf č. 10.

Graf č. 10 – Hodnotenie opatrení na kontrolu kriminality

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Najväčšiu podporu získalo sledovanie verejných miest kamerami (určite áno, áno a skôr áno spolu – 95%), väčší počet policajtov v uliciach (91%, určite áno – 41%) a vyššie tresty za kriminálne činy (91%, určite áno – 48%). Sledovanie kamerami má všeobecnú silnú podporu (až 40 percent bolo odpovedí „určite áno“), pričom najvyššia bola od respondentov z Nitrianskeho kraja (98%) a najnižšia z Prešovského kraja (87%). Vyšší počet policajtov podporujú najmä najstarší respondenti nad 64 rokov (96%) a obyvatelia Bratislavského a Nitrianskeho kraja (96%). Vyššie tresty podporujú najmä respondenti maďarskej národnosti (95%), obyvatelia Nitrianskeho a Košického kraja (95%) a respondenti z miest s 50 000 – 100 000 obyvateľmi (97%).

Nasledoval zákaz vlastníctva strelných zbraní súkromným osobám (81%, určite áno – 31%), policajná databáza DNA a odtlačkov prstov všetkých občanov (76%, určite áno – 23%), väčšie právomoci starostov a samosprávy pri riešení kriminality (šerifovia) (69%) a svojpomocné občianske hliadky (66%). Zákaz vlastníctva strelných zbraní podporovali viac ženy (84%) ako muži (77%). Najmenej stúpenčov mal tento zákaz medzi podnikateľmi (73%) a tiež v Bratislavskom kraji (73%). Podpora policajných databáz bola najvyššia medzi

respondentmi z Trnavského kraja (86%) a najmenšia v Bratislavskom kraji (66%). Podpora väčších právomocí starostov bola medzi respondentmi maďarskej národnosti (82%), s rastom vzdelania klesala (82% respondentov so základným vzdelaním, 66% respondentov s vysokoškolským vzdelaním). Najväčšia podpora bola medzi respondentmi z Nitrianskeho kraja (78%), najnižšia zo Žilinského kraja (55%) a miest s počtom obyvateľov nad 100 000. Svojpomocné občianske hliadky podporovali najmä respondenti maďarskej národnosti (79%) a respondenti z Prešovského kraja (82%), najmenšiu podporu mali v Žilinskom kraji (55%) a vo veľkých mestách (58%), najmä nad 100 000 obyvateľov (52%).

Naopak negatívne stanovisko prevážilo v otázke vyzbrojenia občanov (sebaobrana) ako nástroja na kontrolu kriminality, kde sa 60% respondentov postavilo k tejto možnosti odmietavo. Podporili ju len respondenti maďarskej národnosti (52% za vyzbrojovanie) a obyvatelia Trnavského kraja (56%).

Z vyhodnotenie tejto otázky vyplýva, že väčšina respondentov je proti liberalizácii v oblasti kontroly kriminality. Sú proti vyzbrojovaniu občanov, naopak považujú obmedzovanie vlastníctva strelných zbraní, kamery na verejných miestach a databázy DNA a odtlačkov prstov všetkých občanov (!) za vhodné nástroje na kontrolu kriminality.

Záver:

Uvedené údaje sú len stručnou informáciou. Význam podobných prieskumov je založený predovšetkým na ich opakovaní, kedy sa vyjavia tendencie vývoja a faktory ovplyvňujúce pocit bezpečia. Napriek tomu už z prvého prieskumu vyplývajú niektoré závery ohľadne pocitu bezpečia a vnímania hrozieb pre respondentov samotných a pre Slovenskú republiku.

Použitá literatúra:

HOLOMEK, J.: Metodologické otázky výskumov obetí kriminality = Methodological issues of crime victim surveys. - In: Sociálna patológia optikou sociologického skúmania: (slovensko-české sociologické dni): zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 3.-5. októbra 2012 v Modre-Harmónii. - Bratislava: Stimul, 2013. - ISBN 9788081270772. - S. 50-61 [CD-ROM].

HOLOMEK, J.: Výskum obetí kriminality v rokoch 2007-2010 v Slovenskej republike: (tendencie, odhad latencie) = Victimization surveys 2007-2010 in the Slovak Republic: (tendency and presumption of latency). - In: Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Žilina : Eurokódex, 2010. - ISBN 9788089447367. - S. 157-169.

HOLOMEK, J. – KOŠECKÁ, D.: Niektoré poznatky z výskumu obetí kriminality na Slovensku. - In: Sociálne deviácie a kriminalita ako aktuálne spoločenské problémy: zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: IRIS, 2008. s. 68-84.- ISBN 9788089238231.

HOLOMEK, J. – KOŠECKÁ, D.: Výskum obetí kriminality na Slovensku 2007. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae. Č. 2, (2008), s. 63-80. ISSN 1337-6810

HOLOMEK, J. – KOŠECKÁ, D.: Výskum obetí kriminality na Slovensku 2009. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae. Č. 3, (2010), s. 3-21. ISSN 1337-6810

HOLOMEK, J. et al. Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: Eurokódex, 2013. ISBN 978-80-8155-014-0.

prof. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.

Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov TnUAD v Trenčíne

jaroslav.holomek@tnuni.sk

a

Výskumné kriminologické centrum FP PEVŠ

jaroslav.holomek@paneurouni.com

HODNOTENIE VYBRANÝCH ASPEKTOV KVALITY ŽIVOTA Z POHĽADU OBETÍ KRIMINALITY

QUALITY OF LIFE PERCEIVED BY VICTIMS OF CRIME

Daniela Košecká, Alojz Ritomský

Abstrakt

Príspevok je venovaný hodnoteniu vybraných aspektov kvality života respondentmi v závislosti od toho, či sa v sledovanom období stali obeťami alebo svedkami kriminality alebo nie. Respondenti reprezentatívneho výberu Slovenska v dopytovaní hodnotili jednotlivé aspekty kvality života, ako napríklad bezpečnosť života, zdravotná starostlivosť, sociálny systém, medziľudské vzťahy, polícia, politika a iné. Zistenia ukazujú, že skúsenosť s kriminalitou v roli obeť alebo svedka významne ovplyvňuje hodnotenie kvality života respondenta a to aj v takých ukazovateľoch, ktoré s kriminalitou zdanlivo nesúvisia. Dopytovanie sa realizovalo formou štandardizovaného rozhovoru tvárou v tvár na vzorke reprezentatívnej v premenných pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť bydliska a kraj. Výskum bol financovaný zo zdrojov Agentúry pre podporu výskumu a vývoja a táto štúdia predstavuje jeden z výstupov z podporeného projektu APVV-0752-12.

Kľúčové slová:

Obeť kriminality, kvalita života, následky viktimácie

Abstract

The paper focuses on how the respondents rate some selected aspects of quality of life depending on fact, if they were victims of crime, witnesses, or had no experience with crime in the relevant research period. They were asked to evaluate selected aspects of quality of life, such as safety of life, health care, social system, interpersonal relationships, police, politics and other. The findings show lower rating of the aspects of quality of life reported by crime victims and crime witnesses, in comparison to those respondents, who had no experience with crime in the relevant period. The face-to-face questioning was performed on the sample of 2000 participants, which was representative in variables: sex, age, nationality, education, settlement size and place of abode (county). The research was supported by the Slovak research and development agency. The paper is one of the outcomes of the supported project APVV-0752-12.

Key words:

Victim of crime, quality of life, effect of victimization

Úvod

V príspevku sme sa zamerali na hodnotenie vybraných aspektov kvality života respondentmi v závislosti od toho, či sa v sledovanom období stali obeťami alebo svedkami kriminality alebo nie. Respondenti v dopytovaní hodnotili vybrané aspekty kvality života, ako je bezpečnosť života, zdravotná starostlivosť, sociálny systém, medziľudské vzťahy, polícia, politika a politici, životné prostredie, pracovné príležitosti a celkovú kvalitu života. Pri analýze dát sme hľadali odpoveď na výskumnú otázku, či skúsenosť s kriminalitou v roli

obete alebo svedka diferencuje jednotlivé kategórie respondentov v ich vnímaní jednotlivých skúmaných aspektov kvality života a to aj v porovnaní s respondentmi, ktorí takúto skúsenosť v sledovanom období nemali. Výskum bol financovaný zo zdrojov Agentúry pre podporu výskumu a vývoja a táto štúdia predstavuje jeden z výstupov z podporeného projektu APVV-0752-12.

Metódy

Terénny zber údajov bol realizovaný v septembri 2015 formou štandardizovaného rozhovoru tvárou v tvár na vzorke reprezentatívnej v premenných pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť bydliska a kraj, pričom naplánovaných bolo 2000 rozhovorov. Respondentov sme rozdelili do jednotlivých kategórií na základe toho, či sa v sledovanom období (posledných 5 rokov pred dopytovaním) podľa vlastného vyjadrenia stali obeťou alebo svedkom kriminality alebo nie, pričom medzi skúmané typy incidentov patrili krádež, poškodzovanie majetku, lúpež, fyzické napadnutie a sexuálne násilie. Takto vznikli 4 kategórie, resp. typológia respondentov: respondenti bez skúsenosti s kriminalitou (v sledovanom období a sledované typy incidentov), svedkovia kriminality, obeť kriminality, obeť aj svedkovia kriminality súčasne. Početnosti jednotlivých kategórií sú uvedené v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1 - Typologická skladba respondentov podľa pohlavia

			Pohlavie		Spolu
			Muži	ženy	
Typ	ani svedok, ani obeť	Počet	337	447	784
		%	39,3%	48,8%	44,2%
	len svedok	Počet	210	176	386
		%	24,5%	19,2%	21,8%
	len obeť	Počet	177	168	345
		%	20,7%	18,3%	19,5%
	aj obeť, aj svedok	Počet	133	125	258
		%	15,5%	13,6%	14,6%
Spolu		Počet	857	916	1773
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Predmetom výskumu sú empirické indikátory kvality života, ktoré respondenti v rámci dopytovania hodnotili. Jednotlivé ukazovatele boli respondentmi hodnotené prostredníctvom hodnotiacej škály, ako uvádza tabuľka č. 2. Jednotlivým stupňom škály boli nasledovne priradené body, prostredníctvom ktorých sme mohli vyjadriť tzv. Index úrovne, akú respondenti pri svojom hodnotení vnímajú pri jednotlivých ukazovateľoch. K hodnote „veľmi dobre“ sme priradili 100 bodov, k „dobre“ 80 bodov, ku „skôr dobre ako zle“ 60 bodov, ku „skôr zle ako dobre“ 40 bodov, ku „zle“ 20 a k „veľmi zle“ 0 bodov. Zjednodušene možno hodnotu indexu úrovne pod 50 považovať za nespokojnosť respondenta s daným

ukazovateľom, hodnota nad 50 sa naopak blíži k vyjadreniu spokojnosti. Eta je ukazovateľ sily vzťahu medzi premennými.¹

Tabuľka č. 2 – Jednotlivé skúmané aspekty kvality života a hodnotiaca škála

		Ako hodnotíte nasledujúce oblasti života na Slovensku?	1. veľmi dobre 2. dobre 3. skôr dobre ako zle 4. skôr zle ako dobre 5. zle 6. veľmi zle
d9a	-	životné prostredie	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9b	-	bezpečnosť života	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9c	-	pracovné príležitosti	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9d	-	zdravotná starostlivosť	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9e	-	sociálny systém	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9f	-	medziľudské vzťahy	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9g	-	politika a politici	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9h	-	polícia	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6
d9i	-	celková kvalita života	1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6

Tabuľka č. 3 – Index úrovne

Škála:	Pridelené body:
veľmi dobre	100
dobre	80
skôr dobre ako zle	60
skôr zle ako dobre	40
zle	20
veľmi zle	0

Výsledky

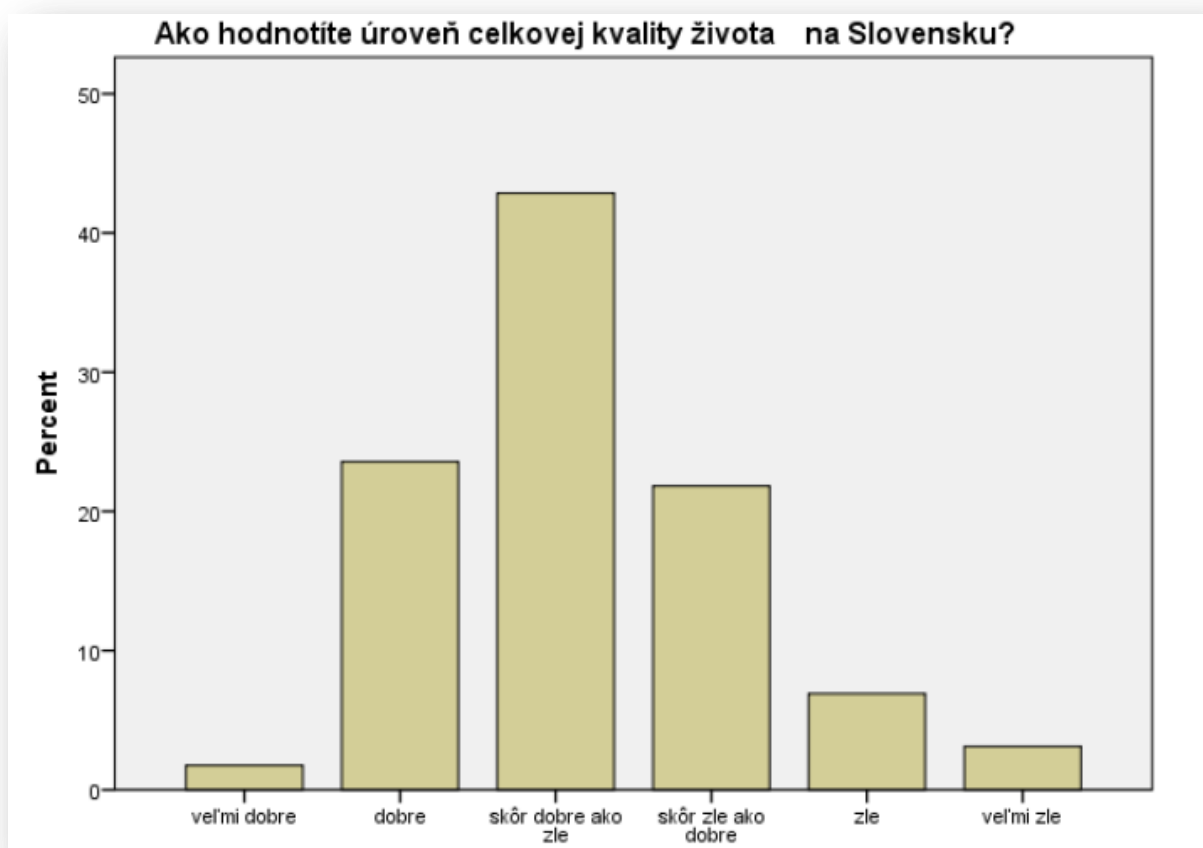
V hodnotení celkovej kvality života respondentmi zatiaľ bez diferenciacie na obete, svedkov kriminality a osoby bez skúsenosti prevláda kategória respondentov, ktorá celkovú úroveň kvality života hodnotí skôr dobre ako zle (42,8%). Po nich nasleduje kategória respondentov, ktorí úroveň celkovej kvality života na Slovensku hodnotia dobre (23%) a respondenti, ktorí ju hodnotia skôr zle ako dobre (21%). Z extrémnych hodnôt má negatívna takmer dvojnásobné zastúpenie v porovnaní s pozitívnou. Výsledky sú znázornené v tabuľka č. 4 a v grafe č. 1. Ako vidno z grafu, údaje o hodnotení celkovej úrovne kvality života na Slovensku všetkými respondentmi majú jednovrcholovú distribúciu.

¹ pozri Ritomský, A.: Metodologické a metodické otázky kvantitatívneho výskumu. Bratislava: IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-44-8

Tabuľka č. 4 – Hodnotenie úrovne celkovej kvality života na Slovensku všetkými respondentmi spolu

Ako hodnotíte úroveň celkovej kvality života na Slovensku?	Početnosti	%
veľmi dobre	31	1,8
dobre	417	23,6
skôr dobre ako zle	758	42,8
skôr zle ako dobre	386	21,8
zle	122	6,9
veľmi zle	55	3,1
Spolu	1769	100,0

Graf č. 1 - Hodnotenie úrovne celkovej kvality života na Slovensku všetkými respondentmi spolu

Po rozdelení respondentov do jednotlivých kategórií podľa vyššie uvedenej typológie a po aplikácii indexu úrovne zisťujeme rozdiely v hodnotení úrovne celkovej kvality života na Slovensku aj jej jednotlivých aspektov medzi jednotlivými kategóriami respondentov určených podľa ich skúsenosti s kriminalitou. Ak sa zastavíme pri hodnotení jednotlivých aspektov kvality života respondentmi (bez ohľadu na typológiu), z údajov je zrejmé, že najhoršie je respondentmi hodnotená úroveň politiky a politikov na Slovensku. Index úrovne tu dosahuje hodnotu iba 36,43. Druhým najhoršie hodnoteným aspektom kvality života je úroveň pracovných príležitostí na Slovensku, pri ktorej index úrovne dosahuje hodnotu 38,83. Tretím negatívne hodnoteným aspektom kvality života na Slovensku je úroveň nášho sociálneho systému s indexom úrovne 43,2. Najpozitívnejšie z uvedených ukazovateľov hodnotili respondenti úroveň bezpečnosti života na Slovensku s indexom úrovne 62,78 a životné prostredie (62,27). Prehľad výsledkov je uvedený v tabuľke č. 5.

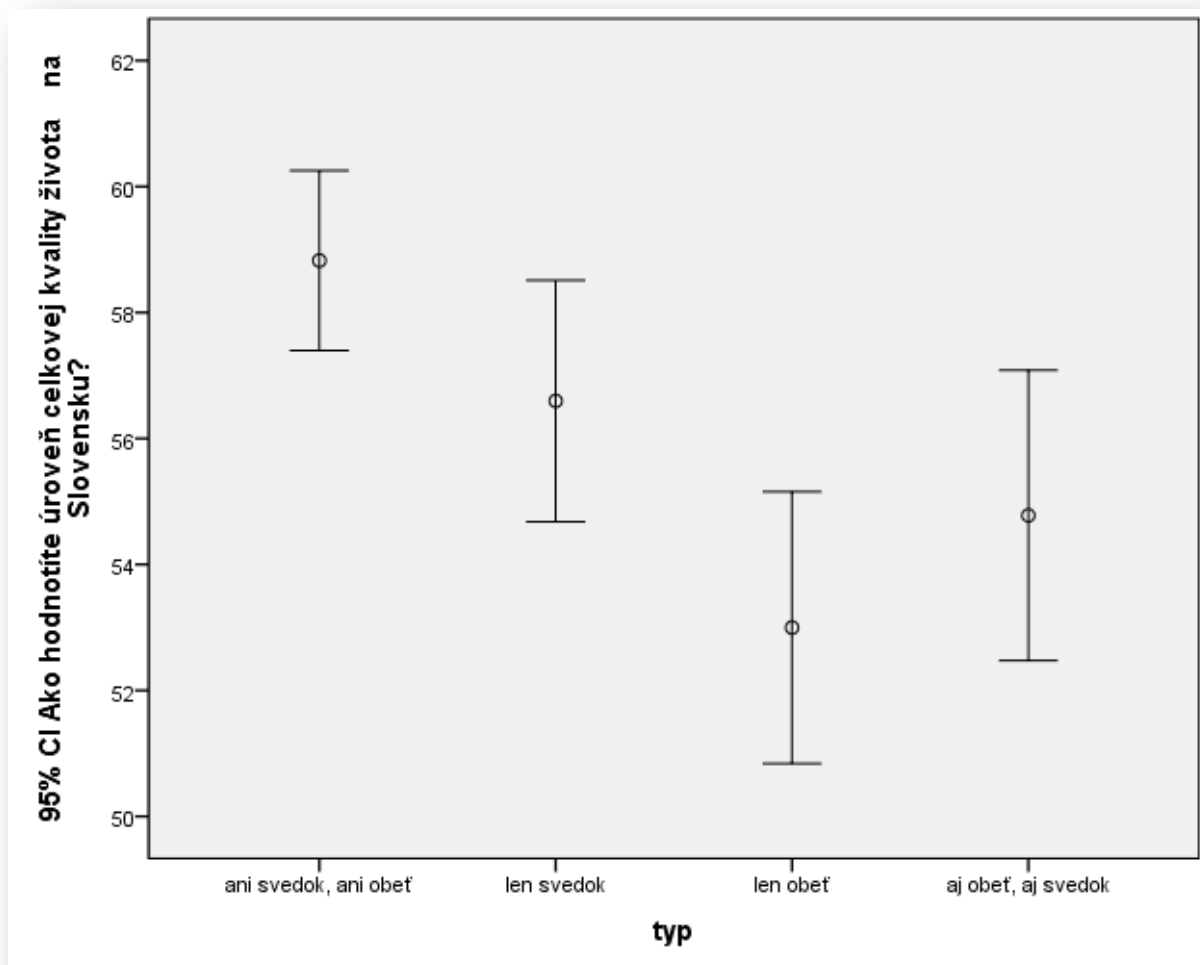
Tabuľka č. 5 – Hodnotenie úrovne jednotlivých aspektov kvality života respondentmi

Index úrovne	Typ				Spolu
	ani svedok, ani obeť	len svedok	len obeť	aj obeť, aj svedok	
Ako hodnotíte úroveň životného prostredia na Slovensku?	64,39	61,87	58,99	60,79	62,27
Ako hodnotíte úroveň bezpečnosti života na Slovensku?	65,66	62,39	58,17	60,75	62,78
Ako hodnotíte úroveň pracovných príležitostí na Slovensku?	40,95	37,27	37,88	35,98	38,83
Ako hodnotíte úroveň zdravotnej starostlivosti na Slovensku?	52,12	48,75	46,64	46,60	49,51
Ako hodnotíte úroveň sociálneho systému na Slovensku?	45,29	42,66	40,98	40,63	43,20
Ako hodnotíte úroveň medziľudských vzťahov na Slovensku?	54,10	52,17	48,70	48,16	51,77
Ako hodnotíte úroveň politiky a politikov na Slovensku?	39,87	34,54	34,47	31,42	36,43
Ako hodnotíte úroveň polície na Slovensku?	56,96	54,55	52,17	51,75	54,75
Ako hodnotíte úroveň celkovej kvality života na Slovensku?	58,82	56,60	53,00	54,78	56,61

Po aplikácii indexu úrovne sme spracovali grafické znázornenie hodnotenia úrovne celkovej kvality života na Slovensku podľa jednotlivých kategórií (typov) respondentov v zmysle vyššie uvedenej typológie. Z údajov je zjavné, že skúsenosť s kriminalitou ako v roli obeť, tak aj v roli svedka významne ovplyvňuje hodnotenie kvality života u respondentov. Najhoršie hodnotia úroveň celkovej kvality života v našej krajine respondenti, ktorí sa stali obeťami, no nie svedkami kriminality. Druhé najhoršie hodnotenie úrovne celkovej kvality života sme zaznamenali u respondentov, ktorí sa stali obeťami aj svedkami kriminality. Najlepšie hodnotia úroveň celkovej kvality života na Slovensku respondenti, ktorí sa v sledovanom období nestali ani obeťami, ani svedkami kriminality. U všetkých ostatných kategórií respondentov, teda u tých, ktorí mali akúkoľvek skúsenosť s kriminalitou, či už ako svedkovia, obeť, alebo svedkovia aj obeť súčasne, došlo k ovplyvneniu hodnotenia úrovne celkovej kvality života touto negatívnou skúsenosťou.² Zvláštnosťou je zistenie, že respondenti, ktorí mali skúsenosť s kriminalitou ako obeť a svedkovia súčasne, hodnotili úroveň celkovej kvality života menej negatívne než respondenti, ktorí sa stali „len“ obeťami kriminality. Ponúka sa tu možné vysvetlenie, podľa ktorého respondenti, ktorí mali iba skúsenosť ako obeť kriminality, môžu situáciu vnímať negatívnejšie preto, že nemajú poznanie, že sa v podobnej situácii neocitli ako jediní (i keď je možné to predpokladať). Priama skúsenosť obeť kriminality aj s pozíciou svedka môže paradoxne obeť „trochu uľaviť“ poznaním, že zlé veci sa nestávajú iba jej. Táto spolupatričnosť môže mať za následok zmiernenie pesimizmu vo vnímaní životnej reality a teda aj kvality života. Hoci by sa dalo očakávať, že respondenti budú úroveň kvality života hodnotiť priamo úmerne počtu ich negatívnych skúseností, údaje naznačujú, že tomu tak nie je a že do hodnotenia kvality života vstupujú aj iné premenné, ako bolo uvedené vyššie. Hodnoty indexu úrovne pre jednotlivé kategórie respondentov sú znázornené v grafe č. 2, v ktorom sú hodnoty indexu znázornené na vertikále. Údaje sú štatisticky významné.

² Pre viac údajov o následkoch viktimácie pozri Holomek, J. a kol.: Výskum obeť kriminality v Slovenskej republike. Žilina: Eurokódex, 2013. 208 s. ISBN 978-80-8155-014-0

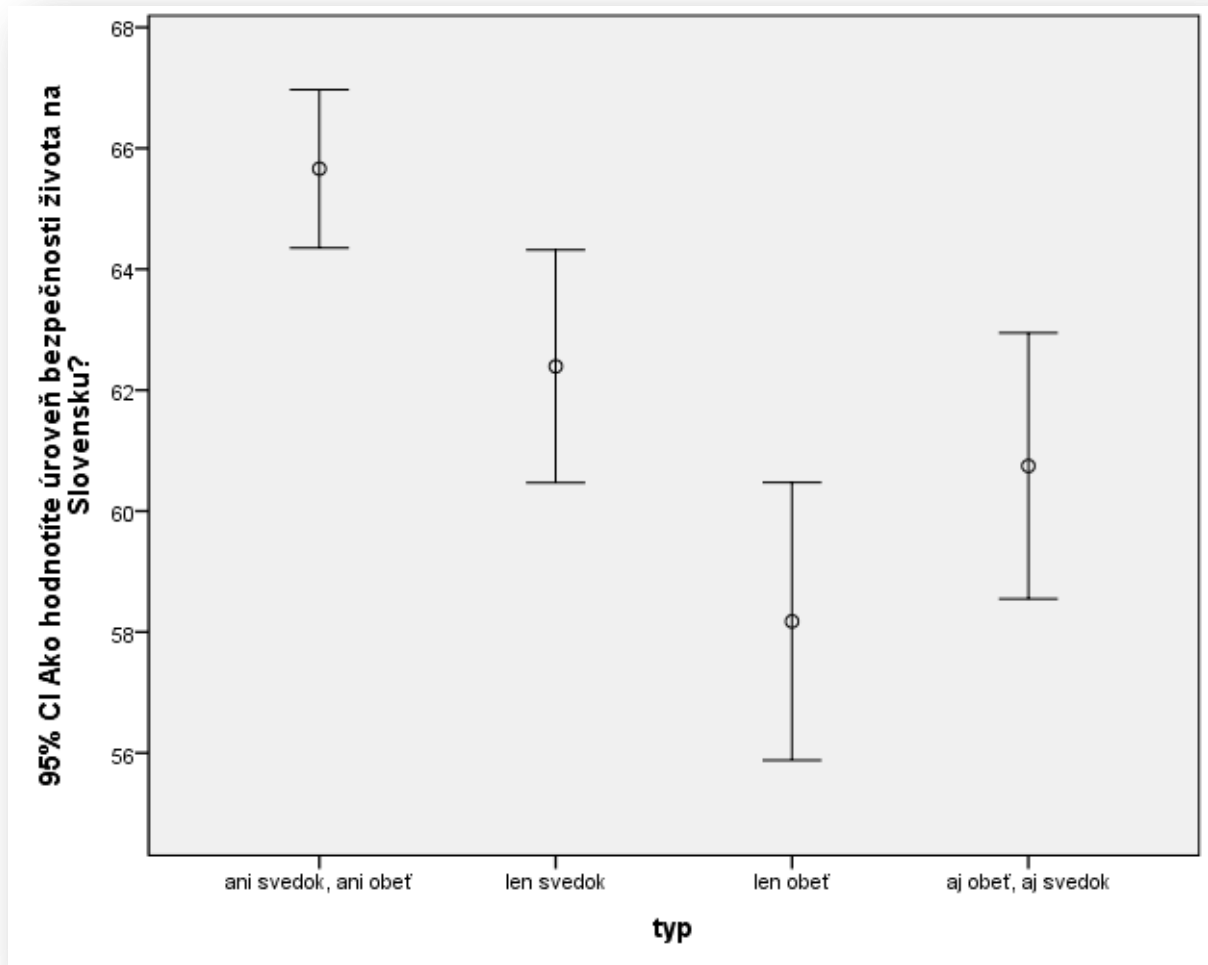
Graf č. 2 – Hodnotenie úrovne celkovej kvality života na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

Eta* = 0,114

Údaje o hodnotení úrovne bezpečnosti života na Slovensku, ktoré sú znázornené v nasledujúcom grafe, svojim rozložením v podstate kopírujú údaje o hodnotení úrovne celkovej kvality života na Slovensku jednotlivými kategóriami respondentov. Medzi kategóriami sú však výraznejšie rozdiely v hodnotách indexu, teda jednotlivé kategórie sú v hodnotení úrovne bezpečnosti života v našej krajine ešte viac diferencované. Podrobné údaje o všetkých kategóriách respondentov z hľadiska ich skúseností s kriminalitou v roli obeť a svedkov znázorňuje graf č. 3. Podobné rozloženie majú aj údaje o hodnotení úrovne životného prostredia, avšak rozdiely medzi jednotlivými kategóriami respondentov nie sú tak výrazné, kategórie nie sú tak výrazne diferencované ako v predchádzajúcich hodnoteniach.

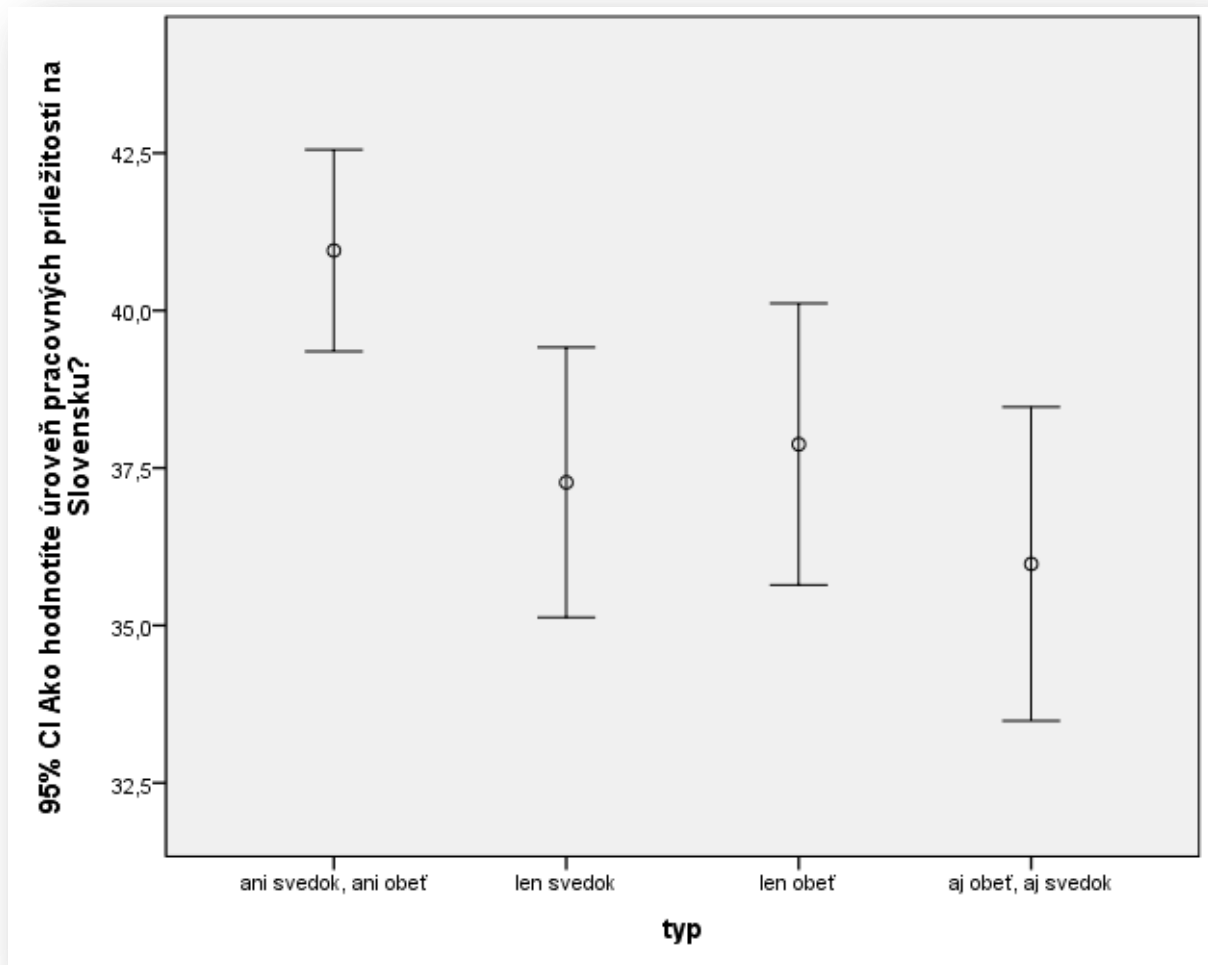
Graf č. 3 – Hodnotenie úrovne bezpečnosti života na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

Eta = 0,149

Jednotlivé typy respondentov podľa aplikovanej typológie sú diferencované aj v hodnotení úrovne pracovných príležitostí na Slovensku. Na rozdiel od predchádzajúcich hodnotení, v tomto prípade sú však diferencovaní iba respondenti, ktorí mali skúsenosť s kriminalitou či už ako obeť alebo ako svedkovia, resp. súčasne, od respondentov, ktorí uvedenú skúsenosť nemali. Hodnotenie úrovne pracovných príležitostí respondentmi je teda diferencované len tým, či mali alebo nemali skúsenosť s kriminalitou, v takých prípadoch bolo ich hodnotenie negatívnejšie, povaha skúsenosti (teda to, či respondent bol v roli obeť alebo svedka) nebola v tomto prípade rozhodujúca. Podrobné údaje pre jednotlivé kategórie znázorňuje graf č. 4.

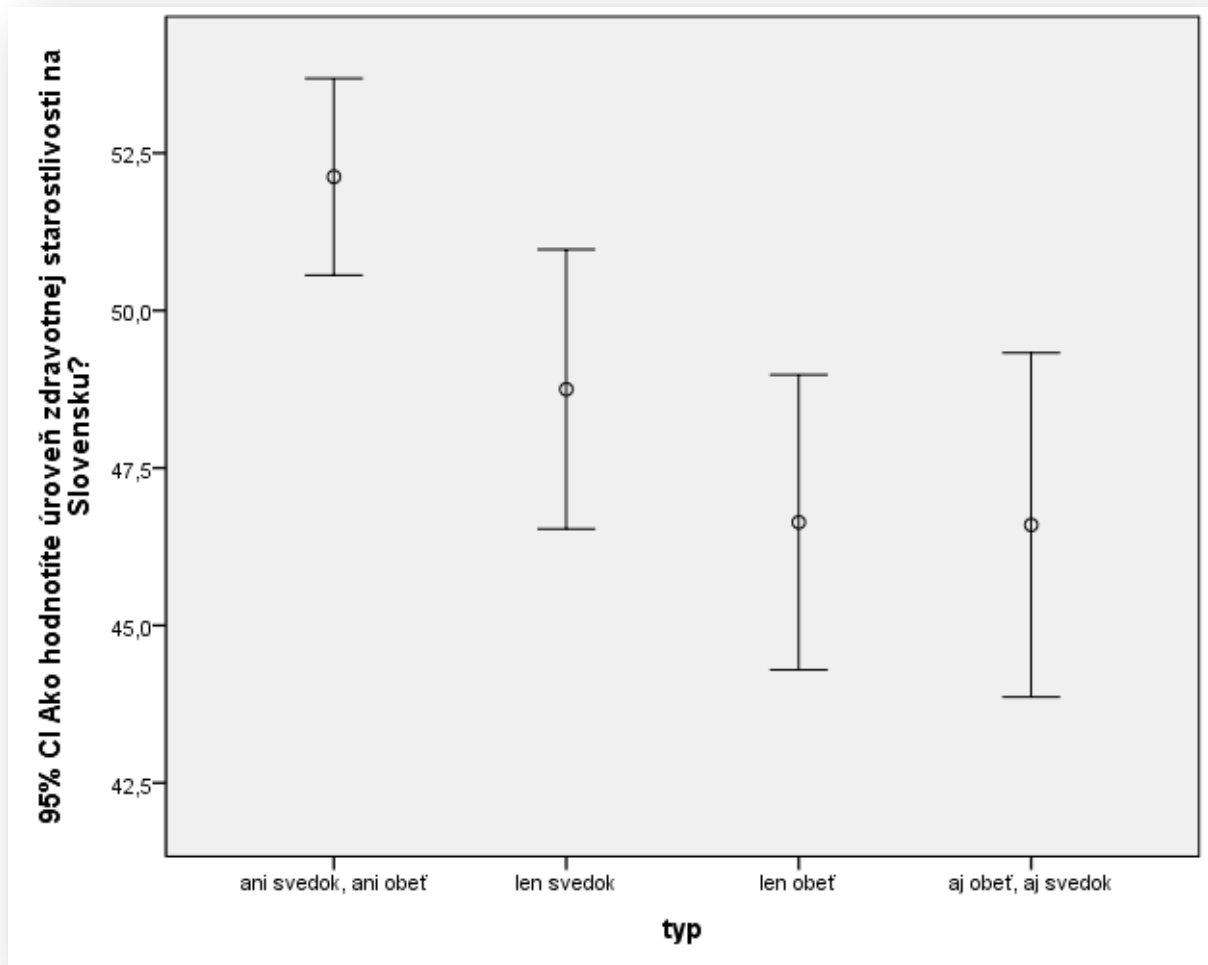
Graf č. 4 – Hodnotenie úroveň pracovných príležitostí na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

Eta = 0,090

Skúsenosť s kriminalitou v roli obeť či svedka diferencuje respondentov aj v hodnotení úrovne zdravotnej starostlivosti na Slovensku. Indexy úrovne však tieto jednotlivé kategórie diferencujú opäť iným spôsobom než ako tomu bolo v predchádzajúcich hodnoteniach. Opäť všetky tri kategórie respondentov, ktorí skúsenosť s kriminalitou mali, hodnotia úroveň zdravotnej starostlivosti negatívnejšie než respondenti bez tejto skúsenosti. Kým respondenti bez skúsenosti s kriminalitou hodnotia úroveň zdravotnej starostlivosti na dolnej hranici pozitíva, ostatné tri kategórie ju hodnotia negatívne, pričom respondenti, ktorí sa už ocitli v roli obeť kriminality (alebo v roli obeť aj svedka), hodnotili úroveň zdravotnej starostlivosti negatívnejšie ako respondenti, ktorí sa stali len svedkami kriminality. Podrobné údaje znázorňuje graf č. 5. Hodnotenie úrovne sociálneho systému v našej krajine respondentmi je podobné ako hodnotenie úrovne zdravotnej starostlivosti, avšak jednotlivé kategórie nie sú tak výrazne diferencované.

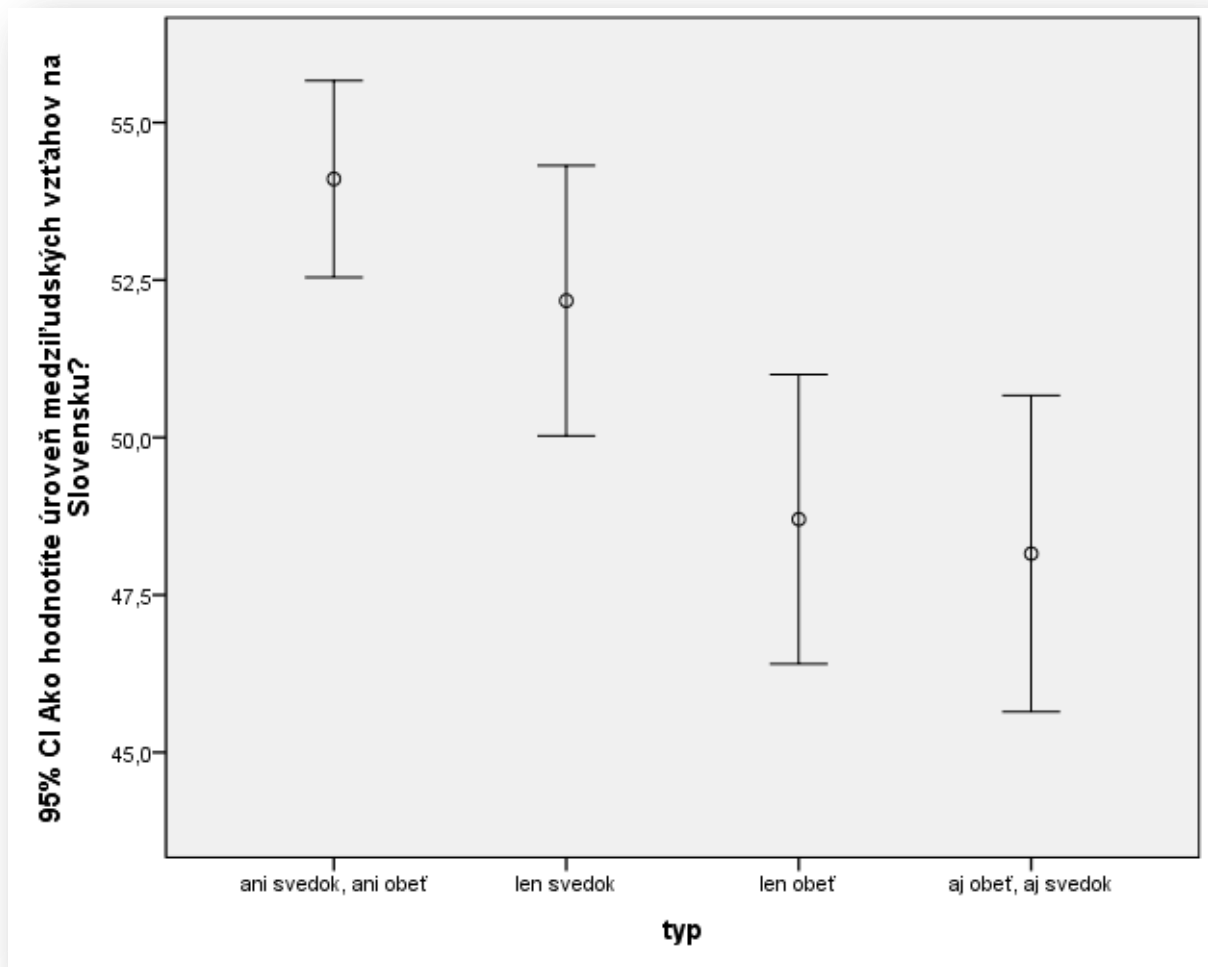
Graf č. 5 – Hodnotenie úrovne zdravotnej starostlivosti na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

Eta = 0,110

Štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými kategóriami respondentov sme zaznamenali v hodnotení úrovne medziľudských vzťahov. Podľa hodnoty indexu úrovne možno pozorovať relatívne pozitívne hodnotenie (na dolnej hranici pozitívnej hodnoty indexu) úrovne medziľudských vzťahov respondentmi, ktorí s kriminalitou žiadnu skúsenosť nemali, respondenti, ktorí sa stali len svedkami kriminality, ale nie obeťami, hodnotili úroveň medziľudských vzťahov menej pozitívne. Respondenti, ktorí sa stali obeťami kriminality, prípadne aj obeťami aj svedkami, hodnotili úroveň medziľudských vzťahov významne negatívnejšie než prvé dve kategórie. Presné hodnoty indexu pre jednotlivé skupiny znázorňuje graf č. 6.

Graf č. 6 – Hodnotenie úrovne medziľudských vzťahov na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

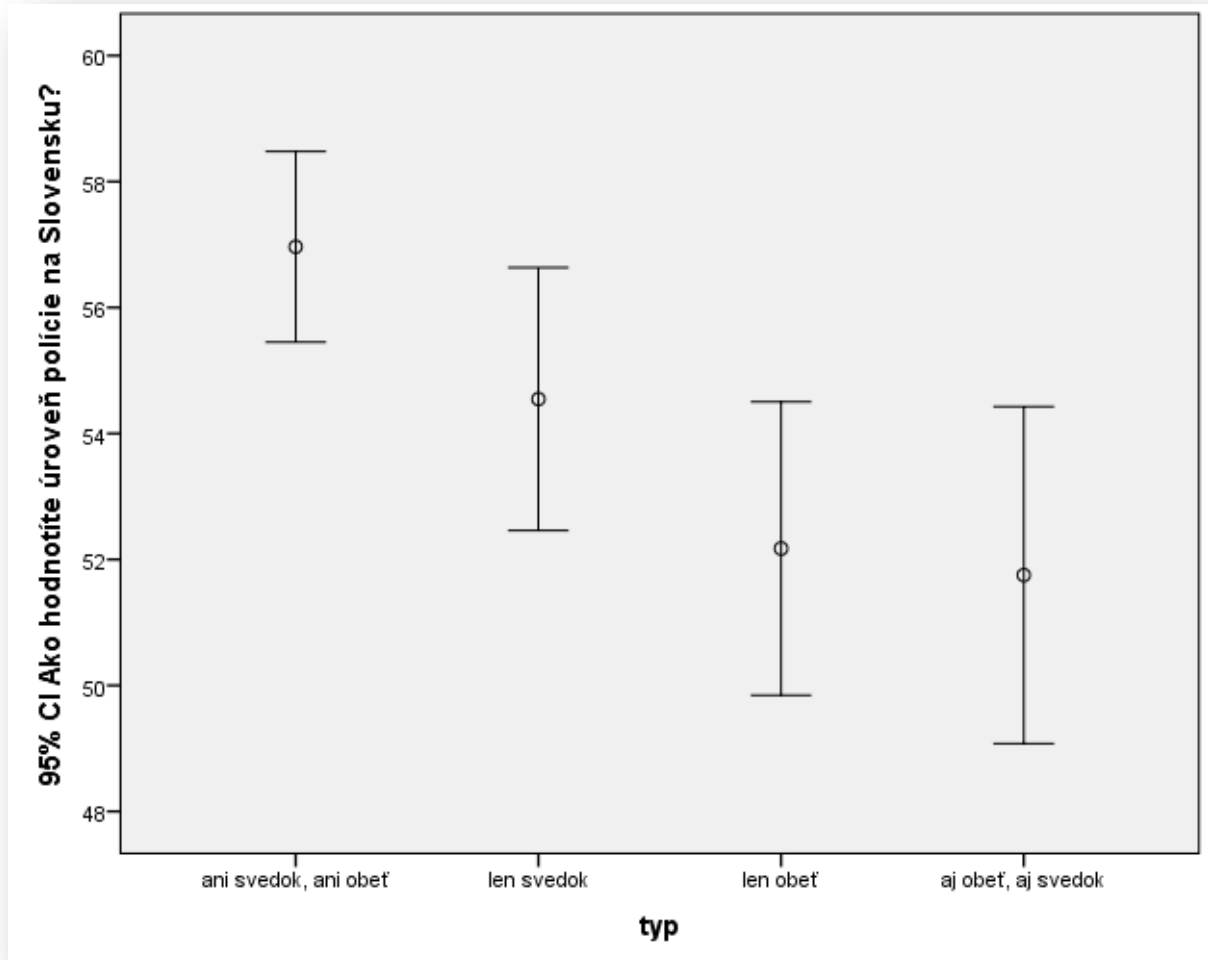

Eta = 0,114

Pri pozorovaní hodnotenia úrovne kvality života obyvateľmi Slovenska z hľadiska kritéria ich skúsenosti s kriminalitou je istotne zaujímavá otázka, aký má takáto skúsenosť dopad na hodnotenie úrovne polície respondentmi. Hoci hodnoty indexu úrovne sú pri hodnotení tejto otázky u všetkých kategórií respondentov (teda obeť, svedkov, aj respondentov bez takejto skúsenosti) na dolnej hranici hodnôt vyjadrujúcich pozitívne hodnotenie, skúsenosť s kriminalitou diferencuje jednotlivé kategórie v hodnotení úrovne polície. Najpozitívnejšie bola hodnotená respondentmi bez skúsenosti s kriminalitou v pozícii obeť alebo svedka, o niečo menej pozitívne hodnotili úroveň polície svedkovia kriminality a najslabšie hodnotili jej úroveň respondenti, ktorí sa stali obeťami kriminality, pričom fakt, či sa stali zároveň aj

svedkami, nebol rozhodujúci.³ Presné hodnoty indexu úrovne hodnotenia polície na Slovensku znázorňuje graf č. 7. Údaje sú štatisticky signifikantné.

Graf č. 7 – Hodnotenie úrovne polície na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

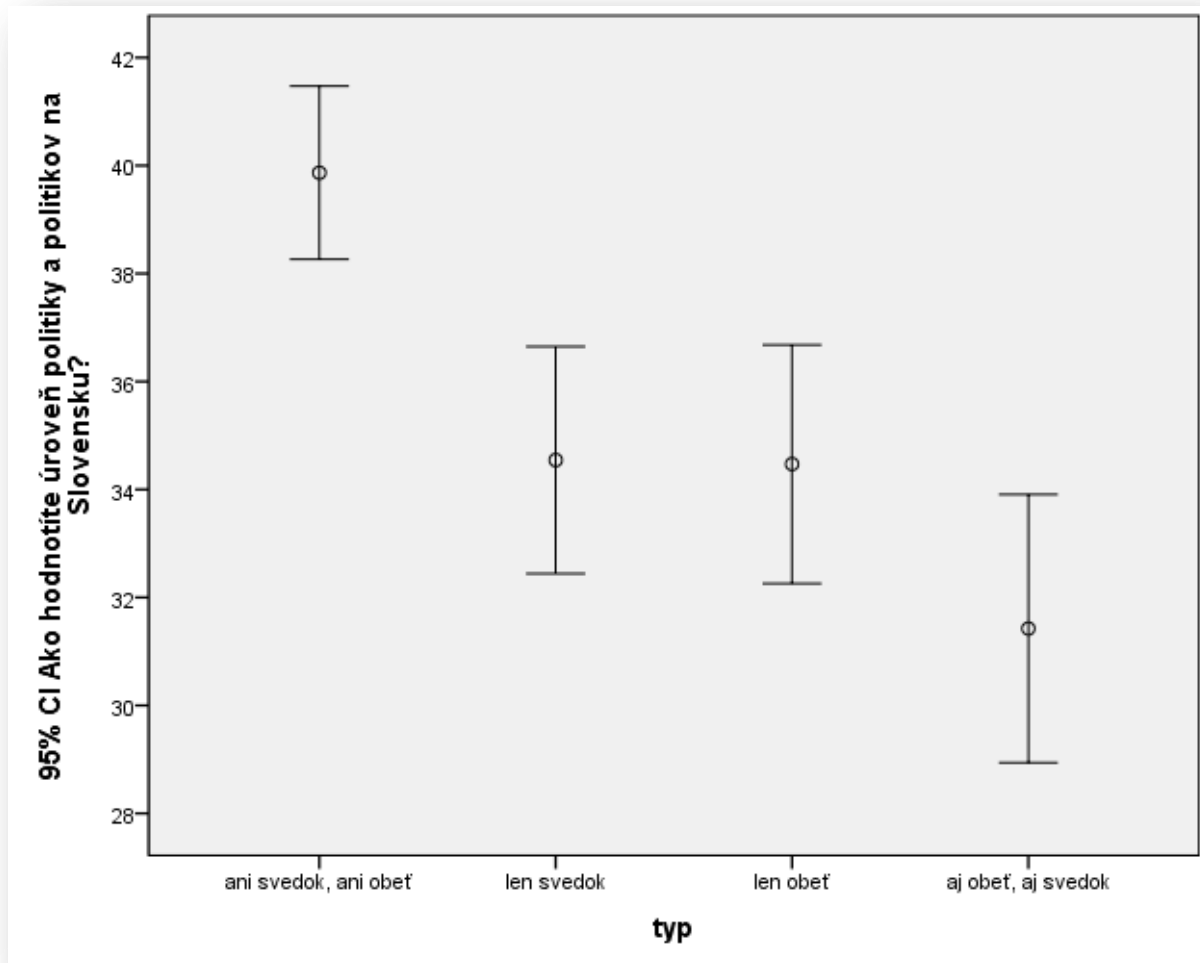
Eta = 0,101

Hodnotenie politiky a politikov je špecifickou témou, ktorá súvisí takmer so všetkými oblasťami života v krajine a do hodnotenia úrovne politiky a politikov vstupuje mnoho faktorov ovplyvňujúcich jeho výsledok. No hoci je hodnotenie úrovne politiky ovplyvnené multifaktoriálne, pozorujeme významné rozdiely medzi jednotlivými kategóriami respondentov aj z hľadiska toho, či mali alebo nemali skúsenosť s kriminalitou ako obeť alebo ako svedkovia. Celkovo je úroveň politiky a politikov na Slovensku respondentmi hodnotená negatívne, pričom hodnoty indexu úrovne sa pohybujú v rozmedzí hodnôt 29 – 41. Ani jedna kategória respondentov nedosahuje hodnotu indexu úrovne v hodnotení politiky

³ Pre informácie o podiele systému trestnej spravodlivosti na viktimácii pozri Holomek, J.: Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 164 s. ISBN 978-80-7380-446-6.

vyššiu. Najmenej negatívne politikov a politiku hodnotia respondenti, ktorí nemali skúsenosť s kriminalitou. Negatívnejšie hodnotia úroveň politiky a politikov na Slovensku respondenti, ktorí sa stali buď svedkami, alebo obeťami kriminality. Najhoršie hodnotenie úrovne politiky a politikov podľa hodnoty indexu úrovne vyjadrili respondenti, ktorí sa stali obeťami a zároveň svedkami kriminality. Podrobné údaje znázorňuje graf č. 8. Údaje sú štatisticky významné.

Graf č. 8 – Hodnotenie úrovne politiky a politikov na Slovensku respondentmi (hodnoty indexu úrovne)

Eta = 0,147

Záver

V príspevku sme sa zamerali na hodnotenie vybraných aspektov kvality života respondentmi v závislosti od toho, či sa v sledovanom období stali obeťami alebo svedkami kriminality alebo nie. Respondenti (reprezentanti populácie Slovenska vo veku 15 a viac rokov) v dopytovaní hodnotili vybrané aspekty kvality života, ako je bezpečnosť života,

zdravotná starostlivosť, sociálny systém, medziľudské vzťahy, polícia, politika a politici, životné prostredie, pracovné príležitosti a tiež celkovú kvalitu života.

V hodnotení jednotlivých aspektov kvality života respondentmi (bez ohľadu na skúsenosť s kriminalitou), je najhoršie hodnotená úroveň politiky a politikov na Slovensku. Druhým najhoršie hodnoteným aspektom kvality života je úroveň pracovných príležitostí na Slovensku a po ňom nasleduje hodnotenie úrovne nášho sociálneho systému. Najpozitívnejšie z uvedených ukazovateľov hodnotili respondenti úroveň bezpečnosti života na Slovensku a životné prostredie.

Z našich zistení vyplynulo, že skúsenosť s kriminalitou v roli obete alebo svedka významne ovplyvňuje hodnotenie všetkých skúmaných aspektov kvality života respondentmi. V každej položenej otázke boli jednotlivé aspekty kvality života, ako aj celková kvalita života na Slovensku hodnotené najpozitívnejšie tými respondentmi, ktorí skúsenosť s kriminalitou ako obete ani ako svedkovia v sledovanom období nemali. Všetky ostatné kategórie respondentov, teda tí, ktorí sa stali svedkami, obeťami, alebo obeťami aj svedkami kriminality, hodnotili celkovú úroveň kvality života na Slovensku aj jej vybrané aspekty negatívnejšie.

Literatúra:

Holomek, J.: Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 164 s. ISBN 978-80-7380-446-6.

Holomek, J. a kol.: Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike. Žilina: Eurokódex, 2013. 208 s. ISBN 978-80-8155-014-0

Ritomský, A.: Metodologické a metodické otázky kvantitatívneho výskumu. Bratislava: IRIS, 2015. ISBN 978-80-89726-44-8

Mgr. Daniela Košecká, PhD.
Výskumné kriminologické centrum
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
daniela.kosecka@gmail.com

doc. PhDr. Alojz Ritomský, PhD.
Fakulta psychológie Paneurópskej vysokej školy
a.ritomsky@gmail.com

OBETE PODVODOV

VICTIMS OF FRAUD

Anna Ďurfina

Abstrakt

Autorka príspevku prezentuje čiastkový výsledok výskumu obetí kriminality realizovanom v roku 2015 Výskumným kriminologickým centrom Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy za podpory Agentúry na podporu výskumu a vývoja Slovenskej republiky. Kriminalita, ktorá je priamo spojená s podvodným konaním nie je v Slovenskej republike hlbšie skúmaná ani prostredníctvom kriminologických výskumov. Preto je súčasťou príspevku i medzinárodný pohľad na problematiku podvodov a zároveň i komparácia viktimologického výskumu realizovaného v Slovenskej republike s výsledkami výskumu obetí podvodov vo Veľkej Británii. Potreba zamerať pozornosť i na oblasť kriminality súvisiacej s podvodmi a následne i na samotné obeť tejto kriminality je zvýraznená najmä rozvojom informačno-komunikačných technológií a postupným rozvojom spôsobov akými páchatelia realizujú podvodné konania.

Kľúčové slová:

kriminológia, výskum obetí kriminality, podvod, kriminalita, obeť

Abstract

The author of the paper presents a partial result of crime victims survey realized in 2015 by the Research Criminology Centre of the Faculty of Law of Pan European University with the support of the Slovak research and development agency. Crime, which is directly linked to the fraudulent behavior, is not further investigated or it is not a theme of the criminological research in the Slovak Republic. It is therefore, that part of the paper is contributed to the international view on the issue of fraud and also to the comparison of crime victims survey conducted in the Slovak Republic with the results of research of victims of fraud in the UK. The need to focus attention on the area of crime related to fraud and, consequently, the actual victims of this crime is particularly highlighted by the development of information and communication technologies and the progressive development of procedures which the perpetrators use in the fraud crime.

Key words:

criminology, crime victims survey, fraud, criminality, victims

Úvod

Výsledky výskumov obetí podvodov realizovaných v krajinách Európskej únie jednoznačne poukazujú na fakt, že jednotlivci sa stávajú obeťami podvodov opakovane. Rovnako sa ukazuje ako významné, že dosiahnutie vyššieho vzdelania nie je ochranným prvkom brániacim tomu, aby sa jednotlivec stal obeťou podvodu. Ukazuje sa, že je tomu práve naopak, keď je možné predpokladať, že staršie osoby už nie sú najrizikovejšími skupinami, ktoré môžu podľahnúť podvodnému konaniu. Je pravdepodobné, že mladší a vzdelanejší ľudia majú širšie záujmy, zapájajú sa do širšej škály aktivít, vo zvýšenej miere sú súčasťou spotrebiteľského trhu v porovnaní s inými demografickými skupinami, čím sa zvyšuje i riziko vystavenia sa podvodným transakciám. Preto musí i zacielenie stratégií v boji

proti podvodom a zároveň i nastavenie procesov v oblasti pomoci obetiam podvodom, reflektovať nové poznatky, ktorých významným zdrojom sú práve viktimologické výskumy, ktorých obsahom je i oblasť skúmania skúseností obetí s podvodným konaním.

Obete podvodov v rámci viktimologických výskumov

Súčasnú svetovú viktimologickú štúdiu vymedzujú, že pokusy o podvod sú menej pravdepodobnými a zároveň úspešnými ak:

- je páchatel' osobou neznámou,
- k prvotnému kontaktu páchatel'om dôjde telefonicky alebo prostredníctvom elektronickej pošty,
- potenciálna obeť už má vedomosť o danom type podvodu,
- potenciálna obeť sa snaží zistiť informácie o páchatel'ovi alebo o samotnom návrhu pred odpoveďou na ponuku či kontrakt.¹

Z daného dôvodu je nevyhnutné, aby sa realizovali ciele kampane zamerané na celú spoločnosť i samotné obeť podvodov, pričom by sa mali zefektívňovať aj samotné zbierky údajov na národnej úrovni, nakoľko je do budúcnosti možné očakávať neustále zefektívňovanie samotných metód páchatel'ov podvodov. Významným doplnkovým zdrojom informácií o realizovaných podvodoch, ktorý umožňuje vytvoriť si určitú predstavu o skutočnej kriminalite v danej oblasti a o latencii sú – napriek niektorým metodologickým obmedzeniam, práve výskumy obetí podvodov. V rámci výskumu obetí kriminality v roku 2015 bola do výskumného dotazníka včlenená i otázka, ktorá sa priamo týka podvodného konania na Slovensku. Predmetom zisťovania v predmetnej otázke bolo, či mali respondenti skúsenosť s podvodom so spôsobenou škodou vyššou ako 265 eur. Ako predostiera nasledujúca tabuľka, v roku 2010 na danú otázku odpovedalo až 94,5 % respondentov, že takúto skúsenosť nemajú, pričom iba 5 % respondentov z celkového počtu respondentov uviedlo, že sa stalo obeťou podvodu s výškou škody nad 265 eur v sledovanom období jeden krát.

Tabuľka č. 1: Uved'te, prosím, či ste sa v sledovanom období (2010) stali obeťou podvodu so škodou na majetku väčšou ako 265 EUR.

Odpoveď	Valid percent
áno, raz	5
nie, nestala	94,3

V nadväznosti na uvedené údaje môžeme potvrdiť, že v sledovanom období roku 2015 na danú otázku respondenti uviedli, že sa v 3,4 % stali obeťou predmetného podvodu jeden krát, pričom až 95,3 % respondentov z celkového počtu 1773 respondentov uviedlo, že sa obeťou podvodu so škodou väčšou ako 265 eur nestalo. Na základe uvedených údajov je

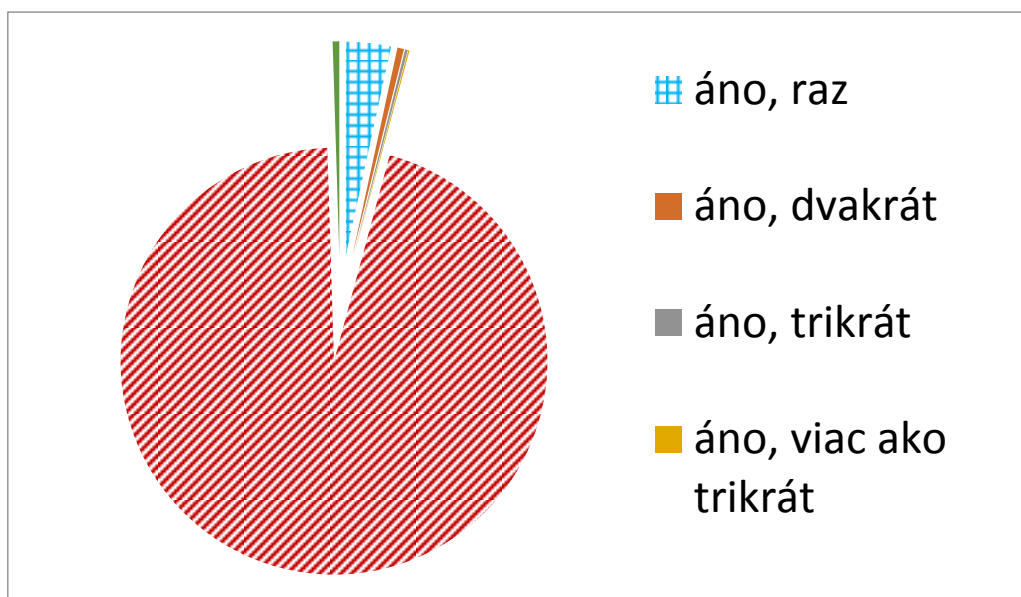
¹ TITUS, R. M. – GOVER, A. R. 2001. Personal fraud: The victims and the scams. In Crime Prevention Studies. Volume 12. Criminal Justice Press Monsey, New York. pp. 133, pp. 133 – 151, ISBN 1-881798-26-7.

zrejme, že sa obeťou podvodu so škodou väčšou ako 265 eur v roku 2015 stalo menej respondentov ako tomu bolo v roku 2010.²

Tabuľka č. 2: Uved'te, prosím, či ste sa v sledovanom období (2015) stali obeťou podvodu so škodou na majetku väčšou ako 265 EUR.

Odpoveď	Valid percent
áno, raz	3,4
áno, dvakrát	0,5
áno, trikrát	0,2
áno, viac ako trikrát	0,1
nie, nestala	95,3
neviem, nepamätám si	0,5

Graf č. 1: Uved'te, prosím, či ste sa v sledovanom období (2015) stali obeťou podvodu so škodou na majetku väčšou ako 265 EUR.

² HOLOMEK, J. 2010. Výskum obetí kriminality v rokoch 2007 – 2010 v Slovenskej republike (tendencie, odhad latencie). s. 164, In Obete kriminality – Victims of Crime. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010. Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola. ISBN 978-80-89447-36-7.

V zmysle § 221 zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) je trestný čin podvodu „úmyselné konanie, pri ktorom niekto obohatí seba alebo iného na škodu cudzieho majetku tým, že uvedie niekoho do omylu alebo využije niečí omyl, a spôsobí tak na cudzom majetku malú škodu. Za takého konanie hrozí páchatelovi trestného činu trest odňatia slobody až na dva roky.“³ Okrem skutkovej podstaty trestného činu podvodu, sa slovenský zákonodarca rozhodol upraviť i špecifické druhy podvodov a to úverový podvod, poisťovací podvod, kapitálový podvod a subvenčný podvod.

V rámci samotného dopytovania však respondentom nebola vyššie uvedená skutková podstata trestného činu podvod známa. Vysoké percento odpovedí, ktoré značia, že respondenti nemali v sledovanom období skúsenosť s podvodom so škodou na majetku väčšou ako 265 eur, môžeme preto pričítať jednak možnému nepochopeniu samotného pojmu podvod a rovnako aj faktu, že výška hodnoty škody bola v otázke vymedzená ako hodnota, ktorá je ustanovením § 125 Trestného zákona označovaná ako malá škoda.⁴

Verejné vnímanie kriminality ako sociálny problém často krát súvisí s tým, na aký konkrétny typ trestnej činnosti je reflektované. Pri premýšľaní alebo diskutovaní o trestných činoch si väčšina spoločnosti predstaví násilnú kriminalitu, akou sú lúpeže, prepadnutia či dokonca znásilnenia a podobne. V dôsledku danej situácie sa veľké množstvo výskumu v oblasti kriminológie ale i trestného súdnictva zameriava na finančné a fyzické dôsledky týchto trestných činov pre obeť. Na základe viktimologického výskumu, ktorý bol realizovaný v roku 1992 v Spojených štátoch amerických sú následkami, ktoré zažívajú obeť týchto trestných činov trauma, sebaobviňovanie, úzkosť a strach o svoju budúcu bezpečnosť po dlhé obdobie.⁵ V tejto nadväznosti je však nutné potvrdiť, že len mále výskumov sa v minulosti ale i v súčasnosti venuje následkom, ktoré zažívajú obeť podvodov. Ide tak o zaujímavý fakt, a to vzhľadom k tomu, že mnohí odborníci prezentujú, že skúsenosti obetí s podvodmi a inými formami kriminality bielych golierov má na tieto obeť znižujúci dopad. Už v 80. rokoch minulého storočia sa v tejto súvislosti začali realizovať výskumy, keď jeden z prvých výskumov v danej oblasti realizovaný v Spojených štátoch amerických, v štáte Illinois skúmal náklady na hospodársku trestnú činnosť. Až 55,2 % respondentov sa v danom výskume vyjadrilo, že verí, že hospodárske zločiny môžu vo významnejšej miere demoralizovať spoločnosť, ako klasické „zločiny ulice“.⁶ Kriminalita spojená s podvodmi je také konanie, ktoré narušuje dôveryhodnosť či poctivosť a teda základné hodnoty, ktoré zvyčajne nie sú spojené s násilnou kriminalitou. Preto sa v 80. rokoch minulého storočia v odborných kriminologických kruhoch vymedzila i určitá typológia obetí podvodov, ktorá zahrnuje jednotlivca ako obeť, korporácie ako obeť, vládne inštitúcie ako obeť, spoločnosť ako obeť a samotný medzinárodný systém ako obeť.⁷ V posledných rokoch sa však ukazuje, že práve jednotlivca ako obeť podvodov bude nevyhnutné chrániť a vytvárať také opatrenia, ktoré by preventovali viktimizácii jednotlivcov a následne i spoločnosti ako takej.

³ Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon. § 221, Dostupné na <<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>>

⁴ Pozn. autora: Škodou malou sa v zmysle § 125 Trestného zákona rozumie škoda prevyšujúca 266 eur. In Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon. § 221, Dostupné na <<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>>

⁵ GREENBERG, M. – RUBACK, R. B. 1992. *After the Crime: Victim Decision Making*. New York, NY: Plenum. ISBN 978-1-4613-6469-6.

⁶ CULLEN, F. T. – MATHERS, R. A. – CLARK, G.A. 1983. *Public Support for Punishing White-Collar Crime — Blaming the Victim Revisited?* In *Journal of Criminal Justice* 11(6):481-493.

⁷ TOMLIN, J. W. 1982. *Victims of White-Collar Crimes*. In: SCHNEIDER, H. J. *The Victim in International Perspective*. Berlin, GER: Walter de Gruyter. 513 pp., ISBN 978-3110-07-510-6.

V nadväznosti na vyššie uvedené, sa i v rámci krajín západnej Európy začali realizovať viktimologické výskumy, ktoré sú zamerané špecificky na obeť hospodárskej kriminality a najmä na obeť podvodov. Výskum realizovaný v roku 2006 vo Veľkej Británii potvrdil, že až 58 % respondentov majú skúsenosť s pokusom o podvodné konanie voči svojej osobe, pričom až 8 % v danom roku potvrdilo, že sa opakovane stalo obeťou podvodu.⁸

Čo do rozsahu najväčším výskumom obeť podvodov sa stal výskum realizovaný vo Veľkej Británii v roku 2012. Daný výskum bol priamo zameraný na výskum skúseností respondentov s podvodným konaním a rovnako aj na následky, ktoré predmetná kriminalita mala na ich život v rodine či v spoločnosti ako takej. Výskum bol realizovaný na počte 2000 respondentov, pričom svoje názory prezentovalo 1991 respondentov.⁹

Tabuľka č. 3: Výsledky výskumu obeť podvodov vo Veľkej Británii v roku 2012

Typ podvodu	Valid percent
Podvod s identitou	42,8
Investičný podvod	20,7
Podvod s lotériou	3,4
Podvod s kreditnými kartami	1,2
Africké fondy	0,8
Internetový podvod	0,3

Výsledky výskumu obeť podvodov prezentovali, že všetky dopytovaní respondenti boli aspoň jedenkrát za sledované obdobie obeťou niektorého druhu podvodu.¹⁰ Čo je však nemenej dôležité boli následky, ktoré obeť podvodov pociťovali. Až 68,4 % respondentov uviedlo, že pociťovalo hnev, pričom až 45 % respondentov uviedlo, že ich v dôsledku podvodu postihla významná finančná strata. Zároveň však až 44,3 % respondentov uviedlo, že pociťovalo výrazný stres prípadne iné negatívne emocionálne pocity. Významne negatívnym javom sa ukázal i fakt, že až 17,2 respondentov uviedlo, že podvod zapríčinil problémy vo vzťahu s partnerom alebo rodinou. Následne okolo 10 % respondentov uviedlo, že im

⁸ NATIONAL FRAUD AUTHORITY. Fraud typologies and victims of fraud. Centre for Counter Fraud Studies .Institute of Criminal Justice studies, University of Portsmouth. Dostupné na <<https://www.gov.uk/...data/.../fraud-typologies.pdf>>

⁹ BUTTON, M. – LEWIS, Ch. – TAPLEY, J. 2013. Not a victimless crime: The impact of fraud on individual victims and their families. Dostupné na <<http://www.palgrave-journals.com/sj/journal/v27/n1/full/sj201211a.html>>

¹⁰ Tamtiež

podvodné konanie a fakt, že sa stali obeťou tejto kriminality spôsobilo fyzické zdravotné problémy.¹¹

Záver

Na základe údajov prezentovaných v nadväznosti na výskum obetí kriminality, ktorý bol realizovaný v roku 2015 v Slovenskej republike, môžem potvrdiť, že v súčasnosti respondenti na Slovensku nemajú skúsenosti s podvodmi so škodou na majetku nad 265 eur. Daný stav však logicky neodráža skutočnosť, že respondenti neboli obeťou podvodu s hodnotou nižšou ako bola stanovená v otázke výskumného dotazníka. Napriek tomu, že sa väčšina respondentov vyjadrila, že sa nestala obeťou podvodu, domnievam sa, že danej oblasti bude nevyhnutné venovať pozornosť do budúcnosti. Potvrdzujú to i kriminologické výskumy realizované v krajinách Európskej únie, ktoré sa zameriavajú špecificky na výskum obetí podvodov. V rámci príspevku boli prezentované výsledky výskumu obetí podvodov z roku 2012, ktoré bol realizovaný vo Veľkej Británii. Práve výsledky predmetného výskumu potvrdzujú, že jednotlivci sa stávajú obeťami podvodov a ako obeť tejto kriminality sú vystavený rôznym psychickým, fyzickým ale i negatívnym vzťahovým dôsledkom. V tejto nadväznosti je preto nevyhnutné venovať pozornosť nielen obeťami násilnej či mravnostnej kriminality, ale i obeťami hospodárskej kriminality a špecificky obeťami podvodov.

Zoznam použitej literatúry

BUTTON, M. – LEWIS, Ch. – TAPLEY, J. 2013. Not a victimless crime: The impact of fraud on individual victims and their families. Dostupné na <<http://www.palgrave-journals.com/sj/journal/v27/n1/full/sj201211a.html>>

CULLEN, F. T. – MATHERS, R. A. – CLARK, G.A. 1983. Public Support for Punishing White-Collar Crime — Blaming the Victim Revisited? In *Journal of Criminal Justice* 12(6):481-493.

GREENBERG, M. – RUBACK, R. B. 1992. *After the Crime: Victim Decision Making*. New York, NY: Plenum. ISBN 978-1-4613-6469-6.

HOLOMEK, J. 2010. Výskum obetí kriminality v rokoch 2007 – 2010 v Slovenskej republike (tendencie, odhad latencie). s. 164, In *Obete kriminality – Victims of Crime*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010. Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola. ISBN 978-80-89447-36-7.

NATIONAL FRAUD AUTHORITY. Fraud typologies and victims of fraud. Centre for Counter Fraud Studies .Institute of Criminal Justice studies, University of Portsmouth. Dostupné na <<https://www.gov.uk/...data/.../fraud-typologies.pdf> >

TITUS, R. M. – GOVER, A. R. 2001. Personal fraud: The victims and the scams. In *Crime Prevention Studies*. Volume 12. Criminal Justice Press Monsey, New York. pp. 133, pp. 133 – 151, ISBN 1-881798-26-7.

¹¹ Tamtiež, s. 45

TOMLIN, J. W. 1982. Victims of White-Collar Crimes. In: SCHNEIDER, H. J. The Victim in International Perspective. Berlin, GER: Walter de Gruyter. 513 pp., ISBN 978-3110-07-510-6.

Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon. § 221, Dostupné na <<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>>

Príspevok je publikovaný ako výstup z projektu APVV-0752-12 „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku.“

JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.
Výskumné kriminologické centrum,
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy
anna.durfina@paneurouni.com

DOMÁCE NÁSILIE A PRÁVNE PROSTRIEDKY OCHRANY OBETÍ DOMÁCEHO NÁSILIA

Igor Doboš, Michal Čerňanský

Abstrakt:

Príspevok sa zameriava na priblíženie domáceho násilia. V príspevku autori podrobnejšie opisujú hlavne problematiku z hľadiska občianskoprávnej úpravy a pozornosť venujú inštitútu vykázania osoby zo spoločného obydlija a tento proces definujú z pohľadu legislatívnej úpravy a taktiež oprávnení policajta a obeť. V neposlednom rade sa autori zamerali na nastávajúcu novelu zákona, ktorá predmetný inštitút od začiatku roka 2016 novelizuje a mení. Príspevok je výstupom z grantového projektu APVV-0752-12 „Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku“, ktorý je financovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja.

Kľúčové slová:

obeť, domáce násilie, policajt, vykázanie zo spoločného obydlija

Abstract:

Following contribution brings on the approach of domestic violence. Authors describe in detail the issue mainly in terms of civil law and attention is given to the treatment of expulsion of the person from a common dwelling and the process is defined in terms of a legislator and also in terms of police officer and the victim. Finally, the authors focused on the upcoming amendment to the Act that question Institute since the beginning of 2016.

Key words:

victim, domestic violence, police officer, expulsion from a common dwelling

Domáce násilie sa prejavuje psychickým, fyzickým alebo sexuálnym násilím v domácom prostredí, prevažne medzi rodinnými príslušníkmi. V praxi sa jedná o zneužitie moci jedného z partnerov voči druhému. Domáce násilie je možné hodnotiť ako priestupky a taktiež ako trestné činy proti rodine a mládeži, proti životu a zdraviu, proti slobode a ľudskej dôstojnosti a iné. V slovenskej legislatíve a rovnako v medzinárodných dokumentoch absentuje definícia pojmu domáce násilie. Tento pojem sa objavuje v dohovoroch a deklaráciách, ktoré sú namierené na ochranu jednotlivých skupín, ktoré sú potenciálnymi obeťami domáceho násilia. Najčastejšie je domáce násilie namierené voči ženám a deťom, menej často ide o starších členov rodiny a mužov.

Za najvýznamnejšie dohovory, ktorými je Slovenská republika viazaná sú Dohovor o právach dieťaťa a Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. Tieto dokumenty neobsahujú explicitne definíciu pojmu násilie, avšak ukladajú štátu, ktorý je zmluvnou stranou dohovoru dodržiavať jeho obsah.

Naproti tomu dokument s názvom Deklarácia o odstránení násilia páchaného na ženách z roku 1993 explicitne definuje násilie vo svojom článku 1 predmetného dokumentu sa násilím na ženách označuje „akýkoľvek čin násilia, založený na rodovej nerovnosti, ktorej je dôsledkom, alebo ktorý smeruje proti tomu, aby jeho dôsledkom bolo fyzické sexuálne alebo psychické poškodenie trpiacej ženy, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek odňatia slobody, či už vo verejnom alebo súkromnom živote.“¹ Totožný dokument v čl. 2 písm. c predpokladá aj existenciu vyššie spomenutého konania zo strany štátu alebo jeho orgánov, či už aktívne vlastným konaním alebo pasívne prihladaním.

10 základných informácií o násilí páchanom na ženách

- Násilie postihuje ženy každého veku, všetkých sociálnych vrstiev, kultúr a etnických skupín.
- Násilie na ženách sa najčastejšie odohráva v rodinách a v partnerských vzťahoch. Žena sa skôr stane obeťou násilia svojho manžela (partnera, bývalého manžela) než náhodného útočníka na ulici.
- Násilné činy voči ženám sú trestné činy bez ohľadu na to, či sa odohrávajú na verejnosti, alebo v súkromí.
- Neexistuje "zaslúžené" násilie. Násilie nemožno ničím ospravedlniť.
- Násilníkov treba volať na zodpovednosť a musia znášať dôsledky svojich činov.
- Právny systém musí mať účinné prostriedky proti násiliu, predovšetkým musí zabezpečiť ochranu obetí.
- Práva žien sú ľudské práva. Všetky ženy majú právo na nedotknuteľnosť, slobodu a bezpečnosť.
- Treba prelomiť mlčanie. Je nevyhnutné, aby sme všetci a všetky odsúdili násilie na ženách, ako aj násilie všeobecne.
- Násilie na ženách sa skončí len vtedy, keď spoločnosť prestane násilie tolerovať a začne proti nemu konať a keď násilníci prestanú násilie páchať.
- Príčinou násilia je asymetrické rozdelenie moci medzi mužmi a ženami a zneužívanie tejto nerovnosti.²

Ochrana pred domácim násilím premietnutá v právnom poriadku Slovenskej republiky

Násilie, ktoré sa deje v rodine či už vo forme fyzického alebo psychického násilia, ktorého obeťami sú ženy, deti, prípadne iní členovia rodiny sa premieta v právnom poriadku Slovenskej republiky a to práve z dôvodu, že akt násilia vplýva na každodenný život a premieta sa do najrôznejších oblastí života – bývania, starostlivosti o dieťa, zdravotný a duševný stav osoby a pod.

Domáce násilie premietnuté v občianskom práve

Civilnoprávna úprava v rámci danej problematiky rieši primárne otázku užívania spoločného bytu a rovnako správu majetku týraných osôb. V prípade, že sa jedná o užívanie bytu je nutné rozlišovať otázku vlastníctva a síce či byt vlastní manželka prípadne či sa jedná

¹ Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách, ktorú prijalo Valné zhromaždenie OSN 1993, čl. 1 http://www.esfem.sk/subory/prava/declaration_osn.pdf

² <http://www.zenavtiesni.sk/index.php?show=5&PHPSESSID=53d2a87f8e106be9e3c6a6dbc974aec5>

o užívanie bytu z titulu nájomnej zmluvy. Pri situácii, pokiaľ osoby nie sú v manželskom vzťahu a vlastníctvo k bytu má jeden z nich dispozičné právo s bytom a rozhodovanie o tom, kto v byte bude bývať a užívať ho prináleží výlučne vlastníčkovi bytu. Pokiaľ sa jedná o spoločný nájom bytu nezosobášeného páru a preukázateľne dochádza k týraniu, bitiu osôb alebo poškodzovaniu zariadenia bytu je právom obeť násillia v prípade preukázania relevantných podkladov podať návrh na súd o zrušenie práva na spoločný nájom bytu.

V praxi rozšírenejším prípadom je, keď objektom násillia sa stáva žena zo strany muža žijúcich v manželstve. Sekundárnymi obeťami sú v tomto prípade aj maloleté deti voči, ktorým majú rodičia vyživovaciu povinnosť. Počnúc rokom 2003 má každý z manželov, rozvedených manželov alebo dokonca partnerov bývajúcich v spoločnom byte v prípade, že trpí fyzickým alebo psychickým násillím alebo hroziacim násillím možnosť podať návrh na súd aby bolo násillníkovi obmedzené užívacie právo k bytu alebo jeho úplné vylúčenie. Tento problém nastáva rovnako v prípade ak manželia bývajú v byte alebo v dobe v bezpodielovom spoluvlastníctve, majetok nadobudli počas trvania manželstva a sú teda rovnocennými vlastníčkmi. Okamžitou ochranou obeť pred násillím je podanie návrhu na nariadenie predbežného opatrenia na súde, ktorý je príslušný podľa miesta bydliska odporcu. Týmto opatrením sa obeť môže domáhať, aby súd manželovi nariadil dočasne nevstupovať do domu alebo bytu obývanom osobou, ku ktorej je dôvodne podozrivý z násillia. Súd v tomto prípade o návrhu by mal rozhodnúť do siedmich dní odo dňa podania návrhu na vydanie predbežného opatrenia.

V zmysle zákona o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a doplnení niektorých zákonov policajt oprávnený vykázat' z bytu alebo domu, prípade iného spoločného priestoru obývaného s ohrozenou osobou ako aj s jeho bezprostredného okolia osobu, v prípade ktorej na základe zistených skutočností je možné očakávať na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť osoby s prihliadnutím na predchádzajúce útoky. Súčasťou vykázania z obydlija je aj zákaz vstupu vykázanej osobe do obydlija policajt je predmetným zákonom oprávnený zo spoločného obydlija vykázat' aj osobu počas jej neprítomnosti. Vykázanie zo spoločného obydlija oznamuje policajt ústne a vykázanej osobe presne oznámi priestor na ktorý sa vykázania zo spoločného obydlija vzťahuje s prihliadnutím na preventívnu ochranu osoby ohrozenej útokom. O vykázaní zo spoločného obydlija policajt vyhotoví písomné potvrdenie, ktoré vykázanej osobe a taktiež ohrozenej osobe odovzdá. Predmetné potvrdenie musí obsahovať meno, priezvisko, dátum narodenia vykázanej osoby a ohrozenej osoby, priestor na ktorý sa vykázania zo spoločného obydlija vzťahuje a čas kedy policajt osobu zo spoločného obydlija vykázal. Súčasne s vydaním potvrdenia o vykázaní je vykázaná osoba oznámiť policajtovi adresu prípadne telefónne číslo, na ktorom bude zastihnutelná počas trvania vykázania až do vydania rozhodnutia súdu o predbežnom opatrení. V prípade, že si vykázaná osoba alebo ohrozená osoba odmietne prevziať potvrdenie o vykázaní zo spoločného obydlija je policajt povinný uviesť tento fakt v úradnom zázname. Zároveň policajt vykázanú osobu vyzve na odovzdania kľúčov od spoločného obydlija a poučí ju o následkoch neuposlúchnutia tejto výzvy a umožní vykázanej osobe vziať si veci slúžiace k jej osobným potrebám, osobné cennosti a dokumenty.³

Novela zákona o Policajnom zbore posilňujúca ochranu obeť domáceho násillia bola schválená 13. novembra 2015 Národnou radou Slovenskej republiky. Novela predlžuje aktuálne platnú 48-hodinovú lehotu na vykázanie násillnej osoby zo spoločného obydlija na dlhšiu adekvátnu lehotu desiatich dní. Túto zmenu iniciovalo Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky v spojitosti s Národným akčným plánom prevencie a eliminácie násillia na ženách

³ Zákon č. 171/1993 Z.z. o policajnom zbore

na roky 2014 – 2019 schváleného vládou v decembri 2013, ktorý Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky uložil povinnosť novelizácie zákona v tomto smere.⁴

Zákonným dôsledkom vykázania z obydlija bude súčasne aj povinnosť nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov. Vykázanie zo spoločného obydlija je definované ako preventívne opatrenie zaisťujúce ochranu obete pred ďalším násilím a posilnenie pozície obete neschopnej samej riešiť situáciu. S prihliadnutím na poskytnutie účinnej ochrany ohrozenej osobe je potrebné vytvoriť dostatočný časový priestor pre zorientovanie sa v situácii bez nátlaku násilníka a za účelom vyhľadania odbornej pomoci.

Obete domáceho násillia trpia často nie len fyzickou, ale najmä psychickou traumou, ktorá pramení v strate schopnosti okamžitého a účinného riešenia situácie. Obete sa často vplyvom násilníka dostávajú do sociálnej izolácie, sú ekonomicky oslabené, strácajú schopnosť uplatniť sa na trhu práce a majú potrebu väčšieho časového priestoru pre vykonanie nevyhnutných krokov smerujúcich k riešeniu ich situácie. Tieto obete si preto vyžadujú špecifický prístup a taktiež pomoc odborníkov. Slovenská republika napriek množstvu národných projektov trpí nedostatkom špecializovaných organizácií poskytujúcich poradenstvo a služby pre osoby, ktoré sú obetami domáceho násillia. Problémom je tiež nerovnomerné rozmiestnenie týchto organizácií a ich regionálna absencia najmä v odľahlých častiach Slovenska. Práve toto bol dôvod návrhu na predĺženie súčasnej 48-hodinovej lehoty.

Po dobu desiatich dní vykázania násilníka zo spoločného obydlija by sa mala zabezpečiť plynulá ochrana ohrozených osôb a následná možnosť predĺženia tejto lehoty v prípade, ak ohrozená osoba pristúpi k využitiu svojho práva na súdnu ochranu vo forme návrhu na nariadenie predbežného opatrenia podľa Občianskeho súdneho poriadku. Doručením vyššie spomenutého návrhu na nariadenie predbežného opatrenia počas trvania vykázania zo spoločného obydlija sa trvanie vykázania predĺži až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o podanom návrhu.

Predmetnú novelu ako autori príspevku vítame a predpokladáme, že bude na prospech ochrany obetí pred domácim násilím. Predĺženie lehoty napomôže obetiam lepšie sa vysporiadať s ich situáciou a aj s podporou okolia podstúpiť tak právne, ako aj špecializované kroky. Mnohokrát bola práve krátkosť lehoty následkom opätovných atakov násilníka, ktorý obeť dokázal po uplynutí 48-hodinovej lehoty psychickým vydieraním a sľubmi obmäkčiť, a tak obeť nepodstúpila žiadne ďalšie kroky, ktoré by viedli k väčšiemu postihu násilníka. Práve predĺžená lehota podľa nášho názoru bude prospešná pre vyššiu mieru ohlasovania činov domáceho násillia zo strany obetí a následné potrestanie páchatel'ov domáceho násillia bude mať stúpajúcu tendenciu a pre obeť to bude impulz, prečo tieto činy ohlasovať a právne riešiť.

Použitá literatúra

Deklarácia OSN o odstránení násillia páchaného na ženách, ktorú prijalo Valné zhromaždenie OSN 1993, čl. 1 http://www.esfem.sk/subory/prava/declaration_osn.pdf

<http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=ochrana-obeti-domaceho-nasillia-sa-posilni>

⁴ <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=ochrana-obeti-domaceho-nasillia-sa-posilni>

<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/psychicke-nasledky-nasilia-pachaneho-na-zenach-a-moznosti-pomoci-specializovanim-socialnym-poradenstvom>

<http://www.zenavtiesni.sk/index.php?show=5&PHPSESSID=53d2a87f8e106be9e3c6a6dbc974aec5>

MANUÁL POMOCI PRE OBETE DOMÁCEHO NÁSILIA - Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom Centrum Nádej, 2010 dostupné na

http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf

Zákon č. 171/1993 Z.z. o policajnom zbore

JUDr. Igor Doboš
Ústav verejného práva FP PEVŠ (externý doktorand)

Mgr. Michal Čerňanský
Ústav verejného práva FP PEVŠ (interný doktorand);
Advokátska kancelária STRELÁK & PETKOV (advokátsky koncipient)

NĚKTERÉ PŘÍČINY LATENTNÍ KRIMINALITY

SOME CAUSES OF LATENT CRIME

Alena Marešová

Abstrakt

Latentní kriminalita je pojem, jehož obsah bývá definován často velmi odlišně. Zpravidla je užíván jako označení té části kriminality spáchané na určitém území v určitém čase, která z různých příčin zůstala pro orgány činné v trestním řízení kriminalitou nezjištěnou, neznámou, skrytou. Příčin existence latentní kriminality je mnoho. Části z nich je věnován tento příspěvek. Zejména pak vazbě oběti na pachatele, strachu z odvety, utajení nelegálních aktivit a ochraně vlastních zájmů oběti, neochotě policie přijmout oznámení od oběti aj.

Klíčová slova: latentní kriminalita, evidovaná kriminalita, příčiny kriminality, poškození kriminalitou

Abstract

Latent crime is a term whose content is defined in different ways. Usually it describes crime committed in a certain territory and certain time remaining undetected, unknown, hidden from different reasons to prosecuting bodies. There are many causes of latent crime. This article deals with some of them. Special attention is focused on victim – offender relation, fear of revenge, secreting of illegal activities, protection of victim's personal interests, police reluctance to accept victim's notification atc.

Key words: Latent crime, registered crime, causes of crime, damage by crime

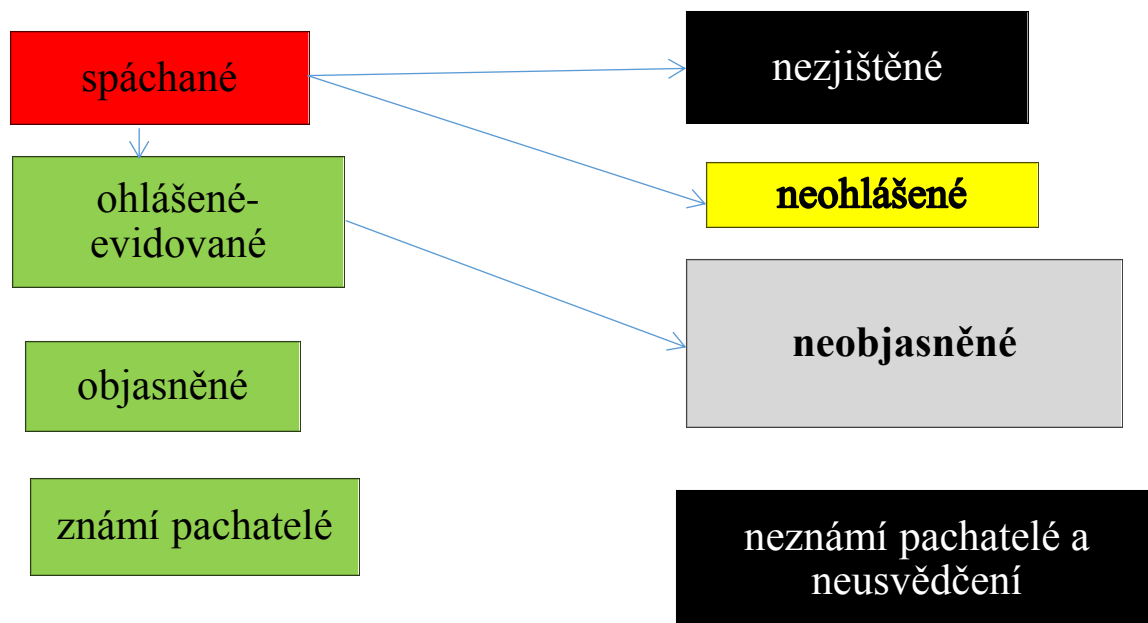
Úvod

Vždy, když hodnotíme úroveň kriminality v České republice, když posuzujeme dynamiku jejího vývoje v čase, srovnáváme s vývojem v okolních státech apod., tak základním zdrojem pro provádění analýzy a případné následné syntézy jsou nám statistiky orgánů činných v trestním řízení, v posledních letech především policejní statistiky. Má to však výrazný háček, který není zdůrazňován, a proto mnohými laiky, ale i některými odborníky, není uvědomován. Hodnotíme takto jen část kriminality a za ní odpovědnou část pachatelů, protože resortní statistiky pracují jen s údaji o kriminalitě evidované (ohlášené, zjištěné) a s údaji o tzv. známých pachatelích, kteří spáchali jen menší část (v ČR méně než polovinu) ze skutků kriminality evidované. Zcela je tak opomíjena kriminalita neevidovaná, orgánům činným v trestním řízení skrytá, označovaná jako latentní. S tím souvisí i fakt, že není věnována pozornost pachatelům latentní kriminality. Do různých šetření a analýz však nejsou zahrnováni ani pachatelé kriminality policií evidované, avšak neobjasněné, jejichž počty převyšují počty pachatelů označovaných jako známí pachatelé, a část známých

pachatelů, avšak soudem neodsouzených, protože nebyli ze spáchání trestného činu usvědčeni. Blíže rozložení kriminality na evidovanou a neevidovanou ukazuje následující graf.

Graf 1 Rozložení kriminality (trestných činů a přečinů) na evidovanou a neevidovanou orgány činnými v trestním řízení¹

(Legenda: zelená = evidováno policií, **černá** = latentní kriminalita, **žlutá** – umělá latence, šedá = šedá kriminalita)

Velkým problémem zatím neřešeným v Česku ani v zahraničí, je vytvoření kvalifikovaného odhadu (platného pro určitý čas a území), jak jsou jednotlivé skladebné prvky kriminality velké, případně jaké jsou jejich podíly ve vztahu ke kriminalitě evidované. Pro trestní politiku je zjištění, jaký je poměr mezi latentní a evidovanou kriminalitou velmi důležité, protože jen od komplexních informací se pak mohou odvíjet opravdu účinné akce a doporučení jak v oblasti prevence kriminality, tak intervence proti ní.

Při vytváření takových kvalifikovaných odhadů pomáhají především výsledky viktimologických výzkumů, výjimečně self-reportových výzkumů. V rámci viktimologických výzkumů bývá totiž často zjišťováno, zda postižený kriminálním skutkem ohlásil tuto skutečnost orgánům činným v trestním řízení, příp. proč tak nečinil. Ze získaných poznatků je pak v konečné fázi šetření usuzováno na zastoupení (podíl, míru) latentní kriminality², případně odvozovány nejčastější příčiny neoznamování trestných činů – tj. příčiny latentní kriminality.

¹ MAREŠOVÁ, A. (2014). *Bezpečnost hodnotíme na základě neúplných údajů*. In: Kozoň a kol.: Sociálne zdravie jedinca a spoločnosti, str. 215-223. Trenčín: SpoSoInstE. ISBN 978-80-89533-12-1.

² Např. ve Velké Británii se uvádí, že 88 % sexuálního násilí zůstává neoznámeno. – (Zdroj: Čírtková, L. Oběti kriminality v Evropě, konference Victim Support EUROPE 2015, *Zpravodaj BKB 2/2015*, s. 3.) V ČR nelze latentní kriminalitu kvantifikovat – mimo výzkumy Martinkové chybí validní poznatky.

Současná latentní kriminalita v ČR je, dle odhadů a viktimologických výzkumů³, u všech druhů kriminality, až na výjimky jako jsou vraždy, výrazně vyšší než kriminalita orgány činnými v trestním řízení evidovaná. U některých druhů – např. krádeží - bývá latence odhadována jako minimálně trojnásobek evidované.

Některé příčiny latentní kriminality

V odborné literatuře – české i zahraniční – je užíváno mnoho názvů pro označení kriminality orgánům činným v trestním řízení neznámé. Tyto názvy se svým obsahem někdy zcela, někdy jen částečně překrývají. Nejčastěji jsou užívány pojmy: skrytá kriminalita, umělá latence, temná čísla kriminality, šedá čísla kriminality aj.⁴ Zpravidla jsou užívány v následujícím významu:

- **Latentní kriminalita (skrytá)** - jako synonymum je užíváno označení černá nebo temná část kriminality - označuje tu část kriminálních skutků, které tvoří rozdíl mezi počtem všech trestných činů a přečinů spáchaných v určitém čase a na určitém území a počtem tzv. evidovaných (orgány činnými v trestním řízení) trestných činů a přečinů.
- **Šedá kriminalita** – takto jsou označovány trestné činy, jejichž pachatel byl trestně stíhán, ale nebyl za ně odsouzen.
- **Umělá latence** - kriminální skutky, o kterých oficiální instituce nebo osoby vědí, ale orgánům činným v trestním řízení je neoznamují (např. bankovní podvody spáchané zaměstnanci, násilí a majetková kriminalita páchaná v rodině nebo mezi dobrými známými, včetně pohlavního zneužívání, znásilnění apod.).

Obecně platí, že latentní kriminalita je u všech druhů kriminality větší než evidovaná. Avšak její rozsah (míra latence) je u jednotlivých druhů trestných činů rozdílná, někdy i mnohonásobně. Míra latence je zpravidla velmi vysoká u méně závažných majetkových trestných činů, u nedokonaných stádií trestných činů a trestných činů páchaných v rámci rodiny nebo užšího sociálního prostředí. V poslední době se velmi vysokou latencí vyznačuje i tzv. cybercrime. Podstatně nižší než u výše uvedených druhů kriminality je míra latence u závažných trestných činů a velmi malá u vražd - posuzováno podle nalezených těl obětí vražd, u nichž pachatel nebyl zjištěn. Vysoká míra latentní kriminality je předpokládána u kriminality dětí a mládeže, zejména u bagatelní kriminality. Též obecně platí, že latentní kriminalita žen je nižší než kriminalita mužů, ale vzájemný poměr latentní kriminality žen a mužů je, zejména u bagatelní trestné činnosti, nižší než u evidované kriminality, kde poměr u známých pachatelů - mužů k ženám v roce 2014 v ČR činil – 6 pachatelů-mužů ku 1 pachatelce.

Příčiny neohlašování trestných činů jimi poškozenými osobami (oběťmi) orgánům činným v trestním řízení bývají následující: (Pořadí zde uváděné je náhodné, protože materiály v nichž byly tyto příčiny uváděny, a z nichž byly ty nejčastěji se vyskytující vybrány, jsou velmi nesourodé a navzájem neporovnatelné.)

1. *Individuální nezájem poškozeného na zjednání nápravy a na potrestání pachatele.* Zpravidla se vyskytuje u majetkové kriminality s nevelkou způsobenou škodou nebo, kde se jedná o vysoký počet pachatelů konkrétního trestného činu a pokračující jednání – krádeže v obchodech, drobné podvody, tam kde poškozeným je stát nebo velká instituce aj.
2. *Z důvodu vazby oběti na pachatele.*

³ Jak uvádí kolegyně Martinková v souběžném referátu, v roce 2010 u nás nenahlásilo krádež osobních věcí cca 60 % poškozených, v roce 2013 dokonce 63 % poškozených – obětí krádeží.

⁴ HULMÁKOVÁ, J. Stav, struktura a vývoj kriminality. In KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 123-150.

Vazba může být jak citová, tak i existenční. Zpravidla se jedná o trestné činy mravnostní, násilné, ale i majetkové páchané v rodině, mezi známými, na pracovišti.

3. *Z důvodu nedůvěry ve vyřešení případu a zjednání nápravy.*

Platí to u krádeží kapesních, polního pychu, krádeží v obchodech apod. tj. u trestných činů, kde platí zkušenostmi vlastními, ale i jiných, příp. z médií získaný názor, že policie pachatele nezjistí a pokud by pachatel byl dopaden, tak spáchanou škodu nenahradí.

4. *Z důvodu neznalosti poškozeného co je a co není trestným činem.*

Lze se s tím setkat u majetkových trestných činů s malou způsobenou škodou, násilných trestných činů bez zjevných následků, nedokonaných trestných činů obecně.

5. *Na základě nepoměru investice (času, úsilí), způsobené újmy, škody apod. a výsledků policejního vyšetřování.*

Tj. v situacích, v nichž poškozenému nejde ani tak o odsouzení pachatele, jako náhrada materiální újmy způsobené opakovanými krádežemi, o vrácení dluhu apod.

6. *Z důvodu utajení vlastních ne zcela legálních aktivit u poškozeného před orgány činnými v trestním řízení.*

Např. krádež ne zcela legálním způsobem získaného zboží (u kterého poškozený nemůže prokázat legální nabytí; věci, zatajené před manželkou, rodinou; krádež nelegálně držených drog, zbraní apod.). Zatajení daňových podvodů. Opilost poškozeného v době spáchání trestného činu apod.

7. *Bagatelizace incidentu nebo hněv na vlastní hloupost a neopatrnost u poškozeného.*

U krádeží v obydlí, krádeží nezajištěných věcí z pozemku, zahrady. Vlastní neopatrnost při řízení motorového vozidla, krádeže zapomenutých předmětů včetně peněz z aut.

8. *Obava ze sekundární traumatizace.*

Časté u pohlavního zneužívání v minulosti, znásilnění. Strach z reakce okolí – partnera, rodiny, kolegů na pracovišti.

9. *Nemožnost monitorovat trestnou činnost zpětně, určit zdroj, místo činu apod.*

Typické pro cybcrime – kybernetickou (informační) kriminalitu. Trestný čin v oblasti kybernetické kriminality může být spáchán v několika tisícinách sekundy a pachatel ani nemusí být přímo na místě činu.

10. *Neochota policie přijmout oznámení o trestném činu.*

Časté u bagatelních trestných činů (především pouličních krádeží, věcí z obydlí, domácího násilí). Zejména tam, kde poškozený není schopen určit dobu ani místo činu apod., chybí svědci, poškozený je cizinec a neumí se domluvit. Všude tam, kde je téměř jisté, že pachatel nebude zjištěn a policii se tak zvýší počet neobjasněných trestných činů nebo kde lze předpokládat, že pachatel nebude obžalován (nezletilí).

11. *Poškozený je cizinec – turista nebo cizinec (v ČR trvale žijící) - příslušník větší komunity.*

Poškozený cizinec jako překážku oznámení trestného činu vnímá krátkost svého pobytu na území, kde k činu došlo, jazykové problémy, neznalost prostředí... Zejména pokud způsobená škoda není velká a dopadení pachatele i v domovské zemi poškozeného je výjimkou. Příslušníci etnických komunit zpravidla zohledňují ve vztahu k státním orgánům nepsané zákony platné uvnitř těchto komunit.

12. *Auto nebo majetek nebyly pojištěné.*

Starší motorová vozidla, jejichž hodnota je mizivá, krádeže zahradního nářadí, věcí z garáží, z bytu.

13. *Incident nespadá do působnosti policie.*

Ale např. do působnosti městského úřadu.

14. *Incident si rodina vyřešila sama a lépe.*

Krádeže v rodině, drobné podvody a zpronevěry, zejména pokud pachatelem je osoba mladistvá, žijící v rodině trvale.

15. *Poškozený má málo důkazů a tak na policii nespolehá.*

Zpravidla tehdy, když nelze u krádeže uvést dobu odcizení věci (např. věci z chat).

16. *Pachatele přistihl a na místě potrestal.*

Relativně častý jev v menších lokalitách mezi sousedy, příbuznými; tam, kde pachatelem byl nezletilý, mladý „feťák“, bezdomovec – tj. poškozený předpokládá, že by pachatel nebyl orgány činnými v trestním řízení potrestán.

17. *Nešlo o nic vážného.*

Drobné krádeže, vandalství, podvody s malou škodou, lesní a polní pych.

18. *Strach z odvety pachatele ze msty pachatele vykonané na poškozeném či členech jeho rodiny.*

U mravnostní, násilné kriminality, ale i u krádeží, včetně krádeží vloupáním. Častý je i strach z odvety pachatele u opakovaných verbálních útoků, zejména prováděných na veřejnosti. Také v případech, kdy pachatelem je osoba v okolí vážená, politicky angažovaná nebo osoba známá svým opakovaným násilnickým chováním.

Některé návrhy jak míru latence u kriminality snížit:

- Nenechat se odradit neochotou policie, dřívějšími negativními zkušenostmi s oznamováním trestných činů.
- Pokud dojde k odmítnutí u policie, obrátit se na státní zastupitelství.
- U policie zefektivnit proces přijímání oznámení a informovanost poškozených (zjednodušené formuláře u drobné kriminality a přestupků). Zkvalitnění informací a jejich vyhledávání na internetu na webových stránkách policie.
- Pokračovat ve zkvalitňování zákonů nejen trestně právních, ale i pracovně právních, daňových aj. a zkvalitňovat dohled nad jejich výkladem a realizací. Znovu zvážit vhodnost a účinnost ukládaných trestů a opatření za jejich porušení.
- Zjednodušit přijímání oznámení o kriminálním skutku od zahraničních turistů – vytvořit a zpřístupnit vhodné formuláře o trestném činu alespoň v angličtině a němčině.
- Zvyšovat informovanost obyvatel obecně, ale i informovanost jednotlivých profesních skupin o rizicích a jejich případných vyústění do kriminálního jednání. Informovat o případném postihu, trestu za takové jednání a o následcích pro další život pachatelů i poškozených.
- Motivovat polici, aby rychle reagovala na terénní poznatky o místních změnách v kriminálních projevech a na výskyt nových kriminogenních faktorů.

Závěr

Na otázku: Jak snižovat latentní kriminalitu neexistuje jednoduchá odpověď, ani geniální řešení. Odpověď, že toho dosáhneme jen kvalitními zákony a včasnou kontrolou jejich dodržování (a to nejen zákonů ve smyslu trestním, ale i platných pravidel zacházení s majetkem, hodnotami), zpravidla neuspokojí. Snižování latentní kriminality je běh na dlouhou trať a předpokládá mravenčí úsilí, opravdové pracovní nasazení mnoha státních úředníků, včetně policie. Současně je třeba si uvědomit, že v případě úspěchu dojde na určitou dobu k navýšení kriminality evidované. Jsou to však postupy skutečně nezbytné, které nelze nahradit akademickým hledáním zázračných řešení, jak latentní kriminalitu snížit na minimum. (Zcela odstranit ji nikdy nelze.)

Uvedená doporučení zní banálně, ale bohužel jen namáhavý, každodenní postup a přístup může být efektivní. Také stále platí, že nejúčinnějším trestem je ten, který následuje ihned po spáchání nějakého přestupku. V poslední době se i v ČR reakce státních orgánů na porušení zákonů sice zkracují, ale pořád je to doba dlouhá a výsledek, že „zlo bude spravedlivě potrestáno“ relativně nejistý. Tato nejistota pochopitelně latentní kriminalitě nahrává. Naopak jistota, že se na kriminální skutek přijde a že bude potrestán (tedy počínaje krádežemi na pracovištích až po to, že dítě sousedů chodí potlučené), tak taková jistota nejen, že snižuje latenci negativních jevů obecně, ale současně vytváří pocit bezpečí a spravedlnosti v prostředí, ve kterém se obyčejní lidé dlouhodobě pohybují.

PhDr. Alena Marešová, Ph.D.
Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12 150 00 Praha 5, ČR
amaresova@iksp.justice.cz
www.kriminologie.cz

VÝSLEDKY VÝZKUMU OBĚTÍ KRIMINALITY V ČESKÉ REPUBLICĚ V ROCE 2013

RESULTS OF CRIME VICTIMIS RESEARCH IN THE CZECH REPUBLIC IN 2013

Milada Martinková

Abstrakt

V příspěvku prezentovaný výzkum provedený Institutem pro kriminologii a sociální prevenci se zaměřil na zkoumání viktimizace obyvatel České republiky osmi delikty během jednoho roku, který předcházela realizaci výzkumu. Výzkum si kladal za cíl získat některé informace o vybraných deliktech a jejich obětech (výskyt, opakovaná viktimizace /reviktimizace/, nahlášení deliktu na policii /latence/). Pozornost byla rovněž věnována obavám respondentů z kriminality. Výzkum byl proveden koncem roku 2013 na reprezentativním souboru 3 000 osob starších 15 let z celé České republiky. Některá získaná data byla srovnávána s daty z obdobného viktimologického výzkumu z roku 2010.

Klíčová slova: viktimologický výzkum, kriminalita evidovaná, kriminalita latentní, reviktimizace, strach z kriminality

Abstract

Presented research carried out by the Institute of Criminology and Social Prevention was focused on retrospective investigation of the Czech Republic citizens' victimization by eight delicts during one year. The research goal was to obtain some information concerning selected delicts and their victims (incidence, repeated victimization /revictimization/, delict report to the police /latency/). The attention was also focused on respondent's fear of crime. The research was carried out in the end of 2013 on a representative sample of 3 000 persons above 15 years of age from the whole of the Czech Republic. Some acquired data were compared with the data of a similar victimological research from 2010.

Key words: victimological research, registered crime, latent crime, revictimization, fear of crime

Cílem příspěvku je seznámit ve stručnosti kolegyně a kolegy ze Slovenska s hlavními poznatky ze zatím poslední celorepublikové výzkumné sondy obětí kriminality, která byla realizována v České republice koncem roku 2013. Záměrem je rovněž seznámit je s poznatky, které vyplynuly ze srovnání získaných dat z této výzkumné sondy s údaji obdrženy z podobně koncipovaného terénního šetření zaměřeného na oběti trestné činnosti, které se uskutečnilo na území České republiky na konci roku 2010 (Martinková, 2012). Text příspěvku byl vypracován za využití poznatků uveřejněných v ČR v časopise Kriminální věda, kde lze získat další podrobnější informace o zde prezentovaném tématu (Martinková, 2015).

Obě výzkumné viktimologicky zaměřené sondy mezi obyvatelstvem České republiky byly realizovány Institutem pro kriminologii a sociální prevenci. V roce 2013 byla výzkumná sonda provedena na reprezentativním souboru 3 000 osob starších 15 let z celé ČR. Sběr dat v terénu realizovala profesionální agentura. Výzkum zkoumal retrospektivně viktimizaci

respondentů níže uvedenými osmi delikty během jednoho roku, který předcházel výzkumu. Metodologicky byl výzkum inspirován mezinárodními viktimologickými výzkumy ICVS. Sběr dat byl proveden metodou CAPI. Soubor kontaktovaných osob byl reprezentativní ve věku, pohlaví, vzdělání, velikosti místa bydliště a pokud jde o vyšší územní samosprávné celky (kraje). Dotazování bylo provedeno dotazníkem připraveným speciálně pro daný výzkum.

Výzkum v roce 2013 se zaměřil (stejně jako v roce 2010 /N=1003/) na zkoumání obětí osmi deliktů: krádež auta, krádež věcí z auta, vloupání do obydlí (včetně sklepů, garáží a dalších objektů patřících k domu/bytu), vloupání do chaty/chalupy (včetně sklepů, garáží a dalších objektů patřících k tomuto rekreačnímu objektu), loupež (vč. pokusu), krádež osobních věcí bez použití násilí, fyzické napadení (od cizí osoby, bez snahy napadeného okrást), vyhrožování fyzickým násilím (od cizí osoby).

Z výčtu osmi deliktů, na které jsme se respondentů ptali, je zřejmé, že první polovina z nich mohla postihnout nejen osobně respondenta, ale případně se dotkla i někoho z členů jeho rodiny, druhá polovina se týkala výhradně osoby respondenta.

Výzkum zjišťoval v roce 2013 (právě tak jako v roce 2010), a to během období jednoho roku, který předcházel výzkumu: 1. kolik osob bylo zasaženo jednotlivými zkoumanými delikty, zjišťoval 2. opakovanou viktimizaci tím samým deliktem během zkoumaného jednoho roku. Zkoumal dále 3. viktimizaci více delikty z osmi sledovaných během zkoumaného období, 4. zjišťoval, kolik deliktů, kterých se stali během sledovaného období respondenti podle vlastních výpovědí oběťmi, nebylo nahlášeno policii (tj. policie se od oběti nedozvěděla, že delikt byl spáchán). 5. Ve výzkumu byla věnována pozornost i strachu respondentů z kriminality.

K získaným údajům o vícečetné viktimizaci lze uvést následující. Bylo zjištěno, že v roce 2013 23,6 % respondentů bylo během sledovaného ročního období zasaženo jedním deliktem z osmi sledovaných, 9,1 % respondentů bylo zasaženo dvěma delikty, 3,7 % třemi a více delikty. Více jak třetina dotázaných osob (36,4 %), můžeme říci, že potažmo obyvatel ČR, se stala během zkoumaného dvanáctiměsíčního období oběťmi nejméně jednoho ze zkoumaných osmi deliktů. Pokud jde o srovnání výše zmíněných výzkumů, tak v souboru respondentů-obyvatele ČR klesl v roce 2013 oproti roku 2010 počet osob, které nebyly oběťmi žádného z osmi deliktů o zhruba 5 % a naopak se zvýšil počet osob, které byly nejméně jedním ze sledovaných deliktů zasaženy. Rozdíly mezi zjištěnými absolutními hodnotami z roku 2013 a 2010 byly statisticky významné.

Pokud jde o zasažení dotázaných osob jednotlivými delikty během zkoumaného jednoho období, v roce 2013 bylo poškozeno nejvíce respondentů, a tedy obyvatel České republiky, krádežemi osobních věcí /bez použití násilí/ (14,6 % respondentů) a krádežemi věcí z automobilu (10,5 % respondentů). Dále se 8,6 % respondentů stalo oběťmi vloupáním do obydlí, 6,3 % respondentů bylo oběťmi vyhrožování fyzickým násilím od cizí osoby, 5,7 % respondentů bylo oběťmi vloupání do rekreační chaty/chalupy, 3,7 % respondentů bylo oběťmi fyzického napadení od cizí osoby /bez snahy okrást/, 3,1 % respondentů bylo oběťmi loupeže a 2,3 % respondentů se stalo oběťmi krádeže automobilu.

Při srovnání dat z výzkumů z let 2010 a 2013 o poškození obyvatel ČR jednotlivými zkoumanými osmi delikty byly zjištěny statisticky významné rozdíly jen u vloupání do obydlí, kdy se zvýšil výskyt postižených jedinců touto událostí v roce 2013 oproti roku 2010 z 6,2 % na 8,6 %. U ostatních sedmi deliktů zasažení osob zůstalo v obou zkoumaných letech, tedy s odstupem tří let, na obdobné úrovni.

Obrátíme-li pozornost k opakované viktimizaci tím samým deliktem (opakovaně znamená vícekrát než jednou), bylo evidentní, že s výjimkou deliktu vyhrožování fyzickým násilím od cizí osoby, kde reviktimizace činila zhruba 42 %, její míra byla u ostatních deliktů přece jen nižší. Poněkud méně často než u vyhrožování násilím se opakovanými oběťmi téhož deliktu během jednoho období staly, a to asi z 28 %, osoby, kterým se někdo vloupal do chaty/chalupy. Dále se asi ze čtvrtiny staly oběťmi opakované viktimizace osoby, které někdo cizí fyzicky napadl, a osoby, kterým se někdo vloupal do obydlí (první 26 %, druhé 23 %). Asi pětina obětí loupežného přepadení a krádeží věcí z auta se také stala oběťmi téhož deliktu opakovaně (v prvním případě 22 %, v druhém 21 %). Zhruba 15 % obětí krádeže osobních věcí a krádeže auta se stalo opakovanými oběťmi těchto deliktů.

Pokud byly srovnávány hodnoty reviktimizace u jednotlivých sledovaných deliktů za roky 2010 a 2013, nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly, s výjimkou vloupání do obydlí, kde opakovaná viktimizace vzrostla v roce 2013 oproti roku 2010, a to zhruba dvojnásobně. (V roce 2010 se jednalo o 11 % obětí opakovaného vloupání do obydlí, v roce 2013 se jednalo o 23 % obětí opakovaného vloupání do obydlí.) Reviktimizace krádeží auta nebyla porovnáвана mezi lety 2010 a 2013 s ohledem na malé absolutní četnosti.

Bylo zřejmé, že míra reviktimizace tímž deliktem v roce 2013, a to obzvlášť u některých deliktů, nebyla nijak zanedbatelná. Proto je i zajímavé sledovat, jak často jedinci hlásili nebo nehlásili na policii skutečnost, že se stali oběťmi deliktů (v případě, že se delikt stal během zkoumaného období vícekrát, oběti vypovídaly o posledním deliktu).

Bylo zjištěno, že o 59 % loupežných přepadení a o 63 % krádeží osobních věcí bez použití násilí se policie od obětí nedozvěděla. Nedozvěděla se ani o 77 % případů fyzického napadení od cizí osoby a ani o 84 % případů vyhrožování fyzickým násilím od cizí osoby. Přitom v posledních dvou případech se jednalo o delikty, kterými dotázané osoby byly viktimizovány do značné míry i opakovaně. Dále bylo zjištěno, že krádež auta nenahlásila policii je jen 3 % respondentů a krádeže věcí z auta nebyly hlášeny policii zhruba z pětiny (22 %). Zhruba ze čtvrtiny nebyly policii nenahlášeny případy vloupání do obydlí (26 %) a také vloupání do chaty/chalupy (23 %).

Ze srovnání dat z výzkumů z let 2010 a 2013 vyplynulo, že míry policii neohlášených, tedy latentních deliktů, se statisticky významně nelišily. Policie se tak v České republice s odstupem tří let dozvíдалa od obyvatel o jejich zasažení jednotlivými zkoumanými delikty v podobné míře.

V rámci našeho výzkumu jsme se také zajímali o to, jak se občané ČR obávají kriminality. Zjištěné údaje ukázaly, že z respondentů, kteří se pohybují v místě bydliště po setmění venku, což bylo téměř 87 % dotázaných jedinců, se 60 % z nich místům, případně lidem, které považují z hlediska své bezpečnosti za rizikové, nevyhýbá. Zbývajících 40 % jednotlivců tak činí. Pokud jde o osoby, které se pohybují venku po setmění a vyhýbají se místům z pohledu své bezpečnosti kritickým, a to ve srovnání s osobami, které to nedělají, bylo mezi nimi v roce 2013 statisticky významně více žen (60,5 %) než mužů (21,2 %) a statisticky významně více osob z měst větších (nad 20 tisíc obyvatel) (49,3 %) než z obcí a měst menších (méně jak 20 tisíc obyvatel) (32,6 %). Tyto údaje týkající se obav z kriminality za rok 2013 se statisticky významně nelišily od údajů získaných k této problematice již výše zmíněným výzkumem realizovaným v roce 2010.

Pokud jde o obavy z kriminality, bylo rovněž zřejmé, že osoby, které se staly v roce 2013 oběťmi převážně deliktů, jež se dotkly jen jich samotných (krádež osobních věcí, loupež, fyzické napadení a vyhrožování fyzickým násilím od cizí osoby), se signifikantně častěji vyhýbaly po setmění na ulici místům a lidem, které považovaly za nebezpečné, než osoby, které s uvedenými druhy deliktů zkušenost neměly až tak častou.

V tomto příspěvku jsme uvedli hlavní poznatky získané ze dvou viktimologických šetření provedených v České republice v posledních několika letech. Předpokládáme, že pokud se podaří v reprezentativních celorepublikových výzkumech obětí kriminality v budoucnu pokračovat, budou tato další terénní šetření sledovanou problematiku zkoumat do větší šíře a hloubky. To v uváděných dvou výzkumných sondách, především z finančních důvodů, nebylo možné. Námi získané údaje by tak mohly i nadále stále více obohacovat poznatky o kriminalitě, které zatím v České republice vycházejí především z dat rezortních statistik. Mohly by i přispívat k větší konkretizaci opatření v oblasti prevence kriminality.

Seznam použité literatury:

Martinková, M.: K současnému stavu poznávání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 4, s. 88-93.

Martinková, M.: K problematice obětí kriminality v České republice – výsledky výzkumné sondy. *Kriminalistika*, 2015, č. 3, s. 161-173.

PhDr. Milada Martinková, CSc.
Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Náměstí 14. října 12
150 00 Praha 5
mmartinkova@iksp.justice.cz
www.kriminologie.cz

NÁRODNÁ LINKA PRE ŽENY ZAŽÍVAJÚCE NÁSILIE AKO ZDROJ INFORMÁCIÍ O OBETIACH KRIMINALITY

NATIONAL WOMEN'S HELPLINE FOR VICTIMS OF VIOLENCE AS A SOURCE OF CRIME VICTIM DATA

Daša Malíková, Barbora Holubová

Abstrakt:

Príspevok je zameraný na využitie dát na deskripciu, analýzu a z nej vyplývajúce návrhy na zmenu prístupu ku obetiam kriminality, konkrétne ženy zažívajúce násilie. Poskytuje základné informácie o návrhu systému integrovanej špecializovanej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie. Súčasťou systému je aj novozriadená Národná linka pre ženy zažívajúce násilie, ktorá poskytuje bezpečný priestor pre ženy, krízovú pomoc, informácie, asistovanie a delegovanie k ďalšej pomoci. Pridanou hodnotou je evidenčná databáza linky s podrobnou štruktúrou premenných o volajúcich osobách, druhoch násilia, kontextových informáciách o prípade a druhoch poskytnutej podpory. Analýza dát umožňuje merať efektívnosť linky a získavať poznatky o násilí na ženách. V neposlednom rade poskytuje obraz o kvalite prístupu iných inštitúcií so zodpovednosťou ženy pred násilím ochrániť a poskytnúť adekvátnu pomoc.

Kľúčové slová: násilia na ženách, telefonická linka pre ženy, zber údajov, polícia

Abstract:

The paper is focused on the description, analysis and derived proposals to change in the crime victim approach, particularly women surviving violence. The article provides the basic information on the system of integrated specialized support and protection for women. One part of the system is the new established National helpline for women survivors of violence, providing safe space for women only, emergency, information, assistance and referral to further help. The added value is the evidence database of the helpline with detailed structure of variables on calling persons, forms of violence, context information of the case and on kinds of provided support. The data analysis enables to measure the effectiveness of the helpline and knowledge on violence against women. Last but not least data provides a picture on the responds quality of the agencies responsible for women surviving violence protection and provision of adequate help.

Key words: violence against women, women's helpline, data collection, police

Úvod

Podľa medializovaných správ 14. novembra 2014 žena (Miroslava, 43 rokov) ohlásila na políciu v Starej Turej podala trestné oznámenie na manžela, ktorý bol chorobne dlhodobo žiarlivý a keď sa rozhodla, že od manžela odíde, ten sa jej mal vyhrážať, že ju

zabije. Miroslavu to „... to vydesilo“. Navyše bol manžel držiteľ legálnej strelnej zbrane. Miroslava údajne uviedla, že manžel nepije a že ju nikdy fyzicky nenapadol. Polícia kvalifikovala oznámenie ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu a sľúbila preveriť oznámenie o dva dni. Miroslavu manžel, keď sa snažila od neho ujsť o niekoľko hodín zavraždil.¹ Pritom dlhodobo známymi, výskumami overenými rizikami femicídy – vrážd žien manželom/partnerom sú: presvedčenie ženy, že jej partner je schopný ju zabiť, sústavná žiarlivosť partnera, odchod ženy od násilného partnera, prístup násilného muža k zbrani².. V prípade pravdepodobne došlo k neovereniu základných rizík zo strany polície, ktoré by vyhodnotili oznámenie Miroslavy ako vysoko rizikové, s následným presne nastaveným bezpečnostným plánom pre Miroslavu a okamžitým začatím manažmentom rizík na strane násilného manžela, napr. zaistením strelnej zbrane. Takýmto profesionálnym prístupom by polícia pravdepodobne zabránila vražde Miroslavy. Alternatívou by bolo odkázanie Miroslavy na Národnú linku pre ženy zažívajúce násilie, kde by bola so ženou urobená dôkladná identifikácia násilia, odhad nebezpečenstva a nastavenie bezpečnostného plánu, prípadne so súhlasom Miroslavy zalarmovanie polície a zásah polície za asistencie Národnej linky pre ženy.³

Na Slovensku je ročne manželom/druhom zavraždených 7 – 10 žien.⁴ Na základe dostupných poznatkov o femicíde a pri adekvátnej ochrane sú vraždy žien, ale aj iné trestné činy páchané na ženách preventibilné. Jednou zložkou špecializovanej ochrany a podpory žien zažívajúcich násilie je Národná linka pre ženy. V nasledujúcich častiach príspevku zdôvodníme potrebu špecializovanej linky, jej fungovanie v navrhovanom širšom systéme, krátky opis jej fungovania, vrátane evidenčnej databázy. Uvedieme príklad využitia databázového systému na analýzu efektívnosti linky, základných charakteristík volajúcich a analýzu prístupu a reakcie polície v prípadoch násilia na ženách. V závere ponúkame rámcové odporúčania, vyplývajúce zo zistených údajov.

V príspevku je používaný rodovo vyvážený jazyk⁵, napĺňajúci princíp rodovej rovnosti a nediskriminácie v zmysle zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

1. Prevalencia násilia na ženách na Slovensku a potreby žien zažívajúcich násilie

Na Slovensku podľa výskumu Agentúry Európskej únie pre základné práva počas svojho života zažije fyzické a/alebo sexuálne násilie 34% žien, počas 12 mesiacov zažije fyzický a/alebo sexuálny útok každá desiatu žena.⁶ Celková prevalencia partnerského

¹ Šikovská, Z., 2015, Tibor († 45) zastrelil Mirku († 43) priamo pred domom: Udala manžela a o pár hodín bola mŕtva! , získané 18.11. 2015 , <http://www.cas.sk/clanok/336577/tibor-45-zastrelil-mirku-43-priamo-pred-domom-udala-manzela-a-o-par-hodin-bola-mrtva.html>

² R. Logar, B. Marvanová Vargová, U. Rösemann, PROTECT - Identifikácia a ochrana žien a detí vystavených hrozbe zvlášť závažného rodovo podmieneného násilia – prehľadová štúdia. Druhé, revidované vydanie, WAVE, Viedeň 2011, str.11, dostupné na http://www.wave-network.org/sites/wave.local/files/wave_protect_slovakian_0309.pdf

³ Bezplatné nonstop číslo 0800 212 212.

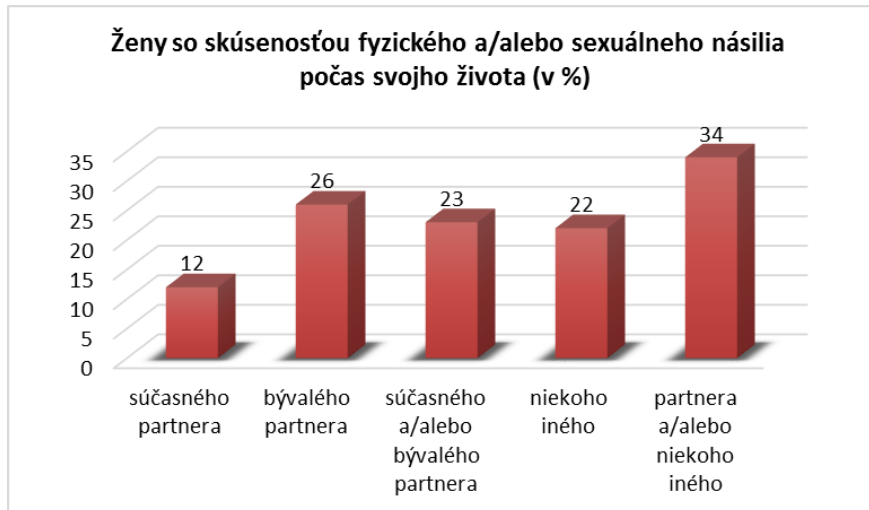
⁴ Ministerstvo vnútra SR, Štatistika kriminality, Odbor správy informačných systémov polície Prezídia policajného zboru; na základe vyžiadaných dát

⁵ Rodovo vyvážený jazyk je taký jazyk, ktorý zohľadňuje prítomnosť, postavenie a úlohy žien v spoločnosti rovnako, ako to robí súčasná jazyková prax u mužov (Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language); rodovo vyvážený jazyk prispieva k presnosti, zrozumiteľnosti a koherentnosti jazyka. Opakom je rodovo nevyvážený, rodovo nekorektný jazyk, ktorý reprodukuje mocenskú nerovnováhu medzi mužmi a ženami (Cviková, ed., 2014), ako jeden z faktorov vzniku a pretrvávania rodovo-podmieneného násilia na ženách. V zmysle sociológie jazyka je jazyk chápaný ako jav, ktorý spoluurčuje ako sa o veciach a ľuďoch uvažuje. Prostredníctvom jazyka realitu chápeme, popisujeme, usporadúvame a môžeme aj meniť; jazyk predurčuje výber interpretácie reality.

⁶ Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012

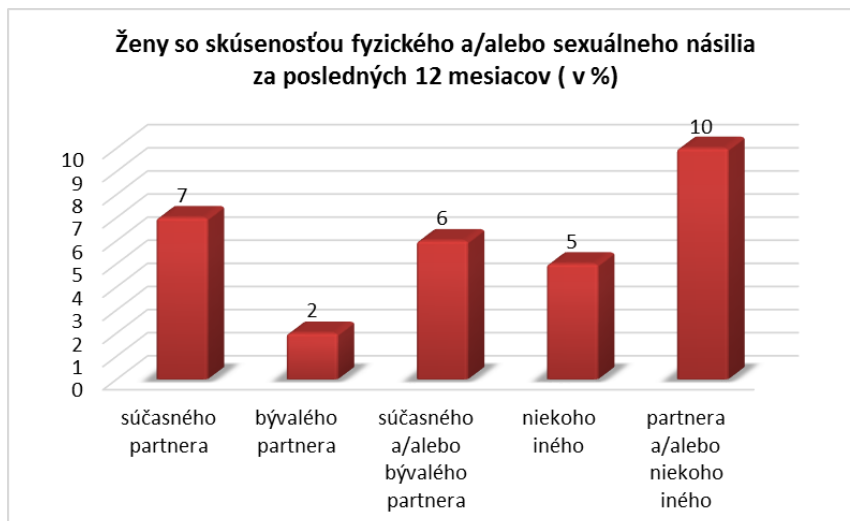
a nepartnerského násillia by sa zvýšila zohľadnením psychického násillia, akým je excesívna kontrola, udržiavanie ženy v ekonomickej závislosti, ponížovanie a zastrášovanie, obmedzovanie slobody, vyhrážanie zabitím a ublížením deťom a iné psychické násillie, ktoré zažíva 47% žien. Stalking – prenasledovanie partnerom zažíva 31% žien. Sexuálne obťažovanie, jeho ťažšie formy, zažíva 40% žien počas svojho života.⁷

Graf 1

Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Graf 2

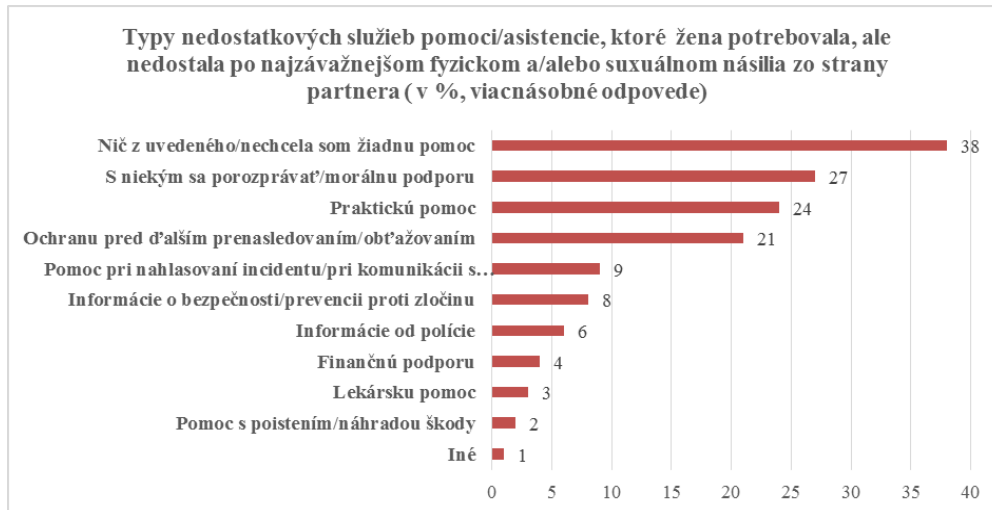
Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Podľa toho istého výskumu ženám so skúsenosťou partnerského násillia najviac chýbalo, že sa nemali s kým porozprávať a nedostávala sa im morálna podpora (27% žien), praktickú

⁷ Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

pomoc chýbala 24% žien a ochrana pred ďalším prenasledovaním či obťažovaním 21%.⁸ Pomerne vysoké percento žien, ktoré majú nenaplnenú potrebu „s niekým sa porozprávať“, indikuje vytvorenie priestoru – možností, kde by sa ženy mohli s dôverou obrátiť a hovoriť o bez obáv o svojich skúsenostiach s násilím. Jedným takýmto „priestorom“ sú aj telefonické linky a iné formy dištančného alebo osobného poradenstva.

Graf 3.

Zdroj: Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

Pritom pomoc vyhľadala iba nízky podiel žien so skúsenosťou násillia. Pri najzávažnejšom fyzickom a sexuálnom napadnutí zo strany partnera (súčasného alebo minulého) to bolo iba 8% žien , ktoré vyhľadalo políciu, 12 % žien zdravotnícke zariadenia alebo nemocnicu. Špecializované zariadenia či mimovládnych organizácii iba 2% žien , spôsobené aj nízkou dostupnosťou a kapacitou takýchto zariadení/organizácií.⁹ Pre zlepšenie situácie je nutné urobiť systémové kroky na viacerých úrovniach.

2. Systém špecializovanej komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násillie a ich detí

Ochrana žien, prevencia ďalších útokov, zmiernenie dopadov násillia a potrestanie násilnej osoby, zväčša mužov, by mali byť zabezpečené integrovaným systémom ochrany a pomoci, špecializovaným na násillie páchané na ženách. Systém ochrany si vyžaduje holistický prístup a koordinované intervencie viacerých zložiek. Jedno „koliesko“ v integrovanom systéme je špecializovaná Národná linka pre ženy zažívajúce násillie.

Navrhovaná komplexná podpora a ochrana žien zažívajúcich násillie o súbor opatrení a postupov špecificky zameraných na ženy, ktoré zažili násillie a ich deti, uplatňujúcich rodový

⁸ Nenaplnené potreby slovenských žien pri najzávažnejšom incidente fyzického a/alebo sexuálneho násillia; FRA (Agentúra Európskej únie pre základné práva), 2012: *Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, výsledky za Slovensko*.

⁹ Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Násillie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012*

(nie neutrálny) prístup.¹⁰ Komplexná podpora ochrana je aplikáciou základných princípov Rady Európy ako je špecializácia a vychádzanie z potrieb žien, dôstojnosť a spravodlivý prístup, bezpečie a posilnenie, obhajoba práv žien, koordinovaná odozva, prístup k násiliu na ženách ako príčiny a dôsledku nerovnosti žien, teda rodový prístup.¹¹ Všetky princípy sa aplikujú do veľmi jasných praktických pravidiel a postupov, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť účinnej intervencie v prípadoch násilia na ženách, ako aj jeho prevencii, resp. zníženiu prevalencie, prípadne úplnému odstráneniu. Na tomto mieste nie je priestor na opis všetkých princípov a ich aplikáciu do konkrétnych praktických postupov.

Naznačíme iba základnú schému fungovania návrhu špecializovanej komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie. Situácia ženy v násilnom vzťahu alebo zažívajúcej násilie zo strany iných mužov/osôb, prípadne aj je detí generuje potreby ženy a jej detí zväčša sa vzťahujúce na bezpečie, jej podporu a posilnenie, dostatok informácií a praktickú pomoc.

Schéma 1. Základná schéma fungovania špecializovanej komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie

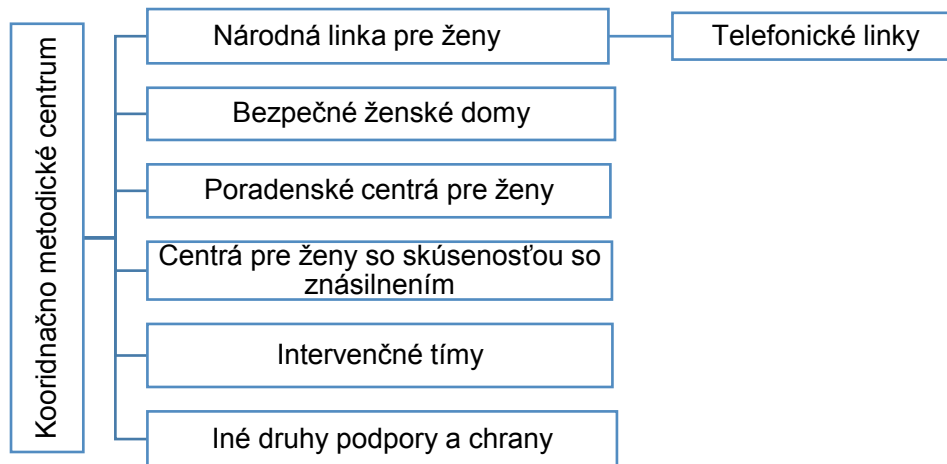

Na potreby žien, po ich identifikácii špecializovaným prístupom (postupy na identifikáciu násilia) reagujú s ponukou špecializované ženské organizácie, ponúkajúce celú škálu špecializovanej podpory a ochrany. Takýmito môžu byť poradenské centrá pre ženy, bezpečné ženské domy, centrá pre ženy so skúsenosťou so znásilnením či intervenčné tímy a pod. Systém je po metodickej stránke koordinovaný cez Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmieneného násilie a domáce násilie.

¹⁰ Návrh komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie a ich detí je súčasťou pripravovaných Štandardov poskytovania špecializovaných podporných služieb pre ženy zažívajúce násilie a ich deti v rámci národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách podporeného ESF/OP ZaSI (Holubová, B., (ed.) a kol., 2015), ktorý implementuje Inštitút pre výskum práce a rodiny. Viac informácií o projekte nájdete na: http://www.ceit.sk/IVPR/index.php?option=com_content&view=article&id=296&Itemid=49&lang=sk

¹¹ Kelly, L., Dubois, L., 2008.

Schéma 2. Základná štruktúra špecializovanej komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie a ich detí

Jedno „koliesko“ v integrovanom systéme je špecializovaná Národná linka pre ženy zažívajúce násilie, ktorá je jedným z prvých kontaktných miest pre ženy.

3. Národná linka pre ženy zažívajúce násilie – základné informácie.

Národná linka pre ženy 0800 212 212 bola zriadená vďaka podpore Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny a Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Zriaďovateľom je Inštitút pre výskum práce a rodiny, ktorý linku zriadil v rámci národného projektu „Prevencia a eliminácia násillia na ženách.“ Národná linka pre ženy zažívajúce násilie bola zriadená v spolupráci so ženskými mimovládnyimi organizáciami, ktoré poskytli svoje dlhoročné skúsenosti s prevádzkovaním krízových telefonických liniek a poskytovaním ochrany ženám zažívajúcim násilie.

Národná linka pre ženy je bezplatná a funguje nonstop - ženy sa na ňu môžu dovolať 7 dní v týždni, 24 hodín denne, 365 dní v roku. Linka je anonymná a poradkyne sú zaviazané dodržiavať dôvernosť všetkých informácií, s ktorými sa žena na linke zdôverí. Pre ženy zažívajúce násilie alebo ohrozené násilím je dôležité, aby im podporu a pomoc poskytovali ženy. Na linke pracujú výhradne špeciálne vyškolené poradkyne - ženy. Vďaka nepretržitej forme prevádzky sa Národnej linky pre ženy sa dostupnosť podporných služieb poskytovaných v oblasti násillia páchaného na ženách výrazne zvýšila.

Cieľom Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie je umožniť ženám, aby hovorili o násillí, pomoc v krízovej situácii a poskytnúť im všetky dostupné informácie tak, aby sa samy vedeli rozhodnúť, aké riešenie si zvolia. Rámec činnosti Národnej linky pre ženy je určený nasledujúcimi oblasťami podpory a pomoci

Schéma 3. Rámce činnosti Národnej linky pre ženy

Cieľovými skupinami sú primárne ženy, ktoré zažívajú alebo zažívali násilie zo strany muža, prípadne inej blízkej osoby, či zo strany kohokoľvek iného. Linka je určená aj pre iné (tretie) osoby, ktoré takúto ženu vo svojom okolí poznajú a chcú sa informovať o možnostiach pomoci.

4. Databáza Národnej linky pre ženy pre ženy zažívajúce násilie

Súčasťou Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie je aj elektronická evidenčná databáza s podrobnou štruktúrou premenných. o volajúcich osobách, druhoch násillia, kontextových informáciách o prípade, druhoch poskytnutej podpory a mnoho ďalších. Jednotlivé zložky – formuláre databázy sa vzťahujú nasledovné okruhy:

- a) prichádzajúce a odchádzajúce hovory: počet, čas, deň, dĺžka hovoru a premenné o volaniach, počte neprijatých volaní, a pod.; umožňuje analyzovať efektívnosť linky vzhľadom na jej vyťaženosť a indikovať prípadné zvýšenie kapacity,
- b) volajúce osoby: premenné vzťahujúce sa na pohlavie, vek, kraj, druh zákazky a identifikácia potrieb volajúcej osoby,
- c) druhy násillia: podrobný súbor prejavov násillného správania a jeho vzorcov, umožňujúci identifikovať všetky formy násillia, ktoré volajúca žena zažíva alebo zažívala,
- d) kontextové informácie o ženách/skúsenostiach s násillím: premenné umožňujúce realizovať odhad nebezpečenstva identifikáciou rizikových faktorov, s prípadným následným bezpečnostným plánom pre ženu a jej deti (z bezpečnostných dôvodov neuvádzame bližší popis premenných).

Údaje z databázy sú využívané pre rôzne účely. Najmä však pre meranie efektívnosti linky, rozširovanie poznatkov o násilí na ženách a pod. Spracovávané sú výlučne anonymizované údaje, s cieľom zachovania dôvernosti linky a neohrozenia žien únikom citlivých údajov.

4.1. Efektívnosť linky

Efektívnosť linky sa vyhodnocuje na základe počtu vybavených hovorov, počtu žien so skúsenosťou s násilím a počtu hovorov s takýmito ženami. Za signifikantný údaj považujeme aj počet identifikovaných rizikových žien. To znamená takých, ktorým na základe odhadu nebezpečenstva hrozilo zabitie/vražda alebo vážne ublíženie na zdraví.

Prinášame prvé údaje o efektívnosti činnosti linky a jej vyťaženia. Referenčným obdobím je február až október 2015, teda 9 mesiacov fungovania linky. Celkovo bolo vybavených za referenčné obdobie 4 049 hovorov. Mesačne v priemere ide o 450 hovorov. Z celkového počtu hovorov bolo 22% odchádzajúcich hovorov vzťahujúcich sa väčšinou na kontaktovanie pomáhajúcich organizácií, alebo iných inštitúcií, či spätné volanie ženám, ak to bolo pre ženy bezpečné. Počet hovorov so ženami so skúsenosťou s násilím tvoril viac ako polovicu vybavených hovorov, 55,2 %. Ženy so skúsenosťou s násilím sa na linku obracajú aj viackrát. Proces identifikácie s násilím a rozhodovania ženy či kontaktovať odporúčanú organizáciu môže byť dlhší a je prispôsobený potrebám žien.

Tab. 1 Sumár volaní na Národnej linke pre ženy (február- október 2015)

SUMÁR VOLANÍ NA NÁRODNEJ LINKE OD 1.2. DO 31.10.2015	
	Počet
Celkový počet vybavených hovorov	4.049
Z toho počet odchádzajúcich hovorov	898
Počet klientok	424
Počet hovorov od všetkých klientok	2.237
Rizikové klientky	167

Zdroj: Databáza Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie 1.2. - 31.10.2015

4.2. Ženy so skúsenosťou s násilím

Počas referenčného obdobia bolo identifikovaných 167 žien, ktorým bolo na základe odhadu nebezpečenstva odporúčaná osobitná pomoc a náležitá ochrana. Vzhľadom na druhy násillia boli identifikované všetky základné druhy. Väčšina žien zažíva kombinované druhy násillia. Psychické násillie bolo identifikované takmer u všetkých relevantných žien, fyzicky napadnutých bolo viac ako 68%, ekonomické zneužívanie zažilo 45% žien a sociálnu izoláciu či inú formu sociálneho násillia 25% z nich. Sexualizované násillie, vrátane znásillnenia zažilo viac ako 16% žien volajúcich na linku.

Tab. 2 Druhy prítomného násillia u volajúcich žien (z celkového počtu 424 žien)

DRUHY PRÍTOMNÉHO NÁSILLIA (Z CELKOVÉHO POČTU 424 ŽIEN)		
1.2. - 31.10.2015	Počet	%
Psychické násillie	411	96,93 %
Fyzické násillie	291	68,63 %
Sexualizované násillie	69	16,27 %
Ekonomické násillie	192	45,28 %
Sociálne násillie	107	25,24 %

Zdroj: Databáza Národnej linky pre ženy zažívajúce násillie 1.2. - 31.10.2015

Ženy, ktoré sa obrátili na linku zažili aj závažné prejavy násillia, ktoré sú súčasťou skutkovej podstaty viacerých trestných činov a prečinov. Vážne vyhrážanie sa hlásilo takmer 32% žien, vyhrážanie sa zabitím 9%, desať žien bolo znásilnených a takmer 5% žien hlásilo pokus o vraždu.

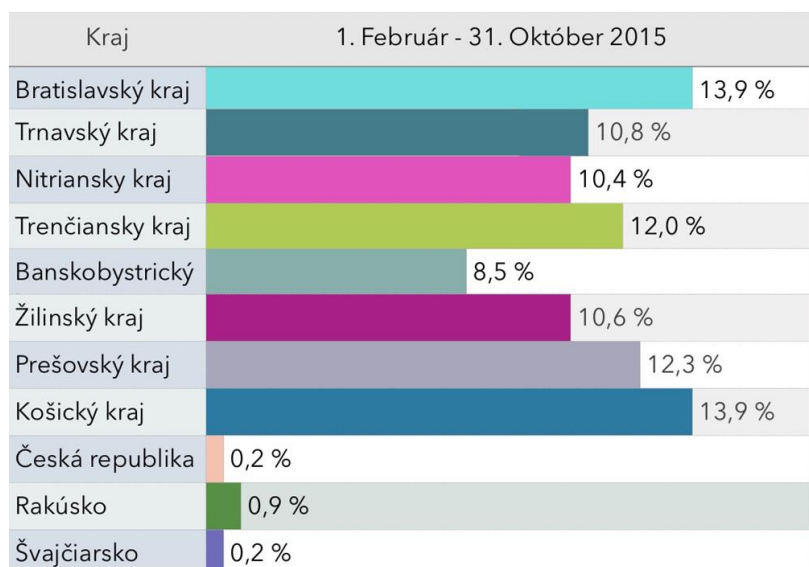
Tab. 3. Prítomnosť násillia u volajúcich žien – vybrané prejavy (z celkového počtu 424 žien)

PRÍTOMNOSŤ NÁSILLIA (Z CELKOVÉHO POČTU 424 ŽIEN)		
1.2. - 31.10.2015	Počet	%
Vážne vyhrážanie sa	134	31,60 %
Vyhrážanie sa zabitím	39	9,20 %
Nebezpečné prenasledovanie	35	8,25 %
Úplná izolácia ženy	21	4,95 %
Znásilnené ženy	10	2,36 %
Pokus o vraždu	20	4,71 %

Zdroj: Databáza Národnej linky pre ženy zažívajúce násillie 1.2. - 31.10.2015

Ženy so skúsenosťou s násillím volali zo všetkých krajov Slovenska, najviac z Bratislavského a Košického kraja. Podiel žien vzhľadom na kraje indikuje, že podiel je vyšší v tých krajoch, kde sú k dispozícii špecializované ženské organizácie v danej lokalite dlhé roky robia osvetu, kampane a zvyšujú povedie o násillí na ženách. V Banskobystrickom kraji takáto organizácie nie je. Súvislosť medzi počtom špecializovaných organizácií a počtom volajúcich žien treba však ešte overiť dodatočnými údajmi. Volali aj ženy zo zahraničia. Väčšinou ide o ženy, ktoré v danej krajine pracujú alebo žijú s partnerom/manželom.

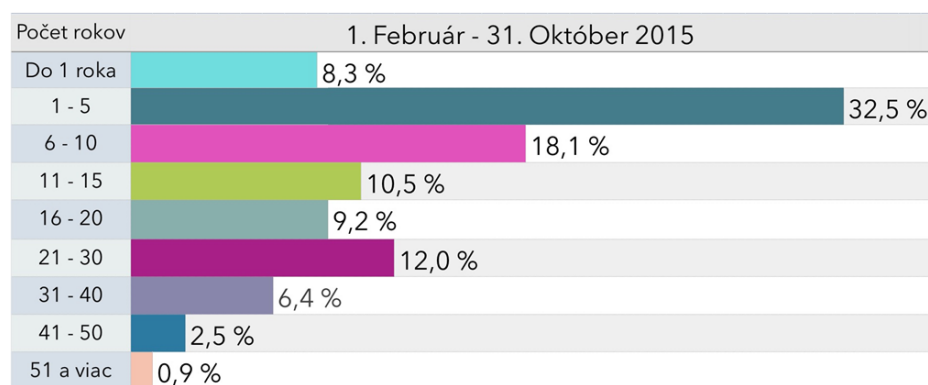
Graf 4. Podiel volajúcich žien podľa krajov / štátov (v %, z celkového počtu 424 žien)

Zdroj: Databáza Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie 1.2. - 31.10.2015

Relatívne pozitívne je zistenie, že najviac volá žien so skúsenosťou s násilím ktoré sú v násilnom vzťahu pomerne krátky čas. Žien v násilnom vzťahu od 1 do 5 rokov bolo z volajúcich žien viac ako 32%. Žien v násilnom vzťahu do jedného roka bolo 8,3%.

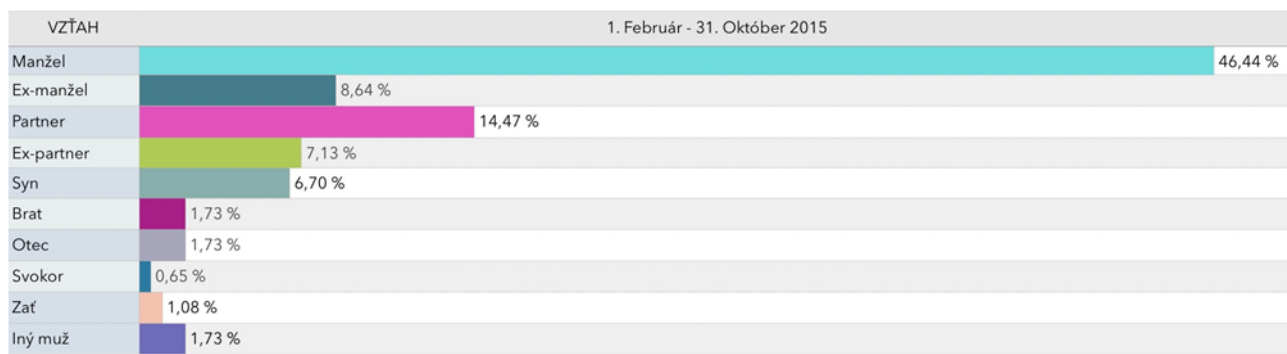
Graf 5. Podiel dĺžky trvania násilia vo vzťahu u volajúcich žien (v %, z celkového počtu 424 žien)

Zdroj: Databáza Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie 1.2. - 31.10.2015

Vzhľadom na vzťah s násilným mužom, ženy so skúsenosťou s násilím označili svojho súčasného manžela (46,4%) a súčasného druha (14,4%). Nasledovali bývalí manželia (8,6%) a bývalí druhovia (7%). Násilie v intímnych vzťahoch tvorí viac ako $\frac{3}{4}$ násilia, ktoré ženy zažívajú.

Graf 6. Volajúce ženy vzhľadom na vzťah s násilným mužom (v %)

Zdroj: Databáza Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie 1.2. - 31.10.2015

Z celkového počtu 424 žien volajúcich v referenčnom období od 1.2. do 31.10.2015) podalo v minulosti 110 žien (24 %) trestné oznámenie na páchatel'a. Časté sú prípady opakovaných podávaní trestných oznámení na prokuratúru alebo políciu. Boli zaznamenané prípady, keď ženy podali 3 – 4- krát, v jednom prípade 9 trestných oznámení - 8-krát na políciu a 1-krát na prokuratúre. Podľa referencií zo strany žien, väčšina trestných oznámení skončila maximálne priestupkovým konaním alebo vyšetrovanie a súdy trvajú neúmerne dlhé obdobie.

4.3. Postupy a postoje polície

Jednou z činností Národnej linky pre ženy je aj krízová pomoc v akútnych situáciách násilia. Možnosťou je aj asistovanie volajúcej žene pri zásahu polície. V iných prípadoch ženy samé podávajú spätnú väzbu na prvý kontakt s políciou alebo jej postupoch. V databáze sú tieto informácie a údaje zhromažďované a triedení do kategórií postupov a postojov polície. Zaznamenané boli profesionálne, citlivé a empatické reakcie a postupy, ako aj výrazne neprofesionálne, viktimizujúce, zraňujúce, vulgárne a poškodzujúce ženy so skúsenosťou s násilím. Za sledované obdobie od februára do novembra 2015 negatívne prípady výrazne prevažujú na pozitívnymi.

Skúsenosti Národnej linky pre ženy s konaním a postojom polície v prípade zásahov a riešenia prípadov ženami ohláseného násilia môžeme rozdeliť do nasledujúcich kategórií:

- Sekundárna viktimizácia
- „Obťažovanie“ polície
- Degradácia a ponížovanie
- Bagatelizovanie násilia
- Neznalosť zákona a nevyužívanie zákonných možností
- Spochybňovanie pozície a úlohy Národnej linky pre ženy

K niektorým vyššie uvedeným kategóriám uvádzame niekoľko konkrétnych prípadov, ktoré vychádzajú buď z priamej skúsenosti poradkýň pracujúcich na Národnej linke (prítomnosť pri zásahu prostredníctvom linky), resp. sprostredkované - prostredníctvom výpovede volajúcich žien.

a) Sekundárna viktimizácia¹²

Sekundárna viktimizácia je úplné alebo čiastočné prenášanie viny a zodpovednosti za násilné správanie muža na ženu - obeť násilia. Sekundárna viktimizácia je spôsobovaná neprofesionálnym konaním, neadekvátnym prístupom alebo nekonaním zodpovednej osoby/inštitúcie v rozsahu svojej právomoci. Sekundárna viktimizácia môže spôsobiť aj psychickú ujmu, odradenie alebo stratu dôvery žien voči polícii, resp. iným pomáhajúcim profesiám.¹³

„Prečo ste neodišli, keď Vám toto robí? To hovoríte teraz, že ste s ním skončili, ale potom sa s ním budete zas ručičkovať.“

„Za 30 rokov mojej praxe som sa nestretol s takým prípadom, že by syn týral matku. Je to Vaša vina. Zle ste si ho vychovali.“

V citátoch polície je sekundárna viktimizácia spôsobovaná viacerými spôsobmi. Uvádžame dva z nich. Sekundárna viktimizácia je spôsobovaná neadekvátnou otázkou „prečo ste neodišli“ vyskytujúcou sa veľmi často aj v bežnej populácii. Odchod žien z násilného vzťahu je pritom jedna z najrizikovejších situácií pre životy žien. Ženy majú pádne dôvody na to, že zostávajú v násilnom vzťahu. Odchod zo vzťahu môže byť náročným procesom a nejaký čas trvá, ženy si často želajú zastavenie násilia, nie skončenie vzťahu, ženy môžu mať strach z ďalšieho násilia, nedostatok zdrojov a možností (vrátane bezpečného bývania), pocit zodpovednosti za rodinu, nedostatok pomoci a pod. Stratégie žien minimalizovať násilie, ktorému sú vystavené alebo zabráneniu ťažkému ublíženiu na zdraví sú pritom jedny z najúčinnějších.

V druhom citáte je vina za násilné správanie syna prenášaná na ženu a jej rolu matky. Príčina syna správajúceho sa tyranizujúco je videná v údajnej nedostatočnej výchove ženy, ktorá je násiliu vystavená. Pritom za násilné správanie je zodpovedný ten, kto ho pácha.

b) „Obťažovanie“ polície

Polícia je jednou z mála spoločenských inštitúcií, ktoré majú za určitých, zákonom daných okolností, právomoc zasiahnuť, zastaviť násilie a ženu ochrániť. Ženy sa na políciu obracajú výnimočne (8% v prípadoch závažného fyzického a/alebo sexuálneho násilia).¹⁴ Ak sa žena obráti na políciu, je dosť pravdepodobné, že vo svojom okolí nemá iný zdroj ochrany a pomoci. Polícia by preto mala za každých okolností reagovať v zmysle svojho hesla „pomáhať a chrániť“ bez rozdielu koľkokrát a s akými problémami sa ženy a muži na políciu obracajú.

„Preboha! To ste zasa Vy?“

„To zase Vy voláte? Dneska je nedel'a, čo otravujete?“

c) Degradácia a ponížovanie

„Ste opitá, budete fúkať.“

„Mali by ste sa liečiť na psychiatrii.“

¹² Pojem „sekundárna viktimizácia“ je anglosaskej odbornej literatúre označovaná aj ako „victim blaming“.

¹³ The Canadian Resource Centre for Victims of Crime, 2009, Victim Blaming; stiahnuté 27.11.2015

http://crcvc.ca/docs/victim_blasting.pdf

¹⁴ Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012

Ženy, ktoré zažívajú násilie sú často zo strany násilných mužov označované za psychicky choré, s cieľom zastrašenia, poníženia a získania/udržania kontroly nad ženou. Označenie žien políciou v uvedenom citáte je podobné násilnému mužovi. Vynášanie súdov a odporúčani na vyšetrenie či liečenie ženy zo strany polície je adekvátne iba na základe prešetrenia, vyšetrenia alebo posúdenia príslušného špecializovaného zdravotníckeho zariadenia. Navyše prístup polície pri prvom kontakte so ženou by mal byť navyše profesionálny bez rozdielu na to, v akom stave sa žena nachádza.

d) Bagatelizovanie násilia

Zo získaných informácií o postupoch či nekonaní polície možno indikovať, že na niektorých policajných staniach platia formálne alebo aj neformálne pravidlá pre evidenciu či preverovanie prípadu. Takýmito nepísanými pravidlami môže byť zásah až po troch oznámenia ženy, podmienka fyzického ublíženia či ohrozovania zbraňou, prípadne krvácajúce zranenie ženy.

„Pani Vy nič nenahlasujte. Treba aby ste to až 3-krát nahlásili, aby sa niečo riešilo.“
„Kým Vás pred nami nezbije, my nemôžeme nič urobiť.“
„Pani, pokiaľ Vás neohrozuje nožom alebo Vás nechce zaškrtiť remienkom od kabelky, tak to nič nie je.“
„Pani je zranená? Stalo sa jej niečo? Krváca aspoň? Prídeme, až keď sa niečo stane.“

Iným typom bagatelizácie je predikovanie kvalifikovania násilného správania na priestupok a vzbudzovanie obáv zo súdnych konaní. Citátu indikujú aj pravdepodobne častú skúsenosť polície, keď napriek dôkladnému vyšetreniu prípadu, je prípad zamietnutý zo strany prokuratúry.

„Prokurátor mi to otrieska o hlavu, lebo to nie je trestný čin! Pokiaľ chlap nedrží v ruke palicu nôž alebo zápalky, tak to je len priestupok.“
„Načo podávate TO¹⁵, zbytočne budete mať opletačky zo súdmi.“

e) Neznalosť zákona a nevyužívanie zákonných možností

Polícia nevyužíva pri oznamovaní násilia zo strany žien všetky svoje zákonné možnosti, resp. neplní si dôkladne svoje povinnosti, ktoré jej vyplývajú zo zákonov. Na Národnej linke pre ženy boli zaznamenaná aj prípady, keď polícia napriek preukázaným dôkazom nezakročila a násilné správanie muža ospravedlňovala, respektíve minimalizovala.

Reakcia polície na vyhrážanie sa zabitím (preukázané dôkazmi): *„...chvíľkové psychické zlyhanie po rozchode, ktoré páchatel veľmi ľutuje.“*

f) Spochybňovanie pozície a úlohy Národnej linky pre ženy

¹⁵ TO = trestné oznámenie, pozn. autoriek

Zaznamenané boli aj reakcie polície spochybňujúce postavenie a úlohu Národnej linky pre ženy bez toho, aby si prístup a pozíciu Národnej linky overili. Vyskytli sa aj prípady odrádzanie žien od volania na Národnú linku s prvkami zastrašovania ženy.

„A načo Vy voláte na linku pre týrané ženy? Čo Vám oni poradia“?

„Načo ste volali na tú linku? Čo Vám len tí pomôžu? Volali ste tam zbytočne.“

„Čo si to dovoľujete volať na nejakú linku?“

Sumár poznatkovej databázy vzhľadom na jeho rozsah a chronický výskyt vyššie uvedených kategórií na celom území Slovenska, signalizuje opakované, systémové zlyhávajúce a nie „individuálne zlyhanie“ jednotlivcov. Zdôrazňujeme, že skúsenosti Národnej linky pre ženy sa prelínajú s dlhoročnými skúsenosťami s políciou mimovládnych organizácií poskytujúcich špecializované služby ženám zažívajúcim násilie alebo násilím ohrozených.

Záver

V príspevku sme na základe pomerne vysokej prevalencie násilia páchaného na ženách na Slovensku a nenaplnených potrebách žien so skúsenosťou s násilím zdôvodnili nevyhnutnosť špecializovanej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie. Jednou zo zložiek holistického a integrovaného systému ochrany je aj Národná linka pre ženy zažívajúce násilie. Špecializovaná linka pre ženy s bezplatným číslom 0800 212 212 s nepretržitou prevádzkou začala svoju činnosť od februára 2015. Poskytuje dôverný a bezpečný priestor pre ženy, aby mohli slobodne hovoriť o násilí, krízovú pomoc, informácie a asistenciu/sprevádzanie k ďalším druhom ochrany a podpory.

Súčasťou Národnej linky je evidenčná databáza, ktorá štruktúrou premenných umožňuje merať efektívnosť linky, získavať anonymizované poznatky o ženách so skúsenosťou s násilím, ale aj informácie o postupoch zodpovedných orgánov v prípadoch násilia na ženách. Databáza má svoje limity. Zaznamenávané sú iba informácie a údaje, ktoré boli získané z rozhovorov žien. Nie vždy sa podarí získať či zaznamenať všetky údaje. Napriek tomu obsahuje databáza už dnes pomerne dostatok rôznorodých a spoľahlivých údajov.

Za deväť mesiacov svojho fungovania bolo na Národnej linke pre ženy vybavených 4 049 hovorov, z toho 2 237 so ženami, ktoré majú skúsenosť s násilím. V priemere sa mesačne na linke pre ženy vybaví 450 hovorov s relevantnými ženami. Databáza priniesla aj poznatky o druhoch násilia, ktoré ženy zažívajú, rozdelenie podľa krajov a mnoho ďalších poznatkov. Z analýzy postupov a postojov polície pri prvom kontakte so ženami zažívajúcimi násilie vyplýva, že ich reakcie sú často neprofesionálne. Identifikovaných bolo šesť nesprávnych, pre ženy ohrozujúcich kategórií postojov a reakcií polície: sekundárna viktimizácia, „obťažovanie“ polície, degradácia a ponižovanie, bagatelizovanie násilia, neznalosť zákona a nevyužívanie zákonných možností, spochybňovanie pozície a úlohy Národnej linky pre ženy. Nedôveryhodnosť polície, ako nevyhnutnej zložky účinného integrovaného systému ochrany žien a ich detí pred násilím, je takýmito zásahmi prehlbovaná a zvyšuje latenciu násilia páchaného na ženách.

Na základe zistených postupov a postojov polície v prípadoch násilia na ženách formulujeme nasledovné rámcové odporúčania:

- vzdelávanie polície, ale aj iných profesijných skupín odborníkmi z praxe, najlepšie odborníckam z organizácií poskytujúcich špecializovanú podporu a ochranu žien zažívajúcich,
- výmena skúseností medzi mimovládnyimi organizáciami, Národnou linkou pre ženy zažívajúce násilie na jednej strane a políciou na strane druhej s cieľom zlepšiť systém pomoci,
- preveriť „individuálne zlyhania“ polície a zabezpečiť nápravu na úrovni systému s jasnými pravidlami monitoringu a prípadných sankcií,
- reflektovať poznatky a skúsenosti mimovládnych organizácií, Národnej linky pre ženy a najmä samotných žien a ich zapracovanie do postupov polície a iných zodpovedných inštitúcií.

Národná linka pre ženy zažívajúce násilie a jej databáza bude evidovať a zbierať informácie aj nasledujúce obdobie. Údaje o efektívnosti linky, poznatky o násilí a ženách so skúsenosťou s násilím a postupoch zodpovedných orgánov bude súčasťou pravidelných ročných správ o Národnej linke pre ženy zažívajúce násilie.

Použitá literatúra

Agentúra Európskej únie pre základné práva, Násilie na ženách: Celoeurópsky výskum, 2012
Cviková, ed., 2014, Ako používať rodovo vyvážený jazyk. Národný projekt Inštitút rodovej rovnosti, Centrum zdolávania MPSVR SR

Cviková, J. (ed) a kol, 2014: Ako používať rodovo vyvážený jazyk. Národný projekt Inštitút rodovej rovnosti, Centrum zdolávania MPSVR SR

Holubová, B, (ed) a kol., 2015, Štandardy poskytovania špecializovaných podporných služieb pre ženy zažívajúce násilie a ich deti v rámci národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násillia na ženách podporeného ESF/OP ZaSI, v štádiu prípravy

Kelly, L., Dubois, L., 2008, Combating violence against women: minimum standards for support services, Council of Europe, 2008, dostupné na: <http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF%282007%29Study%20rev.en.pdf>

Logar, R., Marvanová Vargová, B., Rösemann, U., PROTECT - Identifikácia a ochrana žien a detí vystavených hrozbe zvlášť závažného rodovo podmieneného násillia – prehľadová štúdia. Druhé, revidované vydanie, WAVE, Viedeň 2011, str.11, dostupné na http://www.wave-network.org/sites/wave.local/files/wave_protect_slovakian_0309.pdf

Ministerstvo vnútra SR, Štatistika kriminality, Odbor správy informačných systémov polície Prezídia policajného zboru; na základe vyžiadaných dát

Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language;

Šikovská, Z., 2015, Tibor († 45) zastrelil Mirku († 43) priamo pred domom: Udala manžela a o pár hodín bola mŕtva!; získané 18.11. 2015 , <http://www.cas.sk/clanok/336577/tibor-45-zastrelil-mirku-43-priamo-pred-domom-udala-manzela-a-o-par-hodin-bola-mrtva.html>

The Canadian Resource Centre for Victims of Crime, 2009, Victim Blaming; stiahnuté 27.11.2015, http://crevc.ca/docs/victim_blaming.pdf

Mgr . Daša Malíková
vedúca Národnej linky pre ženy zažívajúce násilie
Inštitút pre výskum práce a rodiny
+421 (2) 20 442 401, dada.malikova@gmail.com

Mgr .Barbora Holubová, PhD.,
sociologička
Inštitút pre výskum práce a rodiny
+421(2) 20 442 408, Barbora.Holubova@ivpr.gov.sk

SKÚSENOSTI ŽIEN SO SEXUÁLNYM NÁSILÍM NA SLOVENSKU

EXPERIENCE OF SEXUAL VIOLENCE BY SLOVAK WOMEN

Zuzana Očenášová

Abstrakt

Sexuálne násilie na ženách patrí k menej preskúmaným formám násilia páchaného na ženách na Slovensku. Nasledujúci príspevok vychádza zo širšej štúdie zameranej na mapovanie potrieb žien, ktoré zažili sexuálne násilie, a služieb existujúcich pre takéto klientky na Slovensku. Príspevok sa venuje dôsledkom sexuálneho násilia na ženách na ich životy, najmä v psychickej, sociálnej, vzťahovej a pracovnej oblasti. Ďalej sa zameriavame na reakcie, akých sa ženám dostalo po zdôverení sa so svojou skúsenosťou, a využitiu odbornej pomoci. Venujeme sa tiež implikáciám výsledkov výskumu pre poskytovanie služieb. Príspevok vychádza z kvalitatívneho výskumu realizovaného formou pološtruktúrovaných rozhovorov so siedmymi ženami so skúsenosťou s mimopartnerským sexuálnym násilím.

Kľúčové slová: sexuálne násilie, znásilnenie, poskytovanie služieb, následky sexuálneho násilia, mýty o sexuálnom násilí

Abstract

Sexual violence is a neglected issue in Slovak context both in research and service delivery. The following text is based on a broader study mapping needs and services for women – survivors of sexual violence in Slovakia. The text is focusing on effects that violent experience has on women's lives identifying mostly psychological, social and labor consequences. It also deals with reactions women received after disclosure of their experience, factors positively influencing the recovery process and implications for service provision to survivors of sexual violence. The text is based on the qualitative research carried out through semi-structured interviews with seven women – survivors of sexual violence.

Key words: sexual violence, rape, service provision, consequences of sexual violence, sexual violence myths

Sexuálne násilie na ženách, najmä v mimopartnerských vzťahoch patrí na Slovensku k opomínanej téme tak v oblasti výskumu ako aj v oblasti služieb. Na Slovensku neexistujú špecializované služby pre ženy, ktoré tento typ násilia zažili, a aj existujúce služby majú výrazné limity pokiaľ ide o dobornosť, dostupnosť a komplexnosť¹. V oblasti výskumu absentovala podrobnejšia štúdia o sexuálnom násilí na ženách. Existovalo len niekoľko kvantitatívnych výskumov poskytujúcich dáta o prevalencii mimopartnerského sexuálneho násilia, ktoré sa problému venovali v rámci širšie nastavenej výskumnej témy. Na základe výskumu Bodnárovej, Filadelfiovej a Holubovej malo takmer 30% žien na Slovensku skúsenosti s mimopartnerským sexuálnym násilím, pričom jeho najväčšie formy ako

1 Očenášová, Z., Košecká, D., Klimentová, I., Madzinová, V. (2015) Osobitné skupiny žien ohrozených násilím – ženy so skúsenosťou znásilnenia a sexuálneho násilia. (Dokument vytvorený v rámci Národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách). Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava

nútenie k sexuálnemu styku zažilo 9,9% žien a 2,1% žien prežilo znásilnenie². Podľa celoeurópskeho výskumu násilia páchaného na ženách realizovaného FRA³, malo skúsenosti s mimopartnerským sexuálnym násilím 4% slovenských žien. Ročná prevalencia sexuálneho násilia sa podľa Výskumov obetí kriminality v Slovenskej republike⁴ pohybuje v rozmedzí 1-2 %. Podľa dát za štyri kolá týchto viktimologických výskumov⁵ sa väčšina sexuálnych útokov (82%) odohrala bez prítomnosti svedkov. Len štvrtina činov bola spáchaná pre ženu neznámym páchatelom, v ostatných prípadoch išlo o známych z videnia (15%), partnerov (17%) a mužov z bezprostredného okolia ženy (35%)⁶. Tieto výsledky sú v súlade so zahraničnými skúsenosťami, podľa ktorých ženy páchatelov sexuálneho násilia poznajú a len zriedkavo ide o muža, ktorý im je úplne neznámy (Lauman a kol., 1994, Montoiro Cerrato a kol., 2000, Payne, 2009). Hoci sa vyššie uvedené výskumy o situácii na Slovensku zaoberali aj dopadmi sexuálneho násilia, išlo len o čiastkové zistenia. Nasledujúca štúdia sa preto hlbkovo venuje skúsenostiam žien so sexuálnym násilím, aký bol jeho dlhodobý dosah na ich život a aké potreby majú ženy, ktoré zažili sexuálne násilie s ohľadom na poskytovanie služieb. Štúdia vychádza zo širšie koncipovaného výskumu mapujúceho existujúce služby a potreby žien so skúsenosťou so znásilnením a sexuálnym násilím realizovaného Inštitútom pre výskum práce a rodiny.⁷

Dopad skúsenosti so sexuálnym násilím na ženu je komplexný a dlhodobý. Oplyvňuje jej fyzické zdravie, psychický stav a vzťahové a sociálne fungovanie. Má však dopad aj na bezprostredné okolie ženy, jej partnera, rodinu a priateľov. Vyrovnávanie sa s touto traumatickou udalosťou je individuálne, môže trvať mesiace až roky. Spomedzi zdravotných následkov sa najčastejšie uvádzajú gynekologické komplikácie, vaginálne infekcie a infekcie močových ciest a chronická bolesť panvy⁸. Ženy tiež môžu trpieť rôznymi psychosomatickými ochoreniami a ich chorobnosť je vo všeobecnosti vyššia ako u žien, ktoré sexuálne násilie nezažili⁹. Dosah sexuálneho násilia však presahuje zdravotný stav ženy a dlhodobo vplýva na jej psychiku, každodenné činnosti a sociálne vzťahy. Ženy, ktoré zažili sexuálne násilie, udávali v prieskumoch viacero dlhodobých následkov, najmä pocit strachu a obavy z opakovanej viktimizácie (64%), vnucujúce sa myšlienky spojené s násilím (37,5%), poruchy spánku (36%), úľakové reakcie, nervozitu a podráždenosť (29 a 28%) a problémy so sústredením (15%)¹⁰. Pre porovnanie, výskum FRA uvádza ako najčastejší problém pocit zraniteľnosti (39%), úzkosti (23%), stratu sebadôvery a poruchy spánku (po 15%). 8% respondentiek pociťovalo ťažkosti v partnerských vzťahoch¹¹.

2 Bodnárová, B., Filadelfiová, J., Holubová, B (2008) Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách (VAW) na Slovensku. Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava.

3 *European Union Agency for Fundamental Rights: Survey data explorer - Violence against women survey*

4 Realizovaných na Paneurópskej vysokej škole.

5 Za roky 2010, 2011, 2012 a 2014

6 Očenášová, Z., Košecká, D., Klimentová, I., Madzinová, V. (2015) Osobitné skupiny žien ohrozených násilím – ženy so skúsenosťou znásilnenia a sexuálneho násilia. (Dokument vytvorený v rámci Národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách). Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava

7 v rámci Národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách financovaného s podporou Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia

8 COSAI (2013) Models of Intervention for Women who Have Been Sexually Assaulted in Europe: A Review of the Literature. Dostupné na: <http://www.cosai.eu/products/documents/literature-review.html>, Jewkes, R., Sen, P. A Garcia-Moreno, C. (2002) Sexual Violence. In Krug, E. G. et al. (eds.) World Report on Violence and Health. Geneva, WHO. Dostupné na: http://www.who.int/reproductivehealth/topics/violence/sexual_violence/en/

9 Jewkes, R., Sen, P. A Garcia-Moreno, C. (2002) Sexual Violence. In Krug, E. G. et al. (eds.) World Report on Violence and Health. Geneva, WHO. Dostupné na: http://www.who.int/reproductivehealth/topics/violence/sexual_violence/en/

10 Očenášová, Z., Košecká, D., Klimentová, I., Madzinová, V. (2015) Osobitné skupiny žien ohrozených násilím – ženy so skúsenosťou znásilnenia a sexuálneho násilia. (Dokument vytvorený v rámci Národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách). Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava

11 *European Union Agency for Fundamental Rights: Survey data explorer - Violence against women survey*

Sexuálne násilie je vážnym traumatickým zážitkom a u žien, ktoré ho prežili, sa často vyskytuje posttraumatický stresový syndróm (PTSD) alebo sa objavia iné psychické choroby ako sú depresia, úskostné alebo obsedantné poruchy, či závislosti. Medzi symptómy PTSD patria nespavosť, nechúť do jedla, opakované spomienky (tzv. flashbacky), nočné mory, hnev, pocity hanby, zneuctenia a depresie, v niektorých prípadoch spojené so samovražednými myšlienkami alebo pokusmi o samovraždu¹². Podľa Chomovej a Šídovej je miera objavenia sa PTSD symptómov závislá od osobných predispozícií ženy, situačných faktorov incidentu a reakcie okolia. K individuálnym predispozičným faktorom patrí psychická výbava ženy, jej sociálne zázemie a fungovanie pred útokom. K situačným faktorom zaraďujú autorky najmä vzťah k páchatel'ovi, brutalitu útoku a subjektívne vnímanie ohrozenia ženou¹³. Zahraničné výskumy sa venujú predovšetkým vzťahu k páchatel'ovi, pričom poukazujú na to, že čím bližší tento vzťah je, tým dlhšie trvá proces uzdravenia a úskostné a depresívne symptómy sa objavujú častejšie¹⁴. Ženy, ktoré boli sexuálne napadnuté niekým blízkym, majú tiež nižšie sebavedomie a cítia spoluzodpovednosť za to, čo sa stalo¹⁵. Z týchto dôvodov, ako aj pod vplyvom spoločenských mýtov o sexuálnom násilí, ženy menej často vyhľadajú odbornú pomoc a sú častejšie vystavené negatívnym reakciám okolia¹⁶. Pozitívne reakcie okolia majú pritom pozitívny vplyv na spracovanie traumy. Naopak, negatívne reakcie a sekundárna viktimizácia zhoršuje traumatické symptómy a to dokonca viac, ako v prípade, že sa žena nikomu nezdôverila¹⁷. Prvá negatívna reakcia navyše môže viesť k tomu, že žena nevyhľadá odbornú pomoc a služby a prestane o zážitku hovoriť aj na niekoľko rokov¹⁸.

Aj po spracovaní traumy však ženy často trpia zníženou sebaúctou a problémami v oblasti vzťahov a sexuality¹⁹. Možnou reakciou na prežitú traumu je aj zmena smerom k rizikovému správaniu v oblasti sexuality alebo k užívaniu návykových látok, čo vedie k zvýšenému riziku opätovnej viktimizácie. Obete sexuálneho násillia môžu tiež zažívať problémy v práci alebo škole, prípadne v širšej komunite a to najmä vtedy, ak sa rozhodnú prípad trestno-právne riešiť²⁰. Odborná literatúra sa venuje predovšetkým negatívnym dopadom sexuálneho násillia, Guerette a Caron však uvádzajú aj možné pozitívne efekty skúsenosti po spracovaní jej traumatického obsahu. Autorky uvádzajú napríklad vplyv na zrelosť a silu žien, zmeny vo vzťahoch, zvýšenú empatiu alebo zmenu životnej filozofie²¹.

12 COSAI (2013) Models of Interevention for Women who Have Been Sexually Assaulted in Europe: A Review of the Literature. Dostupné na: <http://www.cosai.eu/products/documents/literature-review.html>

13 Chomová, Z. a Šídová, L. (2014) Ziskat znovu kontrolu nad svým životem. Vybrané terapeutické přístupy v pomoci obětem traumatizovaným po sexuálním napadení. In Kutálková, P. a Kobová, L. (eds.) Sexuální násillí. Proč se nikdo neptá? Praha, In IUSTITIA, o.p.s.

14 Gidycz, C. A. A Koss, M.P. (1991) The Effects of Acquaintance Rape on the Female Victim. In Parrot, A. a Benchhofer, L. (eds.) Acquaintance Rape. The Hidden Crime. John Wiley and Sons, Inc.

15 Katz, B. L. (1991) The Psychological Impact of Stranger versus Nonstranger Rape on Victim's Recovery. In Parrot, A. a Benchhofer, L. (eds.) Acquaintance Rape. The Hidden Crime. John Wiley and Sons, Inc.

16 Guerette, S. M. a Caron, S L. (2007) Assessing the Imapct of Acquaintance Rape: Interviews with Women Who Are Victims/Survivors of Sexual Assault While in College. Journal of College Student Psychotherapy, 22(2), 31 – 50. The Haworth Press, Inc.

17 Campbell, R. Et al. (2001) Social Reactions to Rape Victims: Healing and Hurful Effects on Psychological and Physical Health Outcomes. Violence and Victims (16)3, 287 - 302, Springer Publishing Company.

18 Ahrens, C.E. (2006) Bieng Silenced: The Impact of Negative Social Reactions on the Disclosure of Rape. American Journal of Community Psychology, 38, 263 – 274. Springer Science+Business Media.

19 Chomová, Z. a Šídová, L. (2014) Ziskat znovu kontrolu nad svým životem. Vybrané terapeutické přístupy v pomoci obětem traumatizovaným po sexuálním napadení. In Kutálková, P. a Kobová, L. (eds.) Sexuální násillí. Proč se nikdo neptá? Praha, In IUSTITIA, o.p.s.

20 Guerette, S. M. a Caron, S L. (2007) Assessing the Imapct of Acquaintance Rape: Interviews with Women Who Are Victims/Survivors of Sexual Assault While in College. Journal of College Student Psychotherapy, 22(2), 31 – 50. The Haworth Press, Inc.

21 Tamtiež

Metodológia

Výskum vychádzal z feministickej metodológie a komunitne orientovaného výskumu a ich posilňujúceho prístupu (tzv. empowerment research). Posilňujúci prístup sa snaží nielen o identifikovanie rizík a negatívnych aspektov, ale aj silných stránok a namiesto obviňovania obetí sa sústreďuje na sociálne faktory²². Preto bol základnou premisou nášho výskumu fakt, že za sexuálne násilie nikdy nie je zodpovedná žena, ktorá ho zažila, ale jeho páchatel'. Navyše, v súlade s vyššie uvedenými prístupmi považujeme účastníčky výskumu za hlavné expertky, ktoré sa vyznajú v problematike, a našim cieľom je ich názory a skúsenosti sprostredkovať a "pretlmočiť". Aj z týchto dôvodov bola zvolená metóda zberu dát prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov, keďže poskytuje priestor pre vyjadrenie sa vlastnými slovami a štýlom²³, čo nám umožnilo zachytiť skúsenosti žien v kontexte a významoch, aké vlastnej skúsenosti pripisovali. Rozhovory boli nahrávané, prepísané do transkriptov a následne kódované prostredníctvom otvoreného a axiálneho kódovania. V súlade s uvedenou metodológiou sme sa rozhodli pre otvorený prístup k dátam bez ich predchádzajúceho štruktúrovania. Naopak, nechali sme kódy „vystúpiť z dát samotných“. Prvým krokom analýzy dát bola ich organizácia a identifikácia segmentov textu, ktoré sa týkali jednotlivých výskumných otázok. Vzniknuté kódy boli neskôr zjednocované a zoskupované do väčších kategórií. Každý kategórii bolo pridelené meno a definícia. Vzniknuté kategórie boli následne použité na opätovné kódovanie rozhovorov. Kódovanie a kategorizácia využívali indukzívne aj deduktívne analytické postupy²⁴.

Rozhovory boli realizované v mesiacoch marec – jún 2015. Vzhľadom k faktu, že ženy so skúsenosťou so sexuálnym násilím sú neviditeľnou skupinou, sme sa rozhodli pre výber pomocou prostredníka, v našom prípade organizácie Nemlčme!. Aby sme sa vyhli etickým dilemám spojených s týmto typom výberu (viac pozri Fontes, 2004), informovanie o výskume sa realizovalo prostredníctvom internetového portálu a sociálnych sietí organizácie a prípadné komunikačné partnerky sa ozývali priamo výskumníčkam. Z deviatich žien, ktoré reagovali na výzvu, sedem zodpovedalo našim kritériám – mali skúsenosti s nepartnerským sexuálnym násilím v tinežerskom alebo dospelom veku. Uvedomujeme si však, že tento spôsob výberu zároveň predstavuje isté limity pre interpretáciu dát. Jednak sme týmto spôsobom oslovili najmä ženy, ktoré využívajú internet a sociálne siete. Navyše, išlo o ženy, ktoré aktívne vyhľadávajú informácie o sexuálnom násilí a svoj traumatický zážitok mali už do veľkej miery spracované. Eliminovaná sa tak pomerne veľká skupina žien, ktoré zažili sexuálne násilie, ale majú o ňom menej informácií, traumy spracovávajú iným spôsobom a inak reflektujú násilie.

Výsledky výskumu

Ženy, ktoré sa zúčastnili nášho výskumu, zažili sexuálne násilie najmä v mladom veku (v rozpätí od 15 do 30 rokov). Všetky v čase incidentu pracovali alebo študovali. Štyri komunikačné partnerky zažili znásilnenie, dve pokus o znásilnenie a u jednej bolo sexuálne násilie kombinované s inými formami násilia, najmä psychickým a fyzickým. V dvoch prípadoch bola pri násilnom incidente použitá zbraň ako hrozba. Tri ženy páchatel'a poznali, tri sa s ním zoznámili v deň incidentu a v dvoch prípadoch išlo o neznámeho páchatel'a.²⁵

22 Perkins, D. a Zimmerman, M. (1995) Empowerment, Theory, Research and Application. American Journal of Community Psychology 23(5), 569 -579. Plenum Publishing Corporation.

23 Hendl, J. (2005) Kvalitatívny výskum – základní metody a aplikace. Praha, Portál.

24 Miles, M. a Huberman, A. (1984) Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

25 Jedna z komunikačných partneriek zažila dva incidenty sexuálneho násilia.

Keďže štúdiá sa zameriava najmä na následky násilia na životy žien, budeme sa venovať hlavne týmto aspektom. Násilné incidenty ovplyvnili najmä psychický a sociálny život žien, v niektorých prípadoch s presahmi do pracovného života. Komunikačné partnerky neudávali vážnejšie fyzické poranenia ako dôsledok incidentu. Následné zdravotné ťažkosti sa objavili v dvoch prípadoch a išlo najmä o gynekologické problémy. Psychické dopady sexuálneho násilia však boli oveľa vážnejšie. Komunikačné partnerky popisovali pocity zneuctenia, bezmocnosti, či hnusu. Neskôr sa u viacerých vyvinuli symptómy PTSD ako nočné mory, paralyzujúce myšlienky a strach, ktorý im bránil vykonávať isté činnosti: *“A najhoršie to bolo pol roka potom, keď som po zotmení nešla ani von. Ja som nemohla ísť ani do električky, lebo v každom človeku som videla jeho. Iba som vedela, že je niekde vonku a mohol to byť hocikto. Strávila som s ním dosť dlho a vedela som ho detailne vykresliť, ale v tej realite sa mi všetci začali podobať na neho.”* (Z2). U dvoch žien sa následkom traumatického zážitku vyvinuli psychické poruchy obsedantno kompulzívnej formy: *“A dlhodobo som sa snažila vážiť si svoje telo a samú seba, lebo to bol problém, že ja som sa znenávidela, že som samú seba zradila a svoje ideály a cítila som sa špinavá na duši aj na tele. Ja som sa vkuse drhla”* (Z3) a depresia: *„Potom sa to prevalilo, a ja som si zalepila dvere na izbe lepiacou páskou, neviem prečo. A to bola taká hybernácia, vtedy som pribrala asi 30 kilo v priebehu troch mesiacov a pozerala TV seriály a čisto len nič.”* (Z7). Psychické následky sa často odrážali aj v sociálnej interakcii žien a u niektorých trvajú dodnes: *„doteraz to niekedy trvá, že keď som v miestnosti, napríklad sa mi stalo minulý rok v práci, keď som bola v piatok poobede, už tam v práci skoro nikto nebol, a prišiel ku mne do kancelárie nejaký muž, nejaký kolega proste z iného odboru a zavrel dvere tak som sa cítila neprijemne, vyslovene neprijemne, takže možno že to trošku tak nejako že ovplyvnilo, neviem to je možno, že skôr nejaká tá opatrnosť nie strach.“* (Z6). Podobne, ženy pociťujú strach v niektorých situáciách aj roky od incidentu: *„možno že to mám tak podvedome že sa proste viac bojím keď idem po ulici, viac to vôbec vnímam, možno že henten na mňa proste zazerá...“* (Z5).

Jednou z možných reakcií na prežitú traumu je aj vznik závislosti od alkoholu alebo drog. Konzumácia návykových látok znižuje emocionálny prah a potláča bolestivé skúsenosti. Žena, ktorá v dôsledku násilného incidentu začala brať drogy, opisuje svoju skúsenosť takto: *“Priplietli sa tam drogy a vo veľkom. V podstate to bolo také to, čo ma držalo nad hladinou, síce to znie bizarne, ale tie drogy ma udržiavali pri zmysloch. Bol to ľahšie ísť do roboty, ale išlo to dole vodou.”* (Z7) Na strane druhej, nadmerné užívanie alkoholu alebo drog vedie k rizikovému správaniu a možnosti reviktimizácie. Ďalším možným rizikovým správaním vyplývajúcim z prežitého incidentu je prílišná sexuálna voľnosť. Takúto reakciu popisuje jedna zo žien nasledovne: *“Ako som vravela, že som po tom to svoje telo nenávidela do takej miery, že keď bola príležitosť na diskotéke, tak som išla s hocikým, keď išli spolužiačky, ako jednorázovo.”* (Z3). Sexuálne násilie je závažným zásahom do telesnej integrity a intimity žien. Ako taký, má vplyv na ich následný partnerský a sexuálny život. Okrem možného zvýšeného rizikového správania, ženy často popisovali odmietanie intímnych vzťahov a odpor k fyzickým kontaktom aj niekoľko rokov po incidente.

Ako je vidieť, sexuálne násilie má dlhodobý vplyv na osobný, vzťahový a sociálny život žien. Medzi našimi komunikačnými partnerkami sa však objavila ďalšia oblasť, ktorej sa literatúra venuje menej a to dosah na ich pracovný život. Tri zo žien, ktoré sa výskumu zúčastnili, popisovali krátkodobé alebo dlhodobé následky v tejto oblasti. Jedna zo žien v dôsledku incidentu a reakcie naň prišla o prácu, iná nemala možnosť vykonávať svoju prácu plnohodnotne, keďže tá si vyžadovala cestovanie a presuny, ona však nebola schopná v dôsledku strachu využívať prostriedky hromadnej dopravy. U inej má traumatický incident dlhodobý dosah na jej pracovný život: *“A ono sa to premieta potom aj do pracovného života, samozrejme nemôžem robiť prácu, kde som akože s ľuďmi, čo je v podstate každý job, takže*

musím robiť ako, niečo iné, ako viem byť s ľuďmi, ale proste je to veľmi namáhavé niekedy a ako hovorím že musím mať potom také, také pauzy.” (Z5)

Ako uvádza Guerette a Caron (2007), prežitie sexuálneho násillia a spracovaná trauma však môžu mať popri množstve negatívnych dopadov aj pozitívny efekt. Jedna z komunikačných partneriek absolvovala kurzy sebaobrany. Iná popisuje väčšiu zrelosť a citlivosť: *„Možno to bude znieť zvláštne, ale svojim spôsobom to v praxi doplnilo teóriu, ktorú som študovala. Myslím, že ma to urobilo omnoho citlivejšou na niektoré veci a mnohému ma to naučilo.“ (Z1).*

Reakcie žien na prežitie sexuálneho násillia sú veľmi rôznorodé a táto skúsenosť ovplyvňuje ich život najmä negatívne a to vo všetkých sférach života. Doba trvania dôsledkov je veľmi individuálna a niektoré môžu pretrvávajúť aj po celý život. Dôležitým faktorom toho, ako sa žena s traumatickým zážitkom vyrovná je podpora okolia a jeho reakcie, čo vyzdvihovali aj naše komunikačné partnerky: *“dôležité podľa mňa je, ako sa k tomu postaví vaše úplne bezprostredné okolie. A keď nemáte podporu v tom okolí, tak vtedy to musí byť miliónkrát ťažšie.” (Z4), “A podpora rodiny. Tá samotná terapia, keby ma nepodporovala rodina, by nebola vôbec účinná. Celkovo keby som nemala blízkeho, ktorý by ma podržal.” (Z7).* Medzi ďalšie dôležité faktory, ktoré ženám pomohli vyrovnáť sa s touto skúsenosťou, patrili odborná pomoc vo forme terapie, viera a odpustenie, ale aj pochopenie násillia a jeho príčin. Ženy tiež uvádzali ako jeden z hlavných momentov uzdravovania sa uvedomenie si viny páchatel'a a zbavenie sa zodpovednosti za incident: *“neviem ako skôr, čo mi fakt pomohlo, sa cítiť lepšie boli tie veci, ktoré začalo šíriť Nemlčme!. Akože od rodiny viem si predstaviť že keby vyhodili z domu alebo čo... že by to bolo horšie, ale si nepamätám na nič také, čo by ma vyložene že... a že dobre, ok, ulavilo sa mi... to fakt neviem o tom. Skôr fakt ako keby celý ten koncept toho, že proste za znásillenia môžu muži, ako, tí konkrétni, tak to bolo také fajn.” (Z5).* Dôležitosť zbavenia sa pocitu viny vyzdvihla aj ďalšia komunikačná partnerka: *“to pochopenie, a také si uvedomenie, si že to nebola jej chyba. Myslím si že to uvedomenie, že to nebola moja chyba, veď mal zbraň. A myslím si, že by mi pomohlo, keby to nastavenie tej spoločnosti bolo iné.” (Z7).*

Spoločenské postoje k sexuálnemu násilliu ovplyvňujú aj to, či a komu sa ženy s takouto skúsenosťou zdôveria a akých reakcií sa im dostane. Účastníčky nášho výskumu sa najčastejšie zdôverili kamarátkam, prípadne partnerovi, ak nejakého v danom čase mali (išlo však o prípady sexuálneho útoku neznámym páchatel'om) alebo partnerovi, ktorého si našli neskôr. Z rodinných príslušníkov sa objavila sestra a stará mama. Čas, ktorý prebehol od incidentu, sa líšil, niektoré sa zdôverili bezprostredne po ňom, iným trvalo niekoľko rokov, kým boli schopné o zážitku rozprávať. Ženy, ktoré sa so skúsenosťou sexuálneho násillia niekomu zdôverili, mali pozitívne aj negatívne skúsenosti s reakciou okolia. Medzi negatívne patrili popieranie, bagatelizácia alebo nezáujem. Negatívne tiež pôsobili rozpačité reakcie okolia, ktoré však boli pomerne časté. Jedna z komunikačných partneriek ich popisuje takto: *“Boli ticho, boli prekvapení, nevedeli čo mali povedať, chceli zmeniť tému, bolo im to neprijemné, ale najmä to ticho... asi si mysleli, že to bude najlepšie, keď budú ticho, síce som sa pokúšala o tom hovoriť aj inými ľuďmi, ale všetko bolo také povrchné a v podstate, keby tam bol niekto, kto by vedel dobre reagovať, aspoň objasniť, mohlo to byť inak.” (Z7).* Ženy sa však stretli aj s podpornými reakciami okolia so strany partnera: *“Vtedy som mala priatel'a, a potom som s ním bola ešte rok dosť mi pomohol. Keď sme sa rozišli nemala som nedôveru voči mužom.” (Z2)* alebo kamarátky: *„Bolo to pre mňa dôležité, lebo ona mi verila každé slovo a vedela, že to všetko vnímam a viem, čo sa kedy deje a akú to má eskaláciu...“ (Z1)* Iná účastníčka výskumu našla pochopenie u človeka s podobnou skúsenosťou: *“Starká mala podobný zážitok ako ja, takže ma chápala... veľmi mi pomohlo, že som sa mohla fyzicky*

niekomu zdôveriť, čo bola pre mňa starká. V tom čase mi to úplne stačilo, že som to v sebe nedusila a mohla pustiť von.” (Z3)

Odbornú pomoc vyhľadali štyri zo siedmich žien. Jedna komunikačná partnerka sa obrátila na organizáciu poskytujúcu služby ženám, ktoré zažili násilie v partnerskom vzťahu a tri absolvovali psychoterapiu kvôli poruchám, ktoré sa u nich vyvinuli (depresia, závislosť, problémy v sociálnom kontakte). Jedna zo žien popisuje svoje rozhodnutie využiť psychologickú pomoc nasledovne: *“No ja som vyhľadala tú odbornú pomoc terapeutky, s ktorou som to celé komunikovala, lebo mi bolo jasné, že sama by som sa v tom akurát cyklila v hlave a nechcem si z toho robiť nejaké doživotné traumy... Alebo sa s tým kašľať, aj keď je jasné, že sú momenty, keď sa to proste znova objaví, že si človek na to znova spomenie, alebo hocičo, alebo dokáže to byť také celkom paralyzujúce, ale napriek tomu nechcem tomu venovať... , proste že nechcem, aby to ovplyvňovalo môj život ďalej.” (Z4)* Naopak, ženy, ktoré pomoc nevyhľadali, tak urobili kvôli nedostatku informácií: *“Nevyhľadala som ale dlho som mala pocit, že by som mala. Ako dať nejakú bodku za tým. Ani neviem ako to chodí v tejto oblasti...moje predstavy končia pri tom, ako to je vo filmoch ...ako si vypýtajú 200 dolárov po hodine sedenia na gauči.” (Z2)*, strachu zo stigmatizácie: *“Nie tak ja som z malého mesta, tam ani nebola nejaká možnosť, že keď sa každý s každým pozná a nájsť nejakú terapeutku, alebo v malom meste to je problematické, dosť problematické.” (Z6)* alebo kvôli nedôvere: *“A potom už nedôveruje nikomu, ako ja som nedôverovala nikomu vtedy, už ono ani okoliu, ja by som nedôverovala asi už ani tej psychologičke vtedy, ale teraz neviem.” (Z5).*

Ženy sa na základe svojej vlastnej skúsenosti vyjadrovali aj k situácii v spoločnosti a tomu, ako spoločnosť stavia k sexuálnemu násiliu na ženách. Poukazovali na existenciu mýtov o sexuálnom násilí a stigmatizácií, ktorej sú ženy vystavené: *“No ono je podľa mňa problém v tom, že keď sa niečo takéto stane žene, tak majoritou spoločnosti je vnímaná ako nejaká štetka. Že aj tak si za to sama môže, a niečo, že tam ide o ten mindset, čo má proste tá spoločnosť. To je to, čo by sa malo v prvom rade, to je ten najbrutálnejší problém toho celého. Lebo keď to je takto tak potom automaticky veľa tých žien, aj tie čo sú z mesta alebo z dediny a nemajú také vzdelanie, tak to potom asi tak berú, že to tak má byť, alebo malo to tak byť, že si akože sama za to môžem, alebo že nepoviem to nikomu, lebo si budú o mne myslieť že som pobehlica... a potom, kým to spoločnosť ako celkovo neodsúdi, že toto je niečo neakceptovateľné, tak sa to ťažko zmení.” (Z4)* alebo *„ako znásilnenie na Slovensku napríklad, čo si všimam, že ten človek, ktorý je znásilnený, tak ako keby... však tak ako to všetci vnímajú, že si to na seba nejako privolať, že proste on je nejaký obscénny, nejaký, neviem aký, alebo teda ona skôr... tak akože, že vlastne prečo je to taká hanba, byť znásilnený. Však to nie je moja hanba.“ (Z5).* Tieto postoje sa potom odrážajú aj na reakciách okolia a skúseností žien so službami: *„To sa vlastne aj potom odráža od toho, že ako to spoločnosť vníma, tak sa to odrážalo aj v našej rodine, tam, ako to ten systém vôbec spracoval.“ (Z5)*, ale aj dôvere žien v systém pomoci a tom, či sa naň obrátia: *“keď ma v tom lese napadol ten týpek tak ako som aj chvíľku rozmyšľala, že by som aj na tú políciu išla, a potom ma hneď napadlo že, ale že to by ma zase, že to by som sa potom zase cítila horšie, ale vlastne som nemala mať odkiaľ tú informáciu vtedy, že, niekto mi hovoril, že sa cítil horšie, keď došiel na políciu? Že to je celkom zaujímavé, že odkiaľ mám ten message, že možno by so mnou zaobchádzali ešte horšie než ten násilník.” (Z5).* V rámci osvety a odtabuizovania témy účastníčky výskumu tiež navrhovali, aby sa zlepšil systém sexuálnej výchovy na školách: *„Jedná dôležitá vec, jednoznačne zahrnúť sexuálnu výchovu nie len v zmysle reprodukčnom, ale aj v zmysle aby chlapci vedeli, čo je to súhlas. Aby dievčatá vedeli, že môžu povedať nie, lebo veľa vecí sa deje v takej šedej zóne, keď človek má traumy a ani nevie prečo. A v podsade taká ta kultúra rešpektu vzájomného. (Z7).* Zaujímavým príspevkom k téme bol návrh, aby sa situácia obrátila a diskusia o sexuálnom násilí sa

neobracala primárne na ženy, ale na mužov ako tých, ktorí násilie páchajú: *“Tak to je to hlavné, ale v tom celom je akože jedna vec, že hovorí o tomto z pozície žien, ale o tomto by sa malo hovoriť aj z pozície mužov, že takéto veci sa fakt nemajú robiť a prečo. Možno mne sa to iba tak zdá, ale keď sa o tom rozprávajú z tej pozície, že žena ako obeť a muž proste ako ten zlý alebo čokoľvek, ale podľa mňa keď sa hovorí o tomto, tak by sa malo apelovať aj na tých mužov, že proste nech sa uvedomia, že toto sa fakt nerobí. Že keď sa o tom hovorí, že nech sa na to pozerá z oboch strán. To by bolo podľa mňa fajn, keby že sa o tom hovorí aj z tej druhej strany.”* (Z4)

Diskusia

Ako je vidieť, skúsenosti žien so sexuálnym násilím sú veľmi rôznorodé, rovnako ako sú individuálne ich reakcie naň. Pri tejto rôznorodosti a nízkom počte žien, ktoré sa výskumu zúčastnili, je len veľmi ťažké nachádzať nejaké vzorce a príčinné súvislosti. Do úvahy treba brať aj limity výskumu, najmä spôsob rekrutácie účastníčiek, ktorý viedol k tomu, že zúčastnené ženy mali do veľkej miery v čase výskumu svoju skúsenosť spracovanú a tiež si aktívne vyhľadávali informácie o sexuálnom násilí, ktorými rámcovali svoj osobný príbeh. Tieto faktory mohli ovplyvniť vysokú mieru vyhľadania odbornej pomoci u žien (štyri zo siedmich), či mieru ohlasovania prípadov na políciu (štyri zo siedmich). Fakt, že ženy boli vyhľadávané prostredníctvom internetového portálu a sociálnych sietí organizácie, ktorej cieľom je odmytizovanie témy sexuálneho násilia a poukazovanie na nedostatočnú spoločenskú reakciu naň, nesporne prispel k tomu, že ženy majú k týmto témam silný vzťah a spontánne sa k nim vyjadrovali. Práve možnosť poukázať na spoločenskú rovinu sexuálneho násilia a jej vplyv na procesy prežívania a uzdravovania mohol byť jednou z dôležitých motivácií žien zúčastniť sa výskumu.

Ženy, ktoré sa nášho výskumu zúčastnili, zažili rôzne formy sexuálneho násilia, väčšinou sa však ich jednotlivé aspekty zhodovali s niektorými znakmi tzv. klasického scenáru znásilnenia. Takýto scenár je popisovaný ako znásilnenie ženy neznámym mužom, ktoré sa odohráva vonku, najčastejšie na tmavom mieste. Muž používa zbraň alebo fyzické násilie a žena sa aktívne bráni a na jej tele je vidieť stopy zápasu a fyzické zranenia²⁶. Napriek tomu, že sa takto dá charakterizovať len jeden prípad z nášho výskumu, aj v ostatných je možné nájsť jednotlivé elementy klasického scenára, napríklad použitie zbrane alebo fyzického násilia, hoci len s miernymi následkami. Podobne, páchatelia boli pre ženy buď úplne neznámi, alebo sa s nimi zoznámili v deň incidentu. Známi z okolia ženy sa sexuálneho násilia dopustili len v troch zo siedmich prípadov, pričom v jednom prípade bolo násilie spojené aj s inými formami ako len čisto sexuálnym násilím. Z tohto dôvodu je veľmi ťažké vzťahovať výsledky výskumu k zahraničným skúsenostiam popísaným v teoretickej časti. Ženy v troch prípadoch, kedy páchatel'a poznali, sa správali veľmi rôznorodo. Dve prípad oznámili na políciu a obrátili sa aj na odbornú pomoc. Jedna nevyhľadala žiadnu inštitúciu. Podobne, pri pokuse o znásilnenie neznámym páchatel'om jedna zo žien tento prípad oznámila na políciu, ale nevyhľadala odbornú pomoc, zatiaľ čo druhá neurobila ani jedno, ohlásenie na políciu však zvažovala. Z výsledkov nášho výskumu je však možné usudzovať, že čím bližšie mala skúsenosť ženy ku klasickému scenáru znásilnenia, tým bola pravdepodobnosť, že sa obráti na odbornú pomoc alebo na políciu vyššia. V nami skúmaných prípadoch tak ženy urobili najmä vtedy, ak pri incidente bola použitá zbraň alebo fyzická sila alebo sexuálne násilie bolo súčasťou širšieho spektra násilných prejavov. Ženy, ktoré ani

26 Burt, M. (1991) Rape Myths and Acquaintance Rape. In Parrot, A. a Benchhofer, L. (eds.) Acquaintance Rape. The Hidden Crime. John Wiley and Sons, Inc.

nevyhľadali políciu, ani sa neobrátili na odborné služby, zažili násilný incident vo veľmi mladom veku alebo sa jeho priebeh zhodoval s klasickým scenárom len minimálne (znásilnenie na party). Dôležitými faktormi pre vyhľadanie pomoci boli tiež vážnosť psychických následkov incidentu (čím vážnejšie, tým bola pravdepodobnosť vyššia), podpora bezprostredného okolia (pozitívne reakcie na zdôverenie sa prispeli k lepšiemu procesu uzdravovania sa, zatiaľ čo negatívne reakcie priebeh skôr zhoršili a viedli k ťažším následkom), fakt, či sa žena so skúsenosťou niekomu zdôverila (v prípade, že o tom s nikým nehovorila, ani nevyhľadala pomoc), ale aj obavy zo stigmatizácie a sekundárnej viktimizácie. Pri interpretácii týchto výsledkov je však nutné mať na zreteli nízky počet žien, ktoré sa výskumu zúčastnili. Poukazujú preto skôr na možné prepojenia, ktoré boli indikované aj na základe teoretickej literatúry, nie je však možné výsledky zovšeobecňovať alebo presnejšie kategorizovať.

Podobnosti sa skôr dajú nájsť v dôsledkoch, aké malo sexuálne násilie na životy žien. Vo všetkých prípadoch išlo o dlhodobé negatívne následky najmä psychického a sociálneho charakteru. Všetky komunikačné partnerky udávali výskyt psychických problémov po prežití násilného incidentu, hoci ich jednotlivé formy a závažnosť sa líšili. Spoločnými dlhodobými následkami však boli najmä strach, pocity viny a komunikačné problémy. Väčšina žien tiež udávala následné problémy v partnerskom a sexuálnom živote. U niektorých z nich sa dlhodobé následky na sociálny život objavovali dlhobojšie a prekračovali rovinu intímneho života. Zaujímavým zistením je dopad skúsenosti so sexuálnym násilím na pracovný život, pričom okrem krátkodobého efektu na zníženie možnosti vykonávať prácu, môže hroziť aj jej strata. Navyše, násilný incident môže mať aj dlhodobý vplyv na možnosti práce, ktorým sa daná žena mohla venovať.

Napriek malej miere zovšeobecniteľnosti môže mať náš výskum dôležité implikácie pre oblasť poskytovania služieb ženám, ktoré zažili sexuálne násilie. Z uvedených výsledkov výskumu vyplynula najmä potreba psychologickéj pomoci, práci s traumou a jej začlenením do psychiky žien ako aj odstraňovanie nežiadúcich vyrovnávacích mechanizmov (užívanie návykových látok alebo iné typy rizikového správania). Vzhľadom na to, že podpora blízkych je významným faktorom v procese uzdravenia, sa odporúča pracovať aj s blízkymi ženy, aby jej dokázali poskytnúť potrebnú podporu. Pomoc by tiež mala reflektovať fakt, že sexuálne násilie môže mať dopad na pracovné aktivity žien. Mal by im byť umožnený čas na uzdravenie vo forme pracovného voľna alebo obdobia práceneschopnosti a vytvorený systém na finančné odškodnenie za ušlú mzdu. V prípade potreby by sa pomoc mohla sústrediť aj na nájdenie novej, vyhovujúcejšej práce. Komplexná pomoc ženám so skúsenosťou so sexuálnym násilím by sa však mala zamerať aj na iné aspekty pomoci, ako napríklad sprevádzanie lekársym vyšetrením alebo trestno-právnym procesom alebo aspoň formou informovania ženy o tom, čo pri jednotlivých úkonoch môže očakávať (Viac informácií o možnostiach komplexnej špecifickej pomoci v Očenášová a kol., 2015). Pomoc ženám by ďalej mala byť nastavená tak, aby nedochádzalo k sekundárnej viktimizácii, prípadne stigmatizácii žien. V tejto oblasti je dôležitý celospoločenský diskurz o sexuálnom násilí, ktorý má vplyv nielen na to, ako ženy a ich okolie na situáciu reagujú, ale tiež aj na vyhľadávanie služieb a ohlasovanie prípadov sexuálneho násillia. Premisa, že za sexuálne násilie je vždy zodpovedný páchatel', by sa mala stať základom akejkoľvek komunikácie o sexuálnom násilí na verejnosti. Odstránenie mýtov o sexuálnom násilí by do veľkej miery pomohlo ženám zbaviť sa pocity viny a zároveň by viedol k adekvátnejším reakciám zo strany ich okolia.

Použitá literatúra

Ahrens, C.E. (2006) *Being Silenced: The Impact of Negative Social Reactions on the Disclosure of Rape*. *American Journal of Community Psychology*, 38, 263 – 274. Springer Science+Business Media.

Bodnárová, B., Filadelfiová, J., Holubová, B (2008) *Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách (VAW) na Slovensku*. Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava.

Burt, M. (1991) *Rape Myths and Acquaintance Rape*. In Parrot, A. a Benchhofer, L. (eds.) *Acquaintance Rape. The Hidden Crime*. John Wiley and Sons, Inc.

Campbell, R. Et al. (2001) *Social Reactions to Rape Victims: Healing and Hurful Effects on Psychological and Physical Health Outcomes*. *Violence and Victims* (16)3, 287 - 302, Springer Publishing Company.

COSAI (2013) *Models of Interevention for Women who Have Been Sexually Assaulted in Europe: A Review of the Literature*. Dostupné na: <http://www.cosai.eu/products/documents/literature-review.html>

European Union Agency for Fundamental Rights: *Survey data explorer - Violence against women survey (2014)*

Fontes, L. A. (2004). *Ethics in Violence Against Women Research: The Sensitive, the Dangerous, and the Overlooked*. *Ethics and Behavior*. 14(2), 141-147. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Gidycz, C. A. A Koss, M.P. (1991) *The Effects of Acquaintance Rape on the Female Victim*. In Parrot, A. a Benchhofer, L. (eds.) *Acquaintance Rape. The Hidden Crime*. John Wiley and Sons, Inc.

Guerette, S. M. a Caron, S L. (2007) *Assessing the Imapct of Acquaintance Rape: Interviews with Women Who Are Victims/Survivors of Sexual Assault While in College*. *Journal of College Student Psychotherapy*, 22(2), 31 – 50. The Haworth Press, Inc.

Hendl, J. (2005) *Kvalitativní výskum – základní metody a aplikace*. Praha, Portál.

Chomová, Z. a Šídová, L. (2014) *Získat znovu kontrolu nad svým životem. Vybrané terapeutické přístupy v pomoci obětem traumatizovaným po sexuálním napadení*. In Kutálková, P. a Kobová, L. (eds.) *Sexuální násilí. Proč se nikdo neptá?* Praha, In IUSTITIA, o.p.s.

Jewkes, R., Sen, P. A Garcia-Moreno, C. (2002) *Sexual Violenc*. In Krug, E. G. et al. (eds.) *World Report on Violence and Health*. Geneva, WHO. Dostupné na: http://www.who.int/reproductivehealth/topics/violence/sexual_violence/en/

Katz, B. L. (1991) *The Psychological Impact of Stranger versus Nonstranger Rape on Victim's Recovery*. In Parrot, A. a Benchhofer, L. (eds.) *Acquaintance Rape. The Hidden Crime*. John Wiley and Sons, Inc.

Lauman, E.O., Gagnon, J.H., Michael, R.T., & Michaels S. (1994) *The social organization of sexuality: Sexual practices in the United States*. Chicago: The University of Chicago Press.

Miles, M. a Huberman, A. (1984) *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Montorio Cerrato, I. a kol. (2000) Sexual aggression against women by men acquaintances: Attitudes and experiences among Spanish university students. *The Spanish journal of psychology*, 3, pp.14–27.

Očenášová, Z., Košecká, D., Klimentová, I., Madzinová, V. (2015) Osobitné skupiny žien ohrozených násilím – ženy so skúsenosťou znásilnenia a sexuálneho násillia. (Dokument vytvorený v rámci Národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násillia na ženách). Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava

Payne, S. (2009) Rape: The Victim Experience Review, London: Home Office. Available at: library.npia.police.uk/docs/homeoffice/rape-victim-experience.pdf

Perkins, D. a Zimmerman, M. (1995) Empowerment, Theory, Research and Application. *American Journal of Community Psychology* 23(5), 569 -579. Plenum Publishing Corporation.

Mgr. Zuzana Očenášová, PhD.
Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie
Inštitút pre výskum práce a rodiny
ocenasova.kmc.ivpr@gmail.com

POMOC OBETIAM SEXUÁLNEHO NÁSILIA, ZNEUŽÍVANIA A ZNÁSILNENIA

SUPPORT FOR FEMALE VICTIMS OF SEXUAL VIOLENCE, ABUSE AND RAPE

Ivana Klimentová

Abstrakt:

Násilie páchané na ženách je veľmi závažnou a ťažkou témou. Medzi špecifiká patrí to, že sa o násilí veľmi nehovorí a necháva sa uzatvorené tam, kde sa najčastejšie vyskytuje, doma, v rodinnom prostredí každej ženy. O to ťažšie je hovoriť o sexuálnom násilí a znásilnení ženy, ktoré je neskutočne traumatizujúce a vie negatívne ovplyvniť život každej ženy, ktorá má skúsenosť s týmto druhom násilia. Príspevok sa bude zameriavať na ženy, ktoré majú skúsenosť so sexuálnym násilím a znásilnením. Opiera sa o kvalitatívny výskum ktorý realizoval Inštitút pre výskum práce a rodiny v rámci projektu „ Podpora prevencie a eliminácie násilia páchaného na ženách“ z Európskeho sociálneho fondu a Operačného programu „Zamestnanosť a sociálna inklúzia“. Nakoľko sa na výskume podieľali viaceré expertky- výskumné pracovníčky, tak v tomto príspevku sa budeme venovať prvému kontaktu ako dôležitému nástroju nastavania intervencie a pomoc a mýtom ktoré panujú v našej spoločnosti ohľadom sexuálneho násilia.

Kľúčové slová: sexuálne násilie, znásilnenie, sexuálne zneužívanie, prvý kontakt, mýty o sexuálnom násilí, výpovede žien klientok

Abstract:

Violence against women is a very serious and difficult subject. The specifics of this subject are that the violence is often not spoken about and it leaves women closed in a place, where it is most often occurred- at home, in a family environment of every woman. The more difficult it is to talk about sexual violence and abuse, which is incredibly traumatic and can adversely affect the life of every woman who has experience with this kind of violence. Contribution will focus on women who have experienced sexual violence and abuse. It is based on qualitative research realized by the Institute Labour and Family Research within the project *Support for the prevention and elimination of violence against women* from the European Social Fund and the Operational Programme *Employment and Social Inclusion*". Because the experts- research workers involved in the research, we will focus on first contact as an important tool setting intervention and help; and myths that prevail in our society with regard to sexual violence.

Key words: sex violence, rape, sex abuse, first contact, myths about sex violence, affirmation all womens- clients

„Človek počas svojho života prechádza viacerými vývinovými štádiami, pričom každé z nich má svoje špecifiká. Každé vývinové štádium rieši určitý problém.“¹

Ako už bolo spomenuté, každý jeden z nás si počas život prechádza rôznymi vývinovými štádiami, ktoré na ovplyvňuje. Niekedy je obdobie veľmi prospešné a niekedy naopak, veľmi ťažké. Ale azda najťažším ak sa staneme obeťami určitého druhu násilia. Medzi veľmi traumatické a na prekonanie ťažké môžeme označiť sexuálne násilie a znásilnenie, ktoré dokáže zmeniť celý život každého jedného človeka. Aby sa podarilo zmapovať tento šedý priestor v sexuálnom násilí Inštitút pre výskum práce a rodiny napísalo projekt, ktorý sa špecificky venuje násiliu páchanému na ženách a práve sexuálnemu násiliu a znásilneniu. Štúdia je unikátna a prvá svojho druhu na Slovensku, preto si uvedieme základné výpovede žien, ktoré majú priamu skúsenosť so sexuálnym násilím. Na to, aby boli výpovede žien autentickéjšie skúsime si definovať čo je to sexuálne násilie a znásilnenie. Definícia sexuálneho násilia tzv znásilnenia má rôzne termíny a pojmy. V americkom kontexte sa najčastejšie hovorí o znásilnení, zatiaľ čo v Európe sa používajú aj pojmy ako sexuálny útok (sexual assault), sexuálne zneužívanie alebo sexuálne násilie. (COSAI, 2012). Napríklad, Basile a Saltzman uvádzajú, že sexuálny útok je priamou realizáciou akejkoľvek formy sexuálneho násilia, teda môže zahŕňať znásilnenie alebo sexuálne zneužívanie, ale aj iné podoby sexuálneho násilia. V zahraničnej literatúre najviac rezonujú mená Basile a Saltzman (Ibid.), ktorí rozdeľujú prejavy sexuálneho násilia do 5 kategórií:

- dokonaný sexuálny akt bez súhlasu obeť, prípadne obeť nie je schopná súhlas poskytnúť, či akt odmietnuť;
- pokus o sexuálny akt;
- hrubý sexuálny kontakt priamo alebo cez oblečenie;
- nekontaktné sexuálne násilie (sexuálne obťažovanie, voyerizmus, exhibicionizmus a pod.)
- sexuálne násilie nešpecifikovaného typu.²

Väčšinou sa však literatúra zaoberajúca sexuálnym násilím sústreďí len na najzávažnejšie typy násilia a menej závažné (napríklad sexuálne obťažovanie alebo nežiadúce sexuálne poznámky) spomína len okrajovo. Aj mierne prejavy nevítaného sexuálneho správania môžu byť vnímané ako násilie a mať dosah na prežívanie a integritu osoby, ktorá ich zažila. Navyše, z pohľadu štrukturálnych príčin násilia na ženách vychádzajú z rovnakých základov ako závažné prejavy.

Príkladom rozlične širokých chápaní sexuálneho násilia sú aj jeho odlišné definície v dvoch medzinárodných dokumentoch. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje sexuálne násilie ako *“akékoľvek sexuálne konanie zahrňujúce aj pokus o dosiahnutie sexuálneho styku, nežiadúce sexuálne poznámky a návrhy, činy smerujúce k obchodovaniu alebo inak namierené voči sexualite jednotlivca, ktoré využívajú nátlak. Vykonávať ho môže ktokoľvek, nezávisle od vzťahu medzi obeťou a páchatelom, v akomkoľvek prostredí vrátane domova a*

¹ ČEMEŽ, A. 2012. Starnutie ako téma volebnej kampane 2012 In: BOČÁKOVÁ, O., HORVÁTH, P. (ed.) *Starnutie populácie – celospoločenský problém*. Trnava.: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2012. ISBN 978-80-8105-397-9. s.152.

² Pri všetkých kategóriách ide o čin bez súhlasu obeť, prípadne obeť nie je schopná súhlas poskytnúť, či akt odmietnuť. CHOMOVÁ, Z.: *Sexuální násilí, Proč se nikdo neptá?* In Věra Doušová, Martina Houžvová, Zuzana Chomová, Dorett Jones, Klára Kalibová, Petra Kutálková, Alice Mirovská, Patricia Ng, Ivo Procházka, Karen Ingala Smith, Lucie Šídová, Eva Tesařová, Jodie Woodward, Praha. 2014. ISBN 978-80-260-5793-2

práce³. Definícia WHO zahŕňa aj znásilnenie, za ktoré považuje “akúkoľvek, aj miernu, penetráciu vagíny alebo anu penisom, inými časťami tela alebo predmetom za použitia donútenia” (Ibid.) K tomuto posunu došlo najmä na základe feministických analýz znásilnenia a diskurzov s ním súvisiacich. Na princípe konsenzuality je sexuálne násilie definované aj v Dohovore Rady Európy o predchádzaní násilii páchanému na ženách a domácomu násilii a boju proti nemu⁴. Konkrétne, sexuálne násilie vrátane znásilnenia definuje Dohovor ako “účasť na vaginálnom, análnom alebo orálnom preniknutí sexuálneho charakteru akoukoľvek časťou tela alebo akýmkoľvek predmetom do tela inej osoby bez jej súhlasu, účasť na iných činnostiach sexuálnej povahy bez súhlasu alebo prinútenie inej osoby zapojiť sa do činov sexuálneho charakteru s treťou osobou bez súhlasu danej osoby”⁵. Dôležitým znakom je rovnako uviesť, kto je obeť a kto páchatel’ násilia. Častokrát spoločnosť posudzuje obeť násilia prostredníctvom rôznych mýtov, na základe ktorých sa vedú o obeti rôzne stereotypy.

Pri pomoci obetiam takého závažného činu je nesmierne dôležitý postoj celej spoločnosti, celej komunity. Neraz práve všeobecné naladenie ľudí v okolí obeti vie byť pomoc alebo naopak úplne „odtlačiť“ na samotný okraj spoločnosti. Aj pri samotných výpovediach žien, s ktorými sme realizovali výskum vyplýva, že nastavenie spoločnosti je základným kameňom pomoci a ďalšej sociálnej intervencie.

Dôležitosť podpory z najbližšieho okolia vyzdvihovali aj naše komunikačné partnerky- ženy, ktoré majú skúsenosť so sexuálnym násilím: “dôležité podľa mňa je, ako sa k tomu postaví vaše úplne bezprostredné okolie. A keď nemáte podporu v tom okolí, tak vtedy to musí byť miliónkrát ťažšie.” (Z4). Napriek tomu, že rozprávanie o traumatickej udalosti sexuálneho násilia nie je jednoduché, ženy považovali za dôležité o tom hovoriť: “Že ako nie je to nejaká super téma, o ktorej by sa človeku dobre rozprávalo, je to také sebaodhaľujúce, aj nepríjemné aj všetko, ale sú to veci ktoré by si človek nemal udržať sám pre seba.” (Z4) a samotný akt zdôverenia môže mať pozitívny účinok: “ale vtedy už to bolo také, možno že mi aspoň trochu odľahlo že som to vedela nie komu aspoň povedať, alebo s niekým sa o tom porozprávať”. (Z6) Veľmi dôležité však je, aby ženy dostali pozitívnu spätnú reakciu: “vedela som že to vedia, ale asi si mysleli, že to bude najlepšie keď budú ticho, síce som sa pokúšala o tom hovoriť aj inými ľuďmi, ale všetko bolo také povrchné a v podsate keby tam bol niekto, kto by vedel dobre reagovať, aspoň objasniť, mohlo to byť inak.” (Z7)

Ženy sa najčastejšie zdôverili so svojim traumatickým zážitkom kamarátkam, prípadne partnerovi, ak nejakého v danom čase mali (išlo však o prípady sexuálneho útoku neznámym páchatel’om) alebo partnerovi, ktorého si našli neskôr. Z rodinných príslušníkov sa objavila sestra a stará mama. Zaujímavým zistením je, že najmä mladé dievčatá sa so skúsenosťou so sexuálnym násilím boja zdôveriť rodičom z obavy z negatívnej reakcie a obviňovania: *tam som to nepovedala tej mame lebo som sa bála že mi vynadá alebo niečo (Z5)*, prípadne: *Naozaj, že máte 15 a niečo také sa stane a teraz no to poviete rodičom. Prvotná reakcia rodičov, že prečo som mu to dovolila a tak zase záleží to aj od tých rodičov aj od toho okolia a nehovorím, že moji rodičia sú zlí alebo čo premňa, ale viem že by tak nejak reagovali ako reagujú, tak ako aj väčšina ľudí dneska. (Z6)* Iná komunikačná partnerka sa obávala protektívnej reakcie zo strany rodičov: “Rodičom už vôbec nie, pretože ich reakcia by bola: “My sme ti to hovorili, že sa ti niečo stane...” Ten dôvod odísť k nim by bol mojím osobným

³ World Health Organization . World report on violence and health. Geneva: 2002 In.: JEWKES ,. 2002, pp. 149 Available at

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf

⁴ Známy tiež ako Istanbulský dohovor.

⁵ <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm>

zlyhaním, bol by nemožnosťou dokončiť školu a vrátiť sa ako o niekoľko krokov v živote dozadu. V podstate by sa mi zrútil celý život.” (Z1) (Išlo o ženu so zdravotným postihnutím). Čas, ktorý prebehol od incidentu sa líšil, niektoré sa zdôverili bezprostredne po ňom, iným trvalo niekoľko rokov, kým boli schopné o zážitku rozprávať.

Ženy, ktoré sa so skúsenosťou sexuálneho násillia niekomu zdôverili, mali pozitívne aj negatívne skúsenosti s reakciou okolia. Medzi negatívne reakcie patrili bagatelizácia incidentu: “...spolužiačky nie lebo tie ako tlieskali, že konečne zapadnem do partie, že už to mám konečne za sebou a tak, že už nie som naivka, oni to brali tak ľahkovážne.” (Z3), nezájum: *Skôr taký nezájum mi to prišlo. Že no stalo sa. Ako z jej strany, no.* (Z5) alebo popieranie: *...akože môjho otca čo najviac štvalo, že som mala nový mobil (predtým som mala strašnú tehlu a kúpila som si nový mobil) a že mi zobral mobil po 2 mesiacoch. On to bral skôr tak, že ma niekto okradol, a že akú mám zase smolu. A stále si hovorí o tej svojej verzii.* (Z2). Negatívne pôsobí aj to, ak okolie nevie, ako má na zdôverenie sa reagovať: “Boli ticho, boli prekvapení, nevedeli čo mali povedať, chceli zmeniť tému, bolo im to nepríjemné, ale najme to ticho.” (Z7) Ženy sa však stretli aj s podpornými reakciami okolia so strany partnera “Vtedy som mala priateľa, a potom som s ním bola ešte rok dosť mi pomohol. Keď sme sa rozišli nemala som nedôveru voči mužom.” (Z2) alebo kamarátky: *Pomohla mi v mnohých veciach. Jednak sme ako feministky mohli hovoriť o tom, čo sa mi deje. Bolo to pre mňa dôležité, lebo ona mi verila každé slovo a vedela, že to všetko vnímam a viem, čo sa kedy deje a akú to má eskaláciu...* (Z1) Iná účastníčka výskumu našla pochopenie u človeka s podobnou skúsenosťou: “Starká mala podobný zážitok ako ja, takže ma chápala... veľmi mi pomohlo, že som sa mohla fyzicky niekomu zdôveriť, čo bola pre mňa starká. V tom čase mi to úplne stačilo, že som to v sebe nedusila a mohla pustiť von.” (Z3) Za pozitívnu reakciu považovala komunikačná partnerka aj to, keď sa okolie rozhodlo vziať spravodlivosť do vlastných rúk po tom, čo zlyhala polícia: “No a potom tam je ďalší ešte taký moment v rámci toho príbehu, že tým, že tá polícia vlastne nejako nezareagovala, tak za mňa to tak akože vyriešili, no vyriešili, no mám kamarátov, ktorí potom išli a proste zbili toho človeka. Čo znova nie je riešenie ničoho, ale... No každopádne toto sa udialo ako nejaká forma nejakej odplaty alebo trestu alebo ako si to už človek nazve. S tým, že na tie oficiálne orgány sa nejakým spôsobom nedá vlastne spoľahnúť, keď im to je akoby úplne jedno.” (Z4).

Rôznorodé skúsenosti s reakciou okolia uvádzali aj účastníčky výskumu z profesijnej skupiny: “Väčšina tých prípadov boli ľudia, ktorí to nepovedali nikomu, prípadne mali sme niekoľko prípadov, kedy spravili kvázi pokus pred svojou kamarátkou alebo čo, ale nedostalo sa im až tak pozitívneho prijatia alebo pochopenia, ale časť prípadov, v tých dvoch, čo sme spomínali, to bolo vyslovene okolie, ktoré sa snažilo aktívne pomôcť. A, to väčšinou neskôr, že obeť sa to pokúsi nejako odkomunikovať v rámci svojho partnerského vzťahu, ale tam tiež ako keby nedochádzalo alebo nemám pocit, že by dochádzalo k takému úplnému zdôvereniu sa s tým. A pamätám si asi jeden prípad, kedy to okolie reagovalo vyslovene pozitívne, že obeť dostala nejakú oporu, a to je asi všetko.” (P8). Pomáhajúce profesie sa tiež stretávajú s tým, že žena vyhľadá pomoc na základe odporúčania ľudí, ktorým sa zdôverila: “tá prišla sama od seba s tým, že sa rozprávala s nejakou svojou kamoškou, tej to prezradila a tá ju nasmerovala na mňa, nejak ma odniekiaľ poznala” (P5). Organizácie venujúce sa ženám, ktoré zažili násillie, sú v prípadoch sexuálneho násillia tiež častejšie kontaktované niekým z okolia ženy: “Nás tiež kontaktujú, povedala by som, je to také zbrucha, neviem, to na isto, ale povedala by som, že väčšinou nás kontaktujú cez tretie osoby najprv a potom tým, že teda

neriešime ženy s tretími osobami, skôr s nimi pracujeme na tom, ako podporiť tú konkrétnu ženu. Ale skôr by som povedala, že väčšinou to ide cez tretiu osobu.” (fokusová skupina)

Ako je vidieť, reakcie okolia sú dôležitým faktorom v prípade uzdravovania sa z traumatickej udalosti. Pozitívne reakcie ženu posúvajú, často vedú k tomu, že vyhľadá pomoc. Uzdravovací efekt má už samotné rozprávanie o incidente: *“ked’ som sa o tom bavila s tými pár ľuďmi, ktorým som povedala celý ten príbeh. To bola taká self terapia.” (Z7)*, ktoré je v prípade pozitívnych reakcií prvým krokom k vyhľadaniu pomoci. Naopak, negatívne reakcie zabraňujú vo vyhľadaní ďalšej pomoci: *“Tam sa väčšinou stane to, že tá obeť sa proste uzavrie a už nerobí tie ďalšie pokusy to komunikovať ďalej.” (P8).*

Pri práci s obeťami násilia akéhokoľvek, špeciálne u sexuálneho, je veľmi dôležité ako pozeráme na obeť a ako na páchatel’a. Naše konanie a správanie je pri posudzovaní človeka ovplyvňované rôznymi pohľadmi spoločnosti. Preto je kľúčové si ri práci s obeťami definovať kto je páchatel’ násilia. Páchatel’ je ten, ktorý poškodzuje, je ten ktorým sa treba zaoberať, aby sa presne zistili príčiny jeho konania a tieto poznatky presnejšie aplikovať na účel samotnej kontroly násilia. Obeť trestného činu nie je ten, kto poškodzuje, preto sa jej nevenuje až taká pozornosť.⁶ Pri práci s obeťami násilia som sa stretla s výraznou viktimizáciou a stigmatizáciou obeť. V prípade, že sa spojí viacero mýtov o nejakom fenoméne, môže vzniknúť stereotypný scenár priebehu daného aktu⁷. V prípade znásilnenia sa často hovorí o scenári „klasického“, prípadne „skutočného“ znásilnenia. Výskum (okrem iných Parrot a Bechhofer, 1991, Montorio Cerrato et al. 2000, Payne 2009, Stern, 2010) však dokázal, že väčšina znásilnení takémuto popisu nezodpovedá. Práve naopak, násilníka žena pozná a odohráva sa to v prostredie pre ženu známe, napríklad jej alebo násilníkov byt.⁸ Fyzické zranenia sú tiež menej časté, keďže formy donútenia nemusia zahŕňať len fyzické násilie, ale aj jeho hrozbu, psychické násilie, vydieranie, zneužitie moci, či zraniteľnosti ženy. Navyše, motívom sexuálneho násilia býva moc a získanie prevahy, nie sexuálna túžba. Sex je používaný ako zbraň a nástroj prevahy.⁹

Podľa Burtha sa mýty o znásilnení zaraďujú do nasledujúcich kategórií:

- Mýty o obeť
- Mýty o páchatel’ovi
- „Nič sa nestalo“
- „Túžila po tom“
- „Zaslúžila si to“¹⁰.

Mýty o obeť sa často sústredia na jej reputáciu, napríklad na jej sexuálnu aktivitu, požívanie alkoholu, či návykových látok, pohybovanie sa v zlej spoločnosti. V praxi sú tieto potom často použité na spochybňovanie dôveryhodnosti ženy a skúsenosti, ktorú prežila.¹¹

⁶ http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/87_1923075113_68_Kosecka.pdf

⁷ PETERSON, Z. D., & MUEHLENARD, C. L.. Was it rape? The function of women’s rape myth acceptance and definitions of sex in labeling their own experiences. 2004, Sex Roles, 51, 129-144.

⁸ LIŠKOVÁ, K.: *Znásilnění jako téma druhé vlny feminismu*. In Barša, Pavel (ed.): *Politika rodu a sexuální identity*. Brno. 2002: Masarykova univerzita.

⁹ LIŠKOVÁ, K.: *Znásilnění jako důsledek rodových nerovností*. In Tesařová, Jana – Lišková, Kateřina (zost.): *Ženská práva jsou lidská práva. Sborník přednášek ze semináře*. Brno: Nesehnutí 2002

¹⁰ V. BURTH and K. PRECHTEL: *Atlas of breast disease. Illustrated*. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

Kvôli presnejšiemu definovaniu si budeme analyzovať rôzne internetové diskusie, k článku <http://www.sme.sk/diskusie/dpl/20841726/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>.

kde uverejnila svoj príbeh osoba, ktorá zažila znásilnenie a rozhodla sa o tom podať reportáž. Diskusia ktorá sa potom strhla, ukazuje postavenie spoločnosti práve ku problematike sexuálneho násillia.

Diskutérka uviedla :

„Úprimne ľutujem jej zážitok a prajem jej všetko dobré, no nesúhlasím s tým, že za to sčasti nemôže. Ak by moja dcéra urobila takúto hovadinu, tak jej dám taký monolog, že by si ho do smrti zapamätala. A nie je to o "zoznamovaní sa", ako napísal niekto vyššie“

<http://www.sme.sk/diskusie/dpl/20844039/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>

05.10.2013 21:46

Diskutér uviedol:“

„Pravda, je aj opačná strana mince. Nemôžem dost dobre súhlasiť s úvodnou vetou, že "Aj keby žena rovno provokovala, zodpovedný je vždy páchatel", tvrdí DALIA GREGOROVÁ". Muži nie sú stroje, ktoré fungujú na A/N“.

<http://www.sme.sk/diskusie/dpl/20841376/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>

05.10.2013 9:08

Posledný diskutér uviedol klasický stereotyp o páchatel'ovi, kde ho charakterizujú ako obeť svojich pudov, rovnako v toto mýte môže byť páchatel' vykreslený za ojedinelého patologického jedinca, čím sa odvracia pozornosť od skutočnej frekvencie výskytu znásilnení a faktu, že väčšinou ho páchajú psychicky zdraví muži často sa pohybujúci v okolí obeť.¹²

Diskutér uviedol:

„Čo sa týka tých znásilnených žien je potrebné zvážiť že čo sa považuje za znásilnenie. Problém je v tom že tí čo notoricky znásilňujú sú úchyláci a tí patria do väzenia, teda je to okrajová skupina ktorá do štatistiky nepatrí. Práve policajti by vám vedeli povedať koľko falošných znásilnení pripadá na jedno skutočné znásilnenie. „

<http://debata.pravda.sk/debata/329040-svet-ma-vela-znasilnenych-dievcat/>

06.09.2014

20:17

Diskutér uviedol:

„mohla by pani blogerka prestat reagovat emodne a zacat sa ucit porozumeniu pisaneho textu? autor nikde vo svojom prispevku nenahliada na pachatela ako na obeť svojich pudov, Vas prispevok pracuje s emociami a nie s faktami a preto si nemyslim ze je vhodny do tejto diskusie. na zaver snad len kratka ludova mudrost - pre hlupaka kazdy hlupy“.

<http://blog.sme.sk/diskusie/2202712/3/Vina-obeti-znasilnenia.html>

17.10.2013 12:39

¹¹ KALIBOVÁ, P., KALIBA M.: *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa v kontextu súčasného školství*. Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-507-3

¹² V. BURTH and K. PRECHTEL: *Atlas of breast disease. Illustrated*. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

Mytý o páchatel'ovi vykresľujú páchatel'a ako ojedinelého patologického jedinca, ktorých je podľa určitého názoru verejnosti veľmi málo. Podľa určitej verejnej mienky, sú takéto páchatel'a, ľahko rozpoznateľný, nakoľko sa prezentujú „patologicky“ teda obeť si môže všimnúť, že tam niečo nesedí. Rovnako si časť verejnosti, myslí, že muži sú oveľa viacej ovplyvňovaní svojimi sexuálnymi pudmi, ktoré podľa istej mienky, môžu len veľmi ťažko ovládnuť. Podľa názorov, keď sa muž sexuálne vzruší, je veľmi ťažké, niekedy až nemožné ho zastaviť. Každopádne treba povedať, že neovládnutie sexuálnych tužôb či pudov, nemôže byť akceptovateľné ako ospravedlnenie za trestný čin akéhokoľvek druhu, najmä znásilnenia. Nakoľko by mal každý jedinec spoločnosti rozumieť pojmom a trestnému konaniu a disponovať schopnosťami, ktoré zamedzia páchaniu trestných činov, obmedzovaniu slobôd, či ľudských práv. Lebo väčšina mužov v spoločnosti s ovládaním, nemá až taký problém, ako to tu vykresľujú diskutéri.

Ďalším mýtom spojeným s mužskou sexualitou je, že je len odpoveďou na ženskú vyzývavosť. Muži vraj ťažšie kontrolujú svoju sexualitu a keď sú raz vzrušení, nevedia sa ovládať. Tento mýtus opäť odvracia pozornosť od páchatel'a a za zodpovednú, tú, čo situáciu vyvolala, považuje ženu (Ibid.) Mýty patriace do kategórie „nič sa nestalo“ zľahčujú prežitú násilie a traumy s ním spojenú. Jedným z najviktimizujúcejších mýtov je ten, že žena si znásilnenie vymyslela. Na podporu tohto mýtu uvedieme pár príkladov.¹³

Diskutér uviedol:

„podľa toho ako opisujú ženy znásilnenie aka je to hroza tak by som uznával ze dotycna bola znasilnena iba v pripade ze ma zlomene obe ruky, bradu a minimalne stredne tazky otras mozgu pretoze viem ze napriek vysokej fyzickej prevahe sa to tak lahko (ze dva skrabance na ruke) urobit neda.“

<http://blog.sme.sk/diskusie/2202712/1/Vina-obeti-znasilnenia.html>

16.10.2013 11:08

Diskutér uviedol:

„ja tomu nechápem. v mojom okolí keby žena povedala, že ju niekto znásilnil, tak by sa jej všetci snažili pomôcť. keď čítam tieto príbehy, tak mi na tom príde zvláštne to, že VŠETKY postavy (vrátane iných žien) sú negatívne a idú proti hlavnej hrdinke. nechcem nikoho obviňovať z klamstva, znásilnenie je vážna vec, ktorú treba potrestať. ale na druhej strane sa sám seba pýtam nakoľko sú dôveryhodné príbehy v štýle "každý mi robí zle, všetci mi ubližujú". preto sa ani nedivím policajtom keď sú skeptickí - majú totiž na stole kopu prípadov, kde žena na muža z pomsty našla niečo, čo sa nestalo.“

<http://blog.sme.sk/diskusie/dpl/20887233/Vina-obeti-znasilnenia.html>

15.10.2013 16:54

V komentároch je prítomné jasné pochybenie o vierohodnosti výpovede obeti a prirovnávanie ku klamstvu. Dokonca sa vyslovuje názor že celé je to komplot na dosiahnutie určitých cieľov „ohrdnutých pomstychtivých žien.“ Rovnako sa argumentuje, že policajti majú veľa falošných nahlásených prípadov, ktoré si ženy vymysleli, takže to nič neznamená. Nič sa tým pádom nedeje. Absolútne diskutéri neprihliadajú na obeť „ako na obeť ťažkého násilného činu, kedy dochádza k napadnutiu celistvosti bytia“ kedy dochádza k hlbokéj traume. Stavujú obeť do role hysterky, vinníka, veď niečo také sa predsa nemohlo a nikdy nestane.“ Zabúdajú, že

¹³ V. BURTH and K. PRECHTEL: Atlas of breast disease. Illustrated. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

policajné zložky, ak sa obeť rozhodne nahlásiť čin, disponujú a niekoľko hodín vypočúvajú obeť, aby zistili, či je trestný čin pravdivý. A pri takej záťaži sa klamať jednoducho nedá. Je veľmi smutné, až zarážajúce, že okolie a verejnosť hneď obviní obeť z klamstva a nadľahčuje situáciu, aby si o tom zistil viac informácií. Neobviňujú páchatel'a, dokonca ho obhajujú, že je obeťou svojich pudov. Idú priamo a tvrdo do obeť. Čo celú situáciu len zhoršuje.

Medzi najtypickejšie a najviac zarážajúce patrí kategória „**Túžila po tom...**“. Tá je založená na presvedčení, že keď žena vraví nie, v skutočnosti tým myslí áno, ktoré neguje základnú definíciu sexuálneho násillia a to vyjadrenie nesúhlasu, či odmietnutie sexuálnych aktivít.¹⁴ Ak žena akceptovala danú situáciu, prípadne súhlasila s erotickými dotykmi, je predsa pravdepodobné, že chcela aj pohlavný styk. K vrcholom patrí stereotyp, že každá zdravá žena sa vie ubrániť násilníkovi, ak naozaj chce, ktorá úplne ignoruje mocenskú dynamiku skrývajúcu sa v sexuálnom násillí. Miernejšou verziou mýtov o tom, že ženy po znásillnení vlastne túžia, je predstava, že si sexuálne násillie „**zaslúžili**“. Je o spojené s predstavou, že žena násilníka provokovala (oblečením, správaním sa, či prítomnosťou na určitých miestach, napríklad uňho doma). Často sa navyše spája s nedôveryhodnou reputáciou ženy. Ženy sú tiež často obviňované z toho, že si sexuálne násillie zaslúžili, pretože sa správali rizikovo (stopovali, nechali sa pozvať neznámym mužom a pod.) a to dokonca aj vtedy, ak prežitie sexuálne násillie zodpovedalo scenáru „skutočného“ znásillnenia. Napríklad, ženy bývajú obviňované z toho, že sa v noci objavili na rizikových miestach, bez akejkoľvek spoločnosti.¹⁵ Pre lepšie vysvetlenie udávame príklady, ktoré sú veľmi zarážajúce.

Diskutér uviedol:

„Keby sme isli do extremu a zeny by chodili nahe a hoci aj vecer na diskotekach ... kolki chlapi by sa udržali? Chcem tym len povedat ze zeny nemaju zbytocne provokovat!!! Teda toto ma urcite vyrazny vplyv aj na znasilnenia alebo ich potencialne riziko.“

<http://www.sme.sk/diskusie/dpl/20840328/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>

04.10.2013 20:54

Diskutér uviedol:

„Nepíšem, že si sama môže za znásillnenie. Hovorím však, že žena mohla takéto niečo vyprovokovať, či zvýšiť riziko svojho znásillnenia svojim správaním či oblečením.“

<http://vybrali.sme.sk/diskusie/dpl/20844917/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>

06.10.2013 10:02

Diskutér uviedol

*"Aj keby žena rovno provokovala, za znásillnenie je vždy zodpovedný páchatel', nie obeť.."
S tym sa jednoducho neda suhlasit - i ked je znasilnenie pre kazdu zenu jedna z najhorsich skusenosti, co opravnuje pani Gregorovu takyto ciastocne alibisticky a jednorozmerny vyrok vyslovit ? Takisto ako muzi, i zeny maju v niektorych znasilneniach svoj podiel viny. Opakujem: v niektorych pripadoch. Zeny maju mat takisto vedomie a s tym suvisiacu zodpovednost PREDIST situaciám, ktore by mohli viest ku znasileniu. Napr. drzat flirtovanie v norme, nenechat sa zlakat pochybnymi muzmi, ktorých nepoznaju...avšak, "ved na party bol*

¹⁴ V. BURTH and K. PRECHTEL: Atlas of breast disease. Illustrated. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

¹⁵ V. BURTH and K. PRECHTEL: Atlas of breast disease. Illustrated. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

velmi milý a stále mi nalieval..." Existujú aj ženy, ktoré túžia po pozornosti a...ďalej to už poznáte. Čiže, niektoré ženy by sa mali správať zodpovednejšie -> hovorí sa tomu prevencia.
<http://www.sme.sk/diskusie/dpl/20840645/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>

04.10.2013 22:33

V týchto komentároch je jasný motív znásilnenia a to že je to celé vina obeti, nakoľko jasne a zrejme provokovala či už svojím vzhľadom, gestami a odhalením telom. Diskutéri si azda mysleli, že znásilnené ženy sú iba tie ktoré chodia vyzývavo oblečené, a tak provokujú mužov, ktorý potom dostanú „chut“ a idú do násilia. Rovnako to je aj s flitrovaním, pri príliš veľkom záujme a nedodržaní „ filtru na uzde“ sa muž obeť rozvášni a preje do násilia. Treba podotknúť, že je tieto názory sú veľmi zastaralé, ba až dehonestujúce. A odsúvajú ženu, každú ženu, do role, zahalenej „sivej myšky“ ktorá si má dávať dobrý pozor na to čo povie, komu to povie a ako je pri tom oblečená. Všetko totiž môže páchatel'a vyprovokovať k násiliu a ak si na toto nedá pozor, potom by sa nemala ani“ čudovať“.

Je viac ako zrejme a štatisticky dokázané, že pri znásilnení nejde o sex a sexuálne potešenie, ale o pozíciu moci. Teda páchatel' si nevyberá svoje obeť podľa typu šatstva a vizáže, ale koná premyslene a cielene, tak aby obeť mala čo najmenšiu šancu sa brániť, prípadne ujsť.

Žena by mala byť, vždy za každej situácii rovnocennou partnerkou pri všetkom čo je schopná urobiť a urobiť. Spoločnosť by mala vytvoriť dostatočný priestor pre rozvoj nie ju obmedzovať zákazy, ktoré sú absolútne nepodmienené.

Mýty o sexuálnom násilí vždy existujú v konkrétnom spoločenskom kontexte.¹⁶ Sa našla úzka súvislosť medzi akceptáciou mýtov o znásilnení a vysokou mierou rodových stereotypov a tradičného chápania rodových rolí, nedôverou voči ženám, konzervatívnymi postojmi voči sexualite a akceptáciou násilia ako takého. (COSAI, 2012). Častokrát si neuvedomujeme, ale pod vplyvom týchto mýtov hodnotíme každú situáciu, ktorá je s násilím spojená. A veľa krát to obeť násilia nepomáha naopak oveľa viac ju to stigmatizuje. Čo bráni následnej pomoci a intervencií. Obeť sa uzavrie a svoju traumu nerieši pod dohľadom odborníkov, ale pokúša sa to vyriešiť sama. Čo sa vo väčšinových prípadoch nepodarí, k traume sa pridávajú iné psychické choroby, ktoré sú úzko späté aj fyzickými problémami. Veľa krát sa obeť pod tlakom postraumy obracia na pomoc okolia, priateľov, známych, rodiny. Ale okolie reaguje pod vplyvom seterotypov, ktoré sme mali možnosť vidieť, že sú veľmi stigmatizujúce a obeť viac škodia ako pomáhajú. Tam kde zlyhá rodina by mala nastúpiť profesionálna intervencia zo strany štátu. Veľa krát sú pri prvom kontakte príslušníci silových zložiek akými je polícia. A v tomto prípade sú zásahy polície veľmi odlišné a individuálne. Kým na jednej strane sú zásahy vedené citlivo a empaticky na strane druhej je prístup polície veľmi neprofesionálny až hrubý. Naskytuje otázka kde má žena, ktorá je zneužívaná, znásilnenia hľadať pomoc?

Je to otázka na každého z nás, ktorý pracujeme v pomáhajúcich profesiách, aby sme na každý jeden prípad pristupovali s ohľaduplnosťou, láskou a s vysokou sociálnou inteligenciou. Len tak sa nám podarí obmedziť stereotypy, ktoré panujú v spoločnosti. Nikdy nevieme kedy my, ako profesionáli nebudeme potrebovať sociálnu pomoc a vhodnú, účinnú intervenciu.

¹⁶ V. BURTH and K. PRECHTEL: Atlas of breast disease. Illustrated. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

Zoznam použitej literatúry:

V. BURTH and K. PRECHTEL: Atlas of breast disease. Illustrated. 1991. Philadelphia: B. C. Decker.

BOČÁKOVÁ, O., HORVÁTH, P. (ed.) *Starnutie populácie – celospoločenský problém*. Trnava.: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2012. ISBN 978-80-8105-397-9. s.170

KALIBOVÁ, P., KALIBA M.: *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa v kontextu súčasného školstva*. Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-507-3

LIŠKOVÁ, K.: *Znásilnenie jako téma druhej vlny feminizmu*. In Barša, Pavel (ed.): *Politika rodu a sexuálnej identity*. Brno. 2002: Masarykova univerzita.

LIŠKOVÁ, K.: *Znásilnenie jako dôsledok rodových nerovností*. In Tesařová, Jana – Lišková, Kateřina (zost.): *Ženská práva jsou lidská práva. Sborník přednášek ze semináře*. Brno: Nesehnutí 2002

PETERSON, Z. D., & MUEHLENARD, C. L.. Was it rape? The function of women's rape myth acceptance and definitions of sex in labeling their own experiences. 2004, *Sex Roles*, 51, 129-144.

CHOMOVÁ, Z.: *Sexuální násilí, Proč se nikdo neptá?* In Věra Doušová, Martina Houžvová, Zuzana Chomová, Dorett Jones, Klára Kalibová, Petra Kutálková, Alice Mirovská, Patricia Ng, Ivo Procházka, Karen Ingala Smith, Lucie Šídová, Eva Tesařová, Jodie Woodward, Praha. 2014. ISBN 978-80-260-5793-2

World Health Organization . World report on violence and health. Geneva: 2002 Author. Available at

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf

Internetové zdroje:

http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/87_1923075113_68_Kosecka.pdf [Dostupné na internete]

<http://www.sme.sk/diskusie/dpl/20840328/Znasilnena-Ked-vytiahol-pistol-iba-som-prosila-o-zivot.html>

<http://blog.sme.sk/diskusie/dpl/20887233/Vina-obeti-znasilnenia.html>

<http://debata.pravda.sk/debata/329040-svet-ma-vela-znasilnenych-dievcat/>

<http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/210.htm>

Mgr. Ivana Klimentová
Katedra sociálnych služieb a poradenstva
Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
ivana.klimentova.ucm@gmail.com, ivana.klimen@gmail.com

OSOBITNÉ SKUPINY ŽIEN OHROZENÝCH NÁSILÍM V PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH

Ivan Rác

Abstrakt

Predkladaný príspevok je výstupom realizovaného výskumu v rámci projektu: *Podpora prevencie a eliminácie násilia na ženách* financovaného ESF v operačnom programe *Zamestnanosť a sociálna inklúzia*. Zaoberá sa problematikou násilia páchaného na rómskych ženách pochádzajúcich z marginalizovaných komunít na Slovensku.

Kľúčové slová: Násilie páchané na ženách. Rómske ženy. Marginalizované komunity. Kvalitatívny výskum. Rodové stereotypy.

Abstract

The present contribution is the outcome of the research within the project: *Promoting prevention and elimination of violence against women* financed by the ESF in operational program *Employment and Social Inclusion*. It deals with the issue of violence against Roma women coming from marginalized communities in Slovakia.

Key words: Violence against women. Roma women. Marginalized communities. Qualitative research. Gender stereotypes.

Úvod

Hlavným cieľom a zámerom vypracovanej štúdie o rómskych ženách ako osobitnej skupine ohrozenej násilím bolo poukázať na samotný priebeh a dopad násilia páchaného na rómskych ženách, ako aj na mieru, rozsah a efektivitu postupov práce v poskytovaní špecializovaných sociálnych služieb zo strany vybraných odborníkov a odborníčok z praxe. Cieľ štúdie bol stanovený v súlade s hlavným cieľom národného projektu, ktorým je podpora sociálnej inklúzie žien ohrozených násilím skvalitňovaním služieb pomoci. Cieľ dokumentu a cieľ národného projektu sa vzťahujú na hlavný cieľ 2 operačného programu *Zamestnanosť a sociálna inklúzia*, t.j. „*posilnenie integrácie osôb ohrozených sociálnym vylúčením alebo sociálne vylúčených a podpora zosúladenia rodinného a pracovného života.*“

Problematika násilia páchaného na ženách je celospoločenský fenomén, ktorý je súčasťou riešenia nástrojov rodovej politiky. Rodová politika patrí na Slovensku v rámci verejných politík k tým najmladším. O rodovej politike ako komplexnom systéme môžeme hovoriť od začiatku 90. rokov (aj v súvislosti so vznikom SR), kedy sa začali prijímať a aplikovať na Slovensku prvé nástroje rodovej politiky vo vzťahu k ženám a začal sa vytvárať základný inštitucionálny rámec v danej oblasti. Tvorba slovenskej rodovej politiky sa formovala pod vplyvom strategických dokumentov EU, ku ktorým sa Slovenská republika hlásila a po vstupe do EU na seba prevzala záväzok implementovať legislatívu rodovej politiky v kontexte Európskej únie. Formovanie a vývoj rodovej politiky na Slovensku môžeme pozorovať na vývoji cieľov a nástrojov rodovej politiky v podobe prijatých vládnych materiálov hlavne za

obdobie posledných 15 rokov. Nakoľko dané dokumenty vychádzajú hlavne z medzinárodných záväzkov, ich cieľom v počiatočnej fáze bolo hlavne zabezpečenie rodovej rovnosti na trhu práce, zvýšenie participácie žien vo verejnom živote, zosúladenie pracovného a rodinného života a neskôr eliminácia násilia páchaného na ženách.

Konštatujeme, že postavenie rómskej ženy v rámci spoločnosti a eliminácia násilia páchaného na rómskych ženách sa špecificky vo vládnych materiáloch nerieši. Výnimkou je Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny na Slovensku, *Solidarita Integrita – Inklúzia, 2008-2013*. Daný dokument ako jediný venuje samostatnú časť rodovej rovnosti vo vzťahu k rómskym ženám, v rámci ktorej navrhuje konkrétne odporúčania i v rámci eliminácie násilia páchaného na rómskych ženách. Okrem spomínaného vládneho materiálu, boli doposiaľ nástroje eliminácie násilia páchaného na ženách nastavované všeobecne a celoplošne bez špecifických a vecne zameraných potrieb rómskych žien (bez ohľadu na ich status), vyžadujúce si osobitný prístup vychádzajúci z niekoľkonásobnej deprivácie podmienenej a ukotvenej etnickými rodovými stereotypmi. Nerešpektovanie týchto špecifik môže naďalej viesť k prehľbovaniu nerovného postavenia rómskych žien v rámci rodiny, komunity a spoločnosti a akceptácii násilia páchaného na rómskych ženách, čo predstavuje nedežierne dopady v rámci celej spoločnosti.

1 Metodologické ukotvenie kvalitatívneho výskumu

Hlavným cieľom výskumu bolo *podporiť sociálnu inklúziu rómskych žien ohrozených násilím skvalitňovaním služieb pomoci*. V súlade s hlavným cieľom sme stanovili nasledovné parciálne ciele výskumu:

- identifikovať osobitosti prežitého násilia u rómskych žien a ich detí;
- identifikovať faktory a dôsledky viacnásobného znevýhodnenia (rod/pohlavie, etnicita, rodinný status, vek, marginalizované prostredie) a ich rodová analýza;
- identifikovať vyhládanú a poskytnutú službu pomoci;
- identifikovať osobitné potreby rómskych žien ohrozených násilím v oblasti služieb pomoci.

V súlade s hlavným a parciálnymi cieľmi štúdie sme stanovili nasledovné **deskriptívne výskumné otázky**:

- *Ako definujú, vnímajú „zažité, zažívané“ násilie participantky/participantí výskumného súboru¹?*
- *Ako vplývajú vek, rod/pohlavie, rodinný status, prostredie, etnicita na postavenie/sociálny status participantiek nášho výskumného súboru²?*
- *Áká im bola poskytnutá pomoc? Je pre ne dostupná³?*

¹ V rámci tejto výskumnej otázky sme mali dostať odpoveď jednak na to, aký druh, prejav násilia zo strany mužov zažívali, ale na druhej strane bolo ambíciou zistiť, ako participantky interpretovali zažívané násilie, t.j. čo vlastne za násilie považovali. Významnou otázkou teda bolo, či existujú v tomto prípade nejaké identifikovateľné špecifiká?

² V nadväznosti na prvú výskumnú otázku sme mali identifikovať, do akej miery determinujú vek/rod/status/eticita možnosti participácie týchto žien na veciach verejných, súkromných. Sú tieto faktory determinantom pri hľadaní si práce? Čo znamená pre tieto ženy vzdelanie, môžu sa vzdelávať? Sú tieto faktory determinantom pri angažovaní sa týchto žien v akýchkoľvek oblastiach ich života? Môžeme uvažovať/hovoriť o sekundárnej/terciárnej – dvojnásobnej/viacnásobnej segregácii týchto žien?

- Existujú špecifické potreby v oblasti poskytnutia pomoci participantkám výskumného súboru⁴?

Operacionalizácia pojmov

- Primárne sme mapovali násilie na ženách v intímnych vzťahoch, teda násilie, ktoré pácha muž – partner, manžel, druh, priateľ.
- Sekundárne sme sa zamerali aj na tzv. extrémne prípady – kedy zneužívateľom môže byť ktokoľvek z užšej, resp. širšej rodiny – otec, nevlastný otec, svokor, matka, svokra, brat, sestra a pod, resp. ak je iniciátorom skupina, komunita.
- Zameriavali sme sa predovšetkým na participantky, ktoré zažili násilie a chcú/môžu/budú hovoriť o svojich traumatických skúsenostiach s výskumníčkami.

Základný aparát termínov, ktoré charakterizujú jednotlivé formy, druhy, prejavy násilia a ktoré sme pre účely tejto štúdie považovali za násilie:

Tabuľka 1 – Základný aparát termínov

Forma násilia	Psychické	Ekonomické	Sexualizované	Fyzické
	klamstvá, poučovanie, kritizovanie, obviňovanie, urážky, obmedzovanie kontaktov, nadávky, žiarlivosť, ponižovanie, izolácia, kontrola, zabraňovanie zamestnať sa, zastráňovanie, zľahčovanie, zvalovanie viny, vyhrážanie sa, sebapoškodzovanie, vyhrážanie sa samovraždou, vyhrážanie sa zabitím, iné....	neprispievanie financiami, odmietanie starostlivosti, obmedzovanie prístupu k majetku, vymáhanie peňazí, ničenie vecí majetku, iné....	obťažovanie, vynucovanie sexu, nútenie k nepríjemným sexuálnym praktikám, iné...	sácanie, hádzanie, fackovanie, kopanie, udieranie, škrtenie, popálenia, bodnutia, ohrozovanie zbraňami, iné...

Metódy získavania empirických dát

Pri výskume sme využili pre zber empirického materiálu pološtruktúrované interview⁵ a participačné pozorovanie zamerané na vybrané oblasti života rómskych žien, smerujúce k odhaleniu čiastkových aspektov skúmaných problémov.

³ Predpokladali sme, že ak tieto ženy verejne hovorili o násilí, dostala sa im nejaká forma pomoci. Kto všetko vie teda o ich situácii? Komu sa zdôverili? Kto im formálne/neformálne – profesionálne/laicky pomohol? Alebo nepomohol? Prečo? Aké sú podľa nich bariéry vyhľadania a následne ak vyhľadajú nejakú pomoc, tak poskytnutia pomoci? Je problémom dostupnosť? Sú bariérou platené služby? Môže byť bariérou ich etnicita? Ako sa k nim správajú odborníci/odborničky z tzv. pomáhajúcich profesií po vyhľadaní pomoci?

⁴ Ako sa v minulosti pokúšali ochrániť seba a svoje deti? Čo im pomáhalo? Čo zvyčajne robili v situácii akútneho útoku zneužívateľa? Čo by mali podľa žien zažívajúcich násilie urobiť odborníci/odborničky, aby jednak vyhľadali pomoc a aby sa zmenila ich situácia?

Pološtruktúrované interview patrí medzi najvýhodnejšie, najčastejšie používané a zároveň najnáročnejšie metódy získavania kvalitatívnych dát. Vychádza z pripravených otázok výskumníka a umožňuje ich objasniť⁶.

Pred realizáciou výskumu bolo nevyhnutné si ozrejmiť s akou vzorkou potenciálnych účastníčok/účastníkov výskumu budeme pracovať. Nakoľko sme si zvolili ako základný metodologický prístup kvalitatívny výskum, pre výber výskumnej vzorky je typický zámerný výber. Predpokladom pre kvalitný výber výskumnej vzorky sú jeho objektívne stanovené kritériá:

Rómske ženy⁷:

1. rómske ženy so skúsenosťou zažitého/zažívaného násillia žijúce v prostredí, kde nie je dostupná adekvátne pomoc;
2. rómske ženy so skúsenosťou zažitého/zažívaného násillia, ktoré vyhľadali/ktorým bola poskytnutá adekvátne pomoc;
3. rómske ženy bez identifikovanej skúsenosti so zažitím/zažívaným násillím⁸, s primárnym cieľom analyzovať ich postavenie v rodine, komunite.

Výskumnú vzorku štúdie tvorili rómske ženy zo západného, stredného a východného Slovenska. Vo výskume participovalo 20 rómskych žien žijúcich v segregovaných lokalitách i žijúcich rozptýlených medzi majoritou. Uvedomujeme si, že veľkosť vzorky mohla byť väčšia, považujeme za nevyhnutné však konštatovať, že práve z dôvodu tak náročnej a citlivej témy, časového limitu a nemožnosti nadviazania kontaktu s kľúčovými informátormi a informátorkami z prostredia lokalít, odkiaľ ženy zažívajúce násillie pochádzali, došlo realizovaným výskumom k saturácii získaných dát.

Predkladané tabuľky, teda tabuľka (č.2) ponúka základné demografické údaje o ženách, s ktorými sme realizovali rozhovory. Tabuľka (č.3) poskytuje základné demografické údaje o násillníckych mužoch participantiek výskumnej štúdie.

⁵ Pri vedení rozhovoru sme venovali pozornosť úvodnému nadviazaniu kontaktu a budovaniu dôvery. Počas celého rozhovoru sme plne akceptovali osobitosti i momentálny stav participantiek a kládli vopred pripravené otázky, ktorých poradie nebolo vopred dané a záväzné. S ohľadom na typ výskumnej vzorky, ktorú sme si vybrali, sme volili jednoduché a výstižné otázky, aby im participantky porozumeli. Nevýhoda tejto techniky spočívala v malom počte komunikačných partnerov/partneriek, ktorý sťažuje generalizáciu zistených výsledkov vzhľadom na celú populáciu (Hendl, 2005).

⁶ Toušek (2012) konštatuje, že pri použití pološtruktúrovaného interview má výskumník priebeh rozhovoru čiastočne pod kontrolou. Zameriava sa v ňom na konkrétne témy, ktoré ho vo výskume zaujímajú. Dôležitým kritériom je, aby skúmaná osoba (participant/participantka) správne porozumel/a otázkam výskumníka.

⁷ Pod označením „rómska žena“ sme počas realizácie výskumu rozumeli klientku/ženu/pani, ktorá samu seba identifikuje ako Rómku z hľadiska príslušnosti (t.j. cítenie sa ako Rómka, prežívanie „rómstva“). Alebo išlo o rómsku ženu, ktorá deklarovala svoju etnicitu na základe národnosti. Výskumníci a výskumníčky tejto štúdie tak jednoznačne odmietli využívať prístup tzv. pripísanej etnicity, kedy sa napríklad na základe „kvalifikovaného odhadu“ odborníkov a odborníčok (terénny sociálny pracovník/pracovníčka, starosta/starostka) určuje, kto je považovaný za Róma/Rómku a kto nie.

⁸ Mali sme na mysli ženy, ktoré si nemuseli uvedomovať (najmä pod vplyvom rodových stereotypov), že zažívajú/zažili násillie zo strany svojho partnera (manžela, druha) a prejavy násillia výskumníci a výskumníčky identifikovali ako sekundárne.

Tabuľka 2 - Prehľad základných informácií o rómskych ženách zažívajúcich násilie

Meno ⁹	Vek	Rodinný stav	Vzdelanie	Zárobková činnosť	Počet detí	Bývanie	Príjem
D.S.	31	Rozvedená	Základné	Nezamestnaná	2	Podnájom	108 eur
X.Y.	27	Rozvedená	SOU obchodné	Nezamestnaná	2	Rodinný dom	108 eur
V.S.	52	Rozvedená	SPŠ – odbor keramika - neukončená	Invalidná dôchodkyňa	2	Trojizbový byt	193 eur
M.B.	34	Družka	SOŠ	Nezamestnaná	1	Rodinný dom	180 eur
M.D.	27	Družka	SOU	Rodičovská dovolenka	2	Krízové centrum	230
S.B.	39	Vydatá	SOŠ potravinárska	Práca na dohodu, rodičovská dovolenka	3	Krízové centrum	800 eur
M.G.	47	Slobodná	Základné	Nezamestnaná	4	Podnájom	120 eur
A.K.	38	Rozvedená	SOU strojárske	Invalidná dôchodkyňa	0	Ubytovňa	232 eur
A.B.	30	Slobodná	Základné-špeciálna škola	Rodičovská dovolenka	5	Chatrč	300 eur
B.G.	60	Vdova	Základné	Invalidná dôchodkyňa	2	Podnájom	245 eur
A.D.	38	Rozvedená	SOU krajčírka	Rodičovská dovolenka	3	Krízové centrum	235 eur
M.S.	30	Družka	Základné	Nezamestnaná	4	Chatrč	94 eur
A.P.	30	Vydatá	SOU	Nezamestnaná	2	Rodinný dom spolu s rodičmi	210 eur
E.D.	39	Vydatá	SZŠ odbor zdravotná sestra	Nezamestnaná	2	Vlastný byt	210 eur
J.R.	29	Slobodná	Základné	Nezamestnaná	2	Stredisko sociálnych služieb	114
J.K.	47	Slobodná	SOU – nedokončené	Zamestnaná v závodnej kuchyni	3	Krízové centrum	400
I.L.	30	Slobodná	SOU krajčírka	Zamestnaná v obchodnom reťazci	2	Krízové centrum	350
R.M.	42	Družka	SOU – záhradníctvo	Invalidná dôchodkyňa	1	Krízové centrum	310

⁹ Pri identifikácii žien zažívajúcich násilie sme použili vymyslené iniciály mien.

F.D.	30	Slobodná	SOU – knihovníctvo	Zamestnaná - nepočujúca	1	Krízové centrum	300
K.J.	30	Družka	SOU	Nezamestnaná	3	Vlastný byt	280
I.R.	65	Vydatá	SOŠ	Pracujúca dôchodkyňa	3	Rodinný dom	500

Tabuľka 3 - Prehľad základných informácií o zneužívateľoch

Meno ¹⁰	Vek	Rodinný stav	Vzdelanie	Zárobková činnosť	Počet detí	Bývanie
K.L.	32	Rozvedený	Základné	Nezamestnaný	2	Podnájom
B.H.	30	Rozvedený	Základné	Nezamestnaný	2	Rodinný dom
F.B.	56	Rozvedený	SOU – Hodruša	Zosnulý	2	-
P.L.	33	Druh	SOŠ	Murár	1	Rodinný dom
A.F.	30	Druh	Základné	Výkon trestu	1	-
P.K.	40	Ženatý	SOU	Nezamestnaný	3	Rodinný dom
V.N.	48	Slobodný	SOU	Výkon trestu	4	-
F.R.	50	Nevlastný otec	SOU	Nezamestnaný	0	Rodičovský dom
R.B.	60	Ženatý	SOU murár	Zosnulý	2	Podnájom
V.H.	40	Rozvedený	SOU stolár	Sezónne práce	3	Podnájom
K.P.	45	Druh	Základné	Nezamestnaný	4	Chatrč
Z.M.	30	Ženatý	Základné	Nezamestnaný	2	Rodinný dom spolu s rodičmi
E.B.	43	Ženatý	Základné	Murár	2	Vlastný byt
C.K.	28	Slobodný	Základné	Výkon trestu	2	-
Z.R.	47	Slobodný	SOŠ	Nezamestnaný	3	Bezdomovec
M.R.	37	Slobodný	SOU	Výkon trestu	-	-
N.R.	67	Biologický otec	SOU	Kurič	2	Rodinný dom
O.B.	30	Druh	SOU – knihovníctvo	Nezamestnaný	1	Ubytovňa
A.B.	39	Druh	SOU	Nezamestnaný	3	Vlastný byt
C.D.	68	Ženatý	VŠ	Dôchodca	3	Rodinný dom

¹⁰ Pri identifikácii mužov páchajúcich násilie sme použili vymyslené iniciály ich mien.

Expertné rozhovory s odborníkmi a odborničkami pomáhajúcich profesií

- a) terénni sociálni pracovníci/pracovníčky a iní kľúčoví informátori/ky, ktorí sa stretli pri výkone svojej profesie s rómskymi ženami, ktoré zažili/zažívajú násilie.
- b) odborníci/odborničky pracujúce oblasti krízovej pomoci a v oblasti služieb krízovej intervencie zameranej na pomoc ženám zažívajúcim násilie alebo ohrozeným násilím, mimovládnych organizáciách, verejných inštitúciách, resp. zaoberajúce sa ľudskými právami rómskych žien.

Išlo väčšinou o vedúce pracovníčky a pracovníkov - teda riaditeľky a riaditeľov, ktorí poskytujú služby pre ženy zažívajúce násilie. Išlo o odborníkov a odborničky z pobytových zariadení, ako aj poradenských centier a poradní. Všetci odborníci a odborničky majú viac ako 5 ročné skúsenosti s pomocou ženám ohrozeným násilím.

V štúdií sme tak pracovali s dvoma výskumnými vzorkami. Jednu tvorili ženy - Rómky, ktoré zažívali/zažívajú násilie a odborníci a odborničky z radov pomáhajúcich profesií. Realizovali sme pološtruktúrované interview s oboma skupinami, ide teda o dva na seba nadväzujúce výskumy, ktorých výsledky reflektujú jeden celistvý a súrodý obraz o predmetnej problematike.

Limity výskumu

1. Časový limit – výskumníci a výskumníčky mali pomerne málo času na realizáciu výskumu, zber dát, jeho analýzu a následnú interpretáciu. Mohlo to mať následne vplyv na generalizáciu a objektivitu dát.
2. Limit výberu vzorky – časové ohraničenie výskumu limitovalo aj výber vzorky. Nakoľko nebol vytvorený dostatočný priestor pre vstup do terénu, spoznanie kľúčových informátorov/informátoriek, nebolo možné pracovať s reprezentatívnou vzorkou.
3. Limit výberu výskumného prostredia - výskumnú vzorku by mali tvoriť rómske ženy prevažne žijúce v marginalizovanom prostredí. To do istej miery limitovalo výskumníkov a výskumníčky pri výbere prostredia, kde sa výskum realizoval. Absentovali kľúčoví informátori a informátorky, ktorí mohli zabezpečiť vstup do výskumného prostredia.
4. Etický limit výskumu – pri vstupe do akéhokoľvek prostredia bolo nevyhnutné zabezpečiť bezpečie, ochranu a zabrániť traumatizácii, ktorá po rozhovoroch mohla nastať. Pri tak intímnej téme, akou je násilie, toľž v komunite Rómov, sa toto kritérium niekoľkokrát „oslabilo“.

2 Výsledky a explanácia dát

Konštatujeme, že predkladaná explanácia dát a závery získané zo 14 rozhovorov s odborničkami pracujúcimi so ženami zažívajúcimi násilie a 21 rozhovorov so samotnými ženami, ktoré zažívajú násilie, sú interpretované na dvoch úrovniach. **Prvá úroveň** mapuje *priebeh a dopad* zažívaného násillia zo strany participantiek a **druhá úroveň** popisuje *úroveň a rozsah* poskytovaných špecializovaných podporných služieb pre ženy zažívajúce násilie, ako aj *bariéry*, s ktorými sa počas výkonu svojej profesie odborníci a odborničky našej výskumnej

štúdie najčastejšie stretávajú. Z hľadiska obmedzenia rozsahu príspevku sa budeme venovať výsledkom analýzy rozhovorov s 20 rómskymi ženami, ktoré zažili násilie.

Na základe identifikácie jednotlivých tém ponúkame kostru analytického príbehu žien, ktoré zažili/zažívajú násilie v intímnom partnerskom vzťahu, v zmysle stanoveného hlavného cieľa a parciálnych cieľov výskumu, ako aj deskriptívnych výskumných problémov v jednotlivých bodoch:

- 1.) medové týždne;
- 2.) identifikácia spúšťačov násilia (žiarlivosť, alkohol, rodové stereotypy, závislosť partnera od drog, hádky, svokra);
- 3.) tolerovaná / netolerovaná hranica násilia – prejavy násilia voči žene, deťom;
- 4.) stratégie spracovania konfliktných situácií (bagatelizácia násilia, popretie násilia, prenos zodpovednosti za násilie na ženu);
- 5.) pomoc a podpora mimo partnerského vzťahu (prejavy pomoci a podpory, zásah polície, bariéry vyhľadania pomoci).

↓

ZOTRVANIE VO VZŤAHU

↓

Excesia moci partnera

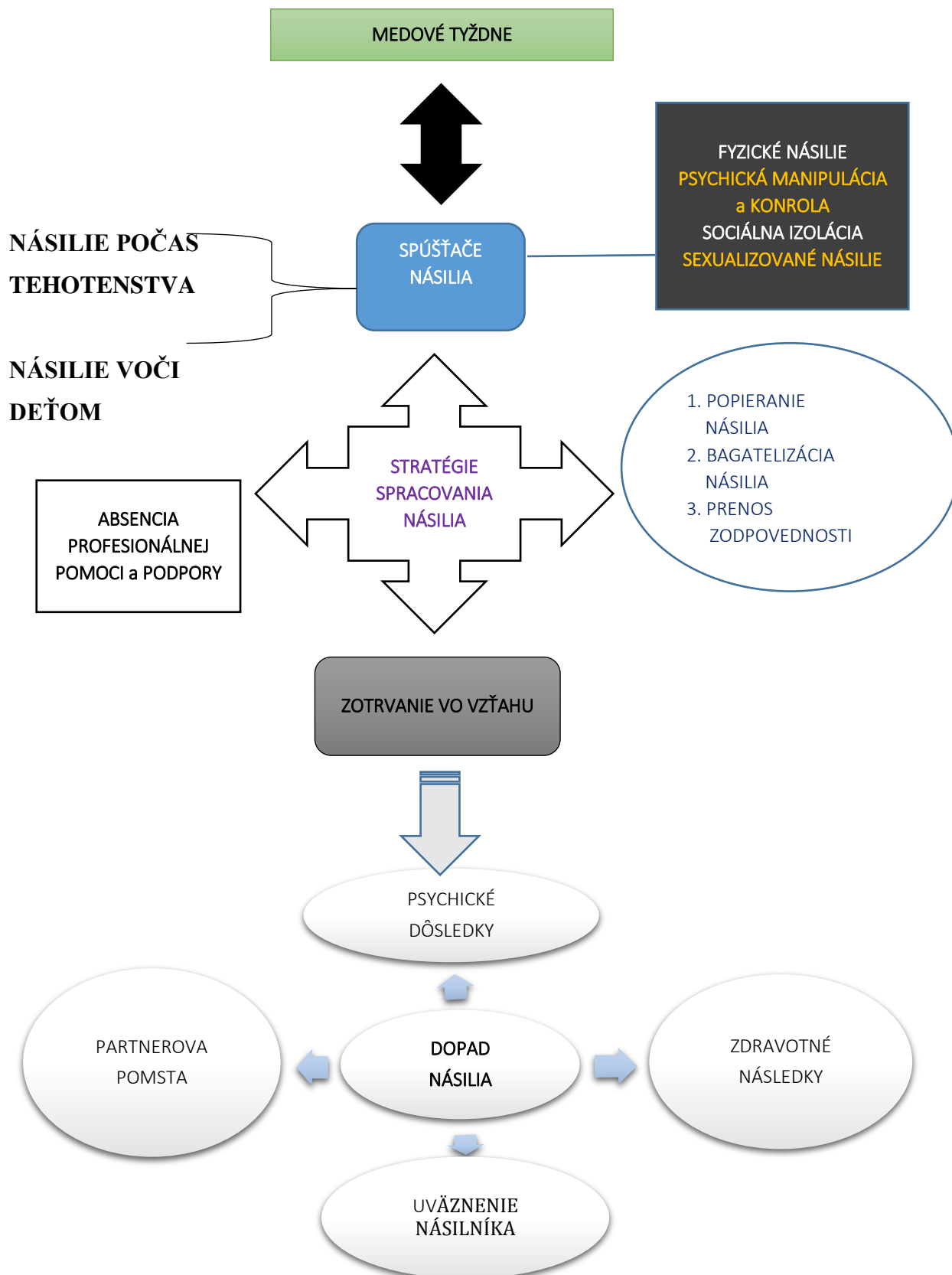
↓

Dopad násilia

↓

BUDÚCNOSŤ

KOSTRA PRÍBEHU RÓMSKYCH ŽIEN ZAŽÍVAJÚCICH NÁSILIE

Na začiatku každého násilníckeho vzťahu boli tzv. **medové týždne**, ktoré v podstate potvrdzujú vyjadrenia žien v zmysle popisu tejto časti cyklu násilia, ako ho interpretuje odborná literatúra. Ide teda o fázu násilia, kedy sa násilník nespráva násilne, agresívne, dokáže ešte ako tak svoje správanie kontrolovať. Väčšinou išlo o začiatok vzťahu, zoznámenie sa, kedy bolo všetko podľa týchto žien v „poriadku“. Samozrejme, bola to ich interpretácia, náznaky však viditeľné už na začiatku mohli byť. Ony ich mohli pokojne potláčať – veď boli zaľúbené, verili v zmenu, čakali spolu dieťa a pod. V žiadnom prípade popisované spúšťače nenahrádzajú **príčiny** páchaného násilia. Spúšťače, katalyzátory sú odborníkmi a odborničkami skôr vnímané ako indikátory, ktoré sprevádza prvá fáza násilia – „ticho pred búrkou“. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko transkriptov opisujúcich práve tému „medových týždňov“:

„Zo začiatku keď ešte tie jeho opilecké seansy neboli tak časté, len 3-4 krát do týždňa, netrvali celý týždeň, venoval sa deťom, čítal im rozprávky, pozerali spoločne televízor, išiel s nimi na prechádzku, alebo sme všetci spoločne išli na prechádzku...hral sa s nimi človeče nezlob sa a rôzne spoločenské aktívne hry...“ (V.S., 2015).

„Materstvo som prežívala práveže krásne, tie chvíle boli najprv pekné..aj on sa radoval, chytil mi bruško, normálne sme oné, len potom začal fetovať, zašibalo mu to a proste strašne ma bijával. To bolo strašné, ešte aj tie spomienky mám stále, aj tie rany, čo mám, aj mi zašivali a to sa nedá nikdy oné, viete vymazať z hlavy“ (M.D., 2015).

„...tak keď prišiel k nám, zo začiatku sa správal dobre, lebo som bývala s mamou, iba za mnou chodil, ale keď ma zobral bývať do Čiech, on už sa ku mne zle choval, on ma týral...“ (A.B., 2015).

Následne po vstupe napríklad u mnohých z nich do manželstva, partnerstva, sa z ničoho nič všetko zmenilo. Môžu k tomu do istej miery prispievať **spúšťače (katalyzátory) násilia**, ale podstata celého tohto meniaceho sa procesu spočíva v tom, že keď sa napríklad odsťahovali, boli sami, narodilo sa dieťa, žila žena u svokry a pod., partner si bol **istý** svojou dominanciou a mal ženu v „područí“. Mohol tak akoby zakončiť celý ten proces dominancie moci nad svojou ženou, voči ktorej začal realizovať „neuveriteľné“ formy a prejavy násilia, ktoré majú (mali) nedozierne následky. Čo sa týka identifikovaných spúšťačov násilia, išlo najmä o drogovú závislosť partnera – alkohol, gamblerstvo, tvrdé drogy.

„...dosť často pije, príde potom aj naliaty domov a moje štyri deti nevedia, kde sa majú pred ním schovávať, tak isto ako aj ja“ (M.S., 2015).

„...čo sa týka alkoholu, často pil, proste každý deň. Potom keď prišiel opitý domov, bil pred mojimi očami matku a proste súrodenci ako plakali a ja tým, že som bola vlastne najstaršia, tak som musela proste brániť aj matku, aj súrodencov, takže viete jak je to.“ (A.K., 2015).

Participantky veľmi často interpretovali ako možnú „príčinu“ partnerovho násilného správania závislosť od látkových, resp. nelátkových drog, najčastejšie závislosti od hracích automatov. Opäť je však nevyhnutné v tejto súvislosti pripomenúť, že táto závislosť nemôže byť príčinou násilia, je jeho spúšťačom. Tento spúšťač mal priamu súvislosť s ekonomickým násilím, ktoré násilníci voči participantkám páchali. Ponúkame vybrané transkripty z rozhovorov:

„...však všetky peniaze, keď mi prišla materská, on si ich zobral do vrečka a ja som ani nič nemohla kúpiť, nič vôbec. Povedal, že za chvíľku príde a ani mňa nezobral so sebou, zavrel ma na kľúč doma a on išiel a prišiel bez peňazí. Ja som koľkokrát žobrala tam od mojej rodiny plienky, aby mi dali pre malého“ (I.L., 2015).

„...no dosť často, dosť často, on došiel z roboty, bol nahúlený alebo mal vypité a tým pádom sme sa začali hádať“ (M.G., 2015).

Častým sprievodným znakom násilníckosti bolo užívanie tzv. tvrdých drog, po užití ktorých partner „strácal zábrany“ v prejavoch svojho správania:

„...sám sa mi raz priznal, že bol narkoman. Takže fetoval, to viem, lebo sa mi s tým chválil a hovoril, že sám od seba prestal no, neviem ja som počula neraz, že používal sem tam tú trávu, bola som s ním, keď ešte som s ním žila, som s ním, videla som, jak to používal, tú trávu, marihuanu...“ (A.D., 2015).

Ďalej môžeme hovoriť o žiarlivosti, ako významnom impulze, prostredníctvom ktorého sa partner správal násilnícky. Žiarlivosť ako identifikovaný spúšťač, mala súvislosť predovšetkým s následným sociálnym násilím, ktorému bola partnerka neskôr vystavená:

„Žiadne, on čo si vymyslel, alebo čo on si sám domýšľal a tá žiarlivosť to robila. On na mňa žiarlil, ale nemal na čo žárliť. On si vymyslel dačo do hlavy, čo si zaumínil, to potom si na mje vyvršil“ (B.G., 2015).

„Áno žiarlil, domýšľal si na každého s kým som prišla do kontaktu. Aj mne nadával, vulgárne, hanbím sa teraz o tom hovoriť, lebo môj otec je tu, aby nepočul. On mi hovoril zlé veci, žiarlil aj na môjho otca a pod.“ (A.B., 2015).

„...no a on keď si niečo vsugeroval, že príklad ja som, viete keď sa vám sníva príklad ne, že ty si bola tam áno, tak on si to vsugeroval a veril si tomu, čo mal v hlave. A každý deň do mňa tak začínal. Tak si to vsugeroval, bola si tam, mala si chlapa a bola si tamto, bola si hentamto, no.“ (I.L., 2015).

Po žiarlivostných scénach prichádzali verbálne útoky, ktoré boli iniciované zo strany partnera často úmyselne. Opäť to bola jedna zo stratégií týchto mužov, ako premyslene racionalizovať svoje násilné správanie. Veď mnohým z nich skutočne vadili absolútne malichernosti, maličkosti, čo navodzuje pocit veľmi nebezpečnej stratégie páchania násilia:

„No lebo nemu šecker vadilo, absolútne šecker co sem spravila a myslím akože, co ja vím, ket to nebolo podla jeho, jak on to scel spravit, už už to išlo, už to išlo.“ (R.M., 2015).

„Háda sa za hocjaké maličkosti, vždy si nájde dôvod aby rýpal do mňa...sú tie nezhody keď má apstáky, nemá alkohol.. keď je nervózny, že si nemôže vypiť, tak vtedy začne trochu útočiť, ale vtedy sa to ešte dá zvládnuť.. ale keď si už vypije, tak nie.. tak je to už niekde inde zase (M.B., 2015).

„...musíme byť ticho, tak ako on chce, ticho a klud...sú to mnohokrát malichernosti, ktoré sú bežné, ale jemu to vadí...“ (D.S., 2015).

Po hádkach, žiarlivostných scénach, provokáciách vyvolávajúcich primerané reakcie partnerky, prišli **neprimerané** reakcie partnera, praktizované rôznymi formami násilia. Najčastejšími, ktoré sa vyskytovali v každom z 19 prepísaných rozhovorov, boli ekonomické násilie, psychické a sociálne násilie. Veľmi často sa vyskytovali v kombinácii, v minimálnej miere ojedinele. Identifikovali sme prejavy fyzického násilia, ale aj sexuálneho, a to v dvoch prípadoch.

Ako sme uvideli, najčastejšou násilnou formou správania sa partnera bolo ekonomické násilie:

„...nedával mi žiadne peniaze, ani som nevedela koľko peňazí dostávame, všetko išlo na jeho účet...“ (A.B., 2015).

„Nie, nie nie...nemôžem, musím sa ho spýtať, či to môžem kúpiť...a on povie či áno, alebo nie.. Napríklad keď ideme kúpiť mäso na nedeľu, tak ešte aj mäso vyberá on...cítim sa dosť trápne, keď sa ma predavačka spýta, čo si prajete, a on odpovedá...a ja sa pozerám na neho...vždy sa pozerám na neho a on reaguje, komunikuje s predavačkami...nemôžem si vybrať druh tovaru, ktorý chcem...“ (D.S., 2015).

„Chcel, aby som ja donášala peniaze, aby som ich ja živila, proste všetko mi zobral a kvôli nemu som ostala aj v dlhoch viac menej, má veľký podiel na tom, že som prestala platiť tie určité veci a som...a ešte ma aj zatiahol do takých pofiderných jeho, čo sú tie kšefty, jak sa to povie, urobil zo mňa bieleho koňa a ja aj to riešim, aby proste zas sa tu nenaskytlo, že ma niekto nahodí do auta a niečo sa nebudaj stane mne alebo temu malému...nemohla som si nikdy nič kúpiť, čo sa týka pre seba, ale keď už som vlastne bola, išla na materskú, tak už som si buchla, že potrebuje to dieťa oné sunár a plienky a tú kozmetiku a vždycky som najprv to kúpila, ale on vždycky docielil, aby som kúpila tie cigarety a to víno a takže vždycky to dosiahol svojim spôsobom.“ (A.D., 2015).

„...zobral mi zlato, brával mi materskú pravidelne, proste podvody, zobral mi občiansky, zrazu mi len chodili papiere, že ..vtedy sa robili podvody, kamery sa nejaké vyberali, ja neviem čo, to sú roky, no a proste takéto veci.“ (J.K., 2015).

„Často mi chodil do peňaženky. Koľko rázy som aj zbadala ho a hovorila som mu, čo hľadáš v tej peňaženke? Vulgárne mi povedal a povedal, že to sú jeho, on potrebuje. Hovorím, to nie sú tvoje, to sú chlapcove na mlieko. Nie, on to zobral.“ (M.G., 2015).

Prejavy identifikovaného psychického násilia sa často vyskytovali v kombinácii so slovným násilím:

„...správa sa arogantne, násilne, a rieši veci v alkohole, ktoré by mohol riešiť za triezva.. vtedy je strašne múdry a chce si dokazovať, že on je ten, a ja som tá, ktorá môže byť rada že je.. že mám strechu nad hlavou, že mám čo jesť s deťmi.. strašne si dokazuje že je niekto...“ (D.S., 2015).

„...Vyhráža sa mi že ma udrie, udiera a búcha po nábytku, robí krik... (M.B., 2015).

Od slovného násilia „plynulo“ prešli k prejavom psychického násilia – vydieraniu, zosmiešňovaniu, manipulácii a kontrole:

„...kontroloval mi či mám veci uložené podľa farby, „museli byť poskladané v komínoch“, kontroloval, ako je ustlaná posteľ, plachta musela byť vyrovnaná tak, že keď hodil mincu, tá sa musela odraziť...“ (X.Y., 2015).

„Sledoval každú minútu keď som išla do obchodu a keď som meškala hneď bola hádka, že kde som bola, s kým som bola.. hoci bolo v rade predom mnou veľa ľudí.. už si všetko ani nepamätám.. nesmela som vôbec krátke sukne a šaty nosiť.. všetko len pod kolená, pod členky.. výstrihy som nesmela, maľovať som sa nesmela ani len ústa že viac červenejšie rúž.. len bledé farby rúže, ani oblečenie výrazne ostré farby..“ (V.S., 2015).

„Vyhrážať, vyhrážať...vždycky mi vyprával, keď sa se mnou hádal, že on ma za žebráka raz spraví, že mi nohy doláme...to bolo to vyhrážanie. Aj ma spravil za žebráka aj psychicky, aj...normálne.“ (B.G., 2015).

„Veď koľko rázy som mu aj ušla, on po mne, za mnou autom išiel. Lebo mal auto ešte aj, tak som mala strach, aby ma niekde nezrazil alebo čo, lebo on by bol schopný, no, keď nožič chytil pod krk. Toho som sa najviac bála...kontroloval no stále. Alebo keď som išla na véčko, akože oni mali vzadu takú tu kadibútku, viete, keď som...ja keď som išla na potrebu, on tam stál pri mne, no.“ (I.L., 2015).

V jednom prípade, ktorý sme mali možnosť identifikovať, išlo o násilie, ktoré páchal nevlastný otec voči svojej dcére. Išlo o kombináciu sexuálneho násilia, ku ktorého sa vyjadříme na ďalších stranách štúdie a najmä už spomínanému psychickému násiliu, ktoré je sprevádzané manipuláciou a kontrolou:

„Vo všetkom ma kontroloval, keď som dostala zlú známku, nebil ma, ale proste musela som zasa skončiť s ním v posteli, proste kontroloval mi spodné prádlo, proste aké mám prádlo spodné na sebe, čo si obliekam, či mám takú podprsenku alebo onakú podprsenku, musela som sa obliekať podľa neho, čipkovanú podprsenku, aj nohavičky a viete, tak...tak som sa ho bála, nemal ma kto ochrániť, tak som to robila zo strachu...viackrát proste povedal, že poviem niekomu, že ma sexuálne zneužíva, tak že proste, že akože ma zabije... že vlastne otčím ma zabije, a že zakope ma tak, že ma nikto nenájde a nikto sa o mojej smrti nedozvie.“ (A.K., 2015).

Jedným z významných prejavov násilia, s ktorým boli participantky našej výskumnej štúdií konfrontované zo strany násilného partnera je *sociálne násilie* nesúce znaky najmä izolácie, úmyselného upierania nadväzovania kontaktov a vzťahov s rodinou a okolím ženy zažívajúcej násilie:

„...nechodila som nikde, nič ma nezaujímalo, ani so sestrou som sa nebavila. On si neprial, aby som sa bavila s vlastnou sestrou. A ja som sa nebavila s ňou, len kvôli nemu, aby bolo dobre, aj tak bolo zle. Koľkokrát mi telefón zlomil, aby som nevolala s mojhou rodinou vlastnou, no, karty.“ (I.L., 2015).

„...keď mu oznámim, že idem na sociálku, alebo že niekde mám ísť.. tak nie je nadšený, tak povie, či to musí byť...a keď áno, tak že sa mám ponáhľať...keď príde z roboty, skúša ma, dáva mi otázky, že ma niekde videl a pritom ma nevidel...alebo že ma videl jeho kamarát niekde...popritom to nie je pravda...proste sú to otázky, ktoré mi dáva on, akoby ma

nachytával...to je na psychiku...to sú dosť zlé momenty, ktoré prežívam, keď takéto veci robí...internet kontroluje...kontroluje ma v obchode...do obchodu môžem ísť tak akurát len s ním...je toho veľa..." (D.S., 2015).

„...prvý žiarlil a a psychopat bol, že za mnou chodia chlapi a takto a pritom som sa starala iba o malého, zamkýňal ma doma, nemohla som ísť ani von, leto bolo, všetci chodili na prechádzku s deťmi, ja som nemohla ísť, lebo on mal haluze, že ja sa chodím oné s chlapmi a pritom som bola celý deň doma. Potom ešte prišiel, bolo navarené, upratané, vypraté všetko, ešte ma za to začal biť, že čo ja robím, kde som bola a pritom on ma zamkol.“ (M.D., 2015).

„Keď som aj s deťmi von, pozerá cez okno kde som, čo som, s kým som. Keď aj pre peniaze idem na poštu, on ide akože so mnou, a keď sa mi niekto pozdraví hlavne z chlapov tak už hovorí že to bol môj frajer a neviem čo, potom sa opije a večer ma doma zmláti“ (K.J., 2015).

Fyzické násilie sme neidentifikovali vo všetkých prípadoch. Je to veľmi dôležité zistenie, aj napriek tomu, že sme nerealizovali reprezentatívny výskum. V prípade rómskych žien sa totižto „predpokladá“, že práve na základe stereotypných výrokov typu „ak muž nebije ženu, nelúbi ju“, dochádza práve v rómskych rodinách predovšetkým k prejavom fyzického násilia. Ako sme spomínali vyššie v texte, v oveľa väčšej miere sme „zachytili“ práve prejavy ekonomického a psychického násilia. Pre ilustráciu však ponúkame prepisy z rozhovorov, ktoré nesú znaky priamej fyzickej agresie:

„...chytil ma rukami, žmýkal mi ústa rukami.. chytil ma za vlasy, mixoval mi vlasy..“ (V.S., 2015).

„Koľkokrát som prespala vonku, že sa bojím ísť dovnútra, že ma prizabije. Pred malým ma bil, ja som mala malého na rukách a tak ma bil, boxoval.“ (M.D., 2015).

„...keď som sa bránila, tak ma zbil do krvi a matke sa vyhrážal, že ju zabije, tak od strachu som proste dovolila, aby na mňa siahal“ (A.K., 2015).

Posledný menovaný transkript popisuje situáciu participantky, ktorá zažívala psychické, fyzické a sexuálne násilie zo strany svojho nevlastného otca. Išlo o prejavy „neobmedzenej moci“, ktorú si násilník vo vzťahu k členom rodiny uplatňoval. Partnerka zažívala fyzické násilie, jej deti boli „nepriamymi“ svedkami násilia. Najstaršia sestra zo súrodencov zasahovala do „násilného aktu“ tým, že matku bránila. Vystavila sa tak priamemu ohrozeniu, kedy násilník upriamil agresiu aj voči nej. Excesia jeho moci vyvrcholila sexuálnym násilím voči nevlastnému dieťaťu, najstaršej sestre, ktorá práve pod tlakom manipulácie, vyhrážania a strachu z násilia, dovolila otčimovi „stať sa jej milencom“:

„Proste v prvom rade som kryla matku a potom súrodencov, utekali sme proste pred ním z domu, keď prišiel otčim opitý a to proste beznádejne, lebo jeho terč som bola ja, proste na mne si vyvršoval zlosť, lebo tým proste, že mi zobral poctivosť od štrnástich rokov, tak si na mňa proste dovoľoval a vtrhol mi proste do izby a povedal, že ak sa neoblečiem a nepôjdem do auta s ním a proste nepodľahnem jeho sexuálnym praktikám, tak proste, že matku zabije, zbije a tým, že som mala matku rada, tak viete, tak som sa proste podrobila tomu“ (A.K., 2015).

Ženy – participantky našej výskumnej štúdie sa násiliu nevyhli ani počas **tehotenstva**. Práve naopak. Násilie páchal partner aj počas tohto obdobia. Opätovne konštatujeme, išlo o odbornou literatúrou najčastejšie popisované formy a prejavy násilia – ekonomické, psychické, fyzické a sociálne:

„Nie nebol pozorný, hovoril mi, že ja som cigánka, špinavá, že smrdím, a ja som mu na to odpovedala, že on vedel, že som cigánka, prečo si si ma zobral?“ (A.B., 2015).

„...zo začiatku on síce tiež sa síce tešil ale nakoniec povedal, naňho vravel, že to bude, no jak vám to poviem tak stručne, že proste nadával naňho, že sa narodí postihnutý a nakoniec sa narodil zdravý chlapec...“ (A.D., 2015).

„Keď si spomeniem dozadu ako som to prežívala a ako to bolo, tak ešte okolo neho som musela robiť, nemala som v tej dobe automatickú práčku, tehotná žena s bruchom pláchala som plienky, handry z roboty po ňom, takže všetko muselo byť tip-top, všetko muselo mať svoje miesto.. v prvom rade bol on a potom som bola ja...“ (D.S., 2015).

„Ešte do poradne so mnou chodil, keď som bola tehotná, a vyhrážal sa mi, že ak niečo poviem, že ma zbije ako psa...“ (A.B., 2015).

„...nemala žiadnu podporu u rodiny, partner sa mi potom obrátil chrbtom, no ale potom nemal na výber lebo ho jeho rodina donútila k tomu, že musí byť so mnou, keďže som ostala tehotná.. no prácu som si nájsť nemohla, na interrupciu som tak isto nemohla ísť, pretože u nás sa také veci nepodporujú a nie sú na to ani financie...rodina by mi to nedovolil...“ (M.S., 2015).

Takmer všetky naše participantky mali s partnermi deti. Ani tie sa **nevyhli násiliu**. Nejde o nepriamych pasívnych svedkoch násilia, kedy museli pozorovať násilné prejavy otca voči matke, ale boli priamymi aktérmi otcovho násilia. To znamená, že bránili matky počas fyzického útoku otca a dostali sa tak priamo do „procesu násilia“, alebo ich otec napádal rovnako tak, ako matku. Bezdôvodne, iracionálne, premyslene (aby to nebolo vidieť) a kruto:

„Chlapec má 12 rokov, vníma, vidí...zastane si ma chlapec, povie oco nerob...a keď on povie nechaj mamu, muž dostane vtedy veľké nervy...už tak viackrát udrel aj syna...takže deti sa ma boja zastat'...ale chlapec je vo veku kedy si ma teraz vždy zastane a obchytí teda aj on. Akurát kontroluje deťom žiacke knižky...a keď náhodou dostanú zlú známku, čo je bežne pre deti, u nás sa to rieši tak, že veľký krik, nadáva deťom do debilov...synovi nadáva do buzerantov... odsudzuje ho, že je debil po mne, že to je moja výchova, moja škola...že sú po mne debili, degeši a iné veci...“ (D.S., 2015).

„Áno, aj mňa, aj chlapca, jeho chytil, tak hore ho dvihol a hodil ho ako na posteľ, ale väčšinou mňa. Aj bol malý a on mu nadával, že čo sa počúrava akože, jemu to strašne vadilo.“ (M.B., 2015).

„Myslím si, že on deti nemá rád, vôbec si ich nevšíma, neporozpráva sa s nimi, neučí sa s nimi, nezaujíma sa o to ako sa učia a pod.“ (A.B., 2015).

„Tak napríklad keď ma udrie, alebo mi nadáva škaredo, deti začnú plakať, jemu to ide na nervy tak potom udrie aj deti a povie aby zmizli do vedľajšej izby.“ (K.J., 2015).

Po akútnom incidente násilia nastupovala tradičná „rodinná idylka“, kedy sa partner ospravedlňoval, nasľuboval, že zmení. Práve na základe rozhovorov so ženami môžeme konštatovať, že to bola premyslená stratégia, prostredníctvom ktorej získaval partner nad partnerkou stále viac a vo väčšej miere kontrolu. Kontrolu nad tým, čo robí, ako sa správa, s kým sa stretáva. Absolútnu kontrolu nad jej životom. V troch prípadoch z 19 rozhovorov s participantkami sme sa však stretli s tzv. **absenciou medových týždňov**, kedy partneri túto fázu „vynechali“ a pokračovali ďalej v stratégii budovania narastania napätia v rodine, rodinnom kruhu:

„Tak jak sa správal, trošku sa ukludnil a ale vykričal furt, furt hulákal a posledných osem rokov, čo sa dozvedel, že má leukémiu. To bil ešte nervóznejší. Lebo mal osem rokov leukémiu.“ (R.M., 2015).

„Nehovoril nič, nič nehovoril, že moja vina, lebo on vedel, že ja som nerobila nič né, šak keď sa tak uvedomí aj keď je na tom fete, tak vidí, že tá žena nikam nejde, chce sa starať, chce variť alebo aj o mňa sa chce starať, lenže on bol stále mi...on z toho fetu možno mimo alebo ja neviem, neviem.“ (I.L., 2015).

„Niekedy jak keby si vstúpil do svedomia a niekedy zobral sa a išiel preč, pokračoval ďalej a dva dni nedošiel domov. To bolo málokedy čo..to ozaj že prepáč alebo niečo také, že málo, naozaj málo.“ (J.K., 2015).

„Ani sa nevyjadrí, prepáč, nechcel som, bol som opitý, to neexistuje vôbec, je to samozrejmosť. On to berie normálne, udrie ma dobre, zbije, nevadí.“ (K.J., 2015).

Participantky našej štúdie sa s realizovaným násilím v partnerskom vzťahu vyrovnávali rôzne. Najčastejšími identifikovanými stratégiami **„spracovania“** násilia boli *bagatelizácia násilia*, *popieranie násilia* a *prenášanie zodpovednosti za násilie na ženu*.

Bagatelizácia násilia v tomto prípade môže znamenať, že po násilnom incidente partner zľahčoval, zastieral násilie, ak bol napríklad pod vplyvom alkoholu, či drog, mal tendenciu „nič si nepamätať, čo sa stalo“:

„...bola som v šoku, nevedela som, čo mám robiť. Keď ma udrel prvý krát, tak som chcela ísť hneď domov. Povedal, že nikam nepôjdem, že sa mám ukludniť, že sa nič nestalo, a že to ja som na vine, lebo že som ho vyprovokovala ja. Tak som nešla nikam, asi mesiac som sa s ním nerozprávala“ (E.D., 2015).

„Potom keď si ľahol, mal vypité, nechala som ho a potom som mu hovorila, že čo vyprával...on si nepamätá, že na nič, tak som povedal, šak áno, keď máš fet v sebe, alkohol, tak nevieš. A furt no sa to opakovalo potom už. Už potom pri konci už som nevládla, nezvládla som to už.“ (M.G., 2015).

Násilie však bagatelizovali aj samotné participantky, čo môžeme interpretovať v súvislosti s prevládajúcimi rodovými stereotypmi a mýtmi, ktoré sa touto problematikou „opradené“. Alebo na druhej strane bagatelizovali partnerove násilie zo strachu „čo by sa stalo“, ak by násilníka opustili:

„Keby som také niečo urobila, mala by som veľký strach sa vrátiť domov.. to by bol veľký príser pre mňa.. aby rómska žena išla na ošetrovanie, že ju muž napadol, tak to by možno na druhý deň nerozchodila, a to by bolo úplne horšie...zakaždým keď ma udrel, vždy som

povedala, že som sa udrela, alebo že som nechcene narazila do niečoho.. určite by som nikdy nepovedala, že ma udrel môj muž...“ (D.S., 2015).

„...to v žiadnom prípade neexistuje, rodina do takých vecí nezasahuje. Lebo ja som na to, aby som sa starala okolo detí a on je na to, aby sa opíjal a ženu mlátil.“ (K.J., 2015).

Bagatelizácia sa však nevyhla ani rodine, známym a okoliu, ktoré naše participantky obklopovalo a do veľkej miery ovplyvňovalo. V tejto súvislosti je nevyhnutné spomenúť napríklad vplyv **svokry** na možné riešenie situácie po násilnom incidente. Ak sa žena „priznala“, čo zažíva, častým javom u svokry, ale aj matky bolo: „*je to úplne normálna vec, zvykni si, aj ja som si musela*“. Domnievame sa, že to má súvislosť s prevládajúcimi, transgeneračne prenášanými stereotypmi, ktoré násilie partnera v rodinách našich participantiek „*povoľujú páchať*“.

„Proste kričala som, my sme bývali u jeho mamy a jeho mama ešte držala jemu stranu a videla, že ma bije, toto, ešte ho nahovárala...“ (M.D., 2015).

„...na nákupy sme spolu nechodili iba výnimočne raz pred Vianocami, keď sme boli už sami. Keď sme prišli z nákupu a svokra videla, nastal cirkus a hádka, že čo som kúpila. Štedrú večeru, ktorú som pripravila sme spolu nemali, po hádke a bitke išiel dole k matke. Ja som išla spať a všetko ostalo tak“ (X.Y., 2015).

Okolie a rodina veľmi často partnerove násilné správanie bagatelizovali, zľahčovali, čo sa opätovne javí ako pomerne „nebezpečná“ stratégia, prostredníctvom ktorej je povolené mužom násilie páchať a ženy to po čase začnú vnímať ako „bežnú, normálnu vec“, pretože ak by to tak nebolo, už dávno niekto zasiahne:

a čo sa týka rodiny, hluchí a slepí...viac sa k tomu nebudem vyjadrovať.. snažia sa to nevidieť...vždy je to jednoduchšie keď nevidím, necítim...“ (D.S., 2015).

„Tí susedia držali ich stranu, lebo si mysleli, že ja som sprostá, robili zo mňa sprostú.“ (M.D., 2015).

„No tá sa ma (matka) nezastala, ešte povedala, že len ji daj, asi sa ho bála alebo ja neviem, ona sa mja nikdy nezastala. Svojej dcéry prvej tej áno, ale mja sa nikdy nezastala.“ (R.M., 2015).

„Nie. Nie, lebo nemám komu, lebo ja mám takú rodinu, že oni vidia iba seba. Len seba ľutujú, oni druhých nechcú počuť. A keď aj poviem svoje niečo, tak oni ma nevnímajú, tak ja to nemám komu povedať. A môjmu otcovi už duplom, lebo šak ten sám trpí. Takže ja keď niečo, že ..že sa mi niečo stane, to držím v sebe, to držím, alebo sa zavrem a rozplačem sa sama. Tak jedine no.“ (I.L., 2015).

„Akože hovorili mu, aby ma nebíjaval, jedno s druhým, že aby sa vysral na mňa a takéto no.“ (J.R., 2015).

Po bagatelizácii násilia sme sa stretli v rozhovoroch s témou „**popierania**“ **násilia**, kedy partner, manžel, absolútne poprel, že by k incidentu/incidentom vôbec prišlo, čo je jednou z najzávažnejších stratégií budovania tzv. **štokholmského syndrómu** u obetí trestných činov. V tomto prípade to môžeme interpretovať tak, že ženy začali veriť tomu, čo hovoria partneri, a teda prijali aj na základe deštrukcie ich moci, tézu „o normálnosti prejavovaného násilia voči nim“:

„Toto robil pravidelne, keď chodil domov z práce, na druhý deň, prvý deň bolo dobre. Nikdy so mnou neriešil problémy, nedal si vysvetliť, neveril mi. Vyčítal mi moju rodinu, otca, že sa o mňa nestarajú, že mi nič nedali, že teraz on sa musí o mňa starať“ (X.Y., 2015).

„ Nic , jak keby sa nechumelilo, vůbec nic. To je chladný člověk. “ (S.B., 2015).

Možno preto aj hneť jak sem porodila, tak už automaticky na psychiatriu a léky ,léky ,léky, jakože a povídal důvod, že ja som jako nervózná a hentoto tamto. To on všetko spôsobil. Aj na psychiatriu na do Pezinka ma dostal už dva krát lebo trikrát. Tak sem ho..ale on strašne se mnu manipuloval, on si myslel, že sem jeb...šlahnutí, tak on se mnu manipuloval strašne, sem rada, že sem sa ho zbavila. “ (R.M., 2015).

Jedným z dôležitých momentov pri popieraní a bagatelizovaní násillia zo strany násillníka bola mienka verejnosti, okolia, teda to, ako ho vnímali. Paradoxom, ktorý opätovne potvrdzuje aj odborná literatúra je, že „navonok“ pôsobí ako veľmi milý, ten, ktorý každému pomáha, ten, kto by nikomu nikdy neublížil, vzorný otec a manžel. V našom výskume sme túto „dvojitú tvár“ partnera nazvali **maskou**, teda manipulátorom, ktorý si vedel na „svoju stranu“ dostať ľudí z okolia:

„...bol dobrý stratég a psychológ, napriek tomu že pil, vedel veľmi dobre ovplyvňovať a rozprávať ľuďom veci tak, aby uverili jemu a nie mne.. vedel veľmi dobre manipulovať s ľuďmi. “ (V.S., 2015).

„Vždy to robil, najprv ma chváli, aj svojej matke, keď spolu telefonovali, jeho matka, keď prišla na návštevu, jedla moje jedlo, pili sme spolu kávu, dobre bolo... “ (A.B., 2015).

„Ja som to proste z neho vycítila, že to neni úprimné, to je všetko samá faloš, ja to proste vycítim to zlo, on sa tak vedel pretvarovať, tak vedel rozprávať proste so ženami... “ (A.D., 2015).

„...ale oni verili nemu, né mje, že zase...ešte sa ho pýtali, že zase robí problémy? Zase ket tam bil taký krik? “ (R.M., 2015).

„Jeho rodina aj vonkajšie okolie ho považovali za veľmi jemného, citlivého manžela, ktorý sa vždy vedel o rodinu postarať, pomáhať, chodil s deťmi na prechádzky, bol vzorom a to čo bolo doma poviem vám pravdu bolo to tak ako v hrnci pod pokrievkou. Čo bolo v hrnci vedel len ten, čo zodvihol tú pokrievku. A ku nám dvíhať pokrievku nechodil nik. Takže on v tom čase bol najsamlepší muž. “ (I.R., 2015).

Podľa výpovedí našich participantiek sa stalo tak reálnym východiskom spracovania zažívaného násillia *prenášať zodpovednosť za násillie na seba*. Mnohé z nich si kládli otázku, čo urobili zle, nesprávne, čo mohli urobiť lepšie preto, aby sa násillie nerealizovalo, resp. neopakovalo. Viaceré z nich si vytvárali vlastné stratégie a techniky, ako v čo najväčšej miere minimalizovať možnosti ohrozenia seba a svojich detí. Ako sa samy vyjadrili, **„robili všetko preto, aby násillníka neprovokovali“**:

„Snažím sa mu vo všetkom v prvom rade vyhovieť.. lebo keď príde večer a deti spia, a nechcem ich budiť, aby ich on nezobudil, snažím sa byť veľmi milá, vo všetkom mu vyhoviem.. pokiaľ vidí, že sa bojím, cíti sa nado mnou a robí ešte väčší bordel.. deti to nikdy

neobíde.. takže v tej situácii, keď už je dosť zlá, zobudím deti, oblečieme sa a ideme ku najbližšej kamarátke.“ (D.S., 2015).

„...riešil tie svoje kšefty a viac menej dosť často, keď som mu povedala, že ja už to nepodpíšem alebo také niečo, no dosť často mi to dal pod nátlakom, som bola, tak som chcela, aby bol radšej ticho, tak som tie isté firmy, som vedela, že nerobím dobre, ale bolo to proste pod psychickým nátlakom a ja proste si nemôžem riskovať, že sa...že mu prepne natoľko z toho alkoholu, že ma niekde dopichá alebo niečo, lebo to on to nestabilnú psychiku má aj...“ (A.D., 2015).

Snažili sa partnerovi absolútne vo všetkom vyhovieť, aby si nenašiel podľa neho „racionálny“ dôvod na to, aby im a deťom akýmkoľvek spôsobom ublížil. Aj v tomto prípade sa prejavil **zintenzívnený proces uplatňovania moci** zo strany muža, ktorý si „vždy niečo našiel“, aby mohol racionalizovať (najmä pre seba) svoj budúci prejav správania. Tým prístupom, kedy presviedčal seba, ženu a veľmi často aj okolie, že to, čo sa deje „za dverami ich domu“ je *bežná* vec a žena zažívajúca násilie mala veľmi malú možnosť oslobodiť sa od násilníka, odísť a začať „*nový život bez násilia*“. Takáto excesia viedla veľmi často k eskalovaniu násilia, kedy si násilník uvedomoval svoju nadradenosť, nemožnosť ženy vymaniť sa z násilníckeho vzťahu a absenciu podpory a pomoci z okolia. Dochádzalo tak často k prejavom násilia voči žene, ktoré aj napriek ich intenzite a charakteru, **musela zažívať**:

„...vtedy ma bil a ešte ma aj znásilnil pred očami mojej dcéry, mala vtedy sedem rokov a má to dodnes pred očami... chodil večer, ja doma celý deň zavretá, on večer podgurážený zas, už si..už bol taký drzý, že si už aj s prepáčením šlapky nosil domov, už..ale ja už som to jakože, mne už to bolo jedno vlastne v podstate, už som k nemu nič necítila, akurát odpor a nenávisť, len klúd aby som mala. Bolo mi jedno, koho si tam doniesol, len aby som mala klúd.“ (J.K., 2015).

„...pichol sa sám nožom a klamal, že som to urobila ja. Keď ho zobrali policajti, zobrali aj odtlačky, a zistili, že to nie je pravda...zistili, že sa pichol sám.“ (F.D., 2015).

„...začal ma aj biť, aj zakázal mi von, ani na záchod som nemohla ísť, aj nôž chytil jako pod krk mi a deti sa od neho moc báli, šak malý ten, keď chcel piť, tak on sa bál. Úplne sa bál povedať, že mama ja chcem piť, on mi šuškal normálne, tak sa ho bál, no. A nakoniec, keď prešlo to všetko, jak ma týral, aj keď ma išiel biť, tak zavrel dvere na kľúč, aby som mu neušla, aj okná a tak ma začal biť. No..aj keď som mala malého na rukách, som si myslela, že ma nezbije jako, tak aj tak ma udrel, no, koľkokrát aj malý schytil jako miesto mňa, no.“ (I.L., 2015).

„...posledná hádka skončila tak, že zavolať rýchlu zdravotnú pomoc, že som agresívna. Keď prišli zľakla som sa, lebo prišli aj policajti, vyniesli ma v putách do sanitky, lebo som kričala o pomoc.. Moja rodina o ničom nevedela. Bola som na psychiatrii tri týždne, dávali mi lieky na spanie.“ (X.Y., 2015).

Táto excesia partnerovej moci a nadvlády nad samotnou ženou spôsobila, že aj napriek mnohým „pokusom“ partnera opustiť, **zotrúvali ženy vo vzťahu**. Najčastejšími dôvodmi, ktoré sme identifikovali v prepisoch rozhovorov sa stali ekonomická závislosť od partnera, strach z partnera a svojej ďalšej budúcnosti, viera v zmenu, že sa partner zmení a ešte stále (pochopiteľne) prevládajúci a prežívajúci pocit lásky k partnerovi, s ktorým mali spoločné deti.

„Lebo som nemala odvahu, ani nemám odvahu.. lebo vždy sa to dozvedel, keď som chcela niečo podniknúť, alebo som sa niekomu zdôverila, zbil ma ako žito.“ (M.S., 2015).

„Vyhráza sa mi, že ak budem robiť, čo nemám robiť, ak budem taká, no špatne sa nebudem vyjadrovať...pokiaľ nebudem robiť, to čo chce on, lebo musím mať aj názory aké má on...tak prídem o deti, vyhodí ma z bytu von, deti neuvidím už, budem na ulici...veľakrát padli také vyhrážky, že ma zabije...alebo, že mi rozreže tvár...že sa mi pomstí...že ma bude prenasledovať, že nikdy nebudem mať pokoj...aj keď odídem, on ma bude prenasledovať...a bez deti by som ja nešla nikam..“ (D.S., 2015).

„...kde by som bývala s dvoma deťmi, u mojich rodičov, u mojej mamy neboli na to podmienky na aké boli moje deti naučené...moje deti mali vysoký štandard...takže som trpela.“ (V.S., 2015).

„Bála som sa proste, aj som sa jednoducho bála, potom nemala som s tými deťmi kam ísť a hovorím ľahko sa to niekomu rozpráva, chod', chod', ale není to také jednoduché.“ (J.K., 2015).

„...dúfala som, že sa zmení, lenže neišlo k zmene, rozbilo sa vlastne aj tým aj vlastne moje manželstvo a išla som tak vlastne dole vodu kvôli mojej hlúposti, že som sa....slepá láska a časom som zistila, že toto partner není pre mňa... ale ja aj napriek tomu, že som mu odpúšťala stále, aj tie nevery, aj keď ma udrel, ale furt som bola v ňom neistá a som z toho vzťahu bola zúfalá, chcela som ho zmeniť, lenže on ma nikdy nepočúval...“ (A.D., 2015).

Dôvodom pre zotrvanie vo vzťahu môže byť aj **absencia pomoci a podpory** pre vymanie sa z násilnickeho vzťahu. Veľmi častým spôsobom „riešenia“ násilia v užšom a neskôr aj širšom kruhu rodiny bolo **ignorovanie** násilia a stalo sa **verejným tajomstvom**. To môže znamenať, že rodina mohla vedieť o tom, čo sa deje, že žena a jej deti násilie zažívajú, neurobili však z rôznych dôvodov (mýty, stereotypy, neinformovanosť a iné) nič a nezakročili. Mali tendenciu skôr žene, ktorá vyšla zo zažívaným násilím „na svetlo božie“, ubližovať a vystavovať ju tak **sekundárnej viktimizácii**:

„Poviem vám takto, veľmi sťažovať sa niekomu z rodiny by som ani nerobila, a keď sa to aj stalo, tak sa to strašne nafúklo.. neriešili sa veci ktoré by sa mali...riešilo sa, že ja som niečo povedala, sa sťažovala...u mojej mamy nemám podporu, lebo moja mama je rozvedená, ja nemám otca, mám postihnutého brata...ona je sama, by sa aj bála do niečoho takého zapojiť...nevedela by mi dať strechu nad hlavou, nevedela by mi zaobstarat' financie pre moje deti...a v ohrození by bola aj ona...určite by som ja nechcela aby moja mama bola v ohrození..“ (D.S., 2015).

„Moja rodina sa o mňa nezaujíma, matke to je jedno, v živote mi nič nedala, ani na malého tohto druhého nepozrela, ani na prvého, takže to u mňa mama, ani slovo povedať mama.“ (M.D., 2015).

„A vlastne je to pre mňa ťažké viete, lebo keď som nemala komu to povedať a musela som v tichosti trpeť proste jeho sexuálne nechúťky. Postupom času si jako všimla matka, že dost často ako ide za mnou, ale nedávala proste tomu nejak nejakú náklonnosť, že medzi mnou a ním by sa malo niečo stať, hoci to tušila, ale proste svojvoľne to nechala tak.“ (A.K., 2015).

„Lebo hovorím on ma nech..on chcel len no..nebudem menovat a jakože on..matka mja chcela , ale nebilo to jakože poznať, lebo sa mja nikdy nezastala.“ (R.M., 2015).

Žene zažívajúcej násilie sa „otočili“ chrbtom nielen rodina a príbuzní, ale aj blízki priatelia. V situácii, kedy sa po dlhom uvažovaní konečne rozhodla povedať niekomu, čo sa deje za dverami ich bytu alebo domu, sa im paradoxne dostalo odmietnutia a bagatelizácii násilia ako adresnej pomoci:

„Susedia o tom vedeli, tvárili sa, že o ničom nevedia, keď som o tom hovorila kamarátkam, povedali mi, že čo sa sťažujem, že sa mám dobre, nič mi nechýba, že sa mám prispôbiť a že ho to prejde, že každá nevesta si tým musí prejsť.“ (X.Y., 2015).

„...no tí čo poznali viac menej jeho, tak sa pohoršovali nad tým, že čo na ňom vidím, že prečo nejdem od neho...aby som od neho odišla, že to není partner vlastne pre mňa, nečaká ma dobrá budúcnosť.“ (A.D., 2015).

„...u nás v komunite sa nedá s nikým tak bližšie zdôverovať.. pretože to u nás tak nejak vládne, že ..stalo sa že aj keď som si našla kamarátku a povedala som je o mojich problémoch tak sa to v ten istý deň môj muž dozvedel od jej muža a dostala som ešte viac ako deň predtým.“ (M.S., 2015).

Sekundárna viktimizácia bola častým sprievodným znakom aj pri poskytovaní, resp. neposkytovaní odbornej profesionálnej pomoci zo strany odborníkov a odborníčok. Zásahy polície, boli nie vždy adekvátne a profesionálne, skôr situáciu bagatelizovali a násilníka nepotrešovali:

„oni (policajti) verili nim, nemu vjerali, ne mne, aj tam sem bila už vypočúvaná na polícii u nás..že ja sem ňú aj neho bila , takéto hovadiny, lenže to není pravda...už tri krát ma donúcil do Pezinka... ..neriešilo sa to. Lebo oni keby si ho aj príklad predvolali policajti, tak uverá nemu, né mje. Lebo kvúli temu, že sem no šlahnutá. A že berem léky, že chodzim k psychiatrovi.“ (R.M., 2015).

„...policajtom jak hovorím volala som, ale zbytočne, poslali ho von a došiel domov a spravil to znova vlastne, ešte horšie to spravil, lebo tvrdil, že som si dovolila tých policajtov zavolať.“ (J.K., 2015).

Alebo hľadala žena pomoc v rôznych zariadeniach, ale paradoxom, dôvodom neposkytnutia odbornej pomoci sa stala absencia vlastných detí ženy zažívajúcej násilie:

„Hľadala som, ako týraná žena som hľadala, ale bohužiaľ na úkor toho, že som nemala dieťa, tak proste ma nevzali. Ten problém bol, že proste nemám dieťa, takže ako slobodnú a bezdetnú ženu ma nikam neprijali.“ (A.K., 2015).

Bagatelizácia násilia, jeho popieranie zo strany rodiny a blízkeho okolia a neadekvátna, neprofesionálna pomoc zo strany nielen polície viedli ženu k tomu, že naďalej zotrvala vo vzťahu. V mnohých prípadoch sme sa však stretli s fenoménom neinformovanosti a strachu väčšiny žien ako **bariéry vyhľadania pomoci**. Iba niektoré teda dokázali verejne niekomu povedať o zažívanom násilí, podeliť sa o tieto traumatické zážitky, pretože dúfali, že im niekto pomôže. Na druhej strane sme sa stretli ale so ženami, ktoré identifikovali niekoľko bariér, ktoré ich viedli k tomu, že nevyhľadali žiadnu pomoc:

„...nevedel mi nikto poradiť, ani ma usmerniť, ani som nevedela, že existuje také niečo kde mi môžu pomôcť...bola som dosť neinformovaná v tomto smere.“ (V.S., 2015).

„...ale už som nad tým rozmýšľala ináč, lebo niekedy si tak hovorím, že ja by som sa potrebovala s niekym porozprávať, ale jak s mamou. Keď som chcela niečo, som jej všetko povedala, aj keď som niečo spravila zle, chcela by som ináč vyhľadať takého človeka nejakého.“ (J.K., 2015).

„Nie, to by bolo ešte horšie. Polícia by o tom vedela a bolo by to horšie. Čo sa týka polície viem, že by to neriešili cez políciu...a keď riešia, tak je to horšie, lebo tá žena sa nemá kde vrátiť, je nič...nemá proste nič.“ (D.S., 2015).

„Moja rodina o tom nevedela, nesmela som o tom nikomu povedať, jeho matka mi zakázala a aj som sa hanbila, nechcela som spôsobiť trápenie otcovi.“ (X.Y., 2015).

Poslednou, nemenej významnou témou, ktorú sme v prepisoch rozhovorov s participantkami štúdie identifikovali, boli **dôsledky násilia**, ktoré žena a jej deti zažívali. Zdravotné následky sa vyskytovali v takmer každom prepise, mali veľmi úzky súvis so psychickými dopadmi, aj na ženu, ako aj na deti:

„Môj zdravotný stav...tak cítim, cítim sa veľmi vyčerpaná po tom všetkom, čo som prežívala, hlavne moja psychika a tak tiež mám aj s dcérou ešte problémy. Čo sa týka jej chovania, veľmi zle toto všetko znášala...ostala som nedôverčivá voči chlapom a síce aj ostatným ľuďom neverím moc a bojím sa si k srdcu ľudí pustiť. A nechcem mať teraz vzťah. Ja potrebujem sa moju psychiku dať dokopy,“ (A.D., 2015).

„Ja som začala chodiť psychologičke a chodievam, no teraz nepotrebujem to, som v poriadku, v poriadku jak v poriadku, tu akože vo svojom vnútri to bude to stále, pokiaľ budem žiť, ale už som sa...pomaličky sa s tým vyrovnávam, snažím sa, som výbušná veľmi som ostala ja tiež, nieže agresívna, ale výbušná, čo ja som bola flegmatik, ale vďaka nemu som ostala proste taká, jaká som.“ (J.K., 2015).

„Proste trpela som, s plačom som prišla, nemohla som ani jesť, vychrnutá som bola jak kosť, už som mohla vziať iba truhlu a... ja som vyzerala strašne, ja som mala plešiny na hlave, proste mne vela ubližoval“ (M.D., 2015).

„No som chorá, som chorá. Všetky choroby mám, čo existujú, všetky choroby mám. Aj na nohy nemožem dobre chodiť, som žebrák na nohy.“ (B.P., 2015).

„Áno mám, čo sa týka tohto.. no a mám predpísané lieky, ktoré musím brať, sú to antidepresíva aby som to aspoň nejak čiastočne zvládala pri deťoch.“ (M.S., 2015).

Po jednom prípade sme sa stretli z užívaním drog, páchaním kriminality, bezdomovectvom a dokonca zmenou identity, ako dôsledkami zažívaného násilia u žien:

„Áno brala som ich (drogy), lebo som bola aj psychicky zrútená z neho a už som nevedela, čo mám robiť, proste on ma zabíjal a ja som nemala sa na koho obrátiť, nemala som komu ísť.“

Moja matka sa o mňa nestarala od malička, vyhodila ma..proste rodinu nemám no..som bola rada, že mám kde položiť hlavu s tým malým, aby som nemusela byť vonku.“ (M.D., 2015).

Ekonomická, emocionálna a sociálna závislosť participantky od násilníckeho partnera viedla následne k páchaniu trestnej činnosti ženy zažívajúcej násilie:

„Potom mňa posielal ako kradnúť, no tá preto som bola aj v base, tak som kradla aj po obchodoch a takto...“ (M.D., 2015).

Dôsledkom patologického zneužívania moci partnera voči tejto konkrétnej participantke je uvažovanie „kto z koho“, resp. „bud' prežiješ ty, alebo ja“, kedy práve pod vplyvom násilníka, prejavom jeho neobmedzenej moci „pretavenej“ do rôznych foriem násilia, sa stiera tá pomyselná hranica medzi identifikáciou páchatel'a a obeť násilia. Zo ženy – obeť trestného činu, sa môže stať práve vplyvom násilia páchatel' trestného činu, nasmerovaný voči partnerovi:

„...už som bola v takom stave, v takom rozpoložení, že raz som v noci stála nad ním s nožom, že ho pichnem, ale jak keby to cítil ten hajzel, zobudil sa, zbadal mi nožik v ruke no, čo nasledovalo asi, to isté...“ (M.D., 2015).

Jedna participantka, s ktorou sme mali možnosť realizovať rozhovor, zažívala dlhodobu sexuálne násilie a zneužívanie zo strany svojho nevlastného otca. Okrem „jaziev na duši“, ktoré jej tento závažný trestný čin zanechal, je dôsledkom takéhoto typu násilia dokonca zmena jej identity:

„...ale vzhľadom k okolnosti môjho nevlastného otčima a vlastnej matky proste som sa ocitla dvakrát na psychiatrickom liečení v Pezinku a doteraz mám proste traumy z detstva. Cítila som sa ako chlapec a proste som sa tak aj chovala, aj obliekala a nemala som komu povedať, že proste čo sa deje s mojím telom. Mala som veľa otázok a proste bála som sa ľudí, čo sa bojím aj podnes, je to proste ťažké, ale som na seba hrdá, že proste vďaka operačným úkonom som dneska mužom a nie ženou.“ (A.K., 2015).

Paradoxom zostáva, že z 20 realizovaných rozhovorov, štyri ženy spomenuli uväznenie násilníka, ale iba v jednom prípade dôvodom jeho odsúdenia bolo týranie manželky a detí. V ostatných troch prípadoch bol partner/manžel uväznený bez súvislostí s páchaným násilím v rodine:

„Aj keď som bila u doktorú, že som mjela potvrzení od doktora, šecko bilo riešené priestupkovo. Až pokád sem nedošla sem a tu mja zachránili policajti, mi syjedčili v mój prospiech. Lebo pred nima sa mi vyhrážal, že mja zabije. A to už mi pomohlo, porad ho zavreli.“ (S.B., 2015).

V rámci identifikovanej témy o dôsledkoch násilia sme sa stretli s fenoménom, ktorý sme nazvali **partnerova pomsta**. Ide o situácie, prejavy správania a konania, pri ktorých sa niektorým ženám podarilo síce vymaniť z násilníckeho vzťahu, na druhej strane sa však potvrdil odbornou literatúrou popísaný fakt, že násilie sa nekončí „rozviazaním“ manželstva alebo partnerstva. Práve naopak, výskumy dokazujú, že stratégie páchania násilia zo strany partnera sa zo ženy „presúvajú“ na deti. Môže to teda znamenať, že práve deti sa stanú rukojemníkmi v násilníckom vzťahu matky a otca, kedy sa práve muž „pomstí“ žene za to, že

ho opustila, práve cez ich vlastné deti. Môžeme hovoriť o neplatení vyživovacej povinnosti, zhoršení ekonomickej situácie ženy po odchode z domu, resp. bytu a pod:

„Rozviedla som sa preto, lebo doma som zažívala psychické a fyzické násilie. To psychické bolo dosť ťažké a myslela som si, že keď sa s ním rozvediem, že to všetko prejde a budem žiť normálnym životom ale opak bola pravda.“ (D.S., 2015).

„...začal vykričať, že ja ti spravím také problémy, uvidíš a po súdoch tahal furt a scel mja zbavit svojprávnosti aj jakože scel mja dat do ústavu, jakože on semnú tak, ale co ja sem mala, jak sem sa mala brániť, ket se mnú strašne manipuloval, ale keby sa mja matka aspoň zastala, de?“ (R.M., 2015).

„Teraz mám iného muža, a chce mi zničiť s ním život, zo sociálky posielala sociálne pracovníčky proti mne a oni zastávajú jeho a idú proti mne, lebo sa ho boja. Ešte na mňa kričia, za neho.“ (A.B., 2015).

„...stále popiera toho malého, že proste mi neplatí no, nezaujím voči nemu má, takže tak. No aj to dosť ťažko znášam, že vlastne je to druhý jeho syn a ho zahodil jak kus handry. Takže..to je živý tvor a nie nejaké zviera, že môže ho vyhodiť a dovidenia. A popiera to proste, že je jeho. A mne to akože, dosť ma to hnevá, že takto sa zaobchádza s ľudskou bytosťou, ktoré dieťa ne....síce už ako tak vníma, mal len dva ročky, ale nevie čo sa deje a ani ho nepozná, že to je jeho otec. Vôbec ani neprispieva, ani nezavolá ako sa má, či žije ten malý, a kde sme, jak bývame, vôbec sa nezaujíma o toho malého a preto sa s ním súdim už pomaly dva a pol roka a do dnešného dňa ešte nemám vytýčený termín, čo sa týka určenia otcovstva, aj potom aj tých alimentov.“ (A.D., 2015).

„...neplatí ani alimenty na toho prvého. Ja platím z materskej aj alimenty 33€, teraz platím nájomné a nič mi nezostáva...z toho mi zostáva nejakých 70 alebo koľko € a z toho plienky 22€, teraz sunare, čaje a keď lieky, nič mi nezostane.“ (M.D., 2015).

Záver

Prvá časť výskumnej štúdie sa venovala mapovaniu **priebehu** a **dopadu** násilia páchaného na rómskych ženách. Identifikovali sme niekoľko významných tém, o ktorých sa participantky počas rozhovorov zmienili. Aj napriek tomu, že sme nerealizovali kvantitatívny dlhodobý výskum, na základe ktorého by sme mohli konštatovať všeobecné závery, domnievame sa, že priebeh a dopad násilia, ktoré je/bolo páchané na rómskych ženách, sa vo výrazných črtách nelíši od procesov, stratégií, prejavov a foriem násilia, ktoré páchajú muži voči ženám v majoritnej, väčšinovej populácii. Potvrďuje sa tak výskumom popisovaný fakt, že násilie sa vyskytuje v akejkol'vek sociálnej skupine, postihuje všetky ženy bez ohľadu na vek, vierovyznanie, sociálny status, úroveň vzdelania, národnosti/etnickej príslušnosti a pod. Fázy násilia, tak ako ich poznáme z odbornej literatúry, sme identifikovali aj pri analýze rozhovorov s participantkami našej štúdie. Fázu **narastania napätia** v tomto prípade označovali všetky spúšťače, ktoré „naštartovali“ proces násilia. Teda látkové a nelátkové závislosti, žiarlivosť a rodové stereotypy, ktoré nie sú príčinami páchaného násilia, ale skôr katalyzátormi, ktoré násilie, bohužiaľ, skôr ospravedlňujú a legitimizujú. Intervencia počas tejto „fázy“ páchaného násilia sa javí ako najvýznamnejšia, pretože ak žena správne identifikuje **signály násilia**, a dostane sa jej komplexnej pomoci a podpory, je tu predpoklad vymanenia sa z násilnickeho vzťahu. Čo všetko však musí nastať, aby sa dostala žena zažívajúca násilie ku komplexnej podpore a pomoci nielen počas tejto fázy násilia, sa budeme

venovať v druhej časti výskumnej štúdií, kde sme realizovali rozhovory s odborníkmi a odborníčkami tzv. pomáhajúcich profesií v procese pomoci a podpory ženám zažívajúcim násilie. Fáza **akútneho incidentu** reprezentuje aj v tomto prípade všetky tolerované a netolerované prejavy násilia, ktorým boli ženy vystavené. Identifikovali sme všetky známe formy – fyzické, psychické, ekonomické, sexuálne a sociálne násilie. Aj napriek nemožnosti generalizácie výsledkov konštatujeme, že sme sa stretli najmä s prejavmi **ekonomického a sociálneho násilia** spojeného s nadmernou **kontrolou** vo všetkých oblastiach života žien. Domnievame sa, že to vyvracia mýtus o štatisticky významnom vzťahu medzi úrovňou vzdelania násilníckych mužov a prejavoch ich násilníckosti v prípade rómskych rodín, resp. partnerstiev. Dalo by sa totižto predpokladať, že ak sa bude výskum realizovať v sociálne vylúčenom spoločenstve „poznačeným“ nízkou úrovňou vzdelania jej členov a členiek, nízkou úrovňou bývania, chudobou a exklúziou, vysokou úrovňou nezamestnanosti, tak sa tu môže vyskytovať najmä fyzické násilie voči ženám. Opätovne dávame do pozornosti, že sme nerealizovali reprezentatívny výskum, avšak stretli sme sa predovšetkým s kombináciou prejavovaného ekonomického a sociálneho násilia spojeného s nadmernou kontrolou. Domnievame sa, že je to **paradox páchaného násilia**, kedy práve prostredie – nízka úroveň bývania, dostupnosti služieb, vysoká miera rodových stereotypov, predsudkov a pomerne vysoký prah citlivosti k realizovanému násiliu viedli k prejavom „typickým“ skôr pre prostredie strednej, vyššej pracujúcej sociálnej vrstvy, kde má manžel/partner – páchatel násilia - minimálne ukončené stredoškolské vzdelanie, je zamestnaný a násilné formy prejavuje **sofistikovanejším spôsobom**. Teda tak, aby boli „stopy po násilí“ čo najmenej viditeľné.

Násiliu sa participantky nevyhli ani počas tehotenstva. Vo väčšine prípadov išlo o ekonomické, psychické násilie, spojené so sociálnou izoláciou. V niektorých prípadoch sme sa však stretli tiež s fyzickým násilím, kedy partner „nebral“ do úvahy možné následky vo vzťahu k nenarodenému dieťaťu. V troch rozhovoroch sme identifikovali „vynútené manželstvo“ práve kvôli tehotenstvu participantiek, ktoré bolo jedným so spúšťačov neskôr prejavovaného násilia.

Bagatelizácia násilia bola jednou zo stratégií, prostredníctvom ktorej sa buď žena, alebo v oveľa väčšej miere muž ako násilník, vyrovnávali s „násilnými situáciami“. Zo strany ženy išlo o hľadanie racionálneho dôvodu páchania násilia, zo strany muža išlo skôr o premyslenú stratégiu ako pred ľuďmi „zvonku“ zakryť násilie. Rodina a okolie boli takmer vo všetkých prípadoch skôr úmyselnými „štatistami“, ktorí pre riešenie situácie skôr hľadali dôvod ako nepomôcť, ako spôsob, ktorým by pomohli žene a deťom vymeniť sa zo vzťahu. Hľadali vinu v partnerke/manželke, videli príčinu v alkoholizme partnera, verili v iracionálne tézy typu: „musíš si tým prejsť, aj ja som si prešla a som tu“ a podobne. Žena následne tak práve vplyvom okolia, rodiny, absenciou akejkoľvek pomoci, a samozrejme, vplyvom násilníka, **zotrvala** aj naďalej vo vzťahu. Môžeme sa domnievať, že práve tento fakt „posilnil“ partnera v tom, že „násilie môže páchať“, pretože mu v tom nikto nezabránil. V mnohých prípadoch ani polícia, ktorá bola privolaná na miesto „činu“, alebo odborníčky, ktoré chceli pomôcť, ale ženy sa aj napriek tomu rozhodli žiť s násilníkom. Toto ich rozhodnutie rešpektujeme. Ved' mali dôvody, prečo zotrvali. Bol/je to strach, vydieranie, že ublíži ich deťom, že ublíži jej rodine, obava, čo bude ďalej, ak partnerov opustia, lebo sú ekonomicky, sociálne, emocionálne od nich závislé.

Dôsledkom tohto procesu sú potom zdravotné a psychické ťažkosti žien zažívajúcich násilie a ich detí, látkové závislosti a iné sociálno-patologické javy, úvahy o „pomste“ a stratégii prežitia „kto z koho“, až nakoniec, ak sa im podarí odísť – paradoxne partnerova pomsta v podobe neplatenia výživného na deti, čím si aspoň na „dialku“ zabezpečuje akú takú kontrolu nad životom ženy, čím ju opätovne dostáva do začarovaného kruhu násilia, z ktorého si myslela, že sa dostala.

Zoznam použitej literatúry

HENDL, J. 2005. *Kvalitatívny výskum*. Portál: Praha, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

RÁC I., (ed.) – DVONČOVÁ N., MIRGOVÁ L. – OLÁHOVÁ M. – POLAKOVIČOVÁ B. – SZAPUOVÁ Ž. – TÖKÖLYOVÁ V. 2015. *Osobitné skupiny ohrozených žien násilím – rómske ženy*. Bratislava: IVPR, 2015.

TOUŠEK, L. 2012. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012. 106s. ISBN 978-80-261-0314-1.

PhDr. Ivan Rác, PhD.
Ústav romologických štúdií
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre
irac@ukf.sk

FENOMÉN STALKINGU A POMOC JEHO OBETIAM

Jana Klesniaková

Abstrakt

Obete stalkingu boli do rekodifikácie českého trestného práva hmotného prehliadané v spoločnosti ako aj zákonodarcom. Od 1.1.2010 zákonodarca upravil samostatnú skutkovú podstatu nebezpečného prenasledovania. Týmto krokom tak umožnil trestne stíhať osoby, ktoré obťažujú, prenasledujú, vyhrážajú sa či fyzicky napadajú inú osobu, obeť stalkingu. Avšak súčasná aplikačná prax sa vyznačuje stále určitými nedostatkami v oblasti trestnoprávnej ochrany obetí stalkingu. Uvedená nedostatočná trestnoprocesná úprava vychádza z nedostatočného poznania spôsobov a príčin páchania stalkingu. To je spôsobené predovšetkým absenciou realizácie viktimologických výskumov z radov odborníkov a neohľadupnosti verejnosti, ktorá odsudzuje skôr obeť ako páchatel'a. Preto je veľmi dôležitá úloha poskytovateľov pomoci obetiam trestnej činnosti. Ide predovšetkým o neziskové organizácie. Nový zákon o obetiach trestných činov upravuje problematiku akreditácie a podpory takýchto subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov.

Kľúčové slová

Nebezpečné prenasledovanie, obeť trestného činu, poskytovatelia pomoci obetiam trestnej činnosti, smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EU z 25.10.2012, ktorou sa zavádzajú minimálne pravidlá pre práva, podporu a ochranu obetí trestného činu, zákon č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov

Abstract

The victims of stalking were overlooked till the recodification of criminal law by society along with the legislators. The legislator adjusted the merits of stalking itself from 1st January 2010. By doing so he enables to prosecute people who harass, stalk, threaten or physically attack the other person, referred as the victim of stalking. However the actual practice isn't sufficient concerning criminal law protection of the victims of stalking. The lack of criminal proceedings comes along with insufficient knowledge of the ways and reasons of committing stalking. This is mainly due to the lack of realization of victimological researches by the specialists and by the recklessness of public, which condemning the victim rather than the offender. Therefore, it is very important role of organisations providing assistance to victims of crime. These are mainly non-profit organizations. New Act no. 45/2013 Coll., about the victims of crime and amending certain acts talks about the terms of accreditation and support of these organisations providing assistance to victims of crime.

Keywords

Stalking, victim of crime, organisations providing assistance to victims of crime, the European Parliament and the Council of 25 October 2012 introducing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, Act no. 45/2013 Coll., about the victims of crime

1. Úvod

Nebezpečné prenasledovanie, v anglickej literatúre označované pojmom „stalking“ zahŕňa úmyselné, zlovoľné, opakované, systematické a sústavné prenasledovanie inej osoby motivované lasákom, nenávisťou, narcizmom, pomstou či túžbou po moci a kontrole nad inou osobou. Prenasledovanie môže mať podobu „menej závažných foriem správania sa prenasledovateľa ako písanie SMS, e-mailov, listov, posielanie darčiekov, telefonické kontaktovanie, sledovanie, vyhľadávanie osobnej blízkosti, obťažovanie alebo sa môže prejavovať v nebezpečných formách konania páchatel'a ako vyhrážanie, poškodzovanie majetku a osobných vecí obete, fyzické útočenie či v ojedinelých tragických prípadoch aj vo forme fyzickej likvidácie obete.“¹ „Na začiatku pritom nemusí ísť o viditeľné patologické, asociálne správanie. Hranica medzi tým, čo je ešte akceptovateľné a čo už patologické nie je pritom ľahké vždy jednoznačne stanoviť a k jej prekročeniu môže často dôjsť nenápadným spôsobom, kedy sa prenasledovanie obeti postupne stupňuje a až od určitého okamihu sa pre ňu skutočne stáva nebezpečným.“²

Fenomén stalkingu predstavuje v súčasnosti stále aktuálny problém, nakoľko možno do budúcnosti očakávať jeho pomalý nárast. Uvedená domnienka „nárastu prípadov nebezpečného prenasledovania súvisí s rozmachom a širokou dostupnosťou najmodernejších telekomunikačných prostriedkov ako aj so skutočnosťou, že prenasledovanie býva niekedy uľahčené aj nedostatočnou ochranou osobných údajov.“³ Navyše dokazovanie jednotlivých znakov skutkovej podstaty nebezpečného prenasledovania je mimoriadne náročné rovnako ako aj určenie predikcie nebezpečnosti prenasledovateľa a stanovenie jednotného postupu obete voči zamedzeniu obťažovania zo strany vytrvalého a neodbytného páchatel'a. Je to dôsledok toho, „že stalking sa vyznačuje veľkou heterogenitou, ktorá zahŕňa nielen rôzne psychopatologické stavy a motiváciu stalkera, ale aj následky stalkingu u obetí, spôsob a trvanie ich vzájomnej interakcie.“⁴ Eliminovanie tohto nežiadúceho fenoménu smerom do budúcnosti je preto v nedohľadne bez možnosti jeho dôkladného poznania. Rovnako je problematické stanoviť spoločenskú škodlivosť prenasledovania z hľadiska trestného práva a z hľadiska priestupkového práva.

Na základe uvedených argumentov treba problematike nebezpečného prenasledovania venovať výskumnú i publikačnú pozornosť za účelom zdokonaľovania právnej ochrany a bezpečnosti obetí nebezpečného prenasledovania, formovania účinných preventívnych opatrení ako aj procesných postupov a štandardov v rámci vyšetrovania prípadov stalkingu a v neposlednom rade zdokonaľovať pomoc a podporu obetí nebezpečného prenasledovania zo strany subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov.

Predkladaný príspevok sa preto zameriava na vymedzenie fenoménu stalkingu prostredníctvom zákonných znakov skutkovej podstaty prečinu nebezpečného prenasledovania zakotveného v § 354 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „TrZ“ alebo „český trestný zákoník“), ako aj prostredníctvom rozhodovacej činnosti českých súdov. V druhej časti autorka rozoberá aktuálnu právnu úpravu pomoci poskytovanej obetiam nebezpečného prenasledovania. Pre postavenie obetí nebezpečného prenasledovania a účinné uplatňovanie ich práv v trestnom konaní má mimoriadny význam

¹ Usnesení NSČR ze dne 30.11.2011, sp. zn. 8 Tdo 1503/2011.

² Usnesení NSČR ze dne 17.10.2012, sp. zn. 4 tdo 1263/2012.

³ Visinger, R. Jak postihovat stalking? Zamyšlení nad novou právní úpravou. Trestněprávní revue, 2009, č. 8, roč. 8, s. 335.

⁴ Izáková, L., André, I., Gronský, M. Forenzní psychiatricko-psychologické hlediska stalkingu. In. Marková, V. (ed.) Aktuálně otázky trestného práva v teorii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 336.

predovšetkým nová koncepcia práva na poskytovanie informácií a práva na ochranu pred druhotnou ujmom v českom právnom poriadku. Príspevok tak rozoberá podstatné otázky v tejto oblasti, teda to či uvedená právna reglementácia jednotlivých práv vyhovuje a zodpovedá potrebám obetí nebezpečného prenasledovania, či sú tieto práva rešpektované zo strany orgánov činných v trestnom konaní a či zodpovedajú požiadavkám Európskej únie.

2. Fenomén stalkingu v Českej republike

V dôsledku dlhodobej a vytrvalej „medializácie konkrétnych prípadov a konkrétnych tragických dopadov na ľudí,⁵ ale aj odbornej diskusii o existencii, prejavoch a pomoci obetiam tohto vzťahového fenoménu sa „rozšírilo verejné povedomie o existencii uvedených špecifických zásahov do psychickej, ale aj fyzickej integrity inej osoby prostredníctvom dlhodobého obťažovania a prenasledovania. Média podnietili významné „legislatívne zmeny smerom ku kriminalizácii menej nebezpečných foriem nebezpečného prenasledovania v rámci rekodifikačných prác na novom trestnom zákonníku v roku 2009 v podobe sfornovania samostatnej skutkovej podstaty trestného činu upraveného v § 354 TrZ. Z výsledkov výskumnej analýzy tlače zaoberajúcich sa mediálnym obrazom zmien v sankčnej politike a uplatňovaní nového trestného zákonníka (zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník), ktorú realizoval Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu a Filozofická fakulta UK v Prahe, vyplýva, že „väčšina printových médií (10 z 11 článkov informujúcich o trestnom čine nebezpečného prenasledovania v období od januára do marca 2010) prezentuje uvedenú legislatívnu zmenu pozitívne ako prínos.“⁶ S postihovaním prejavov nebezpečného prenasledovania prostriedkami trestného práva sa v rámci návrhu paragrafového znenia nového trestného zákonníka (zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník) nerátalo a konštrukcia skutkovej podstaty v § 354 TrZ sa stala súčasťou uvedeného návrhu až počas prejednávania Parlamentom ČR, nakoľko vtedajší predseda rekodifikačnej komisie prof. JUDr. P. Šámal legislatívnu podobu stalkingu v samostatnej skutkovej podstate odmietal s odôvodnením, že „jednotlivé prejavy stalkingu sú postihované ostatnými trestnými činmi, a preto nie je potrebné trestne postihovať nejaké opakované odosielanie sms správ a podobné konanie.“⁷ Rovnako odmietavý prístup k legislatívnej podobe stalkingu malo ešte v roku 2007 Ministerstvo spravodlivosti ČR, „ktoré sa podľa hovorkyne Zuzany Kuncovej rozhodlo posilniť ochranu obetí stalkingu prostredníctvom nového inštitútu predbežných opatrení zakotvených v novom českom trestnom poriadku s plnánovanou platnosťou od roku 2010.“⁸

⁵ Napríklad, „Stalking končí i vraždami, v zákone přesto není“ zo dňa 5.5.2008. Dostupné na: <<http://www.novinky.cz/krimi/139145-stalking-konci-i-vrazdami-v-zakone-presto-neni.html>>; „Muž ubil dívku před vchodem domu, pak se udal“ zo dňa 17.7.2007. Dostupné na: <<http://www.novinky.cz/krimi/119064-muz-ubil-divku-pred-vchodem-domu-pak-se-udal.html>>; „Vražda před hypermarketem, pachatel se zastřelil“ zo dňa 14.4.2008. Dostupné na: <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/vrazda-pred-hypermarketem-pachatel-se-zastrelil/r-i:article:602470/>>; Lucie Frydecká “Pronásledování Tomáše pokračuje i po článku v MF DNES” zo dňa 11.3.2008. Dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/pronasledovani-tomase-pokracuje-i-po-clanku-v-mf-dnes-p0v-domaci.aspx?c=A080311_103006_domaci_ban>; Aleš Horáček “Matka a dcera už se nesmějí přiblížit k muži, jehož 8 let pronásledují” zo dňa 4.7.2011. Dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/matka-a-dcera-uz-se-nesmeji-priblizit-k-muzi-jeho-8-let-pronasleduji-117-/krimi.aspx?c=A110704_134832_usti-zpravy_alh>.

⁶ Háková, L., Scheinost, M. Mediální obraz nového trestního zákoníku v tisku. Trestní právo, 2014, roč. XVIII, č. 2, s. 29.

⁷ Navrátilová, J. Pronásledování a legislativa, In. Čírtková, L. Jde po mě můj bývalý. Psychologie dnes, 2008, č. 6, s. 22.

⁸ Lucie Frydecká, „Proboha, ať už mi dá pokoj!“. MF Dnes, 23.10.2007. Dostupné na internetových stránkach Bíleho kruhu bezpečí. Dostupné na: <<http://www.bkb.cz/>>.

Bohužiaľ, nový český trestný poriadok je „hudbou veľmi ďalekej budúcnosti“ a otázkou priority vládnucej garnitúry. Inštitút predbežných opatrení však posilňuje ochranu súkromia a zvyšuje bezpečnosť prenasledovaných obetí od 1.8.2013, keď boli predbežné opatrenia zakotvené do ustanovení §§ 88c až 88o zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „TrŘ“ alebo „český trestný poriadok“), prostredníctvom jeho novelizácie uskutočnenej zákonom č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), (ďalej len „ZOTČ“ alebo „zákon o obetiach trestných činov“).

Vymedzenie antistalkingového ustanovenia v § 354 TrZ⁹ aj vďaka početným správam prezentovaných v médiách, predstavovalo významný krok v legislatívnom posilnení ochrany obetí stalkingu, ako aj v zvýšení informovanosti laickej i odbornej verejnosti o negatívnych dopadoch stalkingu na psychické i telesné zdravie obeť, „významne pomohlo páchatelom – stalkerom riešiť príčiny problému, napríklad cestou čerpania odborného poradenstva či terapie“¹⁰ a prispelo k väčšej motivácii policajných orgánov preverovať nahlásené prípady stalkingu, kvalifikovane pristupovať k obeti a k páchatelovi a predovšetkým včas reagovať a postupovať s cieľom predchádzať fatálnym následkom stalkingu, nakoľko sa v medializovaných tragických prípadoch „poukazovalo aj na zlyhanie zo strany policajných orgánov, na ktoré sa obeť stalkingu pred svojim usmrtením obrátili.“¹¹

Pokrok zaznamenáva aj pozornosť Polície ČR venovaná vypracovaniu metodiky vyšetrovania prípadov nebezpečného prenasledovania a organizovaniu školení pre policajné orgány v snahe štandardizovať postupy policajných orgánov pri komunikácii s obeťou pri podávaní trestného oznámenia a vymedziť základné postupy pri preverovaní týchto trestných oznámení a pri vyšetrovaní nebezpečného prenasledovania. Ako vyplýva z rozhodovacej činnosti všeobecných súdov, je dokazovanie naplnenia všetkých zákonných znakov trestného činu nebezpečného prenasledovania (objektívne hľadisko dlhodobosti prenasledovania ako celku¹², taxatívne vymenované formy menej závažnej podoby nebezpečného prenasledovania¹³ a subjektívny pocit dôvodnej obavy poškodeného o život a zdravie svoje alebo osôb jemu blízkych¹⁴ z konania prenasledovateľa) mimoriadne náročné a v každom

⁹ Podľa policajných štatistík bolo v roku 2014 stíhaných pre prečin nebezpečného prenasledovania 318 osôb, z toho bolo 142 recidivistov a 29 žien, v roku 2013 to bolo celkovo 328 obvinených, z toho 136 recidivistov a 27 žien, v roku 2012 bolo stíhaných 321 obvinených, z toho tvorili recidivisti 129 obvinených a ženy – páchatelky 38, v roku 2011 bolo stíhaných 380 páchatelov, z toho 149 recidivistov a 27 žien, v roku 2010 bolo stíhaných 314 obvinených, z toho 109 recidivistov a 35 žien. In. Informačný servis. Statistika kriminality. Statistické prehľady kriminality za roky 2010 – 2014. Statistika 2010 – 2014. Prosinec. Statistický prehľad – přečiny. [cit. 2015-09-06]. Dostupné na: <<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>>.

¹⁰ Čírtková, L. Nebezpečné pronásledování. In: České vězení, 2009, č. 3, s. 26.

¹¹ Napríklad, „Zkusila všechno, ale stejně ji zabil“. Dostupné na: <<http://www.bkb.cz/aktuality/n111-z-tisku-proboha-at-uz-mi-da-pokoj/>>.

¹² DLHODOBOSŤ KONANIA PÁCHATEĽA predstavuje niekoľko vynútených kontaktov alebo pokusov o ne. Čím väčšia je frekvencia a rôznorodosť jednotlivých foriem prenasledovania, tým kratšie môže byť časové obdobie, ktoré podriadime pod pojem dlhodobosť. Podľa ustálenej judikatúry sa opakovaním rozumie viac než 10 pokusov o kontakt, trvajúcim obdobím potom doba minimálne 4 týždňov. Napríklad, usnesení NSČR ze dne 18.3.2015, sp. zn. 3 Tdo 272/2015, usnesení NSČR ze dne 17.12.2013, sp. zn. 4 Tdo 1333/2013, usnesení NSČR ze dne 17.10.2012, sp. zn. 4 Tdo 1263/2012, usnesení NSČR ze dne 8.9.2011, sp. zn. 8 tdo 1082/2011.

¹³ Taxatívne vymedzené MENEJ ZÁVAŽNÉ PREJAVY NEBEZPEČNÉHO PRENASLEDOVANIA, ktoré sú trestné ako súhrn jednotlivých konaní páchatel'a, nie jednotlivo, sú upravené pod písmenami a) – e) v § 354 ods. 1 TrZ: a) vyhrážanie sa ublížením na zdraví alebo inou ujmom poškodenému alebo jeho osobám blízkym, b) vyhládavanie osobnej blízkosti alebo sledovanie, c) vytrvalé písomné alebo iné kontaktovanie prostredníctvom prostriedkov elektronickej komunikácie, d) obmedzovanie v obvyklom spôsobe života, alebo e) zneužitie osobných údajov poškodeného za účelom získania osobného alebo iného kontaktu.

¹⁴ DÔVODNÁ OBAVA O ŽIVOT ALEBO ZDRAVIE predstavuje obavu objektívne spôsobilú vyvolať vyšší stupeň obáv, úzkosti alebo iného tiesnivého pocitu zo zla, ktorým je na poškodeného pôsobené, pričom však nie

prípade stalkingu individuálne. Záchrana obete nebezpečného prenasledovania pred psychickým zruštením či pred fatálnymi následkami konania prenasledovateľa ako aj záchrana samotného páchatel'a kladie na prácu policajných orgánov vysoké nároky. Prím hraje okamžitý postup z ich strany. V porovnaní so stavom pred zakotvením skutkovej podstaty nebezpečného prenasledovania do českého trestného zákonníka, „keď orgány činné v trestnom konaní nepostupovali príliš iniciatívne, čo bolo markantné najmä u prípadov, keď k poruche chráneného záujmu ešte nedošlo, čo je typické pre jednotlivé prejavy stalkingu.“¹⁵ je súčasný posun na strane prístupu i výkonu Polície ČR výrazný a pozitívny.

3. Právne aspekty pomoci obetiam stalkingu v Českej republike

V poslednom období sa pozornosť venovaná obetiam trestných činov zintenzívnila aj na úrovni Európskej únie. Cieľom je harmonizovať príliš roztrieštenú právnu úpravu ochrany obetí trestných činov na národnej úrovni jednotlivých členských štátov Európskej únii a garantovať tak obetiam v európskom meradle vyšší štandard práv a silnejšie procesné postavenie v pozícii poškodeného v trestnom konaní ako i mimo neho, než tomu bolo doteraz na základe rámcového rozhodnutia Rady 2001/220/SVV z 15.3.2001 o postavení obetí v trestnom konaní (ďalej len „rámcové rozhodnutie“), v ktorom bol po prvýkrát definovaný pojem „obet' trestného činu“. V dôsledku snahy poskytnúť obetiam trestných činov vyšší štandard práv, uvedené rámcové rozhodnutie nahradila Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2012/29/EU z 25.10.2012, ktorou sa zavádzajú minimálne pravidlá pre práva, podporu a ochranu obetí trestného činu (ďalej len „Smernica“). „Cieľom je stanoviť minimálne normy pre práva obetí, čím sa zlepši všeobecné prostredie ochrany obetí v právnych normách a politikách EÚ. Tento návrh stanoví horizontálny rámec na riešenie potrieb všetkých obetí trestných činov, bez ohľadu na druh trestného činu alebo okolnosti alebo miesto, kde bol vykonaný.“¹⁶

V rámci posilnenia postavenia určitých kategórií obetí trestnej činnosti, „Smernica upravuje v rámci svojho znenia právo obetí na informácie, podporu a ochranu a možnosť zúčastniť sa na trestnom konaní. Členské štáty sú povinné zabezpečiť, aby sa s obeťami zaobchádzalo s rešpektom a uznaním, citlivo, profesionálne a bez diskriminácie pri každom kontakte so službami na podporu obetí alebo službami restoratívnej justície alebo s orgánmi činnými v trestnom konaní.“¹⁷ Smernica tak proklamuje potrebu zabezpečiť obetiam trestnej činnosti bez diskriminácie prístup k relevantným a potrebným informáciám zo strany taxatívne vymedzených orgánov a subjektov a taktiež zdôrazňuje snahu predchádzať vzniku alebo prehĺbovaniu sekundárnej viktimizácie u obetí bezprostredne po čine či už v trestnom konaní alebo mimo neho. Uvedené penzum práv, ktoré Smernica novo garantuje a extenzívne vymedzuje obetiam trestnej činnosti, má mimoriadny význam aj pre obeť nebezpečného

je nutné, aby taký pocit v poškodenom skutočne vyvolala. Dôvodná obava nemusí vzniknúť, jej vznik však musí byť reálny. V prípade vzbudenia dôvodnej obavy o život alebo zdravie treba posudzovať individuálne s prihliadnutím k všetkým konkrétnym okolnostiam – k povahe vyhrážky, k fyzickým a povahovým vlastnostiam páchatel'a v porovnaní s charakteristikami poškodeného. Napríklad, usnesení NSČR ze dne 22.10.2014, sp. zn. 3 Tdo 130/2014, usnesení NSČR ze dne 9.4.2014, sp. zn. 7 Tdo 229/2014-30.

¹⁵ Váľková, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. Trestněprávní revue, 2009, roč. 8, č. 9, s. 261.

¹⁶ Návrh SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Dôvodová správa. Dostupné na: <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0275_/com_com\(2011\)0275_sk.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0275_/com_com(2011)0275_sk.pdf)>.

¹⁷ Múkera, P. Ochrana obetí trestných činov v Európskej únii. In. Vojčík, P., Filičko, V. (ed.) Ochrana osôb v európskom právnom prostredí. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 146.

prenasledovania v rámci harmonizácie ich právnej ochrany, podpory a pomoci v právnych poriadkoch jednotlivých členských štátoch Európskej únie, a teda aj v Českej republike.

3.1. Legislatívne posilnenie postavenia obetí stalkingu v trestnom konaní

Česká republika bola prvým členským štátom Európskej únie, ktorý transponoval obsah Smernice do svojho právneho systému. Český zákonodarca tak urobil zákonom č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (ďalej len „zákon o obetiach trestných činov“ alebo „ZOTČ“), ktorý nadobudol úplnú účinnosť 1.8.2013. Uvedená zákonná norma predstavuje významný posun v posilnení postavenia obetí trestných činov v českom právnom prostredí. Zákon o obetiach trestných činov totiž zakotvil komplexný katalóg práv obetí trestných činov,¹⁸ čím zlepšil ich ochranu v trestnom konaní i mimo neho, vymedzil celý rad nových procesných práv pre obeť a významne v prospech obetí modifikoval práva už zakotvené v predchádzajúcej právnej norme, v zákone č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ktorú plne nahradil v rámci úpravy novo reglementovaných podmienok poskytovania jednorázovej peňažnej pomoci od štátu a prostredníctvom realizovaných školení orgánov činných v trestnom konaní k novej právnej úprave podporuje aplikovanie jednotlivých ustanovení zákona o obetiach trestných činov zainteresovanými orgánmi verejnej moci ako aj poskytovateľmi pomoci obetiam do praxe. Na záver zákonnej normy český zákonodarca vymedzil podmienky akreditácie a podpory subjektov, poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, predovšetkým neziskových organizácií. Zlepšenie postavenia obetí trestných činov sa v právnom poriadku Českej republiky uskutočnilo samotným zákonom o obetiach trestných činov, novelizáciou ustanovení českého trestného poriadku a ustanovení viacerých súkromnoprávných predpisov, čím sa reálne zlepšila aj možnosť obetí trestného činu v procesnom postavení poškodeného prisúdenú výšku peňažných nárokov aj vymôcť.

Hlavný cieľom zákona o obetiach trestných činov je teda novou modernou právnou reglementáciou práv obetí trestných činov a šetrným a odborným prístupom orgánov verejnej moci a subjektov zapísaných v registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov, predovšetkým reálne zlepšiť postavenie obetí trestných činov, ako aj posilniť starostlivosť o ne. Takýmto spôsobom sa môže posilniť dôvera v orgány verejnej moci aplikujúcich právo, čo by snád' mohlo viesť aj k väčšej ochote občanov oznamovať trestné činy, a teda k zníženiu latencie aspoň u niektorých druhov trestných činov,¹⁹ napríklad v prípade prečinu nebezpečného prenasledovania. Uvedené ciele možno dosiahnuť predovšetkým účinnou a efektívnou garanciou a reálnou aplikáciou poskytovania informácií obetiam nebezpečného prenasledovania a predovšetkým razantnou elimináciou hrozby vzniku či prehĺbeniu sekundárnej viktimizácie u prenasledovanej obeť v dôsledku postupu orgánov činných v trestnom konaní, obhajcov, znalcov, tlmočníkov či v dôsledku reakcií okolia, médií a samotného páchatel'a.

3.1.1. Právo na poskytovanie informácií

Právo na informácie predstavuje jedno z najdôležitejších práv obeť trestného činu pre uplatnenie všetkých svojich ďalších procesných práv zakotvených v zákone o obetiach

¹⁸ Konkrétne v poradí, právo na odbornú pomoc, právo na informácie, právo na ochranu súkromia, právo na ochranu pred sekundárnou viktimizáciou, právo na peňažnú pomoc od štátu.

¹⁹ Váľková, H., Gřivna, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. Trestněprávní revue. 2013, č. 4, s. 87.

trestných činov a v českom trestnom poriadku. Právo na informácie posilňuje postavenie obetí v trestnom konaní i mimo neho, výrazne ovplyvňuje postup obeť v priebehu trestného konania i po jeho skončení v záujme ochrany a uplatnenia jej práv a taktiež právo na informácie rozširuje právne vedomie obeť, čo sa môže pozitívne prejavovať na prehĺbení jej právnej istoty, na upevnení dôvery obeť v postup orgánov činných v trestnom konaní, "na účinnom eliminovaní vzniku alebo prehĺbení sekundárnej viktimizácie,"²⁰ a hlavne sa obeť stáva významným partnerom pre orgány činné v trestnom konaní ako aj pre stranu obvineného, keďže už nepredstavuje len „zdroj kriminalisticky relevantných informácií ohľadom skupinových a individuálnych vlastností páchatel'a, ktoré sa odrazili v materiálnych a pamäťových stopách obeť trestného činu.“²¹

Okrem toho, že „obeť zohrávala a stále zohráva často kľúčovú úlohu pri usvedčení páchatel'a v trestnom konaní“²² ako nositeľ dôkazných prostriedkov, v dôsledku novo vymedzeného práva na informácie a v prípade jeho dôsledného dodržiavania orgánmi činnými v trestnom konaní, poskytovateľmi pomoci obeť trestnej činnosti a ostatných subjektov, ktoré sa dostávajú do prvého kontaktu s obeťou po čine, nadobudla obeť trestného činu v procesnom postavení poškodeného aktívnejšiu procesnú úlohu a širší právny priestor pri uplatňovaní svojich zákonných práv, predovšetkým v trestnom konaní.

Právo na poskytovanie informácii upravuje Smernica v článkoch 3, 4, 5 a 6 ako právo na informácie a právo pochopiť a byť pochopený. Obsah ani jedného z článkov smernice nebol doslovne prevzatý zo znenia článkov rámcového rozhodnutia. Účelom článkov je zaistiť, aby obeť získali dostatočné informácie vo forme, ktorú dokážu pochopiť, aby boli schopné v plnej miere využiť svoje práva, a aby mali pocit, že sa s nimi zaobchádza s rešpektom. Takéto informácie by mali byť dostupné od okamihu, keď obeť podá trestné oznámenie, ako aj pravidelne počas trestného konania a v závislosti od postupu v konaní. Obetiam by mali byť dostupné dostatočne podrobné informácie ústne či písomne, aby sa mohli informovane rozhodnúť, či sa na konaní zúčastnia, ako aj o prístupe k ich právam, najmä pri rozhodovaní v otázke podania žiadosti o preskúmanie rozhodnutia nezačať trestné stíhanie. Zároveň Smernica zdôrazňuje potrebu rešpektovať práva obeť trestného činu, ktorá nerozumie jazyku krajiny, v ktorom sa stala obeťou, ako aj právo na sprievod dôvernou osobou.

Význam zákona o obeťach trestných činov v oblasti poskytovania informácii obeťam:

- 1) zákon vymedzil rozsah poskytovaných informácii, ktoré majú byť obeť trestného činu poskytnuté. Ide o ustanovenie §§ 8 – 11 ZOTČ. Týmto rozsahom je právna úprava zákona totožná so znením smernice.
- 2) zákon zakotvil konkrétne orgány verejnej moci, zaisťovacie orgány a subjekty zapísane v registri poskytovateľov pomoci obeť trestných činov, ktoré sú povinné pri prvom kontakte s obeťou poskytnúť obeť informácie – ide o policajný orgán, štátnych zastupcov, subjekty zapísane v registri poskytovateľov pomoci obeť trestných činov, napr. neziskové organizácie, zdravotníckymi zariadeniami, ktoré poskytujú obeť zdravotnú starostlivosť po spáchaní trestného činu, všeobecnou políciou, Vojenskou políciou, Väzenskou službou ČR alebo colným úradom
- 3) zákon upravil potreby informovať obeť o jej právach a postavení v trestnom konaní i mimo neho zrozumiteľne ústne. Ide o ustanovenie § 8 ods. 2, 4 ZOTČ a § 13

²⁰ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. et al. Zákon o obeťach trestných činů. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 56.

²¹ Šimovčák, I. Obeť ako zdroj dôkazov – trestnoprávne a kriminalistické aspekty. In. Záhora, J., Kert, R. (eds.) Obete kriminality – Victims of Crime. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 59.

²² Jelínek, J. et al. Zákon o obeťach trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2013, s. 93.

ZOTČ.V tomto smere zodpovedá znenie zákona požiadavke smernice v článku 3 smernice.

Problematické momenty zákona o obetiach trestných činov v oblasti poskytovania informácií obetiam:

- 1) Článok 4 Smernice ustanovuje časový úsek poskytovania informácií obeti trestného činu znením „od prvého kontaktu s obeťou“. To znamená, že na začiatku by mali byť obeti poskytnuté len základné informácie a ďalšie podrobnosti možno poskytnúť aj v neskorších fázach trestného konania v závislosti na potrebách obete a význame týchto podrobností v každej fáze. Český zákonodarca však zvolil nešťastnú formuláciu „pri prvom kontakte“. Čo znamená, že „obeť získa od orgánu alebo subjektu, s ktorým je v kontakte, kvantum informácií vymedzených v zákone o obetiach trestných činov.“²³ Ujma, ktorá môže obeti prenasledovaním vzniknúť, je veľmi rôznorodá vzhľadom na rozmanitosť spôsobov konania, ktoré možno podriadiť pod skutkovú podstatu trestného činu nebezpečného prenasledovania, ako napríklad „finančná a pracovná (sťahovanie, zmeny pracovného miesta), sociálna (poškodenie dobrého mena obete, sociálna izolácia) či vzťahová (kolabovanie pôvodných interpersonálnych vzťahov obete),²⁴ ale primárnym následkom nebezpečného prenasledovania je vyvolať u obeti strach, pocit ohrozenia a straty súkromia a následne stupňovaním počtu a prehĺbovaním závažnosti útokov aj psychickú ujmu. Vzhľadom na závažnosť týchto následkov obete nebezpečného prenasledovania po určitom dlhodobom období systematického a sústavného obťažovania, sledovania a kontaktovania, nie je uvedená zákonná dikcia ohľadom momentu poskytovania informácií pri prvom kontakte s policajným orgánom na mieste.
- 2) Ďalším problémom praxe je tak rozsah poskytovaných informácií obeti trestného činu pri prvom kontakte. Obeti sú poskytované informácie, ktoré, jednak vôbec nepotrebuje, napríklad o práve na tlmočníka, hoci je občanom ČR, a jednak sa v rozsiahlom výpočte práv, ktoré jej predkladá policajný orgán vôbec nevyzná, či už z dôvodu neznalosti práva alebo z dôvodu zlého psychického stavu. Je to dôsledok
- 3) nereflektovanie osobnosti obete, jej aktuálnych potrieb, psychického stavu, v ktorom sa pri prvom kontakte s orgánom verejnej moci nachádza a nereflektovanie konkrétnych okolností prípadu. „Zákon uvedené zohľadnenie potrieb obete nevyžaduje pri poskytovaní informácií a orgány verejnej moci si uľahčujú výkon poučovacej povinnosti poskytnutím všetkých taxatívne vymedzených informácií.“²⁵ Uvedená dikcia zákona je v rozpore so znením článku 4 Smernice. Tá zakotvuje povinnosť prispôbiť rozsah poskytnutých informácií konkrétnym potrebám a osobným okolnostiam obete a druhu a povahe trestného činu. V prípade obetí nebezpečného prenasledovania sa javí požiadavka zohľadnenia aktuálnych potrieb a psychického rozpoloženia obete pri zvažovaní rozsahu nevyhnutne poskytnutých informácií obeti, obzvlášť dôležitá. „Zámerom jednotlivých spoločensky škodlivých prejavov prenasledovania zo strany páchatel'a je v ich súhrne obeť obťažovať tak intenzívne, že to už ohrozuje jej psychickú a v niektorých prípadoch aj fyzickú

²³ Jelínek, J. Práva a ochrana obětí trestných činů v Evropské unii. In. Jelínek, J., Grívna, T., Herczeg, J. et. al., Trestní právo Evropské unie. Praha: Leges, 2014, s. 293.

²⁴ Čírtková, L. Stalking – aktuální problém i pro kriminalistiku? Bezpečnostní teorie a praxe, 2008, č. 4, s. 45.

²⁵ Kozák, V. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. In. Trestněprávní revue, 2015, roč. 14, č. 9, s. 210-211.

integritu.²⁶ „Následkom nebezpečných prejavov správania prenasledovateľa je niekedy až trvalé psychické či fyzické poškodenie obeť.“²⁷ Obet' nebezpečného prenasledovania tak primárne v dôsledku opakovanej a dlhodobej viktimizácie permanentne prežíva strach, beznádej a frustráciu. „Obete majú pozornosť a obozretnosť vystupňovanú do extrému, redukujú svoje sociálne kontakty, prestávajú vychádzať von. Nepredvídateľnosť správania prenasledovateľa spôsobuje stratu pocitu kontroly. Mnohé z obetí trpia nedôverou k okoliu.“²⁸ Stupňovaním a pretrváváním strachu a úzkosti z konania prenasledovateľa sa u obetí objavujú psychické problémy - symptómy posttraumatickej záťaž, depresia, všeobecný strach alebo iné psychické poruchy. „Prvá nemecká štúdia o stalkingu ukázala, že v porovnaní s populáciou stalkingu nevystavenou je psychický stav obetí stalkingu výrazne narušený.“²⁹ V dôsledku uvedeného psychického stavu musí obeť vyhľadať odbornú lekársku pomoc psychológa alebo psychiatra a byť liečená medikamentóznou liečbou.³⁰ V takom prípade za splnenia podmienok upravených v ustanovení § 122 ods. 1 TrZ má psychická ujma povahu ublíženia na zdraví.³¹ V takomto negatívnom psychickom rozpolžení a emočnom vypätí je potrebné k obeti pristupovať ohľaduplne a šetrne k jej osobnosti a rozsah poskytnutých informácií prispôbiť jej aktuálnemu psychickému stavu. Celkový prístup orgánov činných v trestnom konaní pri poskytovaní informácií môže ovplyvniť vznik či prehĺbenie sekundárnej viktimizácie a ochoty spolupracovať s orgánmi na vyšetrení trestného činu nebezpečného prenasledovania. V dôsledku konkrétnych potrieb a osobných okolností rôznych kategórií obetí, je okamžitá legislatívna zmena v českej právnej úprave zakotvenia podmienok rozsahu poskytnutých informácií obetiam, mimoriadne páľčivá a aktuálna.

- 4) Nedostatkem súčasnej úpravy poskytovania informácii obetiam je aj forma informovania. Zákon v § 8 ZOTČ a v § 13 ZOTČ upravuje poskytovanie informácií v ústnej a písomnej forme, teda zhodne so znením Smernice. V § 8 ods. 2, 3, 4 ZOTČ sú taxatívne vymenované informácie, ktoré sa obeti musia poskytnúť nielen písomne, ale musia jej byť vysvetlené aj ústne. A potom je okruh informácií, ktoré stačí poskytnúť v písomnej podobe. „Orgány verejnej moci, predovšetkým policajné orgány, ktoré sa do prvého kontaktu s obeťou dostávajú najčastejšie, si prácu uľahčujú tým, že obeti v postavení poškodeného predložia zhruba 5 - 10 stránkové písomné poučenie s vymenovaním všetkých práv, ktoré obeť má podľa zákona o obetiach trestných činov a podľa českého trestného poriadku v procesnom postavení poškodeného.“³² Dôvodom je snaha urýchliť poučenie zo strany orgánov činných v trestnom konaní alebo neznalosť príslušných ustanovení. Následne obeť podpisuje formulár s poučením bez ohľadu nato, či jeho obsahu rozumie alebo nie. Policajný orgán si však splnil svoju zákonnú povinnosť obeť poučiť uloženú v § 8 ZOTČ a v § 2 ods. 15 a v § 46 TrŘ. Výsledkom je formálne poučenie obeť. Smernica v tomto smere predpokladá „ťažkosti obeť pri pochopení informácií poskytnutých štandardným

²⁶ Usnesení NSČR ze dne 22.10.2014, sp. zn. 3 Tdo 1360/2014, usnesení NSČR ze dne 9.4.2014, sp. zn. 7 Tdo 229/2014-30, usnesení NSČR ze dne 17.12.2013, sp. zn. 4 Tdo 1333/2013.

²⁷ Usnesení NSČR ze dne 30.11.2011, sp. zn. 8 Tdo 1503/2011.

²⁸ Čírtková, L. Pronásledování. In: Čírtková, L., Vitoušová, P. et. al. Pomoc obětem a (svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 122.

²⁹ Dressing, H., Maul-Backer, H., Gass, P. Posuzování stalkingu z kriminalistického hlediska. Trestněprávní revue, 2007, roč. 6, č. 10, s. 280.

³⁰ Například, usnesení NSČR ze dne 17.10.2012, sp. zn. 4 Tdo 1263/2012.

³¹ Usnesení NSČR ze dne 30.11.2011, sp. zn. 8 Tdo 1503/2011.

³² Kalibová, K., Houžvová, M. První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů. Právní rozhledy, 2015, roč. 23, č. 1, s. 12.

písomným spôsobom. Predovšetkým sú to faktory ako vek, vyspelosť, intelektuálne a emocionálne kapacity, úroveň gramotnosti a rôzne postihnutia napríklad zraku alebo sluchu, ktoré môžu obeť skomplikovať alebo úplne znemožniť pochopenie informácií. Informácie by preto v čo najväčšej možnej miere mali byť poskytnuté v mnohých formách, aby sa tieto faktory zohľadnili, ako aj viacerými subjektami, ktoré sa dostávajú štandardne do kontaktu s obeťami a sú teda odborné pripravené a školené na prácu a komunikáciu s nimi.³³ Preto majú v Českej republike veľký význam pri poskytovaní informácií obeťami, a špeciálne obeťami nebezpečného prenasledovania vzhľadom na ich psychický stav po nahlásení činu, v čase preverovania trestného oznámenia a jeho vyšetrovania, práve organizácie na pomoc obeťami trestných činov, a to neziskové organizácie. V Českej republike je v tomto smere významná a nenahraditeľná činnosť neziskovej organizácie Bieleho kruhu bezpečia, ktorý poskytuje významnú a nenahraditeľnú právnu a psychologickú pomoc obeťami všetkých druhov trestných činov, predovšetkým však v súčasnosti najviac obeťami domáceho násillia a obeťami nebezpečného prenasledovania, ktoré tvoria najväčší podiel klientov.

- 5) Široké vymedzenie pojmu zvlášť zraniteľnej obeť v ustanovení § 2 ods. 4 ZOTČ ako nová kategória obeť trestného činu v právnom poriadku Českej republiky môže spôsobovať problémy v praxi tiež v prípade poskytovania informácií. Zvlášť zraniteľné obeť predstavujú špeciálnu kategóriu obeť, ku ktorým je potrebné pristupovať zvlášť šetrne a ohľaduplne. Preto im český zákonodarca priznal v zákone o obeť trestných činov špeciálne práva, ktorými nedisponujú klasické obeť. Podľa ustanovenia § 8 ods. 1 písm j ZOTČ sa poskytujú obeť informácie o ďalších právach, ktoré jej garantuje zákon o obeť trestných činov. Zvlášť zraniteľnej obeť musí orgán poskytnúť informáciu o špeciálnych právach. Problém je však v prípadoch, keď orgán (orgán činný v trestnom konaní) na základe vymedzenia osôb, ktoré sú zákonom označené za zvlášť zraniteľné, nevie určiť či osoba spĺňa podmienku zvlášťnej zraniteľnosti. Uvedený problém bude zreteľný aj v prípadoch posudzovania obeť nebezpečného prenasledovania ako novej kategórie zvlášť zraniteľnej obeť podľa kritérií v § 2 ods. 4 písm. a) – d) ZOTČ. Zvlášť zraniteľnú obeť v súvislosti s nebezpečným prenasledovaním predstavuje napríklad dieťa (podľa § 2 ods. 4 písm. a) ZOTČ), keďže nežiadúci jav prenasledovania a obťažovania inej osoby sa vyskytuje aj medzi mladými ľuďmi v čase dospievania,³⁴ alebo podľa doslovného znenia ustanovenia § 2 ods. 4 písm. d) ZOTČ, obeť trestného činu, ktorý zahŕňal násillie či vyhrážku násillím, ak je v konkrétnom prípade zvýšené nebezpečie spôsobenia druhotnej ujmy najmä s ohľadom na jej osobné či sociálne vlastnosti (vek, pohlavie, rasu, sexuálnu orientáciu, rozumovú vyspelosť, zdravotný stav, životná situácia, v ktorej sa nachádza) alebo s ohľadom na jej vzťah k osobe podozrivej zo spáchania trestného činu nebezpečného prenasledovania alebo závislosť na nej. Posúdenie prenasledovanej obeť ako obeť zvlášť zraniteľnej podľa uvedených kritérií bude závisieť okrem veku obeť a jej psychického stavu, vrátane možnosti vzniku či prehĺbenia sekundarnej viktimizácie (druhotnej ujmy) u obeť v priebehu, aj od konkrétnej formy, resp. foriem nebezpečného prenasledovania vymedzených

³³ Návrh SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obeť trestných činov. Dôvodová správa. <cit. 25.11.2015> online, Dostupné na: <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0275_/com_com\(2011\)0275_sk.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0275_/com_com(2011)0275_sk.pdf)>.

³⁴ Jarošová, I. Mladiství jako pachatelé stalkingu. In. Kyselovská, T., Kadlubiec, V., Provazník, J., Springinsfeldová, N., Virdzeková, A. (eds.) *COFOLA 2015*, Conference Proceedings, Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 599 - 609.

v ustanovení § 354 ods. 1 TrZ pod písmenami a) – e), ktorým bola obeť vystavená dlhodobu, opakovanu a systematicky, a ktoré boli spôsobilé vzbudiť u obeť dôvodné obavy o jej život alebo zdravie či o život alebo zdravie jej blízkych. Predovšetkým policajný orgán, ktorý bude najčastejšie poskytovať obeť informácie, bude musieť zväžiť veľa konkrétnych faktorov, ktoré obeť nebezpečného prenasledovania môžu kategorizovať ako obeť zvlášť zraniteľnú. Treba zdôrazniť, že pri prvom kontakte s obeťou ide o veľmi náročnú úlohu pre policajný orgán. Riešením môžu byť viktimologické výskumy obeť nebezpečného prenasledovania a kriminologické analýzy prípadov tohto nežiadúceho fenoménu, ktoré by mohli byť zúžitkované pri školení policajných orgánov, či „pri vypracovaní a dôslednom uplatňovaní metodiky vyšetrovania prípadov stalkingu, vrátane postupu pri komunikácii s obeťou nebezpečného prenasledovania, a dodržiavania štandardov pri preverovaní trestných oznámení a vyšetrovaní živých prípadov stalkingu.“³⁵ V rámci doterajšej, bohužiaľ, zabehutej praxe policajných orgánov pri poskytovaní informácií obeť trestnej činnosti ohľadom všetkých jej procesných práv písomne v rozsahu 5 až 10 listov, by bolo zatiaľ vhodné poučovanú obeť aspoň ústne upozorniť na špeciálne práva, ktoré jej český zákonodarca na základe zvláštnej zraniteľnosti jej osoby, priznáva v zákone o obetiach trestných činov a v českom trestnom poriadku.

3.1.2. Právo na ochranu pred sekundárnou viktimizáciou (druhotnou ujmu)

V prípade obeť nebezpečného prenasledovania je zvlášť vysoké riziko vzniku či prehlbovania sekundárnej viktimizácie. „Je to dôsledok, jednak gradácie a eskalácie prejavov nebezpečného prenasledovania v určitom dlhotrvajúcom časovom období, ktoré sa prejavujú na psychickom stave prenasledovanej obeť, a jednak aj osobných vlastností týchto obeť, keďže sa vyznačujú zvláštnou zraniteľnosťou“³⁶ na základe podstaty a priebehu nebezpečného prenasledovania, ktorému boli úmyselne a systematicky vystavené. Preto sa obeť nebezpečného prenasledovania, na základe vyhodnotenia konkrétnych okolností súvisiacich s osobou obeť ako aj na základe spôsobu konania prenasledovateľa v konkrétnom prípade, zaraďujú do kategórie zvlášť zraniteľných osôb, ktorú zakotvil do českého právneho poriadku zákon o obetiach trestných činov v ustanovení § 2 ods. 4 písm. a) až d).

Smernica uvedenú kategóriu obeť označuje ako obeť s potrebou zvláštnej ochrany. V čl. 18, 19 a 20 Smernica vymedzuje základné podmienky na ochranu obeť a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou či opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a odvetou, vrátane hrozby vzniku rizika citovej alebo psychickej ujmy, ďalej zakotvuje aj základné parametre na zabezpečenie ochrany dôstojnosti obeť v priebehu výsluchu a podávania svedeckých výpovedí a v neposlednom rade Smernica upravuje nevyhnutnosť zabezpečenia zamedzenia kontaktu medzi páchatelom a obeťou, ktoré majú byť rozpracované na národnej úrovni členských štátov Európskej únie. Smernica v ustanoveniach čl. 22, 23 a 24 zdôrazňuje predovšetkým potrebu ochrany obeť s potrebami zvláštnej ochrany v priebehu trestného konania so zvláštnym poukazom na ochranu detských obeť. Konkrétne práva na ochranu pred druhotnou ujmu upravené v Smernici sú zakotvené aj v jednotlivých ustanoveniach zákona o obetiach trestných činov a v ustanoveniach českého trestného poriadku vcelku totožne a vyčerpávajúco. Otázne je len, či tieto práva v legislatíve Českej republiky budú kompetentnými osobami aj dodržiavané v zákonne vymedzenom rozsahu, nakoľko uvedená snaha musí vychádzať hlavne z ochoty príslušných orgánov z ich empatického prístupu

³⁵ Čírtková, L. Stalking – aktuální problém i pro kriminalistiku? Bezpečnostní teorie a praxe, 2008, č. 4, s. 48.

³⁶ Jelínek, J. et al. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha : Leges, 2013, s. 101.

a z organizovaných školení těchto skupin uplatňujících uvedené procesné práva obetí trestných činov.

Súčasťou garancie ochrany pred druhotnou ujmom je na úrovni právneho poriadku Českej republiky v ustanoveniach §§ 17 – 22 ZOTČ komplex práv, ktoré majú chrániť osobnosť obeť, jej ľudskú dôstojnosť a predovšetkým nezhoršovať jej psychický stav prístupom orgánov verejnej moci, osôb zúčastnených na trestnom konaní ako aj obvineného prenasledovateľa a jeho obhajcov a samozrejme zabezpečiť obeť šetrný a ohľaduplný prístup zo strany orgánov činných v trestnom konaní v priebehu trestného konania. Zvlášť zraniteľné osoby majú v tomto katalógu práv na ochranu pred druhotnou ujmom vymedzené v ustanovení § 20 ZOTČ špeciálne práva, ktoré väčšinou spočívajú v automatickom priznaní práva (bez žiadosti zvlášť zraniteľnej obeť), v dôraze na šetrný a citlivý prístup s ohľadom na konkrétne okolnosti, ktoré obeť robia zvlášť zraniteľnou.

V rámci predchádzania sekundárnej viktimizácie, ktorá by stav psychicky dlhodobo terorizovanej obeť iba zhošila, český zákonodarca kladie dôraz predovšetkým na zabránenie vizuálneho kontaktu obeť s osobou podozrivou zo spáchania trestného činu alebo s osobou, proti ktorej sa trestné konanie vedie. „V prípade všetkých typov prenasledovateľov, odborníci odporúčajú okamžité prerušenie kontaktu páchatel'a a prenasledovanej obeť,“³⁷ predovšetkým v záujme jej bezpečia, v záujme eliminácie pokračovania prenasledovania a obťažovania obeť a v záujme terapie a uvedomenia si reality na strane prenasledovateľ'a. Uvedené oprávnenie zvlášť zraniteľnej obeť prenasledovania vyplýva „z podstaty stalkingu, keďže v rámci prenasledovania páchatel' kontakt s obeťou vyhľadáva, a preto nie je vhodné mu v tom akýmkoľvek spôsobom napomáhať predovšetkým v priebehu trestného konania.“³⁸ Ak nie je touto žiadosťou obeť nebezpečného prenasledovania porušené právo na obhajobu a nebránia tomu závažné dôvody, je najvhodnejším opatrením, aby k takémuto vizuálnemu kontaktu nedošlo, využitie audiovizuálneho zariadenia podľa § 111a TrŘ, ak je to technicky možné. V praxi sa uvedená možnosť využíva veľmi často aj s ohľadom na psychický stav a frustráciu obeť z konania prenasledovateľ'a, aj s ohľadom na nepredvídateľné správanie a reakcie prenasledovateľ'a na osobu obeť.

Uvedenú snahu českého zákonodarca zvýrazňuje aj ďalšie opatrenie k zabráneniu vizuálneho kontaktu medzi prenasledovateľom a jeho obeťou, a to prostredníctvom vytvorenia osobitých (oddelených) čakární pre obeť, ich sprievod a svedkov v budove súdu, v ktorých môžu vyčkať pred podaním alebo po podaní výpovede. „Účelom je vytvorenie priestoru, kde bude rešpektovaná dôstojnosť obeť a význam ochrany jej oprávnených záujmov. Existencia oddelených čakární môže byť vhodným opatrením na ochranu svedka podľa § 183a (4) TrŘ.“³⁹

Druhú veľkú skupinu práv na ochranu prenasledovanej obeť pred druhotnou ujmom predstavujú práva garantujúce citlivý a šetrný prístup v priebehu podávania vysvetlenia a v priebehu vedenia výsluchu obeť. Kategória zvlášť zraniteľných obeť má v § 20 ods. 3 ZOTČ právo byť vypočúvaná vyškoleným orgánom činným v trestnom konaní tak, aby jej výsluch nemusel byť v priebehu trestného konania opakovaný. To znamená, že po obsahovej stránke by mal byť jej výsluch vyčerpávajúci bez nutnosti dopĺňovania informácií či odstránenia nejasností a rozporov podľa § 101 ods. 3 TrŘ. Ak bude nevyhnutné pre

³⁷ Čírtková, L. Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 75 - 80.

³⁸ Izáková, L., André, I., Gronský, M. Forenzní psychiatricko-psychologické hlediska stalkingu. In. Marková, V. (ed.) Aktuálně otázky trestného práva v teorii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 331.

³⁹ Durdík, T. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In. Jelinek, J., Gřivna, T. et. al. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 55.

objasnenie veci výsluch zvlášť zraniteľnej obete zopakovať, zákonodarca zakotvil v § 20 ods. 3 ZOTČ aj túto možnosť, a to spravidla rovnakou osobou, ak tomu nebránia závažné dôvody. Ak by zraniteľnosť obete odôvodňovala jej výsluch ako neodkladný úkon ešte pred začatím trestného stíhania, postupom podľa § 158a TrŘ, môže byť výsluch zvlášť zraniteľnej obete uskutočnený aj bez obhajcu obvineného avšak za prítomnosti sudcu, ktorý dohliada na zákonnosť postupu vypočúvajúceho pri vedení výsluchu. V takomto prípade sa výpoveď zvlášť zraniteľnej obete zaznamená do protokolu, ktorý sa prečíta na hlavnom pojednávaní bez jej opakovaného výsluchu obhajcom obvineného v súlade s § 211 ods. 2 písm. b) TrŘ. Podľa „ustálenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva“⁴⁰ a „judikatúry Ústavného súdu ČR“⁴¹ nie sú právo obvineného na obhajobu a ani kontradiktórnosť konania obmedzené postupom orgánov činných v trestnom konaní podľa § 158a TrŘ a § 211 TrŘ v prípade, ak takýto postup odôvodňuje závažný dôvod (zvláštna zraniteľnosť obete) a zároveň výpoveď zvlášť zraniteľnej obete v postavení svedka nemožno považovať za výlučný a rozhodujúci dôkaz viny. Ak súd pripustí ako dôkaz výpoveď svedka, ktorého nemala obhajoba príležitosť vypočuť, a táto výpoveď predstavuje výlučný alebo rozhodujúci dôkaz viny, obstojí takýto dôkaz iba vtedy, ak aj napriek tomu možno konanie ako celok považovať za spravodlivé, a ak sú dané skutočnosti dostatočným spôsobom vyvažujúce nevýhody spojené s pripustením takéhoto dôkazu, ako aj skutočnosti umožňujúce riadne a spravodlivé posúdenie dôveryhodnosti takéhoto dôkazu, resp. dôveryhodnosti zvlášť zraniteľnej osoby ako svedka.

Ďalšími právami na ochraniu pred druhotnou ujmom v súlade so znením zákona o obetiach trestných činov a českého trestného poriadku predstavujú:

- právo požiadať o výsluch či podanie vysvetlenia v prípravnom konaní a tlmočenie osobou rovnakého alebo opačného pohlavia
- osobe mladšej 18tich rokov možno klášť otázky len prostredníctvom orgánu činného v trestnom konaní,
- právo na sprievod dôverníka
- právo na vyhlásenie o dopade trestného činu na život obete

Častou súčasťou fenoménu nebezpečného prenasledovania je prehlbovanie a udržiavanie sekundárnej viktimizácie u prenasledovaných obetí vplyvom nevhodných reakcií, opovrhovania a predsudkov zo strany jej okolia, známych či rodinných príslušníkov. „Okolie obetí im neverí, že konkrétna osoba ich prenasleduje alebo ich obviňuje, že si za takéto konanie prenasledovateľa môžu sami svojím správaním či situáciu obťažovania okolie zľahčuje odôvodnením prejavov zaľúbenosti a náklonnosti, alebo stojí na strane páchatel'a a obeť označuje za klamára.“⁴² Práve právoplatné odsúdenie súdnou inštanciou za prečin nebezpečného prenasledovania, môže okoliu jasne ukázať, že konanie páchatel'a bolo natoľko spoločensky škodlivé a pre obeť psychicky náročné bez jej zavinenia, že bolo nevyhnutné prejavy prenasledovania zastaviť a páchatel'a sankcionovať prostriedkami trestného práva. Popísaná príčina sekundárnej viktimizácie je práve u obetí nebezpečného prenasledovania vo väčšine prípadov bežná. Uvedené závery bohužiaľ, súvisia nielen so správaním prenasledovateľa, ktorý prekrúca úlohy a stavia sa do úlohy jedinej obeti neopätovanej lásky a

⁴⁰ Rozsudok veľkého senátu vo veci Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu z 15.12.2011, sťažnosť č. 26766/05 a 22228/06, rozsudok vo veci Tseber proti Českej republike z 22.11.2012, sťažnosť č. 46203/08, rozsudok vo veci Janyr proti Českej republike z 31.10.2013, sťažnosť č. 42937/08.

⁴¹ Nález ÚS ČR ze dne 9.10.2013, sp. zn. Pl.ÚS 25/13, nález ÚS ČR ze dne 12.7.2011, sp. zn. IV.ÚS 569/11, nález ÚS ČR ze dne 27.4.2009, sp. zn. I.ÚS 3206/08.

⁴² Jarošová, I. Psychologie nebezpečného pronásledování, in Hoferková, S., Raszková, T. (ed.). III. Kriminologické dny. Sborník z konference konané v Hradci Králové. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 165.

nekonečnej zaľúbenosti, ale je aj výsledkom vykreslenia prenasledovaných obetí v mediálnych správach prezentovaných verejnosti. Obsah ustanovenia § 2 ods. 5 ZOTČ za príčinu sekundárnej viktimizácie nepovažuje pôsobenie a prístup okolia, čo možno považovať za výrazný, minimálne definičný nedostatok.

4. Záver

Na zlepšenie postavenia obetí nebezpečného prenasledovania a obetí trestnej činnosti všeobecne, na národnej úrovni, bolo potrebné znenie Smernice transponovať do vnútroštátnych právnych poriadkov v lehote do 16.11.2015. Česká republika bola síce prvou členskou krajinou Európskej únie, ktorá tak urobila, avšak iba preto, lebo samostatnou právnou normou, zákonom o obetiach trestných činov reagovala na znenie predchádzajúceho rámcového rozhodnutia, ktoré uvedená Smernica nahradila. Český zákonodarca parciálne, no zároveň veľmi dôležité nedostatky a odchýlenia súčasnej právnej úpravy od reglementácie Smernice v oblasti ochrany obetí neodstránil.

De lege ferenda môže tak urobiť v rámci rekodifikácie trestného práva procesného, na ktorej sa aktuálne neaktuálne v Českej republike veľmi dôsledne (ne)pracuje od marca 2014 vytvorením rekodifikačnej komisie („Komisia pre nový trestní rád“ Ministerstva spravodlivosti ČR). Výsledkom by malo byť nové paragrafové znenie českého trestného poriadku. „Komisia pre nový trestní rád“ Ministerstva spravodlivosti ČR však v súčasnosti nezasadá⁴³ a práce na novom českom trestnom poriadku ustali z dôvodu častých zmien vo funkcii ministra spravodlivosti. Ako sa vyjadril súčasný predseda rekodifikačnej komisie prof. P. Šámal, rekodifikačné práce na novej procesnej norme sa pravdepodobne posunú do ďalšieho volebného obdobia.⁴⁴

Možnými riešeniami sú predovšetkým, zosúladiť znenie zákona o obetiach trestných činov s obsahom Smernice, novelizovať ustanovenia zákona o obetiach trestných činov alebo počkať na judikatúru všeobecných súdov, ktoré môžu vyriešiť aktuálne výkladové problémy, dbať na školenie orgánov verejnej moci, ktoré prichádzajú do kontaktu s obeťou, aby k nej pristupovali šetrne, rešpektovali jej osobnosť, aktuálne potreby a psychický stav hlavne pri poskytovaní informácií, podporovať organizácie na pomoc obetiam trestných činov a odkázať obeť na konkrétnu organizáciu, ktorá by obeti mohla pomôcť.

Odborníci sa zhodujú v tom, že „jedným z elementárnych prostriedkov ako predchádzať nebezpečnému prenasledovaniu je „kontaktovanie odborných inštitúcií, organizácií na pomoc obetiam trestnej činnosti.“⁴⁵ Právo na prístup obetí k službám podpory zdôrazňuje aj ustanovenie čl. 7 Smernice. Účelom článku je zaistiť, aby obeť mali prístup k službám podpory, ktoré poskytujú informácie a poradenstvo, emocionálnu a psychologickú podporu a praktickú pomoc. Uvedené služby sú často kľúčové pri zotavení obeť, a taktiež jej pomáhajú vyrovnáť sa s následkami trestných činov, ako aj s bremenom možného trestného konania. Podpora by mala byť dostupná čo najskôr po spáchaní trestného činu bez ohľadu na to, či bol ohlásený. Takéto služby môžu byť obzvlášť dôležité v súvislosti s rozhodnutím obeť podať trestné oznámenie. Obete si tiež podporu môžu vyžadovať len počas trvania trestného konania

⁴³ Rozhovor s doc. JUDr. Bc. T. Gřivnom na tému „Základní zásady trestního řízení ve světle rekodifikace trestního řádu“ zo dňa 5.6.2015 [cit. 2015-09-07]. Dostupné na: <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zakladni-zasady-trestniho-rizeni-ve-svetle-rekodifikace-trestniho-radu>>.

⁴⁴ Rozhovor s prof. JUDr. P. Šámalom na tému „Rekodifikace trestního řádu“ zo dňa 1.6.2015 [cit. 2015-09-07]. Dostupné na: <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/rekodifikace-trestniho-radu>>.

⁴⁵ Bednář, M. Stalking – nebezpečné pronásledování. Právní rozhledy, 2014, roč. 22, č. 20, s. 700.

alebo dlhodobo. Podporné služby môžu byť poskytované štátnymi alebo mimovládnyimi subjektmi a nemali by zahŕňať neprimerané procedúry a formality, ktoré by mohli obmedziť účinnosť prístupu k týmto službám. Podpora môže byť poskytnutá rôznymi spôsobmi ako napríklad osobné stretnutia, telefonicky alebo inými prostriedkami na diaľku s cieľom maximalizovať územnú distribúciu a dostupnosť služieb. Členské štáty sa preto vyzývajú na vytvorenie patričných podmienok s cieľom sprostredkovať obeti služby podpory. Český zákonodarca tak urobil v rámci zakotvenia právnej úpravy podmienok akreditácie a štátnej podpory subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, predovšetkým neziskových organizácii v ustanoveniach zákona o obetiach trestných činov.

„Pre prípady nebezpečného prenasledovania platí, že každý z nich si vyžaduje individuálny prístup pri hľadaní vhodnej podpory a ochrany, pretože každý prípad nebezpečného prenasledovania je individuálny. V Českej republike je možné nájsť pomoc a podporu v poradni „Bieleho kruhu bezpečia“.⁴⁶ Biely kruh bezpečia má niekoľko pobočiek po celej Českej republike. V súčasnosti najčastejšími klientami Bieleho kruhu bezpečia sú obeť domáceho násillia a obeť nebezpečného prenasledovania. Biely kruh bezpečia poskytuje svojim klientom predovšetkým odbornú pomoc, hlavne právne (právne informácie) a psychologické poradenstvo, podporu. „Medzi ponúkané nadštandardné služby patrí pomoc prípadového manažéra zvlášť zraniteľným obetiam, ktorého úloha je pomôcť obetiam s prípravou na súd a sprevádzať obeť k súdu alebo k výsluchu či k jednotlivým procesným úkonom ako psychická podpora obeť. Okrem toho Biely kruh bezpečia poskytuje obetiam účasť na terapeutických programoch a raz ročne aj na víkendových pobytoch. Medzi neštandardné služby, ktoré obeť môžu využiť vo výnimočných alebo závažných prípadoch je poskytnutie služieb mimo poradňu (v nemocnici, v bydlisku obeť).“⁴⁷

„Komplexná pomoc Bieleho kruhu bezpečia sa opiera o dôkladné posúdenie informácií o správaní a aktivitách prenasledovateľa, o doterajších pokusoch obeť zamedziť prenasledovanie a o všetkých ďalších dôležitých okolnostiach. Z poradne Bieleho kruhu bezpečia si obeť nebezpečného prenasledovania odnáša konkrétne a reálne odporúčania, ako má ďalej postupovať, aby dosiahla svoj cieľ – tj. ukončiť nevyžiadané a obťažujúce pokusy o kontakt zo strany prenasledovateľa. Výhodou je, že poradci v Bielom kruhu bezpečia dokážu kombinovať právne kroky s psychologickou pomocou pre obeť prenasledovania. V závažných prípadoch nebezpečného prenasledovania neexistuje ľahké a rýchle riešenie. V komplikovaných prípadoch býva nutné kombinovať represívne i terapeutické/podporné stratégie voči prenasledovateľovi.“⁴⁸ „Ukazuje sa, že pracovníci Bieleho kruhu bezpečia sú schopní odlišiť spôsoby nebezpečného prenasledovania od neobratných prejavov záujmu o inú osobu.“⁴⁹

Potreba venovať náležitú odbornú i laickú pozornosť obetiam nebezpečného prenasledovania stále neutícha, hoci tragické prípady obeť stalkingu nie sú už tak často ústrednou a hlavnou témou mediálneho spravodajstva. Uvedený nežiadúci a spoločensky škodlivý fenomén je stále hrozbou pre určitú časť českej populácie. Ako ukázal prvý reprezentatívny viktimologický výskum nebezpečného prenasledovania v ČR realizovaný v období rokov 2012 a 2013, „celoživotná prevalencia nebezpečného prenasledovania medzi

⁴⁶ Kanderová, J. Prenasledovanie ako nebezpečný fenomén spoločnosti. Policajná teória a prax, 2011, č. 4, s. 70.

⁴⁷ Informácia zaznela na odbornom seminári Mgr. Vladimíra Vedru, konateľa brnenskej pobočky Bieleho kruhu bezpečia, ktorý sa uskutočnil dňa 10.11.2015 na tému „Praktické aspekty pomoci obetiam kriminality“.

⁴⁸ Nebezpečné pronásledování. Dostupné na stránkach Bieleho kruhu bezpečia: <<http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/nebezpecne-pronasledovani/>>.

⁴⁹ Vantuch, P. K postihu stalkingu (nebezpečného pronásledování) podle § 354 trestního zákoníku. Trestní právo, 2011, roč. XV, č. 2, s. 6 – 7.

občanmi České republiky staršími 18 roků je 5,8 %, v případě žien zažilo prenasledovanie 7,3 % a z mužov 4,3 %.⁵⁰ Nemali by sme preto tento jav podceňovať a zanevrieť na potrebu realizácie viktimologických a kriminologických výskumov tohto prevažne vzťahového fenoménu, ani na dôležitosť účinnej a aktuálnej zákonnej úpravy garantujúcej ochranu a spravodlivosť jeho obetiam a samozrejme, nemali by sme podceňovať ani význam vlastnej prevencie a pomoci obetiam vo svojom okolí.

Použitá literatúra

BEDNÁŘ, M. Stalking – nebezpečné pronásledování. Právní rozhledy, 2014, roč. 22, č. 20, s. 700.

ČÍRTKOVÁ, L. Nebezpečné pronásledování. In: České vězení, 2009, č. 3, s. 26.

ČÍRTKOVÁ, L. Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 75 - 80.

ČÍRTKOVÁ, L. Stalking – aktuální problém i pro kriminalistiku? Bezpečnostní teorie a praxe, 2008, č. 4, s. 45, 48.

ČÍRTKOVÁ, L. Pronásledování. In: Čírtková, L., Vitoušová, P. et. al. Pomoc obětem a (svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 122.

DRESSING, H., MAUL-BACKER, H., GASS, P. Posuzování stalkingu z kriminalistického hlediska. Trestněprávní revue, 2007, roč. 6, č. 10, s. 280.

DURDÍK, T. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In: JELÍNEK, J., GRIVNA, T. et. al. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 55.

GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. et. al. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 56.

HÁKOVÁ, L., SCHEINOST, M. Mediální obraz nového trestního zákoníku v tisku. Trestní právo, 2014, roč. XVIII, č. 2, s. 29.

IMRÍŠKOVÁ, R., PODANÁ, Z. Prevalence a charakteristiky stalkingu v České republice: výsledky viktimologického výzkumu. Trestněprávní revue, 2014, roč. 13, č. 4, s. 96.

IZÁKOVÁ, L., ANDRÉ, I., GRONSKÝ, M. Forenzní psychiatricko-psychologické hlediská stalkingu. In: Marková, V. (ed.) Aktuálně otázky trestného práva v teorii a praxi. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 336 a 331.

JAROŠOVÁ, I. Psychologie nebezpečného pronásledování. In: Hoferková, S., Raszková, T. (ed.). III. Kriminologické dny. Sborník z konference konané v Hradci Králové. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 165.

JAROŠOVÁ, I. Mladiství jako pachatelé stalkingu. In: Kyselovská, T., Kadlubiec, V., Provazník, J., Springinsfeldová, N., Virdzeková, A. (eds.) COFOLA 2015, Conference Proceedings, Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 599 - 609.

⁵⁰ Imříšková, R., Podaná, Z. Prevalence a charakteristiky stalkingu v České republice: výsledky viktimologického výzkumu. Trestněprávní revue, 2014, roč. 13, č. 4, s. 96.

JELÍNEK, J. Práva a ochrana obětí trestných činů v Evropské unii. In. *Jelínek, J., Gřivna, T., Herczeg, J. et. al., Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 293.

JELÍNEK, J. et al. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. Praha : Leges, 2013, s. 93.

KALIBOVÁ, K., HOUŽVOVÁ, M. První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 1, s. 12.

KANDEROVÁ, J. Prenasledovanie ako nebezpečný fenomén spoločnosti. *Policajná teória a prax*, 2011, č. 4, s. 70.

KOZÁK, V. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. In. *Trestněprávní revue*, 2015, roč. 14, č. 9, s. 210-211.

MÚKERA, P. Ochrana obětí trestných činů v Európskej únii. In. *Vojčík, P., Filičko, V. (ed.) Ochrana osôb v európskom právnom prostredí*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 146.

NAVRÁTILOVÁ, J. Pronásledování a legislativa, In *Čírtková, L. Jde po mě můj bývalý. Psychologie dnes*, 2008, č. 6, s. 22.

ŠIMOVČEK, I. Oběť jako zdroj důkazů – trestnoprávní a kriminalistické aspekty. In. *Záhora, J., Kert, R. (eds.) Obete kriminality – Victims of Crime*. Bratislava : Eurokódex, 2010, s. 59.

VÁLKOVÁ, H., GŘIVNA, T. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, roč. 12, č. 4, s. 87.

VÁLKOVÁ, H. Česká podoba stalkingu podle § 354 TrZ v širších než jen trestněprávních souvislostech. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, č. 9, s. 261.

VANTUCH, P. K postihu stalkingu (nebezpečného pronásledování) podle § 354 trestního zákoníku. *Trestní právo*, 2011, roč. XV, č. 2, s. 6 - 7.

VISINGER, R. Jak postihovat stalking? Zamyšlení nad novou právní úpravou. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 8, roč. 8, s. 335.

JUDr. Jana Klesniaková
Katedra trestného práva
Právnická fakulta MU v Brně
viaiuris10@gmail.com

DETSKÉ OBETE KRIMINALITY

Dominika Danková

Abstrakt

Príspevok poukazuje v širšom kontexte na závažnosť problému, keď sú obeťami násilnej kriminality deti. V príspevku je venovaná pozornosť detským obetiam vybraných trestných činov. Súčasťou je aj informácia o prieskume zameranom na násilie páchané na deťoch realizovanom Inštitútom pre výskum práce a rodiny.

Kľúčové slová

Dieťa, kriminalita, obeť, syndróm týraného, zanedbávaného a sexuálne zneužívaného dieťaťa, obchodovanie s deťmi

Abstract

The article is focused on the child crime victims. The attention is aimed particularly on the child victims certain crimes, including child trafficking and violence against children. It contains research information about violence against children conduct by Institute for Family and Labour research.

Key words

Child, victim, violent crime, child sexual abuse and torture, child trafficking

Úvod

Jedným z najzávažnejších a žiaľ aj svojím dosahom dlhodobým následkom násilných trestných činov spáchaných na deťoch a mládeži je predovšetkým vznik doživotnej traumy, tak fyzickej ako aj psychickej, ktorá spravidla vždy poškodí dovedy zdravý vývoj dieťaťa.

Cesta k budovaniu právneho štátu, slobody, demokracie, humánnej spoločnosti je spojená s množstvom negatívnych javov, kriminalitu nevynímajúc. Kriminalita (trestná činnosť) je súhrnom spáchaných trestných činov v danej spoločnosti za určitý časový úsek. Trestný čin je svojou podstatou, vo vzťahu ku kriminalite, objektom individuálnym¹. Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v § 8 definuje pojem trestný čin nasledovne: „Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak“.

Takmer vo všetkých právnych dokumentoch vyspelých štátov, vrátane Slovenska, nachádzame informácie o tom, že je zakázané vystaviť deti mučeniu, telesným trestom, alebo inému krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Je potrebné zabezpečiť ochranu detí pred všetkými formami násilia, zanedbávania, krutosti a vykorisťovania. Deti nesmú byť za žiadnych okolností predmetom obchodu, kúpy a predaja v akejkolvek forme, či už na prostitúciu, sexuálne vykorisťovanie, pornografiu, nútené práce, nútené služby, nútené žobranie, alebo zneužívané, na páchanie trestnej činnosti, odoberanie orgánov či tkanív, alebo na iné formy vykorisťovania. Nemali by sme zabúdať, že aj

¹MADLIAK.J.: *Prevenca a prognózovanie kriminality*, 1.vyd. Košice 2010, s. 7-8

v súčasnom období v čase tzv. „migračnej krízy“ a terorizmu sa vytvára priestor na jednoduchšie zneužívanie a zneužitie detí aj z iných krajín.

Ústava Slovenskej republiky v čl. 41 zakotvuje zásady osobitnej ochrany detí a mládeže, garantuje rovnaké práva deťom narodených v manželstve i mimo neho, právo detí na rodičovskú výchovu a starostlivosť a nemožnosť odlúčiť maloleté deti od rodičov proti vôli rodičov bez rozhodnutia súdu.² Právna ochrana detí je v našom právnom poriadku premietnutá v celom rade právnych predpisov ako napr.: zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým sa mení aj zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov, zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 452/2004 Z.z. o náhradnom výživnom, zákon č. 311/2011 Z.z. Zákonník práce, Trestný zákon, Trestný poriadok, ako aj v ďalších zákonoch a všeobecne záväzných predpisoch

Z hľadiska ochrany poskytovanej dieťaťu je najvýznamnejším medzinárodným právnym dokumentom Dohovor o právach dieťaťa (ďalej len „Dohovor“) prijatý Valným zhromaždením Organizácie spojených národov dňa 20. novembra 1989. Dohovor vymedzuje a garantuje práva dieťaťa³ v rozsahu, ktorý je nevyhnutný pre zabezpečenie životného štandardu dieťaťa v takej kvalite, aká je potrebná pre jeho zdravý vývoj. Dohovor tak svojím znením zabezpečuje vo všetkých signatárskych štátoch vytváranie priaznivých podmienok pre vývoj dieťaťa, a to z hľadiska všetkých aspektov ľudskej osobnosti. Na základe uvedeného, môžno prijať záver, že Dohovor znením jednotlivých článkov poskytuje komplexnú ochranu osobe a osobnosti dieťaťa. V preambule Dohovoru o právach dieťaťa je odvolanie na Deklaráciu práv dieťaťa, prijatej Valným zhromaždením Organizácie spojených národov 20. novembra 1959, kde je uvedené, že „...dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje zvláštne záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením a po ňom...“⁴ Podľa článku 1 Dohovoru o právach dieťaťa sa pre jeho účely „dieťaťom“ rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.⁵

Pojmy „mladistvý, maloletý, mládež“ sú spájané s rôznymi vekovými kategóriami v závislosti od predmetu a rozsahu skúmania jednotlivých právnych odvetví. Používajú sa najmä v trestnom a pracovnom práve. Podľa týchto právnych odvetví mladistvými sú osoby, ktoré dovŕšili štrnásť, resp. pätnásť rok a neprekročili osemnásť rok svojho veku, pričom užívajú zvýšenú právnu ochranu.

Podľa § 9 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len „Občiansky zákonník“) maloletí sú spôsobilí len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou

² Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej v znení neskorších predpisov.

³ ČEČOT.V. a kol. : *Obchodovanie s ľuďmi alebo Otrôctvo 21.storočia* – 1. vyd. , Sládkovičovo 2013 s. 119

⁴ Dieťaťom sa v zmysle čl. 1 Dohovoru rozumie každá ľudská bytosť mladšia než 18 rokov, ak podľa právneho poriadku, ktorý sa vzťahuje na dieťa, nie je dospelosť dosiahnutá skôr. (Pozn. v Slovenskej republike môže byť dospelosť dosiahnutá skôr v prípade, ak dieťa, ktoré dovŕšilo šestnásť rok veku uzatvorí manželstvo.)

Dohovor o právach dieťaťa, ktorý bol prijatý 20. novembra 1989 v New Yorku. V mene Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bol Dohovor podpísaný v New Yorku 30. septembra 1990. S Dohovorom vyslovilo súhlas Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky ho ratifikoval. Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka OSN, depozitára Dohovoru, 7. januára 1991. Dohovor nadobudol platnosť na základe svojho článku 49 ods. 1 dňom 2. septembra 1990. Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť v súlade so svojím článkom 49 ods. 2 dňom 6. februára 1991.

⁵ Dohovor o právach dieťaťa.

primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku. Ostatné právne úkony v ich mene vykonávajú zákonní zástupcovia. Z takto vyhradenej spôsobilosti maloletých na právne úkony však existuje výnimka. Občiansky zákonník priznáva maloletému staršiemu ako pätnásť rokov spôsobilosť prejsť poslednú vôľu, ale iba formou notárskej zápisnice.

Nadobudnutie plnoletosti je v slovenskom právnom poriadku upravené v ustanovení § 8 ods. 2 Občianskeho zákonníka takto: „Plnoletosť sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku. Pred dosiahnutím tohto veku sa plnoletosť nadobúda len uzavretím manželstva. Takto nadobudnutá plnoletosť sa nestráca ani zánikom manželstva ani vyhlásením manželstva za neplatné.“ Fyzická osoba, ktorá nadobudla plnoletosť podľa Občianskeho zákonníka, sa považuje za plnoletú v ďalších právnych odvetviach iba vtedy, ak tieto neobsahujú osobitnú právnu úpravu.

V Trestnom zákone sa stretávame s pojmami „dieťa“ a „mladistvý“. Podľa ustanovenia § 127 ods. 1 Trestného zákona dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak. Táto definícia bola prevzatá z Dohovoru o právach dieťaťa. Trestnú zodpovednosť dieťaťa ustanovenie § 22 Trestného zákona vymedzuje nasledovne: „... (1) Kto v čase spáchania činu inak trestného nedovŕšil štrnásť rok svojho veku, nie je trestne zodpovedný. (2) Pre trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 nie je trestne zodpovedný, kto v čase spáchania činu nedovŕšil pätnásť rok svojho veku...“

Týmto krátkym exkurzom sa dostávame k vybraným trestným činom, ktorých obeťami sú aj deti.

Deti ako obeť obchodovania

Obchodovanie s deťmi je považované ako jeden z najohavnejších zločinov, keďže dieťa nedisponuje prostriedkami vlastnej ochrany (vek, psychická a fyzická nevypelost' právna nezodpovednosť. Obchodovanie s deťmi je len jedna z foriem obchodovania s ľuďmi, ktorá je vo svete hodnotená ako najzávažnejšia vzhľadom na samotnú obeť, prostriedky a následok. Obeťou pri obchodovaní s deťmi je vždy len dieťa⁶. Medzi obeť obchodovania s ľuďmi na Slovensku patria aj deti od 5 do 18 rokov. Podľa zistení neziskovej organizácie Človek v tísi Slovensko sú najzraniteľnejšou skupinou rómske deti z osád a rovnako aj deti, ktoré opúšťajú detské domovy⁷. Zásadné ustanovenia vzťahujúce sa na obchodovanie s ľuďmi, ako aj obchodovania s deťmi sú upravené v § 179, 180, 181 Trestného zákona⁸.

Za významný nástroj ochrany detským obeťam je považovaný Opčný protokol o právach dieťaťa, a o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii, keďže v čase jeho prijímania výrazne vzrástla miera medzinárodného obchodovania s deťmi na účely ich predaja. Opčný protokol svojím znením zasahuje do úpravy trestného práva hmotného a trestného práva procesného tých štátov, ktoré sú jeho signatármi⁹. Ochranu detí pred

⁶ ČEČOT.V.-MADLIAK.J.-TKÁČ.V. a kol.: *Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie.*, Inštitút kriminologických štúdií, Banská Bystrica 2015, s.9 a s.256).

⁷ <http://www.teraz.sk/slovensko/neziskove-organizacie-obchod-s-ludmi/102390-clanok.html>

⁸ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

⁹ ČEČOT.V.-MADLIAK.J.-TKÁČ.V. a kol.: *Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie.*, Inštitút kriminologických štúdií, Banská Bystrica 2015, s.110, s.256

obchodovaním s nimi poskytuje Dohovor osobitným článkom 35, v zmysle ktorého: „Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia prijať všetky príslušné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné opatrenia, aby zabránili únosu detí, ich predávaniu a obchodovaniu s nimi za akýmkoľvek účelom a v akejkoľvek forme.“ Vzhľadom na skutočnosť, že najčastejšími formami obchodovania s deťmi sú predovšetkým sexuálne vykorisťovanie (zahŕňajúce sexuálne zneužívanie, detskú prostitúciu a detskú pornografiu), detská nútená práca a odber orgánov, možno k citovanému článku, chrániacim deti pred hrozbou obchodovania s nimi, zaradiť aj ďalšie ustanovenia Dohovoru. Článok 32 stanovuje zmluvným štátom Dohovoru povinnosť uznať právo dieťaťa na ochranu pred hospodárskym vykorisťovaním a pred vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť pre dieťa nebezpečná alebo brániť jeho vzdelávanie, alebo ktorá by škodila zdraviu dieťaťa alebo jeho telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému alebo sociálnemu rozvoju. Zároveň predmetný článok Dohovoru zaväzuje signatárske štáty k povinnosti prijať príslušné zákonodarné, administratívne, sociálne a výchovné opatrenia pre zabezpečenie uplatňovania tohto článku. Za týmto účelom sú zmluvné krajiny povinné predovšetkým stanoviť najnižšiu vekovú hranicu alebo hranice pre vstup do zamestnania, stanoviť zodpovedajúcu úpravu pracovnej doby a podmienok zamestnania a stanoviť príslušnú penalizáciu alebo iné sankcie pre účinné zabezpečenie uplatňovania uvedeného článku. V súvislosti so sexuálnym vykorisťovaním detí, článok 34 Dohovoru zaväzuje všetky signatárske štáty chrániť dieťa pred všetkými formami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania. Za týmto účelom sú zmluvné štáty povinné prijať predovšetkým nevyhnutné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné opatrenia, ktoré by zabránili zvädzaniu alebo donucovaniu detí k akejkoľvek nezákonnej sexuálnej činnosti, ktoré by ďalej zabránili vykorisťovaniu a zneužívaniu detí na prostitúciu alebo na iné nezákonné sexuálne praktiky, či vykorisťovaniu a zneužívaniu detí pre pornografiu a pornografické materiály. Článkom 36 pod názvom "Iné formy vykorisťovania" napokon Dohovor zabezpečuje ochranu pred všetkými ďalšími typmi vykorisťovania detí, ktoré sa v súčasnosti objavujú v minoritnom počte. Uvedeným článkom je zároveň zabezpečená ochrana detí aj v prípadoch výskytu takých foriem vykorisťovania, ktoré v súčasnosti nie sú známe. V zmysle predmetného článku Dohovoru totiž platí, že zmluvné štáty sú povinné chrániť dieťa pred všetkými ostatnými formami vykorisťovania, ktoré akýmkoľvek spôsobom škodia blahu dieťaťa.

Z dokumentu EÚ o právach priznávaných obetiam obchodovania vyplýva, že pri detských obetiach obchodovania je prvoradým hľadiskom je najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa posudzuje individuálne. Prevláda citlivý prístup zameraný na dieťa, pri ktorom sa prihliada na vek, vyspelosť, názory, potreby a obavy dieťaťa. Dieťa a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo iný právny zástupca sú informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa. Detské obete majú nárok na pomoc a podporu, pričom sa berú do úvahy osobitne okolnosti. Členské štáty musia prijať potrebné opatrenia s cieľom zabezpečiť trvale riešenie na základe individuálneho posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa. V prípade, že nositelia rodičovskej zodpovednosti nemôžu zaistiť najlepší záujem dieťaťa alebo dieťa zastupovať, bude detskej obeti ustanovený opatrovník alebo zástupca¹⁰.

Z informácií poskytnutých Informačným centrom na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality vyplýva, že v Slovenskej republike bolo od roku 2008 do roku 2014 zaradených do Programu podpory a ochrany obetí obchodovania 9 detí z toho 8 dievčat a 1

¹⁰ <http://www.minv.sk/?informacne-centrum-na-boj-proti-obchodovaniu-s-ludmi-a-prevenciu-kriminality>

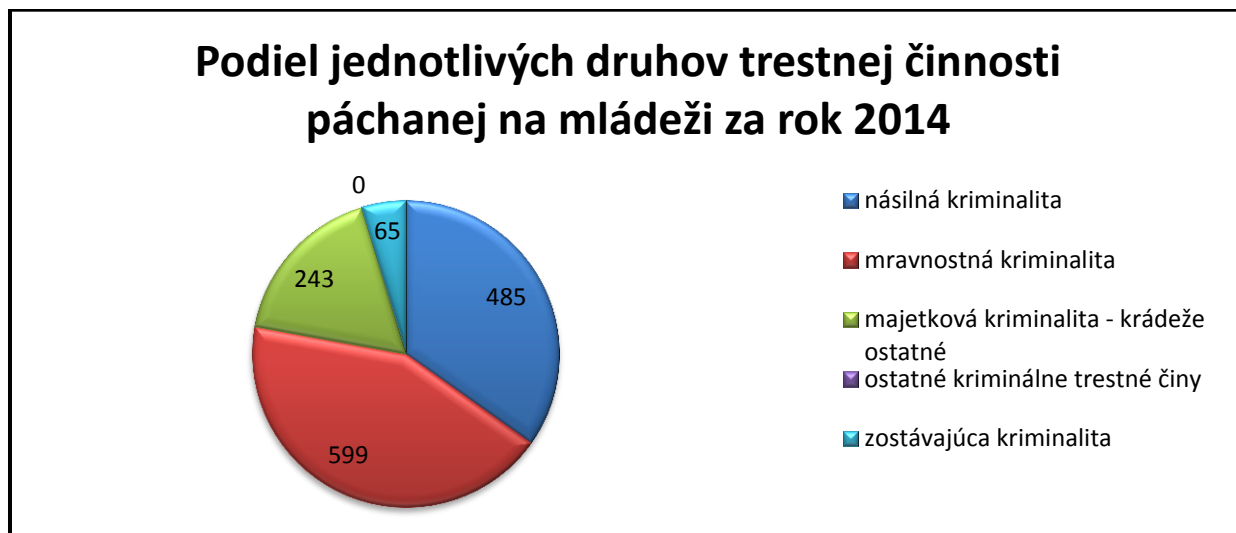
chlapec¹¹. Medzi obeť obchodovania s ľuďmi na Slovensku patria aj deti od 5 do 18 rokov. Podľa zistení neziskovej organizácie Človek v tísi Slovensko sú najzraniteľnejšou skupinou rómske deti z osád a rovnako aj deti, ktoré opúšťajú detské domovy¹².

Informácie a štatistiky poskytnuté Prezídiom Policajného zboru k trestnej činnosti páchanej mládežou a na mládeži v roku 2014 hovoria o tom, že mládež ako objekt, resp. obeť trestnej činnosti nachádzame najmä v násilnej, mravnostnej a majetkovej trestnej činnosti. Základným znakom násilia v rodinách bola túžba po moci a kontrole nad ostatnými členmi rodiny. Dosiahnutie moci a kontroly sa realizuje prostredníctvom fyzického, psychického a sexuálneho násilia. Základnými prejavmi sú donucovanie, hrozby, zastrasovanie, citové týranie, izolácia, využívanie mužských privilégií, ekonomické násilie, využívanie detí na dosiahnutie cieľa, bagatelizovanie a popieranie individuálnych potrieb a obviňovanie.

Z nižšie uvedeného grafu je preukázané, že v roku 2014 trestná činnosť páchaná na mládeži bola najviac v oblasti násilnej a mravnostnej kriminality, rovnako ako v roku 2013¹³.

Podiel jednotlivých druhov trestnej činnosti páchanej na mládeži za rok 2014 z pohľadu EŠSK je znázornený v grafe č. 15.

Graf č. 15

Násilná kriminalita¹⁴

Trestných činov **násilného charakteru** spáchaných na mládeži bolo v počte 485 prípadov, z toho bolo objasnených 373 prípadov, čo predstavuje 76,91% objasnenosti. Obeťami tejto kriminality boli vo výraznej miere mladiství vo veku od 14 - 18 rokov v 262 prípadoch. Maloletí vo veku od 6 do 14 rokov boli obeťami v 177 prípadoch. V 46 prípadoch sa stali obeťami deti do veku 6 rokov.

Najzávažnejším trestným činom násilného charakteru je trestný čin **vraždy**, pričom v roku 2014 boli zaznamenané 2 prípady, v ktorých boli obeťami jeden novorodenec, jedno dieťa vo veku od 14 - 18 rokov. Jedno dieťa vo veku od 14 - 18 rokov spáchalo samovraždu.

¹¹ <http://www.minv.sk/?informacne-centrum-na-boj-proti-obchodovaniu-s-ludmi-a-prevenciu-kriminality>

¹² <http://www.teraz.sk/slovensko/neziskove-organizacie-obchod-s-ludmi/102390-clanok.html>

¹³ <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv>

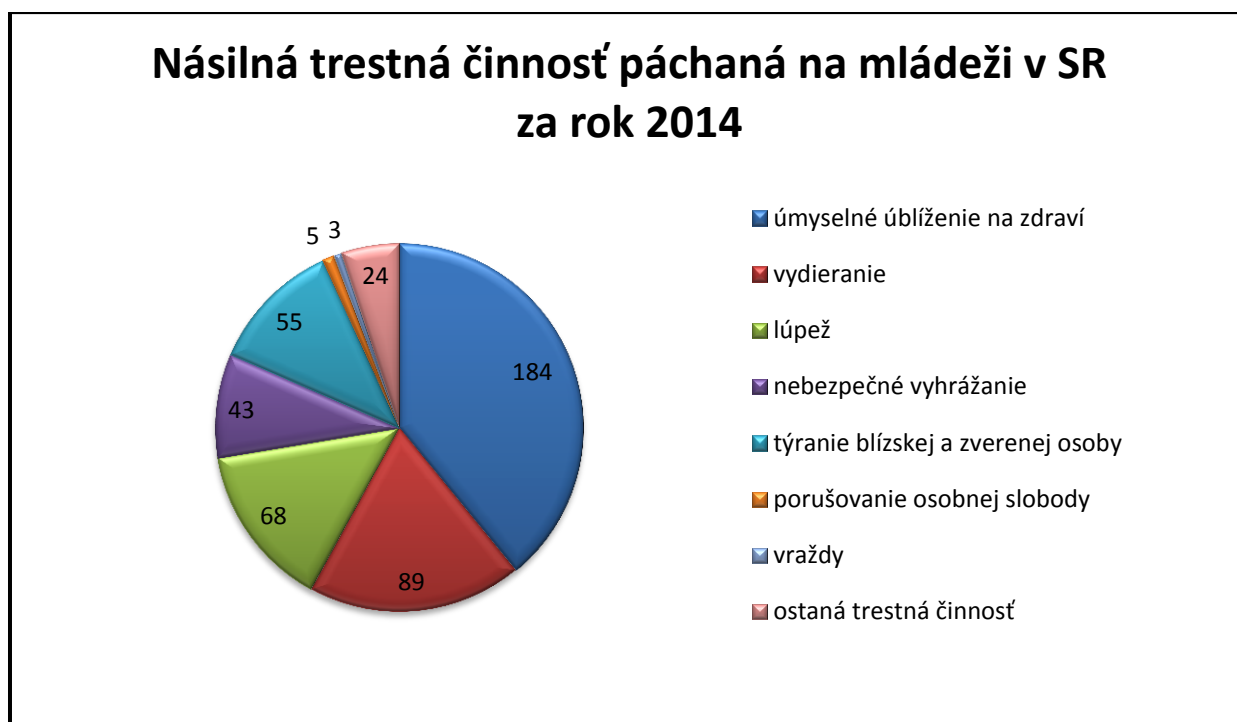
¹⁴ PPZ

Z násilnej trestnej činnosti bolo na mládeži spáchaných najviac trestných činov **úmyselného ublíženia na zdraví** v 184 prípadoch, z ktorých bolo 147 prípadov objasnených, čo predstavuje 79,89% objasnenosť. Obeťami tejto kriminality boli mladiství vo veku od 14 - 18 rokov v 30 prípadoch. Maloletí vo veku od 6 do 14 rokov boli obeťami v 34 prípadoch. V 9 prípadoch sa stali obeťami deti do veku 6 rokov.

Druhým najpočetnejším trestným činom páchaným na mládeži bolo **vydieranie** v počte 89 prípadov, z ktorých bolo 77 prípadov objasnených, čo predstavuje 86,52% objasnenosť. Maloletí vo veku od 6 do 14 rokov boli obeťami v 57 prípadoch. Mladiství vo veku od 14 - 18 rokov boli obeťami v 31 prípadoch. V 1 prípade sa stalo obeťou dieťa do veku 6 rokov.

Prehľad jednotlivých druhov trestných činov násilnej trestnej činnosti spáchaných na mládeži je znázornený v grafe č. 16.

Graf č. 16

K trestným činom úmyselného ublíženia na zdraví dochádzalo, najmä po predchádzajúcej hádke, v domácnostiach v rámci trestnej činnosti tzv. „domáceho násillia“. Na úseku trestných činov lúpeži bolo zistených najviac trestných činov spáchaných na uliciach, kde dochádzalo k páchatelom pripravovanému útoku na obeť a predmetom záujmu boli najčastejšie peniaze a cennosti. K útokom dochádzalo najčastejšie zbraňou ako je nôž po predchádzajúcej výzve daj peniaze, lebo ťa zabijem, alebo zbijem.

Deti ako obeť syndrómu CAN¹⁵ (syndróm týraného, zanedbávaného a sexuálne zneužívaného dieťaťa) Existuje množstvo definícií, no najvýstižnejšia sa zdá z nášho pohľadu definícia Dunovského, Dytrycha a Matejčka, podľa ktorej: "Týranie dieťaťa je akékoľvek nenáhodné, preventabilné, vedomé, aj nevedomé konanie rodičov, vychovávateľa alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné alebo odmietané a ktoré poškodzuje telesný, duševný a spoločenský stav a vývin dieťaťa, prípadne spôsobuje jeho

¹⁵ DUNOVSKÝ.Z. – DYTRICH.Z. - MATEJČEK.Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa*. Praha: Grada, 1995, s. 24

smrť. Pre celý komplex týrania dieťaťa, jeho prejavov, dôsledkov sa používa skratka CAN (Child Abuse and Neglect), čoho slovenský jazykový ekvivalent je syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa“.

Do syndrómu CAN zaradujeme:

- telesné týranie
- [sexuálne zneužívanie](#)
- psychické a emocionálne týranie
- zanedbávanie
- zvláštne formy CAN (rituálne zneužívanie, organizované zneužívanie, sekundárna [viktimizácia](#), sexuálny turizmus a pod.

V tejto súvislosti možno poukázať na závažné zistenia, ktoré odhalil vôbec prvý národný prieskum¹⁶ (po vyše desiatich rokoch v tejto oblasti. Z jeho predbežných výsledkov vyplýva, že je týrané každé piate dieťa. Konečný počet pritom môže byť ešte vyšší. Ide o alarmujúce čísla, pred ktorými už nikto podľa odborníkov nebude môcť zatvárať oči a zmenami bude musieť prejsť celá spoločnosť. Z doterajších zistení vyplýva, že skúsenosť so psychickým alebo s fyzickým násilím má až približne pätina detí na Slovensku. Toto číslo však môže byť ešte vyššie. „Sú to alarmujúco vysoké čísla. Ak by sa to potvrdilo, znamenalo by to, že na Slovensku trpí nejakou formou násillia približne 200-tisíc detí,“ informoval Ivan Leitman z občianskeho združenia Náruč, ktoré sa zaoberá pomocou týraným deťom. Prieskum, ktorý robil Inštitút pre výskum práce a rodiny, bol anonymný a uskutočnil sa medzi deťmi na 148 základných školách. Zúčastnilo sa na ňom 1 560 detí vo veku 14 až 16 rokov. Niektoré z nich v dotazníku písali aj o vlastných skúsenostiach s násilím, iné potvrdzovali, že vo svojom okolí poznajú deti, ktoré sa jeho obeťami stali. Podľa prvých výsledkov tohto prieskumu sú najrozšírenejšími formami násillia na deťoch psychické a fyzické týranie. Prieskum bol zameraný na výskyt násillia v rodinnom prostredí. Psychickému týraniu bolo vystavených takmer 23 percent detí, fyzickému 22,3 percenta. Sexuálne zneužívanie sa vyskytlo u 10,8 percenta detí a zanedbávanie zo strany rodičov u vyše 9,4 percenta. Tieto čísla uviedla v správe Kvetoslava Repková z Inštitútu pre výskum práce a rodiny, ktorá sa venuje násilliu na deťoch so zdravotným postihnutím. Repková zároveň upozornila, že deti so zdravotnými problémami priznali skúsenosti s rôznymi formami násillia dvojnásobne častejšie. Samotné deti podľa tejto správy uviedli, že vo svojom okolí poznajú najčastejšie zanedbávané dieťa (44 %) a psychicky týrané (33 %), menej často poznajú fyzické týrané (22 %) a sexuálne zneužívané (5 %). Milan Fico z Inštitútu pre výskum práce a rodiny uvádza

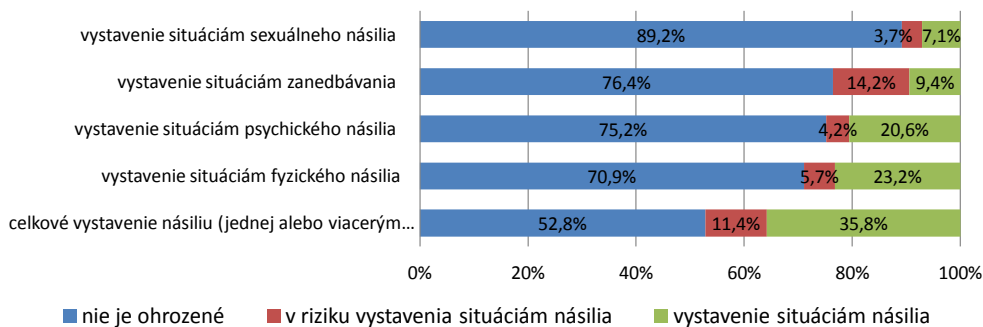
¹⁶ <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/295409-kazde-piate-dieta-je-tyrane-moze-ich-byt-viac/>

z najnovších prieskumov násilia páchanom na deťoch 3/5

Fico, M.

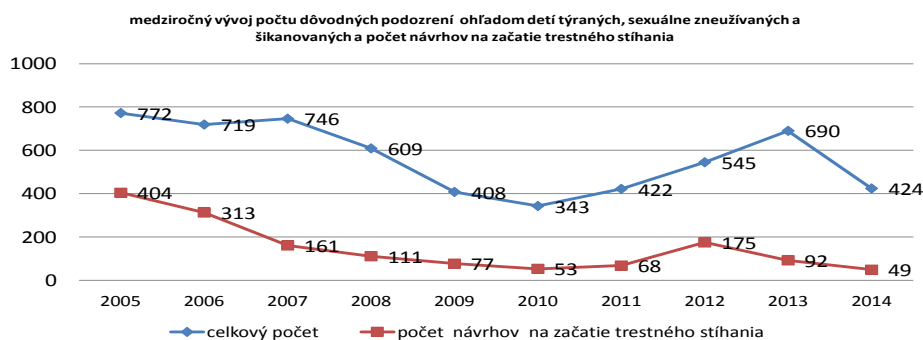
Prevalencia násilia páchanom na deťoch v Slovenskej Republike, IVPR (2014) vzorka 1560 detí 8. a 9. ročníkov

ODHADY NA POPULÁCIU DETÍ 8. a 9. ročníkov	zanedbávanie		psychické násilie		fyzické násilie		sexuálne zneužívanie		celkové vystavenie	
	R:	V:	R:	V:	R:	V:	R:	V:	R:	V:
95% interval - dolná hranica	12,4%	7,9%	3,2%	18,6%	4,5%	21,1%	2,7%	5,8%	9,8%	33,4%
95% interval - horná hranica	16,0%	10,9%	5,2%	22,6%	6,9%	25,3%	4,7%	8,4%	13,0%	38,2%

z najnovších prieskumov násilia páchanom na deťoch 6/6

Zdroj: štatistiky výkazov sociálnoprávnej ochrany

O tom, že podobný výskyt násilia zaznamenávajú aj v okolitých a iných európskych krajinách, informovala aj Mariana Kováčová z neziskovej organizácie Slniečko, ktorá sa zaoberá pomocou týraným deťom. Násilie sa podľa nej nevyskytuje len v rodinách, ktoré nemajú ani v okolí „dobrú povest“, vyskytuje sa aj v rodinách, ktoré majú dobré materiálne

zázemie a rodičia sú vysokoškolsky vzdelaní. „Aj preto treba o týchto problémoch hovoriť, je to problém celej spoločnosti,¹⁷“

V Metodike spracovanej Ústredím práce sociálnych vecí a rodiny sa uvádza, že obeť, tak ako aj páchatel', sa vyznačujú istými špecifickými prejavmi¹⁸.

OBETE – rizikové skupiny detí:

- Deti psychicky deprimované, zanedbávané, so zlou a nedostatočnou kontrolou, najmä z dysfunkčných alebo afunkčných rodín.
- Deti z funkčných rodín, kde rodičia nemajú dostatok času venovať sa im v dôsledku pracovného zaťaženia. Vytvára sa emočná rodinná nedostatočnosť, deti sa ľahko naviažu na známych alebo neznámych dospelých, ktorí im venujú pozornosť a čas.
- Deti, u ktorých jeden z rodičov je veľmi často v nočných službách, na služobných cestách a opakovane alebo dlhodobo hospitalizovaný v nemocnici.
- Deti mentálne retardované, kde sa páchatel' spolieha na nevedomosť a neschopnosť dieťaťa interpretovať skúsenosť a jeho nedôveryhodnosť. Rovnako imobilné deti sa napriek svojmu postihnutiu stávajú obeťami sexuálneho zneužívania.

Deti, ktoré nemajú potrebné znalosti a informácie o svojom tele, o sexuálnom správaní všeobecne a o tom, ako sa majú správať v prípade sexuálneho obťažovania a útoku.

- Deti zverené do starostlivosti cudzích ľudí bez referencií o týchto ľuďoch. • Najčastejšie sú sexuálne zneužívané deti do 8. roku života.

PÁCHATEĽMI sú zvyčajne :

- vlastní rodičia, nevlastný otec, rodinný priateľ, ostatní príbuzní, zriedkavejšie matka; až 50% sexuálnych agresorov svoju obeť pozná;
- častejšie muži; • vo väčšine prípadov sú to nenápadní, slušní ľudia s rôznym stupňom vzdelania, rôzneho vyznania a spoločenského postavenia;
- pedofilné typy, často aktívne pracujúci s deťmi ako vychovávatelia, vedúci záujmových krúžkov, táborov;
- často osoby v detstve sami zneužívané;
- osoby motivované neovládateľnou mocou, závislosťou na svojom konaní;
- osoby, čo svojou autoritou ľahko donúti dieťa k mlčaniu a súčasne ich bezúhonnosť a slušné vystupovanie spôsobujú nedôveru k výpovedi detí. Páchatel'ov sexuálneho zneužívania môžeme tiež rozdeliť na pedofilne a nepedofilne zamerané osoby.

V závere tohto príspevku je treba poukázať na nevyhnutnosť spolupráce koordinovaným a systematickým spôsobom postupovať pri odhaľovaní trestnej činnosti páchanej na deťoch a poskytnutie pomoci detským obetiam primeranou formou. O tom, že Slovenská republika venuje mimoriadnu pozornosť problematike násilia páchanom na deťoch je preukázané aj vytvorením Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch¹⁹ /, ktoré plní v spolupráci a koordinácii s určenými zástupcami rezortov zodpovedných za politiky na ochranu života a zdravia detí úlohy národného koordinačného rámca pre riešenie násilia páchaného na deťoch a zabezpečuje úlohy koordinátora pre vykonávanie Dohovoru o právach dieťaťa.

¹⁷ <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/295409-kazde-piate-diet-a-je-tyrane-moze-ich-byt-viac/>)

¹⁸ http://www.upsvar.sk/buxus/docs/SSVaR/SPODaSK/Prirucka_CAN_NP_DEI.pdf

¹⁹ <http://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/NKSpreRPNnD>

Za významný krok v ochrane detí pred násilím je možno považovať prijatie zákona o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov²⁰.

Použitá literatúra a bibliografické odkazy

ČEČOT, V. a kol. Obchodovanie s ľuďmi alebo Otroctvo 21. storočia. Sládkovičovo: Vysoká škola v Sládkovičove, 2013, 349 s. ISBN: 978-80-89267-90-3.

ČEČOT.V.-MADLIAK.J.-TKÁČ.V. a kol.: *Obchodovanie s deťmi a nelegálne adopcie.*, Inštitút kriminologických štúdií, Banská Bystrica 2015, s.110, ISBN 978-80-557-0875-1 s.256

ČEČOT, V., MADLIAK, J., TKÁČ, V. a kol. Ochrana a pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi. Banská Bystrica, 2014, 190 s. ISBN: 978-80-557-0686-3.

ČLOVĚK V TÍSNI O. P. S. – SLOVENSKO: *Asistencia a reintegrácia detských obetí obchodovania s ľuďmi na Slovensku a vo vybraných krajinách Európskej únie.* Člověk v tísní, o. p. s., Slovensko. ISBN: 978-80-971343-1-0. s. 25.

DUNOVSKÝ.Z. – DYTRICH.Z. - MATEJČEK.Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa.* Praha: [Grada](#), 1995, s. 248, ISBN 8071691925

EURÓPSKA KOMISIA: Práva EÚ priznávané obetiam obchodovania s ľuďmi. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2013. ISBN: 978-92-79-28457-1, s. 11.

MADLIAK.J.,: *Prevenčia a prognózovanie kriminality*, 1.vyd. Košice 2010, s. 7-8, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, s.174, ISBN 978-80-7097-813-9

Nariadenie ministra vnútra Slovenskej republiky č. 47/2008 o zabezpečení programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi v znení neskorších predpisov.
<http://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/NKSpreRPNnD/>

Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2015–2018, <http://www.minv.sk/?informacne-centrum-na-boj-proti-obchodovaniu-s-ludmi-a-prevenciu-kriminality> (26.09.2014).

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 34/2005 Z. z. – Protokol o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi, dopĺňujúci

Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o náhradách obetiam trestnej činnosti.

Všeobecná deklarácia ľudských práv (Charta ľudských práv), prijatá na zasadnutí III. Valného zhromaždenia OSN) dňa 10. decembra 1948.

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁰ <http://www.najpravo.sk/zakony/vypis-zakonov/176-2015-z-z-zakon-o-komisarovi-pre-deti-a-komisarovi-pre-osoby-so-zdravotnym-postihnutim-a-o-zmene-a-doplneni-niektorych-zakonov.html>

Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov,

Zákon o sociálno-právnej ochrane a sociálnej kuratele č.305/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej v znení neskorších predpisov.

JUDr. Dominika Danková
Právnická fakulta UMB
Externá doktorandka

EURÓPSKY OCHRANNÝ PRÍKAZ V NAVRHOVANEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

EUROPEAN PROTECTION ORDER IN THE PROPOSED LEGISLATION OF THE SLOVAK
REPUBLIC

Libor Klimek

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá aktuálnym vývojom navrhovanej právnej úpravy európskeho ochranného príkazu v Slovenskej republike. Je rozdelený do troch sekcií. Prvá sekcia prezentuje základné východiska Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach. Druhá sekcia sa zameriava na jeho predmet úpravy a vymedzenie relevantných pojmov. Kým tretia sekcia analyzuje vydanie európskeho ochranného príkazu do iného členského štátu Európskej únie, posledná štvrtá sekcia analyzuje jeho vykonanie v Slovenskej republike.

Kľúčové slová: ochranný príkaz, európsky ochranný príkaz, Smernica 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze, Návrh zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach, vydanie a vykonávanie európskeho ochranného príkazu.

Abstract:

The contribution deals with the contemporary development of the proposed legislation of the European protection order in the Slovak Republic. It is divided into three sections. The first section presents the fundamental issues of the Proposal of the Act on the European Protection Order in Criminal Matters. The second section focuses on its subject matter and defines relevant terms. While the third section analyses issuing the European protection order in the other Member State of the European Union, the last fourth section analyses its enforcement in the Slovak Republic.

Kew words: protection order, European protection order, Directive 2011/99/EU on the European protection order, Proposal of the Act on the European Protection Order in Criminal Matters, issuing and execution the European protection order.

Úvod

Európsky ochranný príkaz je novým nástrojom trestného práva v oblasti vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach v Európskej únii (ďalej len „EÚ“). Na

úrovni EÚ bol predstavený **Smernicou 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze**¹, ktorá predstavuje „polisabonský“ vývoj legislatívnych opatrení EÚ v oblasti ochrany obetí², ako aj v oblasti vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach. Za účelom jeho zavedenia do právneho poriadku Slovenskej republiky (ďalej len „SR“), ako aj implementácie uvedenej Smernice, boli predstavené legislatívne kroky, a to v podobe **Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach**.

Autor príspevku nadväzuje na svoju vedeckú a publikačnú činnosť k téme európskeho ochranného príkazu³. Príspevok sa zaoberá aktuálnym vývojom navrhovanej právnej úpravy európskeho ochranného príkazu v SR. Je rozdelený do troch sekcií. Prvá sekcia prezentuje základné východiska Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach. Druhá sekcia sa zameriava na jeho predmet úpravy a vymedzenie základných pojmov. Kým tretia sekcia analyzuje vydanie európskeho ochranného príkazu do iného členského štátu EÚ, posledná štvrtá sekcia analyzuje jeho vykonanie v SR.⁴

Autor príspevku zdôrazňuje, že sa zameriava len na zúžený okruh otázok predmetnej problematiky, a to vzhľadom na vopred obmedzený časový rozsah príspevku. Navyše, autor opomína porovnanie ustanovení Smernice 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze s Návrhom zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach, nakoľko komparácia tohto druhu bude účelná až po prijatí konečného znenia zákona.

¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze. Úradný vestník Európskej únie, L 338/2, 21. december 2011. Od ‘európskeho ochranného príkazu v trestných veciach’ je potrebné odlišovať ‘európsky ochranný príkaz v civilných veciach’, ktorého právnym základom je Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach. Úradný vestník Európskej únie, L 181/4, 29. jún 2013. Možno uviesť, že európsky ochranný príkaz v občianskych veciach je taktiež novým nástrojom z dielne EÚ. Avšak, nakoľko jeho právnym základom je nariadenie, ktoré disponuje priamym účinkom v členských štátoch EÚ, nie je potrebná jeho implementácia. Uvedené Nariadenie je záväzné v celom rozsahu a priamo uplatniteľné v členských štátoch EÚ od 11. januára 2015.

² MITSILEGAS, V.: *The Place of the Victim in Europe's Area of Criminal Justice*. In: IPPOLITO, F. et SÁNCHEZ, S. I. (eds.): *Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework*. Oxford – Portland – Oregon, Hart Publishing, 2015, ISBN 978-84946-685-1, s. 317.

³ KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz: vývoj trestného práva v oblasti ochrany obetí trestných činov*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 63 (2011), č. 10, s. 1312-1319; KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz: nový trestnoprocesný nástroj Európskej únie a úvahy k právnemu poriadku Slovenskej republiky*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 66 (2014), č. 4, s. 548-569 (I. časť) & č. 5, s. 711-720 (II. časť); KLIMEK, L.: *Rok 2020: európsky ochranný príkaz, európsky vyšetrovací príkaz*. In: KISELYOVÁ, Z. et al. (eds.): *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2013 – 2. časť*. Zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 23. marca 2013 v Častej-Papierničke. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, ISBN 978-80-7160-368-9, s. 876-881; KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz: úvahy k právnemu poriadku Slovenskej republiky*. In: KOŠECKÁ, D. (ed.): *Obete kriminality*. Zborník z vedeckej konferencie konanej v dňoch 27. a 28. novembra 2013 v Bratislave na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy. Bratislava : Iris, ISBN 978-80-8153015-9, 2014, pp. 128-139.

⁴ Príspevok je obmedzený na predmetnú polemiku. Pokiaľ ide o obeť v širšom kontexte, poznatky k výskumu obetí kriminality v podmienkach SR bližšie pozri: HOLOMEK, J. – KOŠECKÁ, D. – RITOMSKÝ, A. et ŠTEFUNKOVÁ, M.: *Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-014-0, 208 strán.

1. Návrh zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach

Členské štáty EÚ – vrátane SR – sú povinné uviesť do účinnosti zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu so Smernicou 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze do 11. januára 2015. Za týmto účelom Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky predstavilo **Návrh zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov** (ďalej len „Návrh zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach“, alebo „Návrh zákona“). Avšak, už v dnešných dňoch je zrejmé, že SR túto povinnosť zatiaľ nesplnila.

Návrhom zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach sa vykonáva transpozícia dvoch sekundárnych aktov EÚ do právneho poriadku SR, a to Smernice 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze a Smernice 2013/40/EÚ o útokoch na informačné systémy⁵.

Hlavným cieľom navrhovanej právnej úpravy je transpozícia Smernice 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze do právneho poriadku SR. Transpozícia sa vykonáva osobitným zákonom, ktorým by mal byť do právneho poriadku SR zavedený európsky ochranný príkaz. Malo by ísť o špeciálnu právnu úpravu k všeobecnej právnej úprave, ktorá predpokladá subsidiárne použitie Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.⁶ Podobná situácia je aj pri iných nástrojoch vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach v EÚ⁷ (napr. zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze⁸, zákon č. 183/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí o peňažnej sankcii v Európskej únii⁹, zákon č. 650/2005 Z. z. o vykonaní príkazu na zaistenie majetku alebo dôkazov v Európskej únii¹⁰), čo potvrdil aj Najvyšší súd Slovenskej republiky¹¹.

⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ z 12. augusta 2013 o útokoch na informačné systémy, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2005/222/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 218/8, 14. 8. 2013.

⁶ Dôvodová správa k Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

⁷ Čl. 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. marec 2010.

⁸ Týmto zákonom boli implementované do právneho poriadku ustanovenia Rámcového rozhodnutia Rady 2002/584/SVV z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskych spoločenských, L 190/1, 18. 7. 2002. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 535 et seq.; KLIMEK, L.: *European Arrest Warrant*. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London : Springer, 2015, ISBN 978-3-319-07337-8, 375 strán.

⁹ Týmto zákonom boli implementované do právneho poriadku ustanovenia Rámcového rozhodnutia Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009. Úradný vestník Európskej únie, L 76/16, 22. 3. 2005. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 599 et seq.; KLIMEK, L. et KLIMEK, R.: *Vzájomné uznávanie peňažných sankcií v EÚ: súčasť mechanizmu vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach*. In: *Trestní právo*, ISSN 1211-2860, roč. 16 (2012), č. 11, s. 28-38.

¹⁰ Týmto zákonom boli implementované do právneho poriadku ustanovenia Rámcového rozhodnutia Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach. Úradný vestník Európskej únie, L 350/72, 30. 12. 2008. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-

2. Predmet úpravy Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach a vymedzenie relevantných pojmov

Zákon o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach by mal upravovať postup orgánov SR pri:¹²

- vydávaní európskeho ochranného príkazu na jeho uznanie v inom členskom štáte EÚ, a
- uznávaní európskeho ochranného príkazu vydaného súdom alebo iným príslušným orgánom členského štátu v trestnom konaní a prijatí následného opatrenia na území SR.

Avšak, aplikácia zákona by nebola absolútna. Použil by sa len vo vzťahu k tomu členskému štátu EÚ, ktorý prevzal do svojho právneho poriadku Smernicu 2011/99/EÚ o európskom ochrannom príkaze. Ide o veľmi obdobnú situáciu ako pri iných nástrojoch vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v trestných veciach, ktoré boli zavedené do právneho poriadku SR.

Do existujúcej vnútroštátnej úpravy trestného procesu sa zavádza pojem **ochranný príkaz**. Na účely Návrhu zákona sa ním rozumie rozhodnutie vydané v trestnom konaní súdom alebo v prípravnom konaní prokurátorom alebo príslušným justičným orgánom členského štátu, ktorým sa na účely zabezpečenia ochrany fyzickej osoby pred protiprávnym konaním, ktoré môže ohroziť jej život, telesnú alebo duševnú integritu, dôstojnosť, osobnú slobodu alebo sexuálnu integritu ukladá obvinenému alebo odsúdenému jeden alebo viacero z nasledovných zákazov alebo obmedzení:¹³

- zákaz vstupovať do určitých miest alebo do určených oblastí, kde má chránená osoba pobyť, alebo ktoré navštevuje,
- zákaz alebo úpravu kontaktu s chránenou osobou v akejkoľvek forme, vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami, alebo
- zákaz alebo úprava približovania sa k chránenej osobe bližšie ako na určenú vzdialenosť.

Ide o taxatívny výpočet obmedzujúcich opatrení, ktoré môžu byť predmetom európskeho ochranného príkazu. V podmienkach SR do úvahy prichádzajú všetky rozhodnutia, u ktorých je možné na základe Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.¹⁴ alebo Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z.¹⁵ súčasne uložiť vyššie uvedené obmedzujúce opatrenia, a to konkrétne rozhodnutia, ktorými bolo rozhodnuté o:

80-8155-017-1, s. 581 et seq.; KLIMEK, L.: *Free Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU*. In: *The Lawyer Quarterly*, ISSN 1805-840X, Vol. 2 (2012), No. 4, pp. 250-290.

¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. januára 2008, sp. zn. 2 Tost 2/2008.

¹² § 1 ods. 1 písm. a) a b) Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

¹³ § 2 písm. a) Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach; vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov EÚ nachádzame rôzne interpretácie pojmu ochranný príkaz, napr. 'protection order', 'protective order', 'restraining order', 'stay-away order', alebo 'no-contact order' bližšie pozri: Van der AA, S.: *Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here?* In: *European Journal on Criminal Policy and Research*, ISSN 0928-1371, Vol. 18 (2012), No. 2, pp. 183-204.

¹⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹⁵ Zákon č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

- podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody,
- podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom,
- treste povinnej práce,
- treste zákazu účasti na verejných podujatiach,
- podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody,
- podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti,
- podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu účasti na verejných podujatiach,
- ochrannom dohľade,
- podmiennečnom upustení od potrestania,
- nahradení väzby, a
- podmiennečnom zastavení trestného stíhania.¹⁶

Do existujúcej vnútroštátnej úpravy trestného procesu sa zavádza taktiež pojem **európsky ochranný príkaz**. Na účely navrhovaného zákona sa ním rozumie rozhodnutie vydané v trestnom konaní na základe ochranného príkazu súdom alebo v prípravnom konaní prokurátorom alebo príslušným justičným orgánom členského štátu za účelom zabezpečenia ochrany fyzickej osoby na území iného členského štátu.¹⁷

3. Vydanie európskeho ochranného príkazu do iného členského štátu Európskej únie

V Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach je presne vymedzené, za akých okolností **európsky ochranný príkaz možno v SR vydať**, a to:¹⁸

- ak bol v trestnom konaní prijatý ochranný príkaz, ktorým sa na účely zabezpečenia ochrany chránenej osoby ukladá jedno alebo viacero obmedzujúcich opatrení,
- ak sa chránená osoba zdržiava alebo má obvyklý pobyt na území iného členského štátu EÚ, plánuje sa zdržiavať alebo mať obvyklý pobyt na území iného členského štátu EÚ, alebo
- na žiadosť chránenej osoby.

Na vydanie európskeho ochranného príkazu je príslušný súd alebo prokurátor, ktorý vydal ochranný príkaz. Pri rozhodovaní o jeho vydaní sa zohľadní najmä miera ohrozenia chránenej osoby a doba, počas ktorej sa chránená osoba zamýšľa mať obvyklý pobyt alebo zdržiavať sa v inom členskom štáte EÚ.¹⁹

¹⁶ K uvedeným opatreniam bližšie pozri: IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné : Všeobecná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010, ISBN 978-80-8078-308-2; IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010, ISBN 978-80-8078-309-9; BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon : Všeobecná časť : Komentár* – I. diel. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-324-0; ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon : Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-020-1; ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok : Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2014, ISBN 978-80-8155-021-8.

¹⁷ § 2 písm. b) Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

¹⁸ § 3 ods. 1 písm. a), b) a c) Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

¹⁹ § 5 ods. 1 a 2 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

Európsky ochranný príkaz sa vyhotovuje na formulári, ktorého vzor sa uvádza v prílohe č. 1 Návrhu zákona.

Pokiaľ ide o zaslanie európskeho ochranného príkazu do iného členského štátu EÚ, na účely jeho uznania a prijatia následného opatrenia²⁰ v inom členskom štáte, súd alebo prokurátor, ktorý vydal európsky ochranný príkaz, ho zašle príslušnému orgánu vykonávajúcemu štátu, v ktorom sa chránená osoba zdržuje alebo má obvyklý pobyt alebo zamýšľa sa zdržiavať alebo mať obvyklý pobyt. Rovnopis európskeho ochranného príkazu sa súčasne zasiela Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky.²¹ Na zistenie príslušného orgánu vykonávacieho štátu možno požiadať o súčinnosť aj národného člena SR v Eurojuste²² alebo kontaktné body Európskej justičnej siete^{23, 24}.

Európsky ochranný príkaz sa zasiela vykonávajúcemu justičnému orgánu v úradnom jazyku vykonávajúcemu štátu alebo v jednom z úradných jazykov tohto štátu. Ak vykonávajúcí štát svojím vyhlásením umožnil prijatie európskeho ochranného príkazu aj v inom jazyku, možno vyhotoviť preklad aj do iného jazyka.²⁵

Uznanie európskeho ochranného príkazu justičným orgánom vykonávajúcemu štátu a prijatie následného opatrenia vo vykonávajúcom štáte nebráni výkonu ochranného príkazu, na základe ktorého bol európsky ochranný príkaz vydaný. Ak justičný orgán vykonávajúcemu štátu vyrozumie súd alebo prokurátora o porušení následného opatrenia ohrozujúcou osobou na území vykonávajúcemu štátu, postupuje sa obdobne ako v prípade, keby ohrozujúca osoba porušila podmienky uložené ochranným príkazom na území SR.²⁶

Ak po vydaní európskeho ochranného príkazu dôjde k zmene ochranného príkazu, príslušný súd alebo prokurátor európsky ochranný príkaz odpovedajúcim spôsobom zmení; zmenený európsky ochranný príkaz zašle justičnému orgánu vykonávajúcemu štátu a o tejto zmene vyrozumie chránenú osobu. Ak po vydaní európskeho ochranného príkazu dôjde k zrušeniu ochranného príkazu, príslušný súd alebo prokurátor európsky ochranný príkaz odvolá, o čom vyrozumie justičný orgán vykonávacieho štátu a chránenú osobu. Ak po zaslaní európskeho ochranného príkazu do iného členského štátu dôjde k odovzdaniu výkonu rozhodnutia, na základe ktorého bol vydaný európsky ochranný príkaz, do iného členského štátu, súd alebo prokurátor po uznaní a nariadení výkonu takého rozhodnutia v inom

²⁰ Následným opatrením sa rozumie obmedzujúce opatrenie uložené súdom alebo príslušným justičným orgánom členského štátu EÚ na základe uznaného európskeho ochranného príkazu, ktoré má povahu obmedzujúceho opatrenia uvedeného v európskom ochrannom príkaze.

²¹ § 6 ods. 1 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach v trestných veciach.

²² Rozhodnutie Rady 2002/187/SVV z 28. februára 2002, ktorým sa zriaďuje Eurojust s cieľom posilniť boj proti závažným trestným činom v znení Rozhodnutia 2009/426/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 63/1, 6. marec 2002. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 725 et seq.

²³ Rozhodnutie Rady 2008/976/SVV zo 16. decembra 2008 o Európskej justičnej sieti. Úradný vestník Európskej únie, L 348/130, 24. december 2008. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 749 et seq.

²⁴ § 21 ods. 2 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

²⁵ § 19 ods. 1 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

²⁶ § 7 ods. 1 a 2 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

členskom štáte európsky ochranný príkaz zruší, o čom vyrozumie chránenú osobu a príslušný orgán vykonávajúceho štátu.²⁷

Ak ohľadom ochranného príkazu prichádza do úvahy voči danému členskému štátu odovzdanie jeho výkonu v zmysle zákon č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii²⁸ alebo v zmysle zákona č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii²⁹, postupuje sa prednostne v zmysle týchto právnych predpisov.

Súd alebo prokurátor, ktorý vydal európsky ochranný príkaz, bezodkladne vyrozumie justičný orgán vykonávajúceho štátu o akomkoľvek rozhodnutí, opatrení alebo skutočnostiach, v dôsledku ktorých nemožno pokračovať vo výkone následného opatrenia prijatého na základe uznaného európskeho ochranného príkazu vo vykonávajúcom štáte. Ak požiada chránená osoba súd alebo prokurátora o vydanie európskeho ochranného príkazu a ochranný príkaz, na základe ktorého má byť vydaný, bol vydaný v inom členskom štáte, súd alebo prokurátor žiadosť postúpi bez meškania príslušnému justičnému orgánu iného členského štátu.³⁰

4. Vykonanie európskeho ochranného príkazu v Slovenskej republike

V Návrhu zákona o európskom ochrannom v trestných veciach príkaze je presne vymedzené, za akých okolností **európsky ochranný príkaz možno v SR vykonať**, a to:³¹

- ak bol v trestnom konaní vedenom v inom členskom štáte EÚ prijatý ochranný príkaz, ktorým sa na účely zabezpečenia ochrany fyzickej osoby ukladá jeden alebo viacero obmedzujúcich opatrení,
- ak chránená osoba sa zdržiava alebo má obvyklý pobyt alebo sa plánuje zdržiavať alebo mať obvyklý pobyt na území SR.

²⁷ § 8 ods. 1, 2 a 3 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

²⁸ Týmto zákonom boli implementované do právneho poriadku ustanovenia Rámcového rozhodnutia Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami v znení Rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 337/102, 16. december 2008. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 620 et seq.

²⁹ Týmto zákonom boli implementované do právneho poriadku ustanovenia Rámcového rozhodnutia Rady 2009/829/SVV z 23. októbra 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie. Úradný vestník Európskej únie, L 294/20, 11. november 2009. Bližšie pozri: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 630 et seq.; KLIMEK, L.: *Európsky príkaz na dohľad v predsúdnom konaní*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 5, s. 716-726; KLIMEK, L.: *Konanie o európskom príkaze na dohľad v predsúdnom konaní na úrovni Európskej únie*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne otázky prípravného konania trestného*. Zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 3. apríla 2014 v Bratislave na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy. Praha : Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-030-7, s. 342-352.

³⁰ § 10 ods. 1 a 2 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

³¹ § 3 ods. 2 písm. a) a b) Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

Pokiaľ ide o príslušnosť, **na konanie o uznaní európskeho ochranného príkazu je príslušný okresný súd, v ktorého obvode sa zdržuje alebo má obvyklý pobyt chránená osoba.** Ak chránená osoba sa na území SR nezdržuje alebo nemá obvyklý pobyt na jej území, príslušný je okresný súd, v ktorého obvode sa chránená osoba plánuje zdržiavať alebo mať obvyklý pobyt. Ak je daná príslušnosť niekoľkých súdov, konanie vykonáva ten okresný súd, ktorému bol doručený európsky ochranný príkaz alebo ktorému bola vec postúpená nepríslušným súdom. K zmene rozhodných skutočností pre určenie príslušnosti sa po začiatku konania neprihliada.³²

V prípade, ak európsky ochranný príkaz je doručený justičným orgánom štátu pôvodu súdu, ktorý nie je príslušný na jeho uznanie, súd postúpi vec bezodkladne súdu príslušnému, o čom informuje justičný orgán štátu pôvodu. Ak nie je založená právomoc slovenských súdov na uznanie európskeho ochranného príkazu, súd vráti európsky ochranný príkaz justičnému orgánu štátu pôvodu bez vybavenia.³³

Ak súd nepovažuje európsky ochranný príkaz za dostatočný podklad pre rozhodnutie o jeho uznaní alebo pre prijatie následného opatrenia, alebo ak nie je preložený do slovenského jazyka, požiada justičný orgán štátu pôvodu o zaslanie dodatočných informácií alebo prekladu v určenej lehote. Ak justičný orgán štátu pôvodu nezašle dodatočné informácie alebo preklad v určenej lehote, bez toho aby uviedol podstatné dôvody, pre ktoré tak neurobil, súd konanie ukončí a o jeho ukončení vyrozumie justičný orgán štátu pôvodu. Na tieto následky musí byť justičný orgán štátu pôvodu vopred upozornený.³⁴

O uznaní európskeho ochranného príkazu rozhodne súd po písomnom vyjadrení prokurátora uznesením na neverejnom zasadnutí. **Rozhodnutie o uznaní súd doručí prokurátorovi a chránenej osobe.** Ak súd európsky ochranný príkaz uzná, rozhodnutie doručí aj ohrozujúcej osobe. O uznaní európskeho ochranného príkazu a o prijatom následnom opatrení súd bez meškania vyrozumie justičný orgán štátu pôvodu. V prípade neuznania ho vyrozumie aj o dôvodoch takéhoto postupu.³⁵

Protí rozhodnutiu o uznaní európskeho ochranného príkazu je prípustná sťažnosť. Avšak, nemožno ňou napadnúť dôvody, pre ktoré bol európsky ochranný príkaz alebo ochranný príkaz v ňom uvedený, vydaný v inom členskom štáte EÚ.

Súd európsky ochranný príkaz uzná (ak nie je dôvod na odmietnutie uznania; dôvody na jeho uznanie v tomto príspevku neprezentujeme). Vo svojom rozhodnutí súčasne uloží ohrozujúcej osobe následné opatrenie vo forme obmedzujúceho opatrenia, ktoré svojou povahou najviac zodpovedá obmedzujúcemu opatreniu uvedenému v európskom ochrannom príkaze. Súčasťou takého rozhodnutia je aj poučenie o následkoch porušenia následného opatrenia.³⁶ Plnenie a kontrolu následného opatrenia vykonáva súdom určený probačný a mediačný úradník.

Ak dôjde k zmene ochranného príkazu v štáte pôvodu, súd bezodkladne po doručení zmeneného európskeho ochranného príkazu rozhodne či následné opatrenie uložené na

³² § 11 ods. 1 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

³³ § 11 ods. 2 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

³⁴ § 12 ods. 1 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

³⁵ § 12 ods. 2 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

³⁶ § 14 ods. 1 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

základe uznaného európskeho ochranného príkazu takto zmení alebo či ho ponechá v pôvodnej podobe. Súd ponechá následné opatrenie v pôvodnej podobe, ak zmenený ochranný príkaz ukladá iné obmedzujúce opatrenie, alebo ak súd nepovažuje zmenený európsky ochranný príkaz za dostatočný podklad pre svoje rozhodnutie alebo ak neboli justičným orgánom štátu pôvodu poskytnuté dodatočné informácie v určenej lehote na základe žiadosti súdu. Rozhodnutie súdu sa doručí prokurátorovi, chránenej osobe a ohrozujúcej osobe. Proti takému rozhodnutiu je prípustná sťažnosť, ktorá má odkladný účinok. Avšak, sťažnosťou nemožno napadnúť dôvody, pre ktoré bol európsky ochranný príkaz alebo ochranný príkaz v ňom uvedený, vydaný v inom členskom štáte. O zmene následného opatrenia uloženého na základe európskeho ochranného príkazu alebo o jeho ponechaní v pôvodnej podobe súd vyrozumie justičný orgán štátu pôvodu vrátane dôvodov pre ktoré nemohlo dôjsť k jeho zmene. Pokiaľ súd ponechá následné opatrenie uložené na základe uznaného európskeho ochranného príkazu v pôvodnej podobe, požiada súčasne justičný orgán štátu pôvodu o informáciu, či ma v jeho výkone pokračovať alebo či ho má zrušiť.³⁷

Môže dôjsť taktiež k zrušeniu následného opatrenia. Súd bez zbytočného odkladu rozhodne o jeho zrušení ak, napríklad:³⁸

- chránená osoba sa preukázateľne prestala zdržiavať na území SR alebo už nemá na jej území obvyklý pobyt,
- justičný orgán štátu pôvodu vyrozumie súd, že netrvá na ďalšom výkone následného opatrenia na území SR,
- justičný orgán štátu pôvodu vyrozumie súd o zrušení európskeho ochranného príkazu,
- nastane iná skutočnosť, v dôsledku ktorej nemožno vo výkone následného opatrenia uloženého na základe uznaného európskeho ochranného príkazu pokračovať.

O zrušení následného opatrenia a o dôvodoch takého postupu súd bez zbytočného odkladu vyrozumie justičný orgán štátu pôvodu a chránenú osobu.

Záver

Vážene dámy, ďakujem za pozornosť. Vážení páni, Vám ďakujem taktiež.

Použité pramene

Odborná literatúra

- IPPOLITO, F. et SÁNCHEZ, S. I. (eds.): *Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework*. Oxford – Portland – Oregon, Hart Publishing, 2015, ISBN 978-84946-685-1
- IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, 888 strán

³⁷ § 15 ods. 1, 2 a 3 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

³⁸ § 16 ods. 1 Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach.

- KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz: nový trestnoprocesný nástroj Európskej únie a úvahy k právnemu poriadku Slovenskej republiky*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 66 (2014), č. 4, s. 548-569 (I. časť) & č. 5, s. 711-720 (II. časť)
- KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz: úvahy k právnemu poriadku Slovenskej republiky*. In: KOŠECKÁ, D. (ed.): *Obete kriminality*. Zborník z vedeckej konferencie konanej v dňoch 27. a 28. novembra 2013 v Bratislave na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy. Bratislava : Iris, ISBN 978-80-8153015-9, 2014, pp. 128-139
- KLIMEK, L.: *Európsky ochranný príkaz: vývoj trestného práva v oblasti ochrany obetí trestných činov*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 63 (2011), č. 10, s. 1312-1319
- KLIMEK, L.: *Rok 2020: európsky ochranný príkaz, európsky vyšetrovací príkaz*. In: KISELYOVÁ, Z. et al. (eds.): *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2013 – 2. časť*. Zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 23. marca 2013 v Častej-Papierničke. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, ISBN 978-80-7160-368-9, s. 876-881
- Van der AA, S.: *Protection Orders in the European Member States: Where Do We Stand and Where Do We Go from Here?* In: *European Journal on Criminal Policy and Research*, ISSN 0928-1371, Vol. 18 (2012), No. 2, pp. 183-204

Právne predpisy

- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 606/2013 z 12. júna 2013 o vzájomnom uznávaní ochranných opatrení v občianskych veciach. Úradný vestník Európskej únie, L 181/4, 29. jún 2013
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/99/EÚ z 13. decembra 2011 o európskom ochrannom príkaze. Úradný vestník Európskej únie, L 338/2, 21. december 2011
- Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. marec 2010

Judikatúra

- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. januára 2008, sp. zn. 2 Tost 2/2008

Iné pramene

- Návrh zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach
- Dôvodová správa k Návrhu zákona o európskom ochrannom príkaze v trestných veciach

Dr. et JUDr. Libor Klimek, PhD.

Výskumné kriminologické centrum Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20, P. O. BOX 12, 820 09 Bratislava 29, Slovenská republika
libor.klimek@paneurouni.com / libor.klimek@yahoo.com

KRIMINALITA A NÁSILIE PÁCHANÉ NA SENIOROCH

CRIME AND VIOLENCE AGAINST SENIORS

Tomáš Bečár

Abstrakt:

Jednou z najzávažnejších foriem protiprávneho konania je násilie páchané na človeku. Preto mu odborníci venujú patričnú pozornosť a snažia sa o jeho kontrolu. Príspevok sa vo svojom obsahu bude zaoberať kriminalitou páchanou na senioroch. Poskytne informácie ako predchádzať samotnému násiliu a poukáže na užitočné rady a prevenciu ako predísť poškodzovaniu seba samého a svojho majetku.

Kľúčové slová:

starnutie, staroba, senior, kriminalita, násilie, prevencia

Abstract:

Violence against humans ranks among the most serious forms of misconduct. Therefore, experts pay a due attention to this issue and attempt to control it. The paper addresses criminal activities against senior citizens. Moreover, information on violence prevention as well as advice on how to prevent self-destruction and destruction of one's property are provided.

Key words:

ageing, old age, senior citizens, crime, violence, prevention

V súčasnej dobe neustále rezonuje, že populácia nám starne. Neustále nám pribúda starších ľudí, čo prehlbuje finančnú náročnosť súčasného systému. Narastajú náklady spojené so zabezpečením zdravotnej starostlivosti spojené so starostlivosťou o starších. Aj napriek tomu, že sa realizujú akoby tzv. „kozmetické úpravy“, ktoré sa snažia upraviť negatívne sa rozvíjajúcu situáciu, no neznamenajú dlhodobé riešenie. Hlavným dôvodom je nedostatočná politická vôľa, ktorá je ovplyvnená odborom sociálnych partnerov a občanov (voličov), ktorí sú zvyknutí, že budú od štátu dostávať garantovaný „štedrý“ dôchodok a neuvedomujú si, že žiaľ, netýka sa to dôchodkov v SR. Aj keď podľa Garaja, „samotná podstata dôchodkového zabezpečenia v jednotlivých vyspelých krajinách v súčasnosti predstavuje jeden zo základných prvkov moderných štátov.“¹

„Človek počas svojho života prechádza viacerými vývinovými štádiami, pričom každé z nich má svoje špecifiká. Každé vývinové štádium rieši určitý problém.“²

¹ GARAJ, M. 2015. Starobné dôchodkové zabezpečenie SR a ČR: aktuálny stav. In: BOČÁKOVÁ, O., IGAZOVÁ, M. (ed.) *Supplement vybraných dimenzií sociálnej problematiky*. Brno.: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-0929-1. s. 43.

² ČEMEZ, A. 2012. Starnutie ako téma volebnej kampane 2012 In: BOČÁKOVÁ, O., HORVÁTH, P. (ed.) *Starnutie populácie – celospoločenský problém*. Trnava.: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2012. ISBN 978-80-8105-397-9. s.152.

Na presnejšie vysvetlenie pojmu starnutie existuje veľa definícií. Podľa Bočákovvej „starnutie je záverečnou fázou v životnom cykle človeka, seniori si želajú zdravie aj schopnosť pokračovať vo vykonávaní činností, ktoré robí väčšina populácie v skorších fázach životného cyklu.“³ Kubičková uvádza, že „staroba je prirodzeným procesom v živote človeka a starí ľudia si právom zasluhujú pozornosť, trpezlivosť a predovšetkým pomoc rodiny.“⁴ Samotné starnutie je fyziologický dej, zákonitý jav, ktorému podliehajú všetky živé organizmy a teda aj človek. Je spojené s poklesom miery plodnosti a úmrtnosti, so znižovaním kojeneckej úmrtnosti a s predlžovaním nádeje dožitia. No vývojové prognózy aj naďalej predpokladajú nárast podielu starších osôb. Pojem starnutie býva často označované pojmom staroba, ktorá je definovaná ako jedna z neskorších fáz ontogenézy jednotlivca, ktorá sa prejavuje involučnými a morfológickými zmenami, kde ich prejav môže byť u každého jednotlivca rôzny.

Z toho aspektu seniorského veku je možné vymedziť tri prístupy:

- starnutie a biologická staroba- biologické zmeny vo vzhlade a fungovania organizmu
- starnutie a kalendárna staroba – je to stanovenie vekovej hranice, od ktorej môžeme hovoriť o starobe. Zvyčajne je to vek nad 65 rokov.
- starnutie a sociálna staroba – súhrn zmien sociálneho charakteru ako sú napr. ukončenie profesijnej kariéry, odchod do dôchodku, zmena ekonomickej situácie atď.

Inými slovami, starobu môžeme definovať ako vekové obdobie sprevádzané s určitými zmenami človeka. Sú to :

1. Vonkajšie zmeny – odchod do dôchodku, zmena životného štýlu, úbytok sociálnych kontaktov, smrť blízkych, rovesníkov a pod.
2. Vnútorne zmeny – telesné zmeny, zvýšený výskyt chorôb, nadmerné obavy o vlastné zdravie

Staroba sa končí smrťou, ktorá je najjednoduchšie definovaná, že je to zrušenie všetkých základných funkcií ľudského organizmu.⁵ Zamýšľame sa nad tým, kedy človek získava status seniora.

Tento pojem je skôr označenie pre sociologickú kategóriu, no ani u nás ani vo svete toto označenie nie je jednotné, pretože podľa prieskumov, ktoré boli uskutočnené v Českej republike, pre teenagerov je starý človek ten, ktorý už dovŕšil vek 34 rokov a pre tridsiatnikov je starý človek ten, ktorý dovŕšil 65 rokov. Ale presné obdobie, kedy obdobie starnutia začína nie je definovaný.

„Senior je človek v završujúcej životnej fáze so špecifickým postavením v spoločnosti“⁶

³ BOČÁKOVÁ, O., BEČAR, T.: Sociálne služby ako súčasť sociálnej politiky štátu. Brno: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-0903-1. s. 53.

⁴ KUBIČKOVÁ, D. 2015. Seniori v kontinuite s rodinou ako prejav humanity k senu. In: BOČÁKOVÁ, O., HABÁNIK, T. (ed.) *Sociálne problémy súčasnej spoločnosti a možnosti ich riešenia*. Nemšová: J-K s.r.o., 2015. ISBN 978-80-89788-04-0. s. 60.

⁵ BOČÁKOVÁ, O., BEČAR, T.: Sociálne služby ako súčasť sociálnej politiky štátu. Brno: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-0903-1. s. 52-58.

Je to kategória, kde sa prelínajú medicínsko – biologické aspekty so sociologickými. Seniorom sa človek stáva prechodom zo strednej generácie, kde záverečnou fázou tohto cyklu je smrť.⁷

Slovo senior má ale viacero významov:

- starší v protiklade mladšiemu (junior)
- človek v rokoch je považovaný za starého človeka, starca
- v športe sa tento pojem používa dospelý proti juniorovi
- v rozlišovaní osôb, ktoré majú rovnaké meno aj priezvisko. (Tomáš Bečár Sr (starší), Tomáš Bečár Jr (mladší))⁸

Násilie páchané na človeku je považované ako najzávažnejšia forma protiprávneho konania a preto sa mu venuje a patričná pozornosť odborníkov, ktorí sa snažia o jeho kontrolu. Hlavný dôraz sa kladie na páchatel'ov, nie na obeť. Páchatel' je ten, ktorý poškodzuje, je ten ktorým sa treba zaoberať, aby sa presne zistili príčiny jeho konania a tieto poznatky sa mohli presnejšie aplikovať na účel samotnej kontroly násilia. Obeť trestného činu nie je ten, kto poškodzuje, preto sa jej nevenuje až taká pozornosť. Je však žiaduce, aby sa spoločnosť zaoberala otázkou, ako občanov pred kriminalitou chrániť.⁹

Na Slovensku je veľmi veľa ohrozených skupín, pre ktoré je potrebná ochrana prostredníctvom prevencie. A práve seniori pre svoju dobrosrdečnosť, dôverčivosť, bezbrannosť, ochotu pomôcť, zlý zdravotný stav i pre svoj vysoký vek, sa často stávajú obeťou trestných činov.

Existuje veľa spôsobov ako na seniora citovo zapôsobiť. S jednou najpoužívanejších metód je, že páchatel' volá seniorovi na telefónnu linku a predstavuje sa mu ako jeho rodinný príslušník (vnuk, syn, dcéra... atď) a žiada, alebo prosí od neho požičať peniaze na rôzne účely. (kúpa auta, darček pre rodičov). Ďalšou obľúbenou metódou je, že páchatel' oslovuje priamo na ulici seniorov za účelom, že potrebuje požičať peniaze na operáciu rodinného príslušníka, ktorý mal ťažkú dopravnú nehodu. K menej používaným metódam patrí, keď páchatelia často vystupujú ako pracovníci, či už elektrikári, plynári, vodári, pracovníci poisťovní, úradov, ... atď. a oslovujú seniorov priamo v ich domácnostiach pod zámienkou vrátenia preplatku, alebo prišli inkasovať nedoplatok za poskytnuté služby, prípadne im prišli vymeniť, alebo skontrolovať elektromer, vodovodné potrubie, či zvýšiť dôchodok, alebo sociálny príspevok.¹⁰

Samotné násilie uskutočnené na senioroch prebieha v rôznych formách, či už ide o každodenné násilie, dlhodobé, skryté, v domácom prostredí, alebo v ústave.

⁶ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K.: Sociologie stáří a senioru, Praha: GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5. s. 25.

⁷ SAK, P., KOLESÁROVÁ, K.: Sociologie stáří a senioru, Praha: GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

⁸ http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/87_1923075113_68_Kosecka.pdf

⁹ http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/87_1923075113_68_Kosecka.pdf

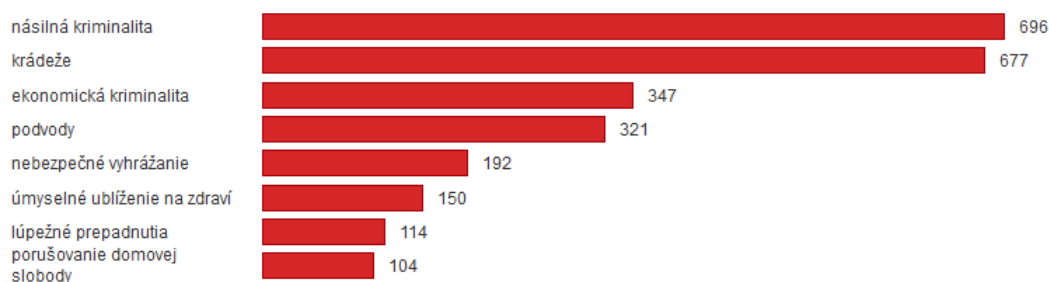
¹⁰ <http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/zasadnutie-26-6.2015/material-k-bodu-c-3-mv-sr.pdf>

Môže mať tieto podoby.

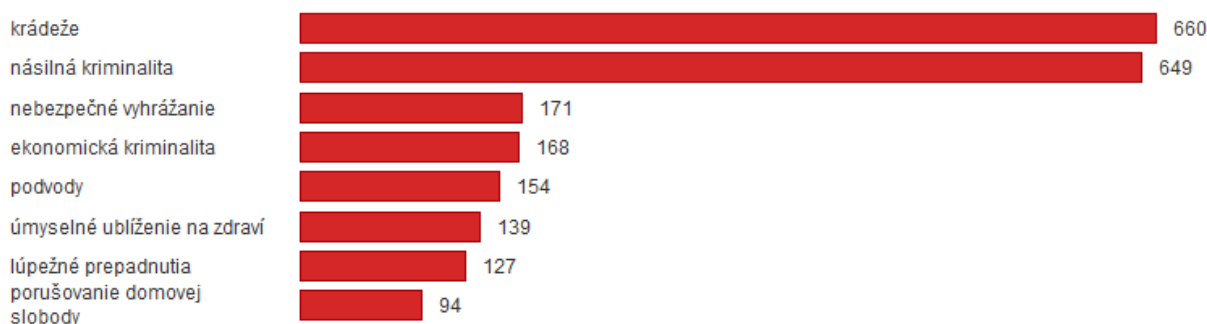
- **FYZICKÉ** – obeť je vystavovaná fyzickému útoku, chladu, bolesti, je jej odoprená konzumácia potravy, má obmedzený pohyb apod.
- **PSYCHYCKÉ** - urážky, nadávky, ponižovanie, vyhrážanie sa, izolácia od svojich blízkych rodinných príslušníkov.
- **FINANČNÉ A MAJETKOVÉ ZNEUŽÍVANIE SENIOROV** – nedobrovoľné prevody majetku, prisvojovanie si dôchodku seniora, nátlak na zmenu závetu, obmedzenie práv vlastníctva
- **SEXUÁLNE ZNEUŽÍVANIE** – býva často zo strany cudzích osôb ale aj členov vlastnej rodiny
- **ZANEDBÁVANIE** – neposkytnutie základných potrieb, neposkytnutie potrebnej pomoci, nedostatok stravy a pod.¹¹

PREHĽAD KRIMINALITY PÁCHANEJ NA SENIOROCH v rokoch 2013 - 2014

Obete nad 60 rokov 2014

Obete nad 60 rokov 2013

Zdroj: <http://www.aktuality.sk/clanok/274672/gang-kriminalnikov-v-europe-seniorov-okradaju-olasski-romovia-zo-slovenska/>

Z uvedených grafov je zrejmé, že kriminalita páchaná na senioroch v roku 2014 vzrástla.

(násilná kriminalita: nárast o 36 činov, krádeže: nárast o 17 činov, nebezpečné vyhrážanie: nárast o 21 činov, ekonomická kriminalita: nárast o 179 činov, podvody: nárast o 167 činov,

¹¹ <https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/kriminalita-pachana-na-seniorech/nasili-na-seniorech.html>

úmyselné ublíženie na zdraví: nárast o 11 činov, lúpežné prepadnutia: pokles o 13 činov, porušovanie domovej slobody: nárast o 10 činov)

Samotné násilie je veľmi ťažké rozpoznať. Často dochádza k podliatinám, k modrinám, zlomeninám horných, alebo dolných končatín spôsobené pádom seniora, úbytku na váhe a pod. Obete majú často tendenciu svoj problém tajiť, lebo prevláda u nich bezradnosť, strach z potrestania, hanba. No pokiaľ aj niekto z iných ľudí vie, že na niekom je páchané násilie, mal by byť povinný to ohlásiť na príslušnom sociálnom odbore, alebo mal by na to upozorniť orgány činné v trestnom konaní (polícia SR). No často, aj keď ľudia vedia, nepovedia, lebo nechcú mať zbytočné starosti a komplikácie, no ako sa hovorí, že niekedy má informácia cenu zlata a to viac, pokiaľ ide o záchranu ľudského života. Aj keď v mnohých prípadoch týraná osoba nechce aby došlo k právnomu postihu, pokiaľ je agresorom člen rodiny, niektoré obete ani nechcú vnímať chovanie agresora ako násilie, lebo sa obávajú ústavnej starostlivosti, pokiaľ by bol agresor trestne stíhaný. Má obavu, že agresor bude ešte nebezpečnejší, pokiaľ zistí, že bude musieť s obeťou ukončiť vzťah. Pokiaľ chce týranie seniora ohlásiť iná osoba a nie je si istá celou situáciou, môže sa obrátiť na sociálny odbor anonymne, bez toho, aby bolo uvedené jeho meno.

Nikto nie je povinný znášať týranie, ubližovanie, ponižovanie, no keď nastane taká situácia, je potrebné

- okamžite zastaviť ďalšie prejavy týrania, alebo násilia
- vyhľadať odbornú pomoc (právník, lekár, Polícia SR, psychológ a pod.)
- riešiť dané problémy na samom začiatku
- bezodkladne hľadať pomoc a podporu¹²

Veľký význam má prevencia týrania a zanedbávania

Prevencia je cieľavedomé pôsobenie štátu a vládnych organizácií, rôznych občianskych združení, vzdelávacích inštitúcií a podnikateľských subjektov, ktoré má prispieť k tomu, aby sa obyvatelia nestali obeťami, alebo páchatelmi trestných a protispoločenských činov. Za inú spoločenskú činnosť je považované konanie, ktoré nemusí byť trestným činom, alebo priestupkom, no negatívne pôsobí na spoločnosť. V roku 2013 boli zistené škody vo výške 404 000 eur a v roku 2014 boli zistené škody vo výške 472 000 eur, ktoré boli spôsobené seniorom. Preto je naďalej potrebné venovať pozornosť prevencii kriminality a oboznamovať ňou verejnosť, poskytovať informácie k základným návykom bezpečnostného správania sa seniorov z cieľom zvýšenia ich bezpečnosti.¹³

V poslednom období polícia SR zaevidovala zvýšený počet podvodov a krádeží, ktoré boli spáchané na starších ľuďoch, no dodržiavaním určitých zásad sa dá predísť tomu, aby sa starší ľudia stali obeťou podvodu a tak prispeli k ochrane svojho majetku. Preto by nemali dôverovať cudzím a neznámym ľuďom a nevpúšťali ich do svojho príbytku. Aj keď vodári,

¹² <https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/kriminalita-pachana-na-seniorech/nasili-na-seniorech.html>

¹³ <http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/zasadnutie-26-6.2015/material-k-bodu-c-3-mv-sr.pdf>

plynári, elektrikári, daňoví kontrolóri sú často zo strany starších ľudí považovaní za dôveryhodné osoby, no mali by trvať na tom, aby sa preukázali, že zastupujú skutočne danú spoločnosť. Spoločnosti si vyplatenie preplatkov, alebo nedoplatkov účtujú prostredníctvom pošty, banky, svojich obchodných kancelárií, nikdy neroznášajú peniaze priamo do domácností. Treba si dať pozor na slová, ktoré znejú až príliš dobre, vidina vysokých ziskov za vložené peniaze, výhodné kúpy, fantastické dovolenky, zázračné lieky, rôzne zákazkové a zásielkové služby. Nedovoliť nikomu, aby prostredníctvom násilia prinútil seniora podpísať dohodu o kúpe, predaji nehnuteľného, alebo hnutel'ného majetku a pod. Závažné rozhodnutia o ich majetku by mali prekonzultovať so svojim právnikom, prípadne so svojimi blízkymi. Nedôverovať osobe, ktorá sa v telefonickom rozhovore predstaví ako príbuzný (dcéra, syn, brat, vnuk atď.) a žiada o finančnú pomoc. Treba si overiť spätným volaním, či skutočne telefonoval ten, kto sa predstavil.¹⁴

Zoznam použitej literatúry:

BOČÁKOVÁ, O., HABÁNIK, T. (ed.) 2015. *Sociálne problémy súčasnej spoločnosti a možnosti ich riešenia*. Nemšová.: J-K s.r.o., 2015. ISBN 978-80-89788-04-0. s. 121.

BOČÁKOVÁ, O., HORVÁTH, P. (ed.) 2012. *Starnutie populácie – celospoločenský problém*. Trnava.: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2012. ISBN 978-80-8105-397-9. s.170

BOČÁKOVÁ, O., IGAZOVÁ, M. (ed.) 2015. *Supplement vybraných dimenzií sociálnej problematiky*. Brno.: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-0929-1. s. 163

BOČÁKOVÁ, O., BEČAR, T. 2015. *Sociálne služby ako súčasť sociálnej politiky štátu*. Brno: Tribun EU, 2015. ISBN 978-80-263-0903-1. s. 90.

SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. 2012. *Sociologie stáří a senioru*, Praha: GRADA, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5. s. 232.

Internetové zdroje:

http://sapa.ff.upjs.sk/images/files/87_1923075113_68_Kosecka.pdf [Dostupné na internete]

<http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/zasadnutie-26-6.2015/material-k-bodu-c-3-mv-sr.pdf> [Dostupné na internete]

<http://www.aktuality.sk/clanok/274672/gang-kriminalnikov-v-europe-seniorov-okradaju-olasski-romovia-zo-slovenska/> [Dostupné na internete]

<https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/kriminalita-pachana-na-seniorech/nasili-na-seniorech.html> [Dostupné na internete]

¹⁴ <http://www.galanta.sk/oznamy-msu/oznam-or-pz-trestna-cinnost-pachana-na-senioroch>

<http://www.galanta.sk/oznamy-msu/oznam-or-pz-trestna-cinnost-pachana-na-senioroch>
[Dostupné na internete]

PhDr. Tomáš Bečár
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
tomasbecar79@gmail.com

DOMÁCE NÁSILIE V PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH

DOMESTIC VIOLENCE IN PARTNER RELATIONSHIPS

Machyniaková Lenka, Mačkinová Monika, Matyšák Peter

Abstrakt

Príspevok prináša teoretické poznatky o výskyte foriem domáceho násillia, podáva obraz o osobnosti páchatel'a a obetí. Snaží sa zistiť príčiny, prečo sa násillie v partnerských vzťahoch vyskytuje, prečo ho žena nedokáže sama zastaviť a aké sú možnosti pomoci zo strany štátu a mimovládnych organizácií na Slovensku. V tejto práci sa zamýšľame nad možnosťami prevencie z pohľadu sociálneho pracovníka a negatívnymi dôsledkami násillia na ženách páchaného v súkromí za stenami domácností.

Kľúčové slová:

Domáce násillie. Následky týrania. Sociálny pracovník. Prevencia. Pomoc.

Abstract

The paper theoretical knowledges about appearance of all forms of home violation, informs about the image of personality of offender and the victim. In this work I try to find out the reasons, why the violation occurs in families, why a woman is not able to stop it herself and what possibilities of help does the state and non-governmental organizations in Slovakia offer. In this work I think about the possibilities of prevention from the view of a social worker and about the negative consequences of violation caused on women, who are offended in privacy, behind the walls of their homes.

Key words:

Domestic violence. Consequences of torture. Social worker. Prevention. Help.

Úvod

Násilnícke správanie existuje v rôznych podobách všade okolo nás. Pokiaľ sa vyskytuje opakovane a dlhodobo medzi osobami žijúcimi v spoločnej domácnosti, potom hovoríme o špecifickej forme násillia, a to o domácom násillí. Môže vychádzať od ktoréhokoľvek člena rodiny a byť smerované ku ktorémukoľvek členovi rodiny. Týrania sa môže dopúšťať muž na žene, ale aj žena na mužovi, rodič na dieťati aj dieťa na rodičovi, súrodenec na súrodencovi alebo starý rodič na vnúčati.

Domáce násillie je dlhodobo opakujúci sa trestný čin, páchaný na blízkej osobe. Násilník koná úmyselne a za svoje správania neočakáva žiadny trest.

Prieskumná časť

Rozpoznanie a schopnosť rozlíšiť, kedy hádka, konflikt či psychický nátlak prekračuje morálne akceptované hranice správania považujeme za dôležité nástroje primárnej prevencie.

Cieľ štúdie

Zistiť mieru tolerancie domáceho násillia na ženách v spoločnosti.

Hypotézy

Hypotéza 1 Deti, ktoré sa v detstve stretli s domácim násillím, majú vyššiu mieru tolerancie k prejavom násillia v dospelosti.

Hypotéza 2 Muži nepovažujú sexistické prejavy na ženách v médiách za urážajúce.

Hypotéza 3 Niektoré prejavy domáceho násillia ľudia nepovažujú za násillie.

Prieskumná vzorka

Výskum bol realizovaný náhodným výberom na vzorke ľudí žijúcich na Slovensku. Celkový počet respondentov bol 129 ľudí. Z toho ženy tvorili 72,09% a muži 27,91% Viac ako polovicu 55,81% tvorila veková skupina od 25 do 34 rokov.

Otázka 1: Rodinný stav?

Odpoveď slobodný bola najčastejšia, zvolilo ju 46% respondentov. O niečo menej 42% zastúpili vydaté ženy a ženatý muži, 10% tvorili rozvedení a zvyšné 2% sa delia medzi ovdovených a partnerské zväzky.

Otázka 3: Váš vek?

Grafické zobrazenie respondentov podľa vekovej hranice potvrdzuje, že najviac zastúpená bola veková hranica 25-34 rokov čo môžeme v percentách vyjadriť ako 56%. Ďalej 25% tvorili respondenti vo veku 35-44 rokov, 9% od 18-24, 7% od 45-54 rokov a 3% nad 55 rokov.

Otázka 4: Váš zamestnanecký status?

Najviac respondentov, ktorý sa rozhodli vyplniť dotazník tvorili zamestnaný. Číslo 79% zamestnaných respondentov, zrejme ovplyvnila najviac forma prieskumu, pri ktorej bolo nevyhnutné internetové pripojenie. Živnostníci boli druhá najviac zastúpená skupina a to 16%, študenti tvorili 2% a po 1% nezamestnaní, dôchodcovia a tiež invalidní dôchodcovia.

Metódy

Kvantitatívny prieskum bol realizovaný formou štandardizovaného anonymného dotazníka. Výberovým rámcom prieskumu boli oslovení návštevníci sociálnej siete, v čase od 1.9 do 5.10.2015 starší ako 18 rokov. Na výzvu k vyplneniu dotazníka bez možnosti opakovania zareagovalo 129 náhodných respondentov v rámci celého Slovenska. Dotazník obsahoval aj citlivé otázky, preto bol vypracovaný v elektronickej podobe Pre jeho spustenie bol vytvorený elektronický odkaz, na ktorý musel respondent kliknúť. Tým sa zabezpečila maximálna anonymita a zvýšila sa ochota respondentov odpovedať na otázky. Sekundárnou výhodou bolo následne aj efektívnejšie vyhodnocovanie zozbieraných údajov a eliminácia výpočtových chýb. Celkový počet otázok bol 15, ktoré boli sformulované tak, aby nám potvrdili, alebo vyvrátili hypotézy.

Otázky boli rozdelené do štyroch okruhov a formulované ako uzavreté alebo viacnásobné uzavreté s možnosťou výberu jednej voľby. Respondenti vyberali odpovede z ponúknutých možností a celkové vyplnenie dotazníka trvalo približne do 4 minút s čím boli respondenti vopred oboznámený. Webová výzva k účasti obsahovala stručné predstavenie osoby realizujúcej výskum, pokyny k vyplneniu a poďakovanie za venovaný čas. Oslovila som ľudí nad 18 rokov, mužov aj ženy.

Prvé štyri identifikačné otázky sa venovali zisťovaniu demografických údajov ako je pohlavie, vek, zamestnanecký a rodinný status. Presnejšie vymedzenie sme uviedli v podkapitole prieskumná vzorka.

Ďalší okruh troch filtračných otázok skúmal výskyt domáceho násillia v detstve v rodine, alebo mimo nej z pohľadu nepriameho účastníka. Tento druh otázok sme zaradili z dôvodu, že väčšina reprezentatívnych výskumov tvrdí, že ľudia ktorí v detstve zažili domáce násillie sa v dospelosti sami stávajú agresívnejší a majú vyššiu mieru tolerancie násillia. Možnosti odpovede na tieto jednoduché uzavreté otázky boli dané jednoznačne – áno/nie.

Nasledujúce štyri špecifické otázky znázorňujú vybrané printové a billboardové slovenské reklamy, ktoré znázorňujú ženy nedôstojným spôsobom a zisťujú názory respondentov na takúto nedôstojnú propagáciu. Otázky boli formulované ako nepriame s jednoznačnými viacnásobnými odpoveďami. Respondenti mali na výber z piatich odpovedí, ktorými mohli vyjadriť svoj postoj ku konkrétnej reklame. V otázkach sme použili vybrané reklamy, ktoré boli negatívne ohodnotené v Správe z monitoringu médií a reklamy z hľadiska násillia páchaného na ženách a podpory rodovej rovnosti za rok 2009. Negatívne hodnotenie si vyslúžili najmä pre nedodržanie zásad, ktoré definuje zákon o reklame že, „reklama nesmie obsahovať čokoľvek čo znevažuje ľudskú dôstojnosť... ako aj akúkoľvek diskrimináciu na základe pohlavia.“ (Zákon č.147/2001 Z.z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov, par.3).

Prostredníctvom reklamy sú nám predkladané obrazy a koncepcie rozdelenia rodových úloh podľa pohlavia. Cieľom reklamy je ovplyvňovať verejnosť vedome a najmä podvedome.

Pri záverečných štyroch otázkach sme využili škálovanie. Použitá bola tzv. Likertova škála, kde respondent vyjadruje stupeň súhlasu s daným výrokom. Otázky nepriamo zisťovali toleranciu násillia tým, že sa pýtali čo vybraná vzorka považuje a čo nepovažuje za prejav násillia. Respondent mal na výber odpoveď z piatich kategórií, čo považujeme za optimálny počet, aby sa respondent vedel rozhodnúť a zároveň nebol zmätený príliš veľkým počtom kategórií.

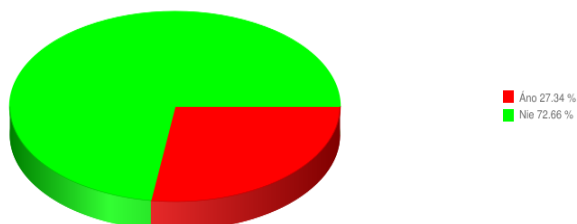
Výsledky prieskumu

V časti prieskumná vzorka sme podrobne vyhodnotili prvé štyri otázky dotazníka, ktoré tvorili demografické údaje o prieskumnej vzorke. Pre krátke zhrnutie uvediem, že prieskumu sa zúčastnilo viac žien 72% ako mužov 28%. Väčšina bola vo vekovej hranici 25 až 34 rokov 56%, slobodný 46% a zamestnaní 79%. Vo vyhodnocovaní budeme, preto pokračovať okruhom filtračných otázok.

Otázka 5:

Zažili Ste v detstve na sebe niektorú formu domáceho násillia (napr. bitie, nadávky, ponižovanie, sexuálne obťažovanie a pod.)?

Zažili Ste v detstve na sebe niektorú formu domáceho násillia (napr. bitie, nadávky, ponižovanie, sexuálne obťažovanie a pod.)?

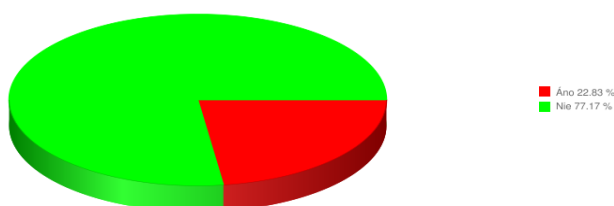
Graf 5: k otázke č.5

Kladne odpovedalo 27% a záporne 73% respondentov. Z toho kladných odpovedí bolo v pomere 74% odpovedí od žien a 26% od mužov.

Otázka č. 6

Zažili Ste v detstve domáce násillie vo Vašej rodine ako nepriami účastník? Bol niekto vo Vašej rodine týraný?

Zažili Ste v detstve domáce násillie vo Vašej rodine ako nepriami účastník? Bol niekto vo Vašej rodine týraný?

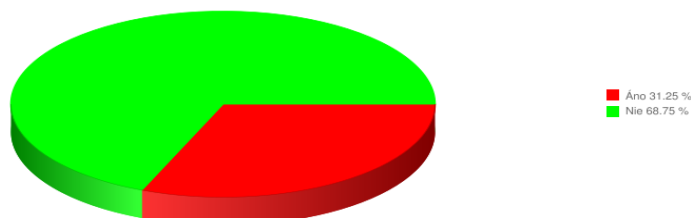
Graf 6: k otázke č.6

Nepriame skúsenosti s domácim násillím v rodine potvrdilo menej respondentov, oproti skúsenosti na vlastnej osobe. Konkrétne 23% z celkového počtu, z čoho 76% tvorili ženy a 24% muži. Záporne na otázku odpovedalo 77% ľudí.

Otázka č. 7

Stretli Ste sa v detstve s výskytom domáceho násilia vo Vašom blízkom okolí, mimo Vašej rodiny?

Stretli Ste sa v detstve s výskytom domáceho násilia vo Vašom blízkom okolí, mimo Vašej rodiny?

Graf 7: k otázke č.7

Pri tejto filtračnej otázke o výskyte domáceho násilia sme zaznamenali najvyšší počet kladných odpovedí, celkovo 31%, záporne sa vyjadrilo 69%. Odpovede žien tvorili 77,5% a mužov 22,5%.

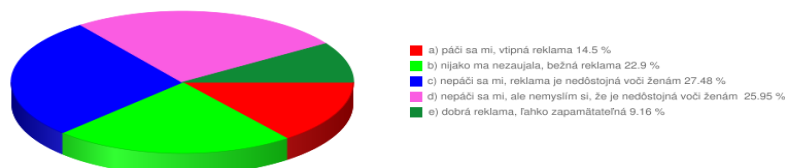
Otázka č. 8

Prezrite si prosím túto reklamu na univerzálny tesniaci silikón. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

Obrázok 1: k otázke č.8, reklama na univerzálny tesniaci silikón

Prezrite si prosím túto reklamu na univerzálny tesniaci silikón. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

Graf 8: k otázke č.8

Uvedená internetová reklama, bola v roku 2009 predmetom sťažnosti regulačných úradov z dôvodu znevažovania a objektivizácii ženských tiel. Rada pre reklamu posúdila, že predmetná reklama je v rozpore s Etickým kódexom reklamy. Zobrazenie ženy v tomto dvojzmyselnom kontexte silikónov je degradujúce a pre ženu nedôstojné a nie je v širšom zmysle v kontexte s predmetom reklamy. Zaujímalo nás ako vnímajú predmetnú internetovú reklamu naši internetoví respondenti, nakoľko mediálny trh je podobnými propagáciami presýtený. Domnievame sa, že bežný spotrebiteľ sa nad takouto reklamou nijak zvlášť nepohorší, avšak podvedome je nám vnucovaný hrubo stereotypný obsah s nepriamym podnecovaním k násiliu na ženách. Vyhodnotenie odpovedí našu domnienku potvrdzuje tým, že iba 27% respondentov považuje reklamu za nedôstojnú voči ženám. S týmto názorom sa stotožnilo 78% žien z ktorých sa 31% v detstve stretlo s domácim násilím buď ako priami, alebo nepriami účastník a 22% mužov z ktorých bolo v detstve 11% svedkom, alebo účastníkom domáceho násilia. Z celkového počtu opýtaných tvorili respondenti, ktorým sa reklama nepáčila, ale nepovažovali ju za nedôstojnú 26%. Za bežnú reklamu, ktorá nijako nezaujala sa vyslovilo 23% ľudí, pre 14,5% bola pekná a vtipná a pre 9% dobrá a ľahko zapamätateľná reklama.

Otázka č. 9

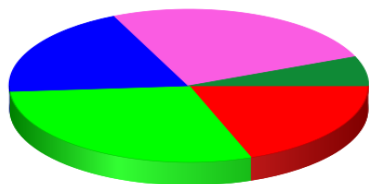
Prezrite si prosím túto billboardovú reklamu inzerujúcu pracovné príležitosti. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

Obrázok 2: k otázke č.9, reklama na pracovné príležitosti

Billboardová reklama na obrázku bola v roku 2009 predmetom sťažnosti regulačných úradov z dôvodu objektivizácie, sexualizácie a rodovej stereotypizácie. Aj keď sa to nezdá, ale billboard inzeruje pracovné príležitosti. Dvojica evokujúca sexuálny akt, nemá žiadny kontext s ponukou pracovných miest a navyše asociuje postavenie žien na pracovisku ako sexuálne využiteľných objektov. Nižšie uvádzame zastúpené odpovede respondentov.

Prezrite si prosím túto bilbordovú reklamu inzerujúcu pracovné príležitosti. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

■ a) páči sa mi, vtípná reklama 19.38 %
■ b) nijako ma nezaujala, bežná reklama 29.46 %
■ c) nepáči sa mi, reklama je nedôstojná voči ženám 19.38 %
■ d) nepáči sa mi, ale nemyslím si, že je nedôstojná voči ženám 25.58 %
■ e) dobrá reklama, ľahko zapamätateľná 6.2 %

Graf 9: k otázke č.9

Najviac respondentov zhodnotilo, že ide o bežnú reklamu a nijako zvlášť nezaujala 29% opýtaných. Reklama sa nepáčila 26% osloveným, avšak nepovažujú ju za nedôstojnú voči ženám. Ako peknú a vtípnú reklamu ju označilo 19% respondentov a len pre zaujímavosť uvedieme že, podiel žien na tejto odpovedi bol 68% a mužov 32%. Rovnako 19% z celkového počtu opýtaných sa vyjadrilo, že sa im reklama nepáči a je nedôstojná k ženám. Na tejto odpovedi bol podiel žien 76% z ktorých sa v detstve stretlo s domácim násilím 15% a mužov 24% z ktorých sa v detstve stretlo s domácim násilím 0%. Zvyšných 6% respondentov hodnotilo reklamu ako dobrú a ľahko zapamätateľnú.

Otázka č.10

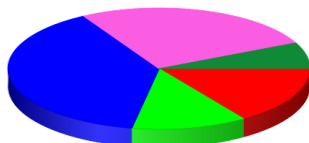
Prezrite si prosím túto billboardovú reklamu na predajnú sieť elektrospotrebičov. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

Obrázok 3: k otázke č.10, reklama na elektrospotrebiče

Graf 10: k otázke č.10

Prezrite si prosím túto bilbordovú reklamu na predajnú sieť elektrospotrebičov. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

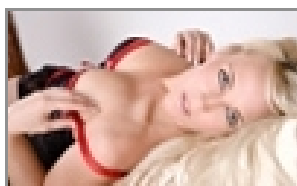
■ a) páči sa mi, vtípná reklama 15.5 %
■ b) nijako ma nezaujala, bežná reklama 12.4 %
■ c) nepáči sa mi, reklama je nedôstojná voči ženám 38.76 %
■ d) nepáči sa mi, ale nemyslím si, že je nedôstojná voči ženám 26.36 %
■ e) dobrá reklama, ľahko zapamätateľná 6.98 %

Billboardová reklama na obrázku bola v roku 2008 predmetom sťažnosti regulačných úradov z dôvodu znevažovania a objektivizácii ženských tiel. Opäť môžeme konštatovať, že reklama

dehonestuje ženy a nemá nič spoločné s elektropotrebičmi ani nízkymi cenami. V tomto prípade aj respondenti v počte 39% uviedli, že sa im reklama nepáči a považujú ju za nedôstojnú voči ženám. Presnejšie sa takto vyjadrilo 80% žien a 20% mužov. Reklama sa nepáčila ani ďalším respondentom v počte 26%. Títo ju, ale neoznačili za nedôstojnú. Takmer 16% respondentov sa vyjadrilo, že sa im reklama páči a je vtipná. Ako bežnú a nijako nezaujímavú ju označilo 12% a zvyšných 7% považovalo reklamu za dobrú a ľahko zapamätateľnú.

Otázka č.11

Prezrite si prosím túto internetovú reklamu na IQ testy. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

Nudíš sa? Skús IQ Test

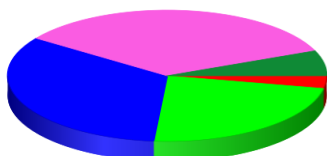
Otestujte svoju inteligenciu v spoľahlivom a overenom IQ teste.

IQ-Attack.sk

Obrázok 4: k otázke č.11, reklama na IQ Test

Zdroj:

Prezrite si prosím túto internetovú reklamu na IQ testy. Podľa Vášho prvého pocitu, vyberte odpoveď, ktorá vyjadruje najbližšie Vaše pocity.

- a) páči sa mi, vtipná reklama 3.1 %
- b) nijako ma nezaujala, bežná reklama 23.26 %
- c) nepáči sa mi, reklama je nedôstojná voči ženám 33.33 %
- d) nepáči sa mi, ale nemyslím si, že je nedôstojná voči ženám 34.11 %
- e) dobrá reklama, ľahko zapamätateľná 6.2 %

Graf 11: k otázke č.11

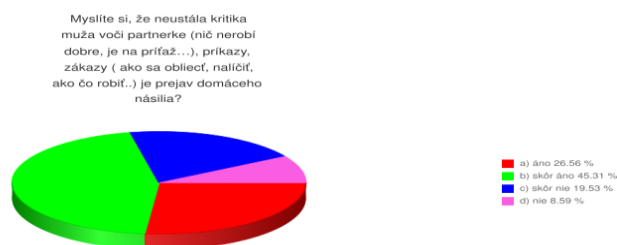
V otázke č. 11 sme použili internetovú reklamu na IQ test. Reklama vyobrazením poddajnej ženy ako sexuálneho objektu, nemá nič spoločné s propagovaným produktom. Z celkového počtu respondentov sa 34% vyjadrilo, že sa im reklama nepáči, ale nepovažujú ju za nedôstojnú voči ženám. Naopak za nedôstojnú ju označilo 33% respondentov. Nakoľko nás vo všetkých otázkach zaujíma najmä táto odpoveď uvedieme znova aj rozdelenie podľa pohlavia. Presnejšie táto odpoveď zahŕňa 79% žien a 21% mužov. Ako nezaujímavú a bežnú reklamu ju označilo 23 respondentov, 3% tá sa páčila a 6% ju považovalo za dobrú a ľahko zapamätateľnú.

Otázka č. 12

Myslíte si, že neustála kritika muža voči partnerke (nič nerobí dobre, je na príťaž...), príkazy, zákazy (ako sa obliecť, nalíčiť, ako čo robiť..) je prejav domáceho násillia?

Touto poslednou sériou otázok sme sledovali, či uvedené konkrétne prejavy domáceho násilia, považujú opýtaní za násilie, alebo im neprikladajú prílišnú pozornosť. Kvôli potvrdeniu, alebo vyvráteniu hypotéz sa pri vyhodnocovaní odpovedí zameriavame aj na delenie podľa pohlavia.

Graf 12: k otázke č.12

Skutky uvedené v tejto vyhodnocovanej otázke radíme medzi prejavy psychického násilia. Tieto príznaky, bývajú ťažšie rozpoznateľné no s opakujúcou sa frekvenciou zanechávajú na týranej osobe zvyčajne dlhodobé následky na zdraví.

Správnu odpoveď zvolilo 27 % respondentov, ďalších 45% sa prikláňa k odpovedi skôr áno, skôr nie označilo 19% respondentov a zásadne nie 9% z celkového počtu opýtaných.

Na správnej odpovedi z pohľadu pohlavia participovalo 88% žien z ktorých viac ako 27% zažilo, alebo bolo nepriamim účastníkom domáceho násilia a iba 12 % mužov, z ktorých viac ako 22% zažilo, alebo bolo nepriamim účastníkom domáceho násilia.

Otázka č. 13

Myslíte si, že požívanie vulgárnych nadávok voči partnerke je prejav domáceho násilia?

Graf 13: k otázke č.13

Používanie vulgárnych nadávok voči partnerovi je prejavom psychického násilia. S týmto výrokov súhlasilo 42% z celkového počtu respondentov. Podiel žien na odpovedi bol 72% a mužov 28%. K odpovedi skôr áno sa priklonilo 40% opýtaných, skôr nie označilo 14% a 5% si myslí že nie. Z odpovedí jasne vyplýva, že viac ako 80% respondentov je názoru, že vulgárne nadávky sú prejavom domáceho násilia.

Otázka č. 14

Myslíte si, že vyhrážanie sa mužovi partnerkou ublížením na zdraví je prejav domáceho násillia?

Graf 14: k otázke č.14

Skutok na ktorý sme sa v otázke pýtali, je prejavom agresie a tiež ho môžeme definovať ako trestný čin. Jednoznačnú odpoveď áno zvolilo 82% opýtaných, skôr 16% a zvyšné dve percentá sa delia medzi tých, ktorí sa prikláňajú skôr k zápornej odpovedi a jednoznačnému nie.

Otázka č.15

Myslíte si, že neprispievanie na domácnosť, výživu detí (nedáva financie, ale spotrebúva) je prejav domáceho násillia?

Graf 15: k otázke č.15

Otázka vymenúva niektoré prejavy ekonomického násillia. Odpovede sa rôznia, čo vyplýva buď z nedostatočnej informovanosti, alebo z podceňovania takýchto prejavov v domácnostiach. Na jednoznačnej odpovedi áno sa zhodlo 24% respondentov. O čosi viac 33% si myslí, že tieto skutky sú skôr prejavom domáceho násillia. Odpoveď skôr nie, označilo 27% a jednoznačné nie 16% z celkového počtu respondentov.

Diskusia a odporúčania pre prax

Cieľom nášho prieskumu bolo „Zistiť mieru tolerancie domáceho násilia na ženách v spoločnosti.“

Hypotéza 1

Deti, ktoré sa v detstve stretli s domácim násilím, majú vyššiu mieru tolerancie k prejavom násilia v dospelosti

Nepotvrdená hypotéza

Tabuľka 6: Vyhodnotenie otázok 5-8, týkajúcich sa znevažovania žien v reklame

	je znevažujúca	nie je znevažujúca
odpovede respondentov, ktorí sa stretli s DN v detstve v rodine alebo mimo nej	28 %	72 %
odpovede respondentov, ktorí sa nestretli s DN v detstve v rodine ani mimo nej	30,5 %	69,5 %

Tabuľka 7: Vyhodnotenie otázok 11-15, týkajúcich sa priamych prejavov DN

	áno / skôr áno	skôr nie / nie
odpovede respondentov, ktorí sa stretli s DN v detstve v rodine alebo mimo nej	79 %	21 %
odpovede respondentov, ktorí sa nestretli s DN v detstve v rodine ani mimo nej	76 %	24 %

V nadväznosti na poznatky, sme sa rozhodli overiť si, ako ľudia na Slovensku vnímajú priame, alebo nepriame prejavy násilia. Postoje ľudí zároveň vyjadrujú mieru tolerancie k prejavom násilia v bežnom živote. Použili sme výsledky z otázok od č. 8 až po otázku č.15. Prvé 4 otázky sa nepriamo pýtali, či respondent považuje zobrazené reklamy za nedôstojné voči ženám. Všetky uvedené reklamy sú hrubo rodovo stereotypne orientované a nepriamo podnecujú k násiliu na ženách. Ženy sú tu prezentované v ponižujúcom postavení, ako poddajné sexuálne objekty čo upevňuje vnímanie muža, ako autoritatívneho vo vzťahu voči ženám. Týmto neustálym podporovaním mocenských vzťahov v spoločnosti sa nevytvára priestor na rodovú rovnosť pohlaví. Skúmali sme, či ľudia, ktorí sa v detstve stretli s domácim násilím majú viac skreslené vnímanie negatívnych prejavov ako ľudia, ktorí nemajú s detstva skúsenosti s domácim násilím. V tomto kontexte sme sa zamerali na odpovede respondentov, ktorí buď zažili v detstve na sebe domáce násilie, alebo ako nepriami účastníci vo vlastnej rodine, či mimo nej. V priemere 28% týchto vybraných respondentov odpovedalo, že predmetné reklamy považujú za nedôstojné voči ženám. Z toho vyplýva, že až 72% respondentov sa rozhodlo pre inú odpoveď, ktorá reklamy nehodnotila ako nedôstojné. Z respondentov, ktorí sa v detstve nestretli s domácim násilím, označilo reklamy za nedôstojné 30,5% a 69,5% sa rozhodlo pre inú odpoveď. Teórie niektorých autorov z oblasti psychológie, ktoré tvrdia, že deti zažívajúce násilie v detstve sú v dospelosti agresívnejšie sa nám nepotvrdili. Podľa nich sa obeť dievča v dospelosti identifikuje s rolou obeť a v dospelosti sa stáva sama častejšie obeťou. Chlapci sa zas identifikujú s rolou otca násilníka čo sa môže prejaviť násilníckym prejavom v dospelosti. Pre zaujímavosť spomenieme, že k týmto

otázkam zaujalo negatívny postoj v zmysle, že reklamy sú nedôstojné voči ženám iba 32% žien z celkového počtu žien v skúmanej vzorke.

Ostatné 4 otázky prezentujú konkrétne prejavy domáceho násillia a my sme sa opäť pri vyhodnocovaní hypotézy zamerali najmä na skupinu respondentov, ktorí sa v detstve stretli s násillím v rodine, alebo mimo nej. Z výsledkov môžeme zhodnotiť, že 79% ľudí z tejto skupiny uviedlo skôr pozitívne odpovede a správne určili, že ide o prejavy domáceho násillia.

Tento údaj poukazuje na to, že väčšina respondentov vie posúdiť či sa jedná o domáce násillie, pokiaľ je priamo definované, napriek tomu nám ostalo 21% ľudí s vysokou mierou tolerancie resp. neschopnosti pomenovať správne vybrané skutky. Z respondentov, ktorí sa v detstve nestretli s domácim násillím sa k otázkam pozitívne vyjadrilo 76% a negatívne tzn., že uvedené skutky nepovažovali za domáce násillie 24%.

Pri otázkach hodnotiacich reklamy ide o nepriamu formu podnecovania k násilliu na ženách a domnievame sa, že respondenti volili odpovede podvedome a bez naučených „poučiek“ o násillí, ktoré sú bežne komunikované a poukazujú skôr na vyhranené formy násillia ako sú ťažké ublíženie na zdraví. Vzhľadom k tomu, že až 72% respondentov určilo, že reklamy nie sú nedôstojné k ženám, považujeme tento výsledok za vysokú mieru tolerancie nepriameho násillia na ženách.

Vypočítaním aritmetického priemeru zo všetkých 8 otázok dostaneme údaj 46,5% respondentov, ktorý prejavili svojimi postojmi vysokú mieru tolerancie voči násilliu. Týmto istým spôsobom sme dospeli aj k údaju 48% o miere tolerancie násillia medzi respondentmi, ktorí sa v detstve nestretli s domácim násillím. Teórie niektorých autorov z oblasti psychológie, ktoré tvrdia, že deti zažívajúce násillie v detstve sú v dospelosti agresívnejšie sa nám nepotvrdili. Podľa nich sa obeť dievča v dospelosti identifikuje s rolou obeť a v dospelosti sa stáva sama častejšie obeťou. Chlapci sa zas identifikujú s rolou otca násillníka čo sa môže prejavovať násillíckym prejavom v dospelosti.

S minimálnym rozdielom, ale predsa konštatujeme nepotvrdenie hypotézy, že deti, ktoré sa v detstve stretli s domácim násillím, majú vyššiu mieru tolerancie k prejavom násillia v dospelosti. Domnievame sa, že nepotvrdenie teórií môže byť spôsobené nerelevantnou výskumnou vzorkou, nakoľko táto výskumná hypotéza na overenie vyžaduje vyšší počet respondentov a bez nutnosti pripojenia na internet, ako to bolo v našom prípade.

Hypotéza 2

Muži nepovažujú sexistické prejavy na ženách v médiách za urážajúce.

Potvrdená hypotéza

Tabuľka 8: Vyhodnotenie otázok 5-8, týkajúcich sa znevažovania žien v reklame

	muži	ženy
Uvedené reklamy považujú za nedôstojné	23 %	32 %
Uvedené reklamy nepovažujú za nedôstojné	77 %	68 %

Pri vyhodnocovaní tejto hypotézy sme sa zamerali na odpovede mužov v otázkach č. 8 až 11, ktorí sa k predmetným reklamám vyjadrili, že ich považujú za nedôstojné voči ženám. Všetci, ktorí volili niektorú inú možnosť z ponúkaných štyroch odpovedí nepovažovali prezentáciu žien, ako sexuálnych objektov za nemorálnu. Takýto názor svedčí o nesprávnom formovaní spoločenských postojov. V teoretickej časti sme spomenuli výsledky prvého monitoringu printových médií na Slovensku, ktorý potvrdil, že médiá posilňujú rodové stereotypy. Tu dochádza k zhode aj s našimi výsledkami, nakoľko až 77% mužov z celkového počtu respondentov nepovažuje sexistické prejavy na ženách v médiách za urážajúce. Na základe toho konštatujeme potvrdenie hypotézy. Ak berieme do úvahy výsledky zo Správa o že až 83% spravodajcov, ktorí sa venujú spracovaniu reportáží o násilí páchanom na ženách sú muži a majú aj podstatne vyššie zastúpenie na manažérskych postoch v médiách, výsledky nie sú vôbec prekvapujúce.

Zaujímavé a prekvapujúce sú pre nás odpovede žien v tejto sérii výskumných otázok. Z celkového počtu respondentiek si 68% žien nemyslí, že predmetné sexisticky motivované reklamy znevažujú ženy. Vyplýva z toho, že väčšina ľudí vníma aktuálne nastavenie tradičných rodových rolí ako normálne a tradičná rodová feminita je prehliadaná aj samotnými ženami, ktoré ju zrejme považujú za prirodzenú a im vlastnú, čo prispieva k podpore rodových mocenských vzťahov.

Hypotéza 3

Niektoré prejavy domáceho násillia ľudia nepovažujú za násillie.

Potvrdená hypotéza

Tabuľka 9: Vyhodnotenie otázok 11-15, týkajúcich sa priamych prejavov DN

	áno / skôr áno	skôr nie / nie
Všetci respondenti	77 %	23 %
Ženy otázka č.12	77 %	23 %
Muži otázka č.12	58 %	42 %
Ženy otázka č. 15	62 %	38 %
Muži otázka č. 15	44 %	56 %

V súvislosti so zisťovaním miery tolerancie domáceho násillia na ženách, sme si položili otázku, ktoré prejavy domáceho násillia ľudia skutočne považujú za násillie. V štyroch otázkach č.12 až 15 boli obsiahnuté skutky psychického, fyzického aj ekonomického násillia. Zo všetkých respondentov si 23% myslí, že uvedené skutky nie sú prejavom domáceho násillia a na základe toho konštatujeme potvrdenie hypotézy. Za závažné považujeme najmä zistenie pri otázke č. 12 a č.15. V prvom prípade sa jedná o prejavy psychického

násilia, ktoré z výpovedí týraných žien považujeme za závažnejšie ako fyzické. Je pre nás prekvapujúce zistenie, že až 28% respondentov nepovažuje za násilie manipulovanie a ponížovanie partnerky, že nič nerobí dobre, je iba na príťaž a má partnerom príkazmi určované čo si môže obliecť ako sa môže nalíčiť. Podiel žien v tejto odpovedi tvoril 23% a mužov 42% čo je skoro polovica mužov, ktorí sa zúčastnili prieskumu.

V otázke č. 15 sme sa pýtali na skutky ekonomického násilia, ktoré nie je v spoločnosti spomínané tak často, ako napríklad fyzické násilie. Tu je rozdiel ešte markantnejší. Z celkového počtu opýtaných si 43% nemyslí, že sa jedná o domáce násilie, ak partner neprispieva partnerke finančne na domácnosť a na výživu detí. Podiel žien na odpovedi bol 38% a mužov 56%, teda viac ako polovica. Zistili, sme v tejto oblasti vysokú mieru tolerancie domáceho násilia. Zrejme vplyvom neinformovanosti si ženy ani neuvedomujú, že ekonomická manipulácia je formou domáceho násilia. Zistenia z praxe hovoria, že väčšina týraných žien ostáva s mužom v spoločnej domácnosti aj preto, že je od neho finančne závislá. Sebavedomie a právna gramotnosť žien je v tejto oblasti na nízkej úrovni.

Prieskumom sme si overili postoje ľudí k prejavom domáceho násilia, k súčasnému vnímaniu postavenia žien v spoločnosti a získali sme čiastočný obraz o miere tolerancie domáceho násilia.

Za najdôležitejší nástroj primárnej prevencie voči partnerskému násiliu považujeme zavedenie opatrení na:

- zvyšovanie povedomia spoločnosti o prejavoch a následkoch domáceho násilia
- propagovanie nulovej tolerancie voči násiliu

Za týmto účelom odporúčame zavedenie špeciálneho rodovo citlivého prístupu na školách, ktorý by bol vštepovaný mládeži vyškolenými pedagógmi. Považujeme za dôležité, aby deti dokázali rozlíšiť násilnícke správanie a najmä u dievčat, aby boli schopné uvedomovania si svojho rovnocenného postavenia voči opačnému pohlaviu. Mienka spoločnosti je výrazne formovaná médiami a tieto majú výrazný podiel na podnecovaní násilia, tým ako prezentujú problematiku domáceho násilia a postavenie žien. Za nedostatočné považujeme, že na Slovensku stále neexistuje vzdelávanie mediálnych a marketingových odborníkov založené na propagácii nulovej tolerancii násilia. Práca s verejnosťou je oblasť v ktorej je veľký priestor na posilňovanie nulovej tolerancie voči sexistickým prejavom správania mužov voči ženám, ale aj samotných žien pri rozlišovaní a posudzovaní všetkých prejavov násilia.

Myslíme si, že ak sa má formovať nový postoj spoločnosti netolerujúcej domáce násilie, je k tomu nevyhnutná aktívnejšia participácia samotných žien a podpora hlavných politických predstaviteľov. Tí majú prostriedky a kompetencie na zmenu legislatívnych procesom a povedomia spoločnosti.

Záver

Hlavným zámerom tejto práce je zvýšenie záujmu spoločnosti o celosvetový sociálno-patologický jav domáceho násilia páchaného na ženách. Na základe doteraz zrealizovaných výskumov uskutočnených v Slovenskej republike vyplýva, že aj v našej krajine je výskyt rôznych foriem týrania žien častý, presnejšie, týka sa každej piatej ženy. Ich problém je však stále za dverami domácnosti a my, ktorí nie sme priami účastníci, sa ticho prizierame a tolerujeme...Náš prieskum nám naznačil pomerne vysokú mieru tolerancie domáceho násilia v spoločnosti plynúcu zo zaužívaných rodových stereotypov. Mlčanie o rodovo podmienenom násilí za stenami domácností výrazne prelomili ženské feministické hnutia koncom 90. rokov.

Činnosť vládnych predstaviteľov za nimi v tomto smere výrazne zaostáva. Slovenská republika prijala rady a odporúčania na elimináciu domáceho násillia páchaného na ženách od Výboru OSN pre odstránenie diskriminácie žien, avšak ich zavedenie do praxe je podmienené najmä dostatočnou vôľou vládnych predstaviteľov. Deficitom Slovenska v porovnaní s okolitými krajinami je aj absencia funkčnej siete krízových intervenčných centier, ktorých vytvoreniu musí ešte predchádzať „vypracovanie právneho a odborného rámca ich zriaďovania a fungovania prostredníctvom národného projektu OP ZaSI a systémová podpora prevencie a eliminácie násillia v oblasti koordinácie a výkonu služieb krízových interv. centier a tímov“. (NAP 2010 - 2012. s.7)

K skvalitneniu sociálneho poradenstva je potrebné vytvorenie metodiky postupov pre prácu s týranými ženami a vytvorenie komplexnej siete spolupracovníkov z oblasti pomáhajúcich profesií, ktorí budú špeciálne vyškolení pre prácu s obeťami násillia a ich deťmi. Nevyhnutná je špeciálna terapeutická starostlivosť o deti, ktoré sú vo väčšine prípadov v krízových centrách spolu s matkami.

Domáce násillie medzi partnermi sa z dlhodobého hľadiska nedá eliminovať iba legislatívnymi zmenami, alebo zavedením nápravných programov pre partnerov - tyranov. Za kľúčové východiská v boji proti násilliu považujeme zavedenie rodovo citlivého vzdelávania na školách, ktoré odbúra zaužívané rodové stereotypy a zároveň intenzívnejšiu osvetu v tejto problematike

PhDr. Lenka Machyniaková
Univerzita Cyrila a Metoda v Trnave
Fakulta sociálnych vied
Trnava

VIKTIMOLOGICKÉ HNUTIA – ICH EXISTENCIA A FUNGOVANIE AKO VÝVOJOVÝ TREND V OBLASTI POMOCI OBETIAM KRIMINALITY

VICTIMOLOGICAL MOVEMENT – THEIR EXISTANCE AND OPERATION AS TREND IN
FIELD OF ASSISTANCE FOR VICTIMS OF CRIME

Michaela Jurisová

Abstrakt

Príspevok venuje pozornosť inštitúciám pomáhajúcim obetiam ako jednému z vývojových trendov v oblasti pomoci obetiam kriminality.

Kľúčové slová:

Obeť, pomoc obetiam, inštitúcia pomáhajúca obetiam, vývojový trend.

Abstract

Article pay attention to institutions assisting victims as one of the trends of assistance for victims of crime.

Key words:

Victim, victim assistance, helping victim institution, research of development (trend).

Úvod

Vývojový trend je možné ponímať ako „pokrokovejšie smerovanie“, pre účel daného príspevku ako pokrokovejšie smerovanie v oblasti pomoci obetiam kriminality v podmienkach Slovenskej republiky, konkrétne v oblasti inštitúcií pomáhajúcich obetiam, takzvaných „viktimologických hnutí“.

Je na mieste stručné pomenovanie niektorých z vývojových trendov v oblasti pomoci obetiam kriminality, vychádzajúc z českej odbornej publikácie Válková, H. – Kuchta, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*, ktorá ako jedna z mála odborných kriminologických a viktimologických literatúr venuje pozornosť napredovaniu v oblasti pomoci obetiam kriminality.

Základné formy pomoci obetiam (laická, psychologická, sociálna a právna), kvantitatívny popis viktimizácie a meranie miery jej intenzity v národnej či medzinárodnej komparatívnej perspektíve k ucelenému viktimologickému obrazu, bez súčasnej znalosti ich faktických dôsledkov pre obeť trestnej činnosti, nepostačuje. Uvedené platí aj ohľadne druhu a výšky pomoci určenej obetiam kriminality, ktorá nepriamo signalizuje aj senzibilitu a záujem spoločnosti o viktimologickú problematiku. Pre správne pochopenie súčasnej situácie v oblasti viktimologického výskumu a pomoci obetiam je užitočné poznať aj „reformné hnutia“, ktoré predznamenávajú ďalší vývoj v tejto oblasti. V rámci vymedzenia skúmanej problematiky je teda potrebné poukázať napríklad aj na *prednosť kvalitatívnych výskumov a štúdií obetí*, venovať pozornosť *exkurzu do histórie viktimologických hnutí, konceptu restoratívnej justície* či skúmať *viktimizáciu v sociálnom kontexte*. K „reformným hnutiam“ pomoci obetiam je možné zaradiť aj *analýzu poznatkov o dôsledkoch viktimizácie*, venovanie pozornosti *reakciám obetí na viktimizáciu* alebo poukázanie na *odborné aspekty intervencie*. V rámci novších foriem pomoci obetiam je možné pozornosť upriamiť aj na *organizačné a legislatívne predpoklady problematiky* či *európsku prax v oblasti služieb*

obetiám. Na uvedené vývojové trendy v oblasti pomoci obetiám poukazujú vo svojej publikácii autori Váľková a Kuchta¹.

„Viktimologické hnutia“

Zvyšujúci sa záujem o osoby poškodené kriminalitou je evidentný a môže spočívať napríklad v brutalite páchania trestnej činnosti či počtoch ľudí zasiahnutých takýmito sociálne nežiaducimi aktivitami, priamo či nepriamo. Na strane druhej, k zvýšeniu tohto záujmu nepochybne prispeli určitými informáciami o obetiach kriminality aj niektoré neštátne organizácie nimi sa zaoberajúce. Považujeme ich za jedny z mála inštitúcií, ak nie jediné, ktoré sú s problémami trestnej činnosti zasiahnutých ľudí všestranne zoznámené. Prichádzajú s obeťami do kontaktu priamo v každodennej realite, na rozdiel od väčšiny (štátnych) inštitúcií, ktoré sa na viac venujú skôr páchatelom trestnej činnosti a s nimi spojenej problematike. Pracovníci štátnych inštitúcií sa s obeťami kriminality stretávajú väčšinou zriedka, a to buď formálne a v obmedzenej miere alebo sprostredkované, napríklad pri výskumoch či štatistických analýzach.²

Väčšine obetí je v prvom rade poskytnutá *pomoc neformálna (laická)*, napríklad zo strany rodiny, priateľov, kolegov či susedov. Najpriateľnejšou predstavou je, že obyvatelia vedia, minimálne v rovine laickej, reagovať na kriminálnu viktimizáciu, a obeť poskytnúť pomoc. Žiaľ, nie vždy je tomu tak, či už v podmienkach Slovenskej republiky alebo aj iných štátov.

Avšak, preto že *polícia* pracuje nepretržite, dvadsaťštyri hodín denne, s najväčšou pravdepodobnosťou bude mať a zabezpečovať prvý formálny, ak nie úplne prvý, kontakt (styk) s obeťou kriminality.

Je nepochybné, že prvý kontakt polície s obeťou je rozhodujúci – preto ako sa obeť vyrovná so vzniknutou situáciou a ako sa z nej „zotaví“. Špeciálne vzdelávanie, preškolenie, výcvik alebo akokoľvek to nazveme, pre príslušníkov policajného zboru, je nesmierne dôležitým a neopomenuteľným faktorom, pretože by mal klásť dôraz na uvedomenie si a vcítenie sa do situácie obetí a ich potrieb. Zachádzanie s obeťou citlivejším spôsobom nepochybne pomáha polícii vykonávať ich prácu lepšie tým, že jej bude poskytnutých viac informácií a že obeť bude ochotnejšia a schopnejšia zapojiť sa do súdneho procesu ako svedok.

Žiaľ, nie ojedinelým javom je, že nedostatočne vycvičení či preškolení profesionáli, v tomto prípade príslušníci polície, sa nesprávajú dostatočne citlivo pri jednaní s (emočne rozrušenými) obeťami, čo nepochybne znižuje ich spokojnosť, spôsobuje pokles dôvery voči tejto inštitúcii a tiež znižuje ochotu obetí zapojiť sa do trestného procesu.

Veľmi často je venovaná pozornosť prvému kontaktu systému trestnej justície s obeťou a taktiež takzvanej „psychologickej prvej pomoci“ – kedy by sa k obeťi malo pristupovať ako k ľudskej bytosti a nie len ako k možnému zdroju dôkazov. Snahou príslušného policajta je opakovane obeť uisťovať, že teraz je už v bezpečí, že je mu ľúto čo sa jej stalo, že to čo sa odohralo nie je jej vina a podobne.

V podmienkach širšieho chápania predmetnej problematiky je na mieste poznamenať, že každý orgán presadzujúci právo, nie len polícia, na všetkých úrovniach, by mal zo svojich radov menovať styčnú osobu koordinátora, ktorá by sa venovala a zaoberala problematikou obetí trestných činov a možnými službami poskytovanými obetiám. Uvedené nepochybne bude viesť k skvalitneniu a zefektívneniu činnosti v tejto oblasti.

¹ VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012. Základy kriminológie a trestní politiky, s. 188 a nasl.

² MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A. 2002. Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů. In *Trestněprávní revue*, s. 2.

Policajné orgány by rovnako mali spolupracovať aj s rôznymi mimovládnyimi organizáciami, občianskymi združeniami či neziskovými organizáciami.

Nemožno opomenúť ani fakt, že pomoc obetiam je dôležitá aj pre „policajný personál“, aj rodinných príslušníkov policajtov. Policajti sú dennodenne vystavení ľudskému utrpeniu. Musia disponovať vhodnými mechanizmami, aby boli schopní vyrovnáť sa s vlastným stresom vyplývajúcim z výkonu povolania tak, aby mohli účinne jednáť s obeťami. Najvhodnejšou alternatívou je aby programy pomoci, vrátane odborného poradenstva, boli dostupné všetkým policajtom a ich rodinám.³

Je nepochybné, že kriminálne živly sú deštruktívnou silou pôsobiacou vo vnútri spoločnosti a osobný kontakt s políciou je určite kritickým momentom, ktorý často určuje, ako bude obeť zvládať ďalšiu situáciu. *Takéto stretnutie by malo byť začiatkom nápravy daného stavu a spôsobenej ujmy.* Spoločnosť by mala mať dostatok síl, aby kriminalitu zvládla. Nepochybné by bolo veľmi nešťastným, ak by polícia na úkony v súvislosti s obeťou nemala dostatok časového priestoru. Bez ohľadu na špekulácie, či je takáto informácia pravdivou alebo nie, z psychologického hľadiska by bola chybná a negatívna.

Násilie páchané na jednotlivcovi je zlyhaním právnej spoločnosti pričom táto ju má odčiniť najlepšie ako je to možné. Je nevyhnutné si neustále uvedomovať, že násilie a porušovanie práv jednotlivcov je hrubou skutočnosťou a zasahuje do všetkých sociálnych vrstiev a skupín. Pomoc a podpora obetí kriminality však nespočíva iba v opatreniach zo strany rodiny, priateľov, kolegov či polície, ale je nevyhnutné spomenúť a neopomenúť aj *preventívne opatrenia proti kriminalite* či *opatrenia brániace recidivistom opätovane páchať trestnú činnosť*. Je nevyhnutné aby o obeť bol prejavovaný záujem aj zo strany *bezpečnostnej politiky*. Taktiež napríklad pre politikov, ktorých právom je rozhodovať o mnohých veciach, je dôležitým poznatkom vedieť či sa s obeťami zachádza zhodne a s rovnakou mierou starostlivosti ako o páchatel'ov.⁴

Ako už bolo aj vyššie spomenuté, „štát“ zohráva dôležitú úlohu v oblasti pomoci obetiam kriminality, avšak neopomenuteľnou súčasťou pomoci obetiam je aj *existencia a fungovanie rôznych mimovládnych organizácií, občianskych združení a obdobných inštitúcií*.

K *neštátnym organizáciám*, ktoré prispievajú k zvyšovaniu záujmu o problematiku obetí môžeme zaradiť – organizácie pomáhajúce obetiam oficiálne ohlásených trestných činov a tiež organizácie pomáhajúce obetiam takého správania sa, ktoré by v prípade zverejnenia poškodenou osobou bolo považované za kriminálne, napríklad obe domáceho násilia či incestu. Ich vznik ovplyvnila iniciatíva ľudí, ktorí vnímajú slovenský systém ochrany obetí ako nedostatočný a hľadajú možnosti na jeho zmenu. Tieto inštitúcie poskytujú osobám rôznorodú pomoc, napríklad psychologickú, právnu či sociálnu, zaoberajú sa aj krízovou intervenciou, preventívnou a osvetovou činnosťou, rozvojom sociálnych a komunikačných zručností, zlepšením postavenia obetí na trhu práce, možnosťou umiestnenia detí v krízovom centre či poskytujú pomoc osôb pri styku s orgánmi činnými v trestnom konaní alebo pri zabezpečení základných životných potrieb obetí rôznorodej trestnej činnosti, ako aj ich blízkym. Z uvedeného vyplýva, že viaceré aktivity realizované mimovládnyimi organizáciami sú aplikovateľné v rôznych oblastiach pomoci obetiam. Je evidentné, že tieto organizácie ako tretí sektor majú rozhodujúci význam a nezastupiteľnú úlohu v poskytovaní špecifickej

³ PEŘINA, P., VITOUŠOVÁ, P. 1998. Medzinárodná príručka o pomoci obeťom trestných činov. In *Policista*, Príloha I – XVI.

⁴ BÍLÝ KRUIH BEZPEČÍ. 1999. Oběti zločinu. In *Policista*, Príloha I – XVI.

pomoci obetiam, pričom finančné prostriedky na svoju činnosť získavajú zvyčajne z darov, uchádzajú sa o podiel z dane z príjmu či o rôzne granty.⁵

Smernica Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov odporúča aby informácie a poradenstvo poskytované príslušnými orgánmi, službami na podporu obetí a službami restoratívnej spravodlivosti boli podľa možností prístupné v rôznych formách, ktoré budú pre obeť zrozumiteľné. Tieto informácie a poradenstvo by sa mali poskytovať v jednoduchom a zrozumiteľnom jazyku.

Poskytovanie podpory by nemalo závisieť od podania trestného oznámenia obeťami príslušnému orgánu, napríklad polícii, tieto orgány sú často v tej najlepšej pozícii, aby obetiam poskytli informácie o možnostiach podpory. Snahou je tiež aby sa zabránilo opakovanému odkazovaniu.⁶

Smernica tiež odporúča aby jednotlivé členské štáty podporovali organizácie občianskej spoločnosti, a to vrátane mimovládnych organizácií, ktoré pracujú s obeťami trestnej činnosti – úzko s nimi spolupracovať, najmä v oblasti iniciatív na tvorbu politiky, informačných a osvetových kampaní, výskumných a vzdelávacích programov a odbornej prípravy, ako aj v oblasti monitorovania a hodnotenia vplyvu opatrení zameraných na podporu a ochranu obetí trestných činov. Podmienkou aby sa obeť trestnej činnosti dostalo primeranej úrovne pomoci, podpory a ochrany, mali by verejné služby pracovať koordinovane a tiež byť zapojené na všetkých administratívnych úrovniach, to znamená na úrovni Únie, na úrovni národnej, regionálnej i miestnej. V snahe zabrániť opakovanému odkazovaniu na iné príslušné orgány by malo byť obetiam pomáhané so samotným nájdením a oslovením príslušného orgánu či orgánov. Vyplývajúc z uvedeného a s podporou tejto myšlienky uvádzame, že jednotlivé členské štáty by mali zvážiť vytvorenie takzvaných „jediných prístupových bodov“ či „jednotných kontaktných miest“. Tieto subjekty by slúžili a venovali pozornosť viacerým potrebám obetí pri zúčastňovaní sa na trestnom konaní, tiež by naplňali úlohu informačnú, poskytovali by podporu a pomoc či ochranu a náhradu škody.⁷

Značne frekventovanou činnosťou neštátnych organizácií pomáhajúcich obetiam kriminality je *informovať verejnosť* o osudoch konkrétnych obetí kriminality či násillia, tiež prinášajú poznatky o často necitlivom zachádzaní s obeťou zo strany rôznych inštitúcií a zariadení, napríklad počas trestného konania alebo po ňom, v rámci priestupkového konania či pri rôznych odborných vyšetreniach, napríklad znaleckých či lekárskech.

Snahou je tiež akési „scitlivenie verejnosti“, laickej aj odbornej, voči problematike obetí kriminality. Zatiaľ totiž skôr platí, že obtiažnosť situácie obeť trestnej činnosti občan začne obvykle plne vnímať až v okamihu, kedy sa sám ocitá v takejto pozícii a situácii, teda

⁵ KURILOVSKÁ, L. 2015. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície, In *Psychológ medzi právnikmi – Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*, s. 235.

MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A. 2002. Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminológů. In *Trestněprávní revue*, s. 2.

⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ods. 21, ods. 40.

EURLEX EURÓPA. 2015. [online]. [cit. 2015.04.09.]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=SK>>

⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ods. 21, ods. 62.

EURLEX EURÓPA. 2015. [online]. [cit. 2015.05.01.]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=SK>>

v okamihu kedy sa sám či jeho najbližší stanú obeťou závažnejšieho, obvykle násilného trestného činu.⁸

V nasledujúcom texte je poukázané na existenciu a fungovanie konkrétnych (vybraných) neštátnych inštitúcií pomáhajúcich obetiam kriminality, predovšetkým na český „Bílý kruh bezpečí“ a slovenské občianske združenie „Pomoc obetiam násilia“.

Český „Bílý kruh bezpečí“

„Policajné ani právne predpisy“ vo väčšine krajín veľmi nepočítajú s poskytnutím odbornej pomoci obetiam trestných činov, pričom obeť po konfrontácii s trestným činom sú často vystavené pôsobeniu postraumatickej stresovej poruchy, s ktorou sa dokážu vyrovnáť iba za pomoci odbornej *psychologickej* či právnej (čoraz častejšie) *pomoci*.

Myšlienka založiť inštitúciu, ktorá by pomáhala obetiam trestnej činnosti vznikla v Českej republike v roku 1991 úplne mimo odborných psychologických kruhov, a to pri práci novinárov počas natáčania dokumentu o závažnej trestnej činnosti. Organizácia bola založená, začala fungovať a naplňovať svoje poslanie 4. septembra 1991 v Prahe. Dnešná prezidentka tejto inštitúcie, Petra Vitoušová tvrdí: „Bola to výnimočná možnosť poznať situáciu obeť trestného činu, ktorá inak ostáva úplne v tieni vyšetrovania“.⁹ V tejto fáze nechýbala spolupráca s odborníkmi ako sudca, vyšetrovateľ, psychológ, kriminológ, taktiež v kooperácii s novinárom aj obeťou trestného činu – bolo založené *občianske združenie na pomoc obetiam trestnej činnosti – Bílý kruh bezpečí*. Medzníkom v histórii tejto organizácie bolo vytvorenie regionálnych poradní – dnes 9 fungujúcich, z východu krajiny na západ: Plzeň, Praha, České Budějovice, Liberec, Jihlava, Pardubice, Brno, Olomouc, Ostrava.

Dôležitým bodom v činnosti tejto inštitúcie v roku 2001 bol aj samostatný projekt na pomoc obetiam domáceho násilia, ktorý začal celoštátnym výskumom zameraným na domáce násilie a skončil zahájením prevádzkovania a fungovania celoštátnej linky pod názvom DONA.

Dôležitým faktom je, že Biely kruh bezpečia sa nešpecializuje iba na problematiku domáceho násilia, ale je jednou z organizácií v Európe, ktorá *pomáha obetiam všetkých trestných činov*, bez ohľadu na vek a pohlavie. Jedným dychom je potrebné však dodať, že pomoc vyhľadávajú častejšie ženy ako muži, čo ale neznamená, že muži by niekedy nepotrebovali pomoc v tomto smere či mali menej problémov vyrovnáť sa s trestným činom. Uvedený nepomer zväčša vyplýva z výchovy a chápania mužskej role v spoločnosti, pričom vyplývajú z praxe a tiež tvrdení odborníkov, podobné skúsenosti majú aj kolegovia z ostatných, takzvaných pomáhajúcich profesií.

Najčastejšími klientmi tejto inštitúcie sú ženy vo veku medzi dvadsaťpäť a štyridsať rokov (v ich prípade sa jedná často o problematiku domáceho násilia) a seniori nad šesťdesiat rokov (ktorí sú často obeťami podvodov, krádeží či lúpežných prepadnutí). Faktom je, že seniori sú veľmi zraniteľnou skupinou, sú veľmi často nadmerne dôverčiví, v porovnaní s ostatným obyvateľstvom sa ťažšie pohybujú, počujú či vidia, sú živí nádejou „ak som slušný ja, sú slušní aj ostatní“ a podobne, čo nepochybne prispieva k ich možnej viktimizácii.

V prípade, že obeť trestnej činnosti vyhľadá pomoc Bieleho kruhu bezpečia, má v poradni vždy možnosť stretnúť sa s právnikom a aj odborníkom – psychológom. Organizácia tiež spolupracuje so študentmi posledných dvoch ročníkov právnických fakúlt, psychiatrami, pedagógmi, sociálnymi pracovníkmi, osobami pôsobiacimi v prostredí mediácie a probácie, tiež výnimočne spolupracuje s dramaturgmi či spisovateľmi a novinármi (za

⁸ MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A. 2002. Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů. In *Trestněprávní revue*, s. 2.

⁹ HUČÍN, J. 2002. Oběť je stále ve stínu vyšetřování, In *Psychologie dnes*, s. 24.

splnenia podmienky bohatej osobnej skúsenosti a absolvovania špeciálnych kurzov krízovej intervencie).

Návšteva v poradni je *bezplatná*, je možné ju navštíviť bez predchádzajúceho objednania. Poradňa poskytuje svoje služby diskkrétne a anonymne, a to aj pri osobnom kontakte.

Pracovníci poradne pri vyšetrowaní alebo pri súdnom pojednávaní klientov nezastupujú, snažia sa však osobu dostatočne pripraviť na situácie, ktoré ju počas tejto fázy čakajú. Obet' sa tiež od pracovníkov dozvedá, že nie je hanbou, ak sa na súde rozplače alebo ak nerozumie otázke a potrebuje ju objasniť. V niektorých prípadoch sú klienti pracovníkmi poradne doprevádzaní veľmi dlho, aj rok. Organizácia však jedným dychom dodáva, že vzhľadom na vysoký počet osôb ktoré vyhľadávajú ich služby, neponúka svojim klientom možnosť dlhodobej terapie, avšak je nápomocná v tom, že ak je potrebné, upozorní klientov na možnosť využitia spolupráce s psychologickým alebo psychiatrickým pracoviskom, vždy ale tak, aby obeť opakovaním detailov jej príbehu opäť (sekundárne) netraumatizovala. Na strane druhej, spoluprácu s Bielym kruhom bezpečia využívajú aj samotní odborníci. Taktiež širokej spoločnosti nápomocnou je prednášková činnosť pracovníkov organizácie, pre policajné zložky, štátnych zástupcov a sudcov, ohľadom možného dopadu trestnej činnosti na ľudskú psychiku, komunikácie s obeťou či prežívania obeť po súdnom pojednávaní.

Prezidentka Bieleho kruhu bezpečia vyslovuje svoje želanie: „*Priali by sme si, aby obeť o našich službách informovali policajti priamo pri vyšetrowaní trestného činu. O našej existencii sa obeť dozvedá od polície približne v 3-4 %, čo je pomerne málo. Podobne je tomu ale aj inde vo svete.*“¹⁰

Organizáciu, *nemecký „Weisser Ring“*, je možné považovať za „staršieho brata“ českého Bieleho kruhu bezpečia. Aj keď cestu k tejto inštitúcii nachádzajú zvyčajne ženy a dievčatá – obeť sexuálnych trestných činov, pracovníci Weisser Ringu zdôrazňujú, že združenie slúži a pomáha aj obeť všetkých ostatných trestných činov. Obeť trestného činu je často ťažko hovoriť s inými ľuďmi o jeho následkoch a následnej ťaživej situácii. Väčšinou je ale ešte ťažšie vyrovnáť sa s týmito problémami bez cudzej pomoci, obracajú pozornosť na seba pracovníci organizácie. Poskytovaná pomoc je, tak ako aj v ostatných obdobných inštitúciách, mnohostranná.¹¹

Slovenské občianske združenie „Pomoc obeť násilia“

Zakladateľka občianskeho združenia *Pomoc obeť násilia* (ďalej aj „OZ PON“), doktorka Šípošová¹², *sa už v roku 1999 v odbornom článku „Poradenská pomoc obeť trestných činov“, vyslovila za potrebu vzniku a fungovania inštitúcií pomáhajúcich obeť.*

„Vznik organizácií zameraných na poskytovanie služieb obeť trestných činov je dôsledkom skutočnosti, že v súvislosti s trestnými činmi sa takmer výlučne venuje pozornosť ich páchatel'om (ich vypátraníu, usvedčeníu, odsúdeníu a tiež ochrane ich ľudských práv), pričom ich obeť, viktimizované samotným trestným činom, sú nechránené a vystavené druhotnej a ďalšej viktimizácii v priebehu vyšetrowania, súdneho konania, v dôsledku publicity a postojov okolia. Je symptomatické, že na ochranu a pomoc obeť trestnej činnosti začali vznikať organizácie „zdola“, ako charitatívne a dobrovoľnícke združenia. Je to na jednej strane prirodzené, pretože nemožno trpne očakávať pomoc od štátu tam, kde

¹⁰ BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. 2015. [online]. [cit. 2015.06.01.]. Dostupné na internete: <<http://www.bkb.cz/>>

HUČÍN, J. 2002. Obet' je stále ve stínu vyšetřování, In *Psychologie dnes*, s. 24 a nasl.

¹¹ KOLEKTÍV AUTOROV. 1999. Jak chránit obet'. In *Policista*, s. 12.

¹² Pozn. autora: PhDr. Janka Šípošová, CSc. momentálne pôsobí v NRSR ako poslankyňa. Vzhľadom na dlhoročné pracovné skúsenosti je možné ju považovať za expertku zaoberajúcu sa problematikou pomoci obeť.

celkom dobre nedohliadne. Na druhej strane však je potrebné štát upozorňovať na jeho podlžnosti voči tejto skupine občanov, pri ktorých zlyhal vo svojej funkcii ochrany ich bezpečnosti a žiadať jeho pomoc pri odškodnení a náprave krívd. “

Zakladateľka PON sa už pred niekoľkými rokmi vyjadrila: „My sme pri voľbe názvu vychádzali z britského vzoru *Victim Support*, ktorý je bazálne postavený na dobrovoľníckej činnosti. V našej činnosti chceme kombinovať takéto zameranie s prácou odborníkov, najmä psychologov a právnikov v špeciálnych poradniach (čo predstavuje jednu z aktivít občianskeho združenia).“¹³

Občianske združenie PON je (bolo) v Slovenskej republike prvé svojho druhu. Ešte pred vznikom tejto inštitúcie, v podmienkach Československej federácie, fungovala a pomoc obetiam poskytovala vyššie spomenutá organizácia *Bílý kruh bezpečí*, založená v Prahe, v roku 1991. Po rozdelení spoločného štátu obmedzila svoju činnosť na územie Českej republiky. Takzvaným, pomenovaným s trochou odvahy, „predchodcom“ PON bol tiež Biely kruh bezpečia Slovenska založený v Košiciach, 29. januára 1993 – tento však nikdy nezačal a nerozvinul svoju činnosť.¹⁴

Začiatkom existencie a poskytovania služieb obetiam touto inštitúciou je rok 1996. V období september 1997 až február 1999 poskytovala služby obetiam prvá poradňa svojho druhu v SR v Senior Top Centre ASE. Na dobrovoľníckej báze poskytovali bezplatné poradenstvo klientom psychologovia, právnici a asistenti. *Január 1999 je zlomovým bodom, kedy dobrovoľníci poradne pre obeť založili nezávislé občianske združenie Pomoc obetiam násilia.*¹⁵ Prvá samostatná poradňa bola otvorená v máji 1999. Občianske združenie PON bolo prijaté za riadneho člena Európskeho fóra služieb obetiam v roku 2000. Činnosť združenia sa postupne stabilizovala a profesionalizovala. Výber a odborná príprava profesionálov a dobrovoľníkov prebiehala v roku 2001. Počas roka 2002 prebiehalo budovanie celoslovenskej poradenskej siete a od 1. mája 2002 funguje celoštátna telefonická *Linka pomoci*. V tom istom roku boli Valným zhromaždením schválené nové Stanovy¹⁶ a ďalšie základné dokumenty, zvolené bolo aj nové vedenie OZ PON. Ku koncu roka bol Parlamentom SR schválený štátny rozpočet – vrátane návrhu príspevku na činnosť krajských poradní pre obeť trestnej činnosti. Navrhované prostriedky boli uvoľnené začiatkom roka 2003.

Občianske združenie Pomoc obetiam násilia je v súlade so zákonom č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov *dobrovoľným združením fyzických a právnických osôb, ktorého cieľom je poskytovať pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli v krízových životných situáciách ako obeť násilia.*¹⁷

Služby sú poskytované tak ako to vyžadujú zásady Európskeho fóra služieb obetiam. V roku 1997 bolo OZ PON ešte „iba“ pozorovateľom Európskeho fóra služieb obetiam, v máji 2000 sa už stalo jeho riadnym členom. Činnosť a pôsobenie fóra je možné charakterizovať nasledovne - obeť trestných činov a násilia majú právo na prístup k službám

¹³ ŠÍPOŠOVÁ, J. 1999. Poradenská pomoc obetiam trestných činov. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, s. 181.

¹⁴ BUBELÍNI, J. 1997. Pomoc obetiam trestných činov. In *Verejná správa*, s. 22.

ŠÍPOŠOVÁ, J. 1999. Poradenská pomoc obetiam trestných činov. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, s. 181.

¹⁵ Zakladajúcimi členmi sú Jana Šípošová, Helena Žilová, Margita Beňová, Mária Trabalíková. Prvou prezidentkou PON sa stala Helena Woleková, výkonnou riaditeľkou Jana Šípošová.

¹⁶ POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.09]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/stanovy-pon/>>

¹⁷ POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.09]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/historia-zdruzenia/>>

pomoci, ďalej na pomoc poskytovanú vybranými a školenými pracovníkmi, na bezplatné služby pomoci, na dôverný charakter služieb pomoci, na osobnú nezávislosť v rozhodovaní a na služby, ktoré sú nezávislé.¹⁸

Informačné a poradenské služby pre obeť a svedkov Občianske združenie poskytuje:

- ✓ telefonicky cez celoslovenskú LINKU POMOCI OBETIAM,
- ✓ e-mailom,
- ✓ písomne a
- ✓ osobne v poradni, aj bez ohlásenia.

Linka pomoci obetiam je prístupná z celého územia Slovenskej republiky na zvýhodnenom čísle (volajúci platí polovicu miestneho hovorného) - informuje o službách pre obeť a prístupe k nim, v pracovných dňoch od 10:00 do 14:00 h alebo je využiteľný záznamník s možnosťou spätného zavolania.

Webová stránka združenia poskytuje pre čitateľa aj stručné informácie v nasledovných oblastiach: „na súde“, „postavenie poškodeného (jeho práva a povinnosti) v trestnom konaní“, „svedok v trestnom konaní – jeho práva a povinnosti“.¹⁹

Zakladateľka OZ PON sa už v roku 1999 v príspevku s názvom „Poradenská pomoc obetiam trestných činov“ vyjadrila: „*Poradňa Pomoci obetiam je povinná a pripravená prijať akýchkoľvek klientov a sprostredkovať im prípadnú ďalšiu pomoc a špeciálne služby. Snažíme sa preto o vybudovanie zázemia nielen pokiaľ ide o 'vlastných' odborníkov a dobrovoľníkov, ale aj ďalších spolupracovníkov, ku ktorým by sme mohli v prípade potreby našich klientov odporučiť*“²⁰. Je chvályhodná konštatácia, že uvedené bolo už pred mnohými rokmi pravdou a je ňou dodnes, čo môže autorka príspevku, vzhľadom na relatívne dobré znalosti o fungovaní združenia, potvrdiť. Ak je v moci pracovníkov združenia osobe pomôcť nepochybné tak urobia, v prípade nekompetencií ju delegujú na inú inštitúciu.

A aké sú trendy v „klientele“ a v „problémoch obetí“ poradní občianskeho združenia?

Zakladateľka PON: „*Keď sme v roku 1996 začali uvažovať a v roku 1997 sme potom otvárali prvú poradňu pre obeť trestných činov na Slovensku, domáce násilie sme vtedy v programe nemali. V tom čase už pracovali na Slovensku viaceré mimovládne organizácie.*“

Poradňa pre obeť bola otvorená v septembri 1997 a do konca roka bolo prijatých „iba“ šesť klientov – ani jeden prípad nebol z kategórie domáceho násillia (je však pravdou, že v tom čase sa o domácom násillí v našej verejnosti iba začínalo hovoriť). V nasledujúcom roku (1998) sa na poradňu však obrátilo niekoľko klientov – obetí domáceho násillia, a počas ďalšieho obdobia to už boli desiatky prípadov ročne. Zároveň nemožno opomenúť skutočnosť, že sa rozvíjala činnosť organizácie – v relatívne krátkom čase sa podarilo vybudovať poradenskú sieť PON pokrývajúcu celé územie štátu a do roku 2003 boli otvorené poradne vo všetkých ôsmich krajských mestách SR a časom pribudla aj poradňa v meste Poprad.

Tak ako vyplýva aj z číselných vyjadrení *výročných správ*, na samom začiatku sa prípad domáceho násillia v poradni PON (vtedy jedinej v Bratislave) nevyskytol, avšak neskôr nabral podiel obetí tohto činu v klientele stúpajúci trend – čo súviselo so zlepšením verejného povedomia o problematike aj stabilizáciou siete a služieb občianskeho združenia. Ale je isté, že práca s obeťami domáceho násillia sa i pri zachovaní štandardných postupov a metód

¹⁸ AKTUALITY.SK. 2015. [online]. [cit. 2015.07.08]. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/247629/europska-unia-si-dnes-europskym-dnom-pripomina-obete-zlocinu/>>

¹⁹ POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.09]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/informacie-pre-obeť-a-svedkov/>>

²⁰ ŠÍPOŠOVÁ, J. 1999. Poradenská pomoc obetiam trestných činov. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, s. 182.

používaných v poradniach PON líši od práce s ostatnými obeťami trestných činov. Jedno je ale spoločné, že služby klientom poskytujú kvalifikovaní konzultanti (právnici, psychológovia a sociálni pracovníci).²¹

Na základe informácií z Výročnej správy občianskeho združenia PON za rok 2014 je nepochybne možné klásť si otázku či v oblasti pomoci obeťami kriminality v podmienkach Slovenskej republiky a v rámci vývojových trendov „kráčame vpred alebo vzad“?

Občianske združenie PON v úvode správy informuje, že situácia inštitúcie sa v porovnaní s minulým rokom zmenila, v niektorých bodoch žiaľ k horšiemu.

Čo sa týka druhového zamerania pomoci obeťami - *PON ostala stále jedinou organizáciou v Slovenskej republike, ktorá poskytuje pomoc obeťami všetkých druhov násillia* – dominantné je domáce násillie, tiež pomoc obeťami dopravných nehôd či nešťastí rôznej etiológie.

V oblasti financií sa združenie potýkalo s problémom - z verejných zdrojov sa opätovne nepodarilo získať finančnú podporu, a to napriek faktu, že štátne orgány a verejné inštitúcie služby poskytované združením PON využívajú a občanom aj odporúčajú. V súvislosti s uvedenými finančnými problémami bola organizácia nútená presťahovať svoje zásadné strediská, teda kanceláriu centrály, linky pomoci a bratislavskej pobočky poradne. A tiež z pôvodných deviatich, v roku 2014 fungujúcich poradní, dnes funguje „iba“ päť, v Bratislave, Trnave, Trenčíne, Banskej Bystrici a Košiciach. Pozastavená bola činnosť poradní v Žiline, Nitre, Prešove a Poprade.

Pomoc v poradniach poskytujú klientom aj naďalej právnici, psychológovia a sociálni pracovníci. Aj keď ide o sieť poradní pôsobiacich v Slovenskej republike relatívne dlhodobo, od roku 1997, a je najstaršou a jedinou svojho druhu, v súčasnosti odborníci fungujú predovšetkým na báze dobrovoľnosti a často sami finančne dotujú prevádzkové náklady združenia.

Z hľadiska uvedených finančných a personálnych obmedzení, poradne pracovali v obmedzenom režime, teda konzultácie sa realizovali po dohode s klientmi v dohodnutých časoch a všetci odborní konzultanti Linky pomoci a tiež regionálnych poradní pracovali bezodplatne. Napriek finančným problémom a obmedzeniam Linka pomoci fungujúca už od roku 2002 neobmedzila svoju prevádzku.

V roku 2014 boli poskytnuté služby 470 klientom, 312 ženám a 158 mužom. Pomer počtu žien a mužov zodpovedá dlhodobému trendu a situácii vo využívaní pomáhajúcich služieb v kultúre PON. Dlhodobo je bez zmeny aj trend vekového zloženia klientov, kedy najčastejšie o pomoc žiadajú ľudia v produktívnom veku a najmenej osoby z radov mládeže (do 20 rokov). Pútavá je vo Výročnej správe informácia, že najmladší klient v roku 2014 bol šesťročný volajúci na Linku pomoci a najstarší osemdesiatosem ročný klient bratislavskej pobočky poradne. V rámci percentuálneho vyjadrenia – cca 40% bolo vo veku 21-40 rokov, 34% vo veku 41-60 rokov a 17% klientov bolo v seniorskom veku nad 60 rokov (a naďalej pokračuje stúpajúci trend v kategórii seniorov²²). Je teda možné konštatovať, že žiadna iná inštitúcia obdobného zamerania neposkytuje služby tak širokému spektru klientov.

Konzultácií a ďalších služieb klientom bolo v roku 2014 občianskym združením poskytnutých 610. Išlo najmä o sprostredkovanie krízového ubytovania, sprievod v rámci trestného konania, nahliadnutie do spisov, psychologická podpora, právna pomoc a zastúpenie splnomocnencom.

²¹ ŠÍPOŠOVÁ, J. 2007. 10 rokov služieb obeťami domáceho násillia v poradniach PON. In *Spolu*, s. 16 a nasl.

²² Je odôvodnený predpoklad, že napriek relatívne vysokému podielu seniorov v klientele PON ide o vysoko latentný výskyt násillia a trestnej činnosti páchanej na starých ľuďoch. Združenie zároveň poukazuje na fakt, že títo však majú sťažený prístup k pomoci a pri lepšej vyhľadávacej činnosti a pozornosti okolia by ich počet v klientele určite stúpol.

V dôsledku zlej finančnej a v nadväznosti aj personálnej situácie je počet klientov a teda aj poskytnutých služieb nižší, ako by zodpovedalo potrebe a reálnej situácii v oblasti kriminality tak v Slovenskej republike ako aj Európskej únii. Cestou z tejto „krízy“ by mala byť „nová legislatíva“ v podobe zákona „o obetiach“ nadväzujúca na Smernicu Európskeho parlamentu a rady, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

Forma konzultácií klientov s občianskym združením bola rôznorodá, pričom najčastejšie klienti inštitúciu kontaktovali *telefonicky* – 55%, následne *osobne* – 24%, *emailom* – 16% a najmenej *písomne* – 5%.

Kategorizácia prípadov, ktoré riešili odborníci v poradniach a v rámci Linky pomoci bola nasledovná – tak ako v minulosti *najfrekventovanejším* bolo *domáce násilie* (33%). Oproti predchádzajúcim rokom však klesol podiel prípadov domáceho násillia v prospech kategórie násilných trestných činov, čo zodpovedá poslaniu OZ PON a charakteru tejto služby. Percentuálne nezanedbateľnou bola aj kategória podvodov (9%), ktorej obeťami sa stále viac stávajú seniori. Za zmienku stoja aj dopravné nehody (6%), avšak tu je situácia komplikovanejšia - dopravné nehody spravidla začína vyšetřovať dopravná polícia a teda povinnosť policajtov informovať obeť o nápomocných službách a prístupe k nim, sa miňa účinku, pričom takýto postup môže zvýšiť riziko sekundárnej viktimizácie a zároveň potrebu venovať pozornosť tejto skupine obetí.²³

Tak ako bolo už aj vyššie naznačené, v poradniach PON pracuje veľa profesionálov z rôznych „pomáhajúcich profesií“, niektorí z nich poskytujú pomoc obetiam už niekoľko rokov, iní kratšie – avšak stále je to o ľuďoch, ktorých jednotlivé prípady a príbehy osôb (obetí) ovplyvňujú, zanechajú v nich stopy... .

Približujem *niektoré z vyjadrení, pocitov či názorov profesionálov podieľajúcich sa na pomoci obetiam v rámci občianskeho združenia PON*. Vyberám z rôznych kútov Slovenskej republiky, o ich „umení počúvať“:

- ✓ „Myslím si, že najťažšie sa zvyká na ľudské utrpenie, na to, koľko obetí trestných činov je medzi nami, ale na druhej strane, pocít, že im môžeme pomôcť, poradiť, usmerniť ich, je vynikajúci.“
- ✓ „Naši klienti sú rôzni. Máme aj takých, čo sa snažia využiť naše poradenstvo nie ako obeť, ale ako špekulanti chcú našu radu zneužiť. Prichádzajú k nám aj bezdomovci, ktorí si pod pomocou predstavujú ubytovanie v priestoroch poradne.“
- ✓ „Prax v poradni, na polícii i v škole mi ukázala, že úloha poradcu, preventistu a sociálneho pracovníka sa dá krásne a efektívne sklbiť do komplexne a zároveň adresne poskytnutej služby klientom, čo je náš hlavný cieľ.“
- ✓ „Najhorší pri stretnutiach s klientmi je pocit bezmocnosti. Keď človek vyrozpráva svoj príbeh a ja zistím, že mu môžem pomôcť len veľmi málo alebo nijako, je to pre mňa najťažšia chvíľa, na ktorú si ani zvyknúť nechcem. Vždy sa snažím nájsť spôsob, ako sa to dá a nie hľadať dôvody, prečo sa to nedá.“
- ✓ „So staršími klientmi je obtiažnejšie vystihnúť v krátkom čase podstatu ich problému a tak im účinne pomôcť riešiť ich vec. Ale, aj keď je to pre mňa ťažšie, ide to. Ťažko znášam aj konzultácie s ľuďmi, ktorí prežívajú alebo prežili ťažké traumy ako je smrť, vraždy detí alebo znásilňovanie detí.“
- ✓ „Z každého prípadu, keď niečo docielime, adresne pomôžeme, mám dobrý pocit. Spomínam si na dva veľmi vážne prípady domáceho násillia, kde sa nám podarilo formou predbežného opatrenia zamedziť vstupu agresora k týranej rodine a na vďačnosť žien, ktoré trpeli.“

²³ POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.26]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiarn.sk/wp-content/uploads/2014/09/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A1-spr%C3%A1va-2014.pdf>>

- ✓ „Máme mnohých klientov, na väčšinu z nich si pamätám. Sú medzi nimi aj agresívni ľudia, akým sa však dosť ťažko pomáha, lebo si nedajú poradiť. Spomínam si na prípad, keď dvaja takíto klienti sa raz u nás v poradni tak veľmi rozhnevali na slovenský právny systém a rôzne inštitúcie v našej krajine, veľmi kričali, a vôbec neboli ochotní vypočuť si názor nášho právnika, ba ani ho nepustili k slovu. Až nám zaklopali zo susednej kancelárie, či nás netreba ratovať. Ale takéto prípady sú ojedinelé.“
- ✓ „Najťažšie som si zvykala na strach, ktorý ženy – obe domáceho násilia prežívali. Komunikácia s človekom, ktorý je utiahnutý, plný obáv a trpkosti bola skutočne veľmi vyčerpávajúca a niekedy som mala pocit, že po takej konzultácii som aj ja stratila veľa svojej duševnej energie.“
- ✓ „Do poradne prichádza množstvo obetí, ktoré potrebujú okrem právneho poradenstva a sociálnych služieb aj psychologickú podporu a starostlivosť. Veľmi náročné je pracovať s klientmi, ktorí zostávajú v rovine „odškodnenia“, ale dlhodobo v nich pretrváva pocit hnevu, zatrpknutosti a krivdy. Túto existenciálnu krízu a bolesť nie je možné zmierniť bez zmeny postoja a odpustenia.“
- ✓ „Určite nezabudnem na jedno 14 ročné dievča, ktoré nešťastné a sklamané ušlo od týrajúcej matky z domu k babke a dedkovi, spolu nás oslovili a požiadali o pomoc. Dostalo sa mi od nich krásnej spätnej väzby.“
- ✓ „Asi nikdy nezabudnem na klientku, ktorá bola pätnásť rokov vystavená veľmi hrubému fyzickému a samozrejme aj psychickému násiliu. Táto klientka je hodná môjho obdivu, nakoľko napriek tomu, že bola silno veriaca, dokázala prekonať hanbu a uvedomila si, že nedokáže zmeniť svojho muža ani jeho správanie, ale môže zmeniť svoje postoje. To ju posunulo ďalej a dokázala napríklad podať na manžela trestné oznámenie, čo sa jej pri prvej návšteve našej poradne zdalo absolútne neprijateľné – veď čo by na to povedali deti, príbuzní či okolie.“
- ✓ „Určite nezabudnem na pani, ktorá bojovala o svoju vnučku. Zneužíval ju otcim a matka, ktorá bola vlastnou dcérou klientky. Obdivovala som jej charakter, lebo v prípade, že šlo o jej dcéru, nebolo to pre ňu ľahké, lebo v konečnom dôsledku celá vec vrhala tiež aj na ňu samotnú.“
- ✓ „Mala som veľkú radosť z toho, ako sa vyvinul jeden zdanlivo beznádejný prípad. Klientka – invalidná dôchodkyňa, ktorá trpí epileptickými záchvatmi a jej dve dcéry, žiačky základnej školy, sa stali obeťami domáceho násilia, no nepomohla im najbližšia rodina, odoprela im aj tú najzákladnejšiu pomoc. Bol to veľmi ťažký prípad, ale pomocou ústretovosti dobrých ľudí (aj na úradoch), na ktorých sme ich nakontaktovali, sa ich životné osudy začali uberať lepším smerom. Zoznámila som sa s nimi za veľmi hektických okolností, ale nikdy na nich nezabudnem.“
- ✓ „Svojim pozitívnym koncom ma veľmi povzbudil jeden zvláštny prípad klienta – týraného muža. Nevedel ako pokračovať vo vzťahu so svojou psychicky chorou manželkou. Napriek tomu, že mu niektorí odborníci radili, aby sa rozviedol a opustil manželku, dokázal prijať jej chorobu, porozumieť jej stavu a pomôcť jej ako „obeť“ psychickej poruchy tak, aby mohli prežiť spoločné obdobie staroby spoločne.“
- ✓ „Máločo ma vie nabiť novou energiou tak, ako situácia, keď v očiach klienta zasvieti nová nádej, úľava alebo obrazne povedané, spoločné nájdenie novej cesty, po ktorej sa dá ísť ďalej.“
- ✓ „Prípady, na ktoré ťažko zabudnete, sú najmä tie, čo si vyžadujú veľa vybavovania. To sa totiž nemusí stretnúť vždy s pochopením. Napríklad prípad ženy s vážnym zdravotným poškodením, ktorá prišla do poradne a žiadala ako týraná žena poskytnúť náhradné ubytovanie. Napriek tomu, že v úzkej spolupráci s magistrátom a ubytovňou sa to podarilo zabezpečiť v krátkom čase a za výhodných podmienok, nesúhlasila s riešením, pretože to

nevyhovovalo jej predstavám o kvalite. Otáznym zostáva, do akej miery je v takýchto prípadoch „diagnóza“ obeť kľúčom k riešeniu primárne existenčných problémov.“

- ✓ „Dobrych pocitov mám veľa. Vždy vtedy, keď vidím, že sa veci pohli alebo aj keď sa nepohli. Je to vždy vec každého človeka, čo urobí so svojim životom. Ak chcete príbehy s dobrým koncom, je ich veľa a to je dobre, nie? Každý klient je istým spôsobom nezabudnuteľný. Všetci tí, čo prešli okolo mňa v rámci tejto mojej činnosti, sú nezabudnuteľní. Každý čímisi iným. To hovorím úprimne. Nezabudnem na nich a držím im palce.“²⁴

Inštitúcie pomáhajúce obetiam a ich „rôznorodosť“

Čiastkovým cieľom tohto príspevku, venujúceho pozornosť „organizáciám na pomoc obetiam“, bolo ich *zozsumarizovanie*, ktoré by nepochybne prinieslo prehľad a tiež informácie pre odborníkov z aplikačnej praxe i laikov. Dané sa však nepodarilo uskutočniť - vzhľadom na rôznorodosť dostupných informácií a tiež rôznorodosť druhov poskytovaných služieb obetiam, resp. zameranie organizácie.

Informácie o pomáhajúcich organizáciách sú nepochybne dostupné, predovšetkým v rámci internetu (a to aj vzhľadom na fakt početných a rýchlych zmien), pretože ich sumarizovanie v printovej podobe by sa pravdepodobne minulo účinku.

Sumarizovanie bolo sťažené aj naozaj rôznorodým zameraním jednotlivých organizácií – zväčša je možné dohľadanie zoznamov takýchto inštitúcií pomáhajúcich obetiam *domáceho násillia* a zoznamy ostatných pomáhajúcich organizácií (napríklad organizácie zamerané na: výchovu k rodičovským zručnostiam, ubytovanie pre matky s deťmi, duchovú výchovu, poskytnutie domova pre osamelých rodičov, starostlivosť o deti so syndrómom CAN, pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi, bezpečné domy či byty²⁵ a podobne). Laik miestami môže nadobudnúť dojem, že sa v takomto množstve informácií „stráca“ a môže si klásť otázky – „Kde teda pomoc hľadať?“, „Som obeť násillia, domáceho násillia, týrania, dopravnej nehody, živelnnej pohromy či katastrofy, potrebujem intervenčnú pomoc, utajené ubytovanie, duchovnú pomoc, a tak podobne?“

²⁴ KOLEKTÍV AUTOROV. 2007. O umení počúvať. In *Spolu*, s. 18 a nasl.

²⁵ „Bezpečné domy či byty“ sú dôležitou a nevyhnutnou súčasťou reťazca pomoci obetiam. Takýchto „zariadení“ funguje v podmienkach Slovenskej republiky niekoľko – príkladmo poukazujeme na novo a nedávno otvorený bezpečný dom v Hlohovci.

V Trnavskom kraji otvorili v máji 2015 Bezpečný domov pre týrané ženy s deťmi, kde okrem strechy nad hlavou bude ženám poskytnutá psychologická, sociálna právna pomoc. „Komunitný domov Esther“ je pripravený poskytnúť strechu nad hlavou ôsmim ženám s deťmi. Štatutárna zástupkyňa občianskeho združenia Esther podotkla: „Cítili sme, že Hlohovec taký bezpečný dom potrebuje, pretože podobných služieb je tu nedostatok“.

Pre obeť bude bývanie v tomto zariadení takzvanou „prestupnou“ stanicou – cieľom pracovníkom bude pomôcť klientkam definitívne sa odpútať od násilných partnerov a pomôcť im „naštartovať nový život“.

Zainteresovaní veria, že projekt Esther bude mať vďaka podpore mesta a komunity dobrú budúcnosť. Domov sídli v priestoroch mesta Hlohovec a Slovenského červeného kríža. Financovanie prevádzky domu je viaczdrojové - mesačné náklady energií sú hradené samotnými klientkami, ostatné náklady bude cieľom hradiť zo sponzorských darov, peňazí členov združenia a dvoch percent z daní.

Bezpečné domy či byty sú zvyčajne prevádzkované v každom z krajov Slovenskej republiky. Žiaľ ich existencia zväčša závisí od finančnej situácie, ktorá je veľmi často v tejto oblasti nepriaznivá.

V tomto duchu sa pre denník *Sme* vyjadrila aj zakladateľka občianskeho združenia PON, J. Šípošová: „Na Slovensku nie je jednoduché nájsť sily, energiu a predovšetkým peniaze na fungovanie takýchto zariadení.“ Príkladom je podľa nej v minulosti po celom Slovensku dobre vybudovaná sieť poradní obetiam násillia, ktorá je momentálne na kolienách pre nezájum štátu a jeho inštitúcií. „Od roku 2011 nedostala táto služba pre obeť žiadnu podporu z verejných zdrojov. Verím tomu, že projekt Esther bude mať aj vďaka podpore mesta a komunity lepšiu budúcnosť. Štát je totiž od reálnych potrieb ľudí dosť vzdialený“, skonštatovala.

TRNAVA SME. 2015. [online]. [cit. 2015.07.29]. Dostupné na internete: <<http://trnava.sme.sk/c/7794459/otvorili-bezpecny-domov-pre-tyrane-zeny-s-detmi.html>>

Nepochybne počet existujúcich a reálne pomáhajúcich organizácií je opodstatnený a chvályhodný, no na strane druhej, skúsme sa aspoň na chvíľku myšlienkami vžiť do role obeť. Bude takáto osoba „surfovať“ po internete a hľadať pre ňu „najvhodnejšiu“ inštitúciu? – všetci vieme že nie, nebude (v danom stave a psychickom rozpoložení).

Je preto nesmierne dôležité kto, kde, kedy a za akých okolností obeť pomôže a takéto informácie jej poskytne. KTO: predovšetkým príslušníci Policajného zboru by mali takýmito zoznamami inštitúcií disponovať a vedieť obeť poradiť. Nesmieme však zabúdať ani na ostatných, ktorí môžu byť nápomocní (v prípade, že obeť sa čin rozhodne polícii neohlásiť) – učitelia, školskí psychológovia, vybraní úradníci, osoby z cirkevného prostredia a podobne, avšak poznatok tohto druhu zo strany *každého laika* bude pozitívom). KDE: zväčša sa obeť k takejto informácii „dopracuje“ v prostredí polície, nemusí to však byť pravidlom, pretože jeden z pozorovateľných vývojových trendov je viditeľný na stále zvyšujúcej sa medializácii takýchto informácií (najmä v televízii a internete). Vzájomná informovanosť o existencii jednotlivých pomáhajúcich inštitúcií by bola taktiež nápomocná, teda ak je osobe možné pomôcť, ale nie je to v kompetencii danej organizácie, najvhodnejšie bude jej poradiť o ďalších, iných možnostiach. Nezabúdajme ani na najbližšie okolie, od ktorého je možné sa dozvedieť kde hľadať pomoc. KEDY: najvhodnejšie je okamžite po vyskytnutí sa problému, pretože pri kriminalite (najmä domácom násilí či týraní) neplatí „veď to sa časom napraví“ a podobne. Zvyčajne ide o stupňovanie, tak po kvalitatívnej ako aj kvantitatívnej stránke, žiaľ. Na strane druhej, ale platí zaužívané, „už včera bolo neskoro“ či „nemlč“, „neostaň ticho“. Osoby obeť sa zvyčajne s problémami zveria najprv blízkej, pre nich dôveryhodnej osobe a následne vyhľadajú, spolu s touto osobou či samé pomáhajúcu inštitúciu či kontaktujú políciu. Heslo teda nech ostane: „poskytnime pomoc hneď ako je to možné“. ZA AKÝCH OKOLNOSTÍ: je nevyhnutné sa porozprávať s obeťou v kľude, pričom je nevyhnutné podotknúť, že ide samozrejme o relatívny pojem vzhľadom na situáciu. Okolie poskytujúce informácie by sa však malo snažiť o stručnosť a vecnosť, tiež nezabudnúť na včasnosť, či už je to najbližšie okolie alebo policajt. Na policajných staniciach je obzvlášť nutné dbať na uvedené.

Návrhom v rámci progresu určitých vývojových trendov je *vytvorenie, publikovanie a pravidelné aktualizovanie komplexného zoznamu inštitúcií pomáhajúcich obetiam*. Podľa autorkinho návrhu by uverejnenie takéhoto zoznamu bolo možné:

- ✓ na webovej stránke Ministerstva vnútra Slovenskej republiky,
- ✓ printové a zároveň internetové zverejnenie v rámci prílohy „nového“ zákona o obetiam,
- ✓ výslovne printové uverejnenie v odbornom periodiku, napríklad Policajnej teórii a praxi či bežne verejnosti dostupných novinách alebo časopisoch (v rámci aktualizácie s frekvenciou uverejnenia napríklad jedenkrát za polrok),
- ✓ zamyslenia hodná je aj vývesná forma a oboznámenie občanov s takýmito informáciami v priestoroch obecných či miestnych úradov (prípadne v rámci webových stránok miest a obcí).

Uvedené by samozrejme muselo podliehať geografickej kategorizácii pôsobenia týchto inštitúcií (na kraje či mestá). Sumarizácia by mala nepochybne obsahovať aj zoznam liniek (Linka dôvery, Detská linka záchran, Linka detskej dôvery a podobne).

Príkladmo je uvedených niekoľko internetových odkazov na „zoznamy organizácií pomáhajúcich obetiam“. Uvedené „zoznamy“ potvrdzujú nejednotnosť z viacerých hľadísk, napríklad z hľadiska geografického, z hľadiska náplne služieb (pomoci) poskytovaných obetiam, z hľadiska formy inštitúcie – linka, poradňa, bezpečný dom, a tak ďalej.

- ✓ UPSVAR. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: http://www.upsvar.sk/rs/socialne-veci-a-rodina/ochrana-deti-a-rodiny/pomoc-obetiam-trestnych-cinov.html?page_id=277346

- ✓ ZENA.PRAVDA. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <http://zena.pravda.sk/rodina/clanok/348339-krizove-linky-poradne-a-krizove-centra-pre-tyrane-zeny-deti-a-obete-domaceho-nasilia/>
- ✓ GENDER. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <http://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/organizacie/>

„Kráčame naozaj späť?“, zdá sa, že podľa vyjadrení niektorých z profesionálov pôsobiacich v tejto oblasti, áno.

Približujeme pomerne nedávnu reakciu (zo 17. apríla 2015) odborníčky J. Šípošovej na „pomoc týraným ženám“ – z ktorej je evidentne viditeľné osobné sklamanie a pravdepodobne neuvážené kroky v oblasti pomoci obetiam. V mnohom je s odborníčkou možné súhlasiť.

Expertka v rámci svojho vyjadrenia v príspevku „Frázy alebo pomoc obetiam násilia“²⁶ tvrdí: „Štát doteraz nechával skrachovať združenia či telefonické linky určené týraným ženám či deťom. Namiesto efektívnej pomoci sa sily trieštia. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny nám s pompou oznamuje ako „konečne“ ide pomáhať týraným ženám. V rámci projektu zameraného na vytvorenie Koordinačno-metodického centra pre rodovo podmienené a domáce násilie sa vraj konečne budú mať na koho obrátiť, konečne ich niekto vypočuje a konečne im aj pomôže.“

Odborníčka tvrdí, že sa nestačila čudovať, dokonca, že tieto vyjadrenia sa jej osobne dotkli, vzhľadom na fakt že už dvadsať rokov sa zaoberá pomocou obetiam násilia, pričom väčšina z nich sú práve ženy. „Náš štát nechal bez problémov krachnúť vybudovanú sieť služieb a dnes sa chvastať tým, že za obrovské milióny eur ide budovať čosi nové. Namiesto toho, aby sa spájali sily a kapacity, vyvolávajú sa napätia a burcujú negatívne emócie.“

Taktiež rozlišuje „obete“ a „obete“ a tvrdí: „Aby nedošlo k omylu. V žiadnom prípade nie som proti tomu aby sa na Slovensku rozširovali a skvalitňovali služby pre obeť násilia (týrané ženy a deti medzi ne samozrejme patria tiež). Problém ale vidím v tom, že sa téma zneužíva.“

„Vôbec nemám problém s takzvanou rodovou rovnosťou, len si myslím, že sa stala heslom, ktoré mi pripadá nezmyselné a tragikomické. Jednoducho zaklínadlo – kto ho použije na správnom mieste a v správnom čase, získa odmenu (ocenenie, funkciu, grant...). Klameme sa na každom kroku.“

„Som ochotná pripustiť takzvanú rodovú podmienenosť násilia na ženách v určitých prípadoch. Je to ale iba zlomok z veľkej množiny obetí, ktorým treba predovšetkým pomôcť prežiť a vrátiť dôstojnosť. Všetkým, bez ohľadu na to, kto im ublížil. Je absurdné, ak musí organizácia poskytujúca pomoc (napríklad ako Pomoc obetiam násilia, ktorú som pred bezmála 20 rokmi založila) robiť štatistiky podľa kritérií, ktoré štát stanoví. Ono totiž treba vykazovať, či sme pomohli obeť rodovo podmieneného alebo len celkom obyčajného násilia.“ Dopĺňa a uvádza príklad: „Kam zaradiť starého otca, ktorý žije s nevestou a vnukmi a všetkých ich týra otec, syn a manžel v jednej osobe – násilník? Kto je v tomto prípade obeť rodovo podmieneného násilia? Manželka? A tí ostatní sú obeťami čoho?“

Je poukázané aj na neefektívne míňanie finančných prostriedkov, pretože na „nový projekt“ bude s najväčšou pravdepodobnosťou použitých niekoľko miliónov eur. „Ale bude to naozaj na úžitok obetiam? Na Slovensku pracuje viacero organizácií poskytujúcich pomoc obetiam, v roku 2003 bola dobudovaná kompletná sieť poradní Pomoc obetiam násilia s celoštátnou telefonickou Linkou pomoci. Pre nepochopiteľný nezáujem štátu (ktorý prestal služby financovať) od roku 2008 postupne upadá. Funguje v minimalizovanom režime vďaka osobnému nasadeniu dobrovoľníkov (sociálnych pracovníkov, psychológov, právnikov...), ktorí obetiam pomáhajú bezplatne.“

²⁶ FORUM ZIVOTA. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <http://www.forumzivota.sk/2015/04/20/frazy-alebo-pomoc-obetiam-nasilia/>

Avšak s najväčšou pravdepodobnosťou, takto nastavený systém je dlhodobo neudržateľný. Ale podľa vyjadrení niektorých popredných štátnikov, je vraj lepšie budovať niečo nové a osvedčené nechať padnúť. „*A pri tom budovaní parádne mŕňať peniaze na zahraničné cesty, výmeny skúseností, konferencie, „džús a chlebíčky“. Samotné služby pre obeť poskytované kvalifikovanými odborníkmi (psychológmi, právnikmi, sociálnymi pracovníkmi...) by mali byť k dispozícii obetiam na prvom mieste. Bude to tak? A kedy? Zdá sa mi, že toto je náš obľúbený model. Niečo začať, čím skôr zmeniť zámer a kompetencie, zahodiť a začať znova. Neobzerať sa, koľko to stojí a na čo to bude dobré. Ved' z cudzieho (!) krv netečie.*“

Expertka sa teda pýta: „Sme v Kocúrkove?“ - a dodáva: „*A čerešnička na tortu absurdít na záver: začiatkom roka²⁷ odštartovala svoju činnosť Národná linka pre ženy zažívajúce násilie. Podobné linky (zabehnuté) však už na Slovensku fungujú (napríklad OZ Pomoc obetiam násilia takúto linku prevádzkuje od roku 2002). Namiesto toho, aby sme spojili sily, opäť pomoc trieštíme. Ako toto celé nazvať? Jednoducho Kocúrkovo.*“

Odbornička na záver dodáva: „*Na okraj - v Českej republike po viacerých rokoch fungovania rôznych liniek spustili jednu celoštátnu Linku pomoci obetiam kriminality a domáceho násilia. Ved' my sa k tomu asi tiež dostaneme, ale čo by sme si medzičasom trochu nezašantili.*“

„*Gender“ a vyhľadávanie odbornej pomoci*

Takzvaná „gendrová problematika“, teda problematika pohlavia v súvislosti s pomocou obetiam trestnej činnosti, nie je diskutovaná ako jeden zo samostatných vývojových trendov v oblasti pomoci obetiam kriminality, avšak je nepochybne dôležitým a neopomenuteľným faktom.

Vo viktimológii je nepochybne diskutovanou úvaha, či prevaha ženských obetí v poradniach má alebo nemá štrukturálne príčiny. Potvrdením uvedeného by mohol byť fakt existencie širšej ponuky pomoci pre ženy, a to vo väčšine krajín Európy. Pri uvedenej argumentácii je však možné uvažovať nad dilemou – *vysvetľuje väčšia ponuka pomoci pre ženy ich častejší výskyt v poradniach alebo naopak, preto že ženy navštevujú a vyhľadávajú tieto inštitúcie častejšie, existuje pre ne viac príležitostí?* V praxi sa uvedená dilema dotýka diskusie o vhodnosti zriaďovania špecializovaných poradní pre mužské obeť, predovšetkým násilných zločinov a násilia vôbec. Avšak vyvstáva otázka – zmenilo by takéto opatrenie realitu a ovplyvnilo ochotu mužov k vyhľadaniu odbornej pomoci? – v hre sú nepochybne totiž tiež takzvané „genderové stereotypy“. Prikláňam sa k názoru autorky príspevku L. Čírtkovej – *„súhrne je možné konštatovať, že dnes nemáme odpoveď na to, či príčinou disproporcie medzi zastúpením žien a mužov v klientele viktimologických poradní sú genderové stereotypy alebo naopak štrukturálny fakt, že existuje málo špecifických poradní zameraných na viktimizovaných mužov.“*

Genderová problematika skúma aj *reakcie na viktimizáciu*. U žien aj mužov čo do psychologickéj dynamiky vykazujú reakcie na viktimizáciu rovnaký či podobný obraz. Taktiež procesy traumatizácie či odputávania sa, predovšetkým od násilných a sexuálnych deliktov, u žien aj mužov prebiehajú rovnako. Na strane druhej, zásadná odlišnosť sa týka ochoty vyhľadania odbornej pomoci. Autorka príspevku, z ktorého čerpám poznatky, poukazuje na výstupy rôznych európskych výskumov, ktorých tvrdením je fakt, že približne tri štvrtiny osôb, ktoré vyhľadávajú či niekedy vyhľadali poradne pre obeť kriminality sú/boli ženy. Uvedený fakt, nazvime ho trend, je zaznamenaný v rôznych krajinách Európy. Zaujímavým je priblíženie výsledkov niektorých štúdií, podľa ktorých práve muži by vraj

²⁷ Pozn. autora: rok 2015.

mohli viac profitovať z bezprostrednej pomoci po traumatizácii ako ženy, ktoré potrebujú údajne dlhodobejšiu podporu. Faktom však je, že na otázku prečo vyhľadávajú muži odbornú pomoc menej často ako ženy, nie je zatiaľ jednoznačná a overená odpoveď.

Na *riziko vzniku závažných posttraumatických následkov u obetí kriminality* je možné nepochybne nazerať aj z pohľadu genderovej kategorizácie. Čírtková poukazuje na fakt, že nápadne vyššie zastúpenie viktimizovaných žien v poradniach pre obeť nie je možné oprieť o hypotézu, že ženy častejšie reagujú na viktimizáciu vznikom závažných ťažkostí či porúch (napríklad posttraumatickou stresovou poruchou) a preto tiež vyhľadávajú odbornú pomoc. Dnes je v spoločnosti síce všeobecne prijímaný názor, že riziko vzniku posttraumatickej stresovej poruchy je u žien vyššie ako u mužov, ale to svedčí iba o tom, že ženy potrebujú viac dlhodobej pomoci a podpory v porovnaní s mužmi – nepotvrďuje to však fakt, že práve posttrauma privádza ženy do poradní. Vyplývajúc z preštudovanej literatúry sa prikláňam k názoru, že mnoho klientiek vyhľadáva odborné služby špecializovaných poradní kvôli iným problémom a potrebám²⁸. Posttraumatická stresová porucha však nie je nutným následkom viktimizácie, z pohľadu dnešnej viktimológie predstavuje skôr výnimku, čo je nepochybne dôležitým faktom týkajúcim sa predmetnej problematiky.²⁹

Záver

Venovanie pozornosti „inštitúciám pomáhajúcim obetiam“ je nepochybne dôležitou a neopomenuteľnou časťou v rámci popisu a charakterizovania jednotlivých vývojových trendov v oblasti pomoci obetiam kriminality, tak v podmienkach Slovenskej republiky, ako aj inde vo svete.

Vývoj, vývojový trend v tejto oblasti je nepochybniteľný. V závere príspevku však ostáva otázkou, „či sa tento trend vyvíja pozitívne alebo skôr negatívne“? Odpoveď nachádzame pravdepodobne niekde v strede. Pozitívne je možné hodnotiť napríklad vznik a fungovanie mnohých inštitúcií v tejto oblasti a taktiež záujem štátu o riešenie danej situácie, predovšetkým legislatívnou formou. Na strane druhej, negatívne je možné hodnotiť „roztrieštenosť“ inštitúcií poskytujúcich pomoc obetiam, myšlienkový nesúlads štátu a tretieho sektora v tejto oblasti a značným mínusom poskytovania pomoci obetiam sú aj neustále problémy financovania.

Literatúra

AKTUALITY.SK. 2015. [online]. [cit. 2015.07.08]. Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/247629/europska-unia-si-dnes-europskym-dnom-pripomina-obete-zlocinu/>>

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. 1999. Oběti zločinu. In Policista. ISSN 1211-7943, 1999, č. 9, Příloha I – XVI.

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. 2015. [online]. [cit. 2015.06.01.]. Dostupné na internete: <<http://www.bkb.cz/>>

²⁸ Pozn. autora – K „iným“ problémom a potrebám môžeme zaradiť napríklad, vyplývajúc z neznalosti práva nutnosť využitia právnických (advokátskych) služieb či napríklad vyplývajúc zo strachu opätovného stretnutia s páchatelom nutnosť využitia doprodu na súde a podobne.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, L. 2011. Nové trendy ve viktimologii, In *Bezpečnostní teorie a praxe*, s. 67 a nasl.

- BUBELÍNI, J. 1997. Pomoc obetiam trestných činov. In *Verejná správa*, ISSN 1335-7883, 1997, č. 5, s. 22.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2011. Nové trendy ve viktimologii. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. ISSN 1801-8211, 2011, zvláštní číslo, 1. díl, s. 55 - 70.
- EURLEX EURÓPA. 2015. [online]. [cit. 2015.04.07.]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=SK>>
- FORUM ZIVOTA. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <<http://www.forumzivota.sk/2015/04/20/frazy-alebo-pomoc-obetiam-nasilia/>>
- GENDER. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <<http://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/organizacie/>>
- HUČÍN, J. 2002. Oběť je stále ve stínu vyšetřování. In *Psychologie dnes*. ISSN 1212-9607, 2002, r. 8, č. 2, s. 24 - 25.
- KOLEKTÍV AUTOROV. 1999. Jak chránit oběť. In *Policista*. ISSN 1211-7943, 1999, č. 8, s. 12.
- KOLEKTÍV AUTOROV. 2007. O umení počúvať. In *Spolu*. ISSN 1337-6675, 2007, r. 2, č. 3-4, s. 18 – 19.
- KURILOVSKÁ, L. 2015. Obete trestných činov ako predmet záujmu restoratívnej justície. In *Psychológ medzi právnikmi – Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2015. ISBN 978-80-8082-831-8, s. 234-244.
- MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A. 2002. Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů. In *Trestněprávní revue*. ISSN 1213-5313, 2002, r. 7, č. 1, s. 2 – 8.
- PEŘINA, P., VITOUŠOVÁ, P. 1999. Medzinárodní příručka o pomoci obětem trestných činů. In *Policista*. ISSN 1211-7943, 1999, č. 9, Příloha I – XVI.
- POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.09]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/stanovy-pon/>>
- POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.09]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/historia-zduzenia/>>
- POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.09]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/informacie-pre-obete-a-svedkov/>>
- POMOC OBETIAM. 2015. [online]. [cit. 2015.07.26]. Dostupné na internete: <<http://pomocobetiam.sk/wp-content/uploads/2014/09/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%A1-spr%C3%A1va-2014.pdf>>
- ŠÍPOŠOVÁ, J. 1999. Poradenská pomoc obetiam trestných činov. In *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. ISSN 055-5574, 1999, r. 34, č. 2, s. 181 – 182.
- ŠÍPOŠOVÁ, J. 2007. 10 rokov služieb obetiam domáceho násilia v poradniach PON. In *Spolu*. ISSN 1337-6675, 2007, r. 2, č. 3-4, s. 16 – 17.
- TRNAVA SME. 2015. [online]. [cit. 2015.07.29]. Dostupné na internete: <<http://trnava.sme.sk/c/7794459/otvorili-bezpecny-domov-pre-tyrane-zeny-s-detmi.html>>

UPSVAR. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <http://www.upsvar.sk/rs/socialne-veci-a-rodina/ochrana-deti-a-rodiny/pomoc-obetiam-trestnych-cinov.html?page_id=277346>

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. 2012. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2012. 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

ZENA.PRAVDA. 2015. [online]. [cit. 2015.07.22]. Dostupné na internete: <<http://zena.pravda.sk/rodina/clanok/348339-krizove-linky-poradne-a-krizove-centra-pre-tyrane-zeny-deti-a-obete-domaceho-nasilia/>>

npor. JUDr. Michaela JURISOVÁ
Katedra kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Tel.: 09610 57 113; 00421/09610 57 113
E-mail: Michaela.Jurisova@minv.sk

OBETE DOMÁCEHO NÁSILIA

VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

Danka Knápková

Abstrakt

Domáce násilie predstavuje jeden zo sústavne aktuálnych problémov súčasnej spoločnosti. Je tomu tak nie len vzhľadom na osobitosti, ktoré tento jav vykazuje, ale aj vzhľadom na to, že dosiaľ sa nepodarilo nájsť vhodné spôsoby jeho riešenia. Sústavne u nás absentuje relevantná právna úprava, ktorá by umožňovala odhaľovanie a postihovanie tohto javu. Pritom jeho formy, prejavy a rovnako tak aj dopady sú ďalekosiahle tak, ako to prezentuje predkladaný príspevok.

Kľúčové slová:

domáce násilie, formy domáceho násilia, prejavy domáceho násilia, obeť domáceho násilia.

Abstract

Domestic violence is one of a set of actual problems of modern society. This is the case not only with regard to the specificities of the phenomenon shows, but also due to the fact that so far have failed to find appropriate ways to resolve it. We constantly lacking relevant legislation which would allow detection and prosecution of this phenomenon. While its forms and manifestations as well as the implications are far-reaching as it presents present post.

Key words:

domestic violence, domestic violence forms, manifestations of domestic violence, victims of domestic violence.

1. Domáce násilie ako spoločenský problém

Domáce násilie ako aktuálny spoločenský problém sa v súčasnosti sa veľmi často prekrýva v odborných článkoch i takto orientovanej diskusii prekrýva s chápaním násilia na ženách. Stotožňuje sa tak len s jednou z potenciálnych obetí tohto javu, ktorou sú ženy. Mnoho autorov domáce násilie priamo prezentuje ako synonymum pojmu „násilie na ženách“. S týmto konštatovaním sa však nemožno stotožniť. Domáce násilie je širším pojmom ako samotné násilie páchané na ženách, keďže subjektov, ktoré sa môžu dostať do pozície obeť, je omnoho viac. Podľa tohto kritéria rozlišujeme aj druhy domáceho násilia a následne formy, ktoré môže nadobúdať. Toto členenie, ako aj šírka pojmu „domáce násilie“ úzko súvisí s fenomenologickým členením domáceho násilia, v rámci ktorého sa rozlišujú javové podoby, ktoré tento vážny negatívny spoločenský jav môže nadobúdať. Prirodzene, domáce násilie je prezentované ako jedna z foriem násilia páchaného v rodine, v dôsledku čoho sa často zahŕňa, subsumuje pod násilnú kriminalitu. Práve blízkosťou vzťahov a citovými väzbami, ktorými je rodina charakteristická, sa domáce násilie líši od klasických foriem násilia. Prirodzene, domáce násilie je typické aj inými osobitosťami, či už sa týkajú subjektov, typického miesta, kde k nemu dochádza, príčinami alebo dlhodobým a opakujúcim sa charakterom. Všetky osobitosti tohto javu spoločne odôvodňujú vnímanie domáceho násilia osobitne, samostatne v štruktúre kriminality.

Všetky podoby, ktoré domáce násilie v zmysle jeho fenomenológie môže nadobúdať, je potrebné považovať za veľmi závažné a problematické z pohľadu narušania ľudských práv obetí¹ a z pohľadu spôsobovaných následkov. Nástroje smerujúce ku kontrole tohto problému nemôžu byť obmedzované výhradne na niektorú jeho podobu. K domácemu násiliu je potrebné pristupovať komplexne a to nie len z hľadiska použitých nástrojov (najmä ich vhodnou kombináciou), no aj z hľadiska podôb tohto javu, na ktoré je potrebné reagovať. Kriminologická fenomenológia uvádza, že domáce násilie môže mať podobu násilia²:

- páchaného na ženách,
- páchaného na deťoch,
- ktoré je páchané na mužoch,
- ktoré sa dotýka starých ľudí resp. seniorov (rodičov, starých rodičov) a
- takého násilia, ktoré smeruje voči osobám, ktoré trpia zdravotným znevýhodnením.

Ako som už vyššie naznačila, najfrekvencovanejšie sa podľa výsledkov prieskumov a výskumov rôznej povahy, stávajú obeťami domáceho násilia ženy (takmer 94-95% všetkých prípadov). Naproti tomu, iba mizivé percento (1%) predstavujú mužské obe domáceho násilia. Samotné zistené čísla (počty osôb) sú pritom pomerne vysoké a aj napriek tomu sa odhaduje, že domáce násilie je jedným vysoko latentným problémom našej spoločnosti. Odhaduje sa, že reálne sa obeťami domáceho násilia stáva podstatne viac osôb, no k domácemu násiliu sa nepriznávajú resp. ho mlčky znášajú. Problematickým taktiež je domáce násilie páchané na deťoch (spravidla ich rodičmi, no nie je vylúčené ani to, že k nemu dochádza v súrodeneckom vzťahu), keďže ide o bezbrannú a veľmi zraniteľnú, vo svojej podstate odkázanú skupinu osôb. Reálne percento prípadov nie je možné určiť vzhľadom na veľmi úzku a doposiaľ presne neurčenú hranicu medzi výchovnými metódami a tým, čo už má povahu násilných útokov voči dieťaťu. Problematickosť dokazovania je veľká rovnako pri násilí páchanom na ženách, mužoch a tiež aj na deťoch. Deti ako priame či nepriame obe sú veľmi špecifickou skupinou obetí aj preto, že v procese svojho vývoja sú veľmi pozorné, sledujú svoje okolie a osoby, ktoré v ňom vystupujú a tiež to, ako sa správajú. Rodina je totiž najbližším prostredím, ktoré dieťa až približne do 10. roka veku najviac formuje. Od nástupu do školy sa k tomuto pridáva aj vplyv školy, no nedokáže kompenzovať negatívne návyky, prejavy, ktoré si dieťa osvojuje doma a ani zanedbanie starostlivosti. Vplyv školského prostredia je značne preceňovaný, no faktom je, že v rámci neho nie sú vytvorené komplexné podmienky (materiálne a ani personálne) na zásadnú zmenu správania sa dieťaťa a najmä, školské prostredie by malo dieťa primárne vzdelávať a nie suplovať funkcie, ktoré má plniť rodina. Od približne 10. roka veku sa dieťa začína orientovať značne na rovesníkov a určitú záujmovú skupinu a vplyvy rodiny, autority v nej pôsobiace postupne strácajú na dôležitosť. To, ako sa rodičia a iní príbuzní v rodine navzájom správajú, ako reagujú, ako riešia problémy a konflikty, to dieťa veľmi pozorne vníma. Ide o jeden z modelov správania sa, ktorý si pri opakovaní (čo je pre domáce násilie typické) osvojuje a postupne začína v podobných situáciách rovnako reagovať, využívať rovnaké prostriedky vynucovania či donucovania. Väčšina týraných a zanedbávaných detí je náchylná rovnako sa správať v dospelosti. Iné deti, ktoré násilie voči nim pociťujú ako určitú ujmu, krivdu, s ktorou sa nezmierili, majú tendenciu oplácať svojim vlastným rodičom to, čoho sa na nich dopúšťali. Prenos násilného správania z generácie na generáciu je ďalším problémovým javom, s ktorým je potrebné pri deťoch počítať. Aj preto pozície agresora a obeť v určitom vzťahu nie sú pevné, keďže môže dôjsť k ich výmene. Takto v podstate vzniká jedna skupina prípadov násilia voči rodičom, starým rodičom či seniorom všeobecne, ktoré je určitou formou odplaty. S násilím voči tejto skupine sa však stretávame aj bez zmeny pôvodných

¹ Kacafírková, M.: Domáci násilí. In Trestní právo 2002, č. 9, s. 37

² Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitorium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013. s. 43 a nasl.

úloh. Nadnárodné dokumenty zaviedli tiež pojem „zanedbávanie“ seniorov a osôb, ktoré trpia zdravotnými handicapmi. Za takéto správanie sa považuje každá pasívna forma domáceho násilia, čiže agresor neposkytuje obeti dostatočnú opateru, starostlivosť, materiálne či emocionálne zabezpečenie. Nezriedka ide o základné existenčné a životné potreby obetí ako je ošatenie, strava (potravinový, pitie), prípadne hygiena alebo oddych. Obet' je pritom na agresora v tomto vzťahu a vzhľadom na svoje možnosti a potreby odkázaná.³

Bez ohľadu na javovú podobu domáceho násilia, často sa uvádza v literatúre, že pre tento jav platí asymetrický model.⁴ Na jednej strane stojí sama obeť, no oproti nej, na strane agresora stojí subjektov viacero. Týmto modelom sa zdôrazňuje hlavne to, že aj prehliadanie, či neoznámenie násilného správania sa, má povahu neželaného javu. Subjekty sledujúce domáce násilie resp. subjekty, ktoré o ňom vedia či majú podozrenie, že k nemu dochádza, ak ho neriešia, neoznámia, dostávajú sa do pozície prenesených agresorov.

Každá vyššie načrtnutá javová podoba domáceho násilia má svoje príčiny, dôsledky a prirodzene viedla k formovaniu sa syndrômov týranej či zanedbávanej obeť z tej ktorej skupiny. Je pritom jedno, či ide o násilie fyzické, psychické, intímne, sociálne alebo ekonomické, prípadne či ide o zanedbávanie. V absolútnej väčšine prípadov totiž postupom času dochádza ku kombinácii používaných druhov násilia a niektoré uvedené formy automaticky iné sprevádzajú (psychické násilie je sprievodným prejavom všetkých ostatných foriem či druhov domáceho násilia).

Vzhľadom na tieto charakteristické črty domáceho násilia a jeho ďalekosiahle následky a dôsledky v spoločnosti, je možné zamýšľať sa nad možnosťami riešenia tohto javu. V našom právnom poriadku dosiaľ absentuje legálne vymedzenie pojmu „domáce násilie“. Jeho riešenie je možné na úrovni civilného práva v kombinácii s tým správnym a to v súvislosti s inštitútom vykázania násilníka z obydľia.⁵ V rovine trestnoprávnej je možné postihovať tento jav len sprostredkovane, formou skutkových podstat proti životu, zdraviu, osobnej slobode, ľudskej dôstojnosti, ktoré sa však vzťahujú na širší okruh prípadov a je len ťažko možné identifikovať, kedy postihujú protiprávne konania, ktoré majú povahu trestných činov proti dotknutým objektom a kedy protiprávne konania, ku ktorým dochádza v rámci domáceho násilia. Tak závažný jav ako domáce násilie nepochybne je, by však malo byť možné postihovať priamo relevantnou skutkovou podstatou a páchatelom v zmysle nej ukladať niektorý z relevantných trestov z ich systému.⁶ Osobitou otázkou v tomto smere je proces dokazovania domáceho násilia. Vo väčšine prípadov ide o útoky realizujúce sa medzi dvomi osobami a preukazovanie tohto útoku je často problematické, dochádza k sekundárnej viktimácii obetí domáceho násilia opakovanými výsluchmi, lekáarskymi prehliadkami a vyšetreniami s cieľom preukázať vzniknuté zranenia ako tie, ktoré vznikli v dôsledku útoku a nie náhodne či svojpomocne. Určitou možnosťou preukazovania sa zaoberal aj Krajský súd Žilina, kedy v rámci pripustil možnosť vyhotovovania obrazových a zvukových záznamom preukazujúcich útoky na obeť v rámci civilnoprávneho inštitútu svojpomoci⁷, keďže za normálnych okolností sú na vyhotovovanie takýchto záznamov oprávnené len orgány činné v trestnom konaní a za podmienok, ktoré stanovujú trestnoprocesné predpisy.⁸

³ Vantuch, P.: Domáci násilí. In Právni rádce 2003, č. 12, s. 14

⁴ Lengyelová, T.: Spoločenské postavenie žien v histórii Slovenska. In: Slovensko na ceste k rodovej rovnosti. Bratislava: SAV, 2006, s. 37

⁵ Tóthová, M.: Vykázanie z obydľia ako jeden z inštitútov riešenia domáceho násilia. In: Akademické akcenty 2013, Žilina : Eurokódex, 2014, s. 296-303

⁶ K tomu pozri Tóthová M.: Pohľad na systém trestných sankcií v Slovenskej republike. In.: COFOLA 2010, Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 2010, s. 13

⁷ Jtk 12/2011

⁸ K tomu pozri aj Ivor, J., Tóthová, M.: Použitie informačno-technických a operatívno-pátracích prostriedkov v trestnom konaní. In Záhora. J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní. Praha: LEGES, 2013, s. 251 a nasl.

2. Domáce násilie páchané na ženách a syndróm týranej ženy

Ženy sú najfrekvencovanejšou skupinou obetí domáceho násilia a ich reálny počet sa v dostupných prieskumoch a výskumoch z roka na rok zvyšuje. Dotýkajú sa ich pritom všetky formy dostupného násilia, od fyzického až po sociálne a ekonomické. Pozitívne je, že z roka na rok narastá aj počet takých prípadov domáceho násilia na ženách, ktoré boli oznámené a trestnoprávne riešené. Práve spoločenská potreba, ktorú vyvolala táto situácia, totiž viedla za posledné roky k určitým zmenám v našej najmä verejnoprávnej legislatíve. Zavedené a zdokonalené boli viaceré inštitúty, ktoré majú v boji s týmto javom napomôcť.

Ak by sme chceli definovať pojem „domáce násilie páchané na ženách“, ani v tomto prípade sa nestretáme s jednotným pomenovaním tohto javu. Podstatne efektívnejšie je hľadanie zhodnosti prostredníctvom obsahu viacerých definícií, no aj tento sa v niektorých prípadoch líši. Vzhľadom na veľmi rozmanitú povahu domáceho násilia ako takú a s prihliadnutím na fakt, že násilie na ženách je rozšírené vo všetkých spoločenských vrstvách, sférach, na všetkých úrovniach nášho systému, táto absencia univerzálnej definície je pochopiteľná. Určité rozdiely je možné vidieť nie len v definíciách jednotlivých autorov z kontinentálneho prostredia, ale najmä u autorov anglo-amerických odborných prameňov. V anglo-amerických prameňoch sa stretáme s označením:

- domestic violence – domáce násilie,
- women violence – ženské násilie, násilie na ženách,
- wife abuse – násilie páchané na manželkách,
- spouse abuse – partnerské zneužívanie,
- battered women – týraná žena.

V nemecky hovoriacich krajinách sa najčastejšie pre tento jav používa označenie „násilie v rodine“ a u nás je zaužívaný pojem „domáce násilie na ženách“ alebo „týranie žien“. Pri pohľade na uvedené definície je zrejmé, že v angloamerickej kultúre existuje pomerne vysoká variabilita v označení tohto javu tak, aby daný pojem vystihoval podstatu násilia, ku ktorému dochádza. V nemeckej literatúre sa stretávame so začlenením násilia na ženách pod pojem násilie v rodine, hoci tieto pojmy nemožno stotožňovať. V našich dostupných zdrojoch (v slovenských a českých) sa stretáme s prevzatím viacerých uvedených pojmov vzhľadom na diferenciáciu rôznych útokov, ku ktorým voči žene dochádza, čo je síce správne, no problémom je, že tieto pojmy sa nepresne a nedôsledne interpretujú. Pod každý z nich sa často subsumuje násilie páchané na ženách ako také, čo nie je správne.

Snahy o definovanie násilia páchaného na ženách narážajú na problémy hneď v niekoľkých oblastiach. Jednou z najdôležitejších je diskusia týkajúca sa obsahu tohto pojmu resp. šírky, v akej sa násilie na ženách zadefinuje. Niektoré predstaviteľky (najmä feministické) k tomuto definovaniu pristupujú veľmi široko, iní autori sa obmedzujú na tradičné vnímanie domáceho násilia. Ako som uviedla už v súvislosti so všeobecným definovaním domáceho násilia, aj v tomto prípade platí, že ani príliš všeobecné a ani príliš špecifické definície nie sú celkom uspokojivé. Každá z nich má svoje pozitíva, no taktiež aj väčšie či menšie negatíva. Potreba obsiahnuť domáce násilie všeobecne ako jav a zároveň ho dostatočne špecifikovať, našla svoje riešenie v dokumentoch venujúcich sa ľudským právam. Konkrétne podľa čl. 1 Deklarácie OSN o odstránení násilia páchaného na ženách z marca 1993 (v literatúre sa stretáme aj s označením „Viedenská deklarácia“) sa za násilie páchané na ženách považuje akýkoľvek násilný prejav ako forma správania sa, ktorý je založený na rodovej nerovnosti. Tento prejav, správanie sa pritom smeruje k realizácii fyzického, intímneho či psychického útoku, ktorý má za následok adekvátne poškodenie obeť v tej – ktorej oblasti. Násilie na ženách podľa tohto článku zahŕňa aj vyhrážanie sa realizáciou tohto násilia, obmedzovanie osoby v jej súkromí alebo aj na verejnosti. Následne za touto

definíciou sú obsiahnuté jednotlivé, no iba najtypickejšie, formy domáceho násillia voči ženám. Význam tohto definovania spočíva najmä v rozsahu útokov, ktoré boli označené ako násillie páchané na ženách. Rovnako tak pod subjekt tohto násillia je možné subsumovať nie len ženu ako manželku, ale aj priateľku, družku či bývalú manželku, čo je nepochybne veľkým prínosom v rozsahu potenciálnych obetí domáceho násillia. Hoci sa táto definícia zdá byť pomerne výstižná a má nepochybne množstvo pozitív, nájdu sa aj jej kritici. Rad autorov uvádza, že táto definícia je vlastne iba tautologická a vôbec sa nevenuje kľúčovému problému, ktorým je vymedzenie rodovo podmieneného násillia.⁹ Poznanie, ktoré priniesol tento dokument však spočíva najmä v tom, že násillie voči ženám vzniká v dôsledku mocenskej nerovnováhy medzi obomi pohlaviami. Táto je skutočne považovaná za kľúčový prínos uvedeného dokumentu. Priamo OSN sa k zneniu tohto dokumentu pod vplyvom vyššie uvedenej kritiky vyjadrilo a priamo sa konštatovalo, že príčinou vzniku násillného správania sa voči ženám je historický a dlhodobý asymetrický model deľby moci a práv medzi ženy a mužov. Tento umožnil nerovnomerný rozvoj resp. zabraňoval ženám rovnomerne sa rozvíjať vo svojich schopnostiach a bez diskriminácie, verejne uplatňovať svoje práva.

Nerovnováha moci, ktorá bola týmto dokumentom určená za príčinu násillia páchaného na ženách, sa následne prejavila aj v niektorých ďalších definíciách. Podľa stanoviska Ázijsko – pacifického fóra o ženách z roku 1990 je násillie na ženách akýmkoľvek aktom, ktorý sprevádza zneužívanie sily alebo násillia, ktoré má smerovať k vytvoreniu, udržaniu či zachovaniu asymetrického modelu vo vzťahoch, hierarchického systému v nich.¹⁰ Je zrejmé, že cieľom páchatel'a je udržanie, stabilizovanie alebo vytvorenie hierarchie vzťahov, kde dominantné postavenie patrí mužovi. K tomuto výsledku smerujú násillné útoky či hrozby smerujúce voči ženskej obeti. V rámci tejto definície, v porovnaní s predošlou, absentuje výpočet typických násillných útokov a foriem domáceho násillia. Za domáce násillie sa v zmysle nej považujú akékoľvek akty, teda konkrétne konanie agresora. Pod tento pojem je však potrebné zahrnúť aj vyhrážanie sa ich realizáciou.

Formulovanie výstižnej definície násillia na ženách vôbec nie je jednoduché. Popri základných rysoch domáceho násillia, ktorými sú mocenské postavenie, donucovanie a vynucovanie, v nej musia byť obsiahnuté aj typické formy tohto násillia. Nevyhnutné je odlíšenie náhodného násillného aktu a takého, ktorý je rodovo podmienený, ktorý je jednorazový a toho, ktorý sa pravidelne v určitých intervaloch opakuje. Domáce násillie sa využíva (úmyselne a zámerne) na to, a by agresor udržal svoju prevahu nad obeťou. Môžu sa vyskytnúť prípady, kedy síce tento zámer chýba, no konanie agresora smeruje k tomu, aby žena ako obeť utrpela v dôsledku útoku určitú ujmu a táto ju má udržať v podriadenosti.

Vzhľadom na osobitnú povahu intímneho násillia, väčšina autoriek sa tomuto problému ako súčasť domáceho násillia venuje osobitne. Problematická je hlavne domnienka, že v manželských či partnerských vzťahoch nemôže dochádzať k sexuálnym útokom voči ženám, keďže ide o súčasť intímneho spolunažívania manželov. Tomuto predsudku pridáva aj konštatovanie, že manželstvo plní biologickú a reprodukčnú funkciu a pri každom rozvodovom konaní, ktoré má u nás stále povahu sporového konania, súd zisťuje mieru rozvratu manželstva aj prostredníctvom frekvencie či povahy intímneho vzťahu manželov. Násillie v intímnej oblasti resp. v oblasti sexuálnej výrazne zasahuje do dôležitého poslania žien ako rodičiek, matiek a pokračovateľiek našej spoločnosti. Útoky tohto charakteru majú za následok poškodenie alebo narušenie funkčnosti pohlavných orgánov, čo v konečnom dôsledku môže viesť k reprodukčným problémom. Nie je zriedkavosťou, že práve psychické problémy, ktoré sprevádzajú intímne násillie, majú za dôsledok neschopnosť žien nadviazať

⁹ Heise, L.; Pitanguy, J.; Germain, A.: Násillie páchané na ženách -skrytá ujma na zdraví. Študijný materiál vypracovaný pre Svetovú banku. Bratislava: Aspekt, 1998, s. 54

¹⁰ Modelové stratégie smerujúce k eliminácii násillia voči ženám v oblasti prevencie kriminality a justičnej spravodlivosti, Príloha k Rezolúcii Valného zhromaždenia OSN č.52/86, 1997, s.6

kontakt s opačným pohlavím, strach z mužov, z intímneho života, často ženy už nenadväzujú kontakty s opačným pohlavím, zo strachu alebo pretože nechcú. Nezriedka sa orientujú na rovnaké pohlavie. Násilné správanie v oblasti intímnej pritom nie je prirodzené ani v manželskom, partnerskom vzťahu a ani vo vzťahu druha a družky. Predsudok, že žena je povinná zúčastňovať sa intímneho života je potrebné prekonať, nakoľko všetky formy núteného či vynucovaného pohlavného styku alebo iných foriem sexuálnych aktivít naplňajú skutkové podstaty trestných činov v zmysle osobitnej časti TZ.

3. Násilie páchané na deťoch a syndróm zanedbávaného dieťaťa

Tak, ako ženy, tak aj deti sa veľmi frekventovane stávajú obeťou domáceho násilia. Aj keď sa rodinné prostredie môže zdať pre deti bezpečné, nie je tomu v mnohých prípadoch tak. V mnohých prípadoch je skutočné rodinné prostredie veľmi vzdialené od harmonického a vhodného prostredia na vývoj a rozvoj dieťaťa. Pritom násilie páchané na deťoch je v porovnaní s ostatnými druhmi násilia špecifické a to vzhľadom na špecifiká vzťahujúce na obeť, na agresora resp. agresorov a aj na prostredie, v ktorom sa násilné útoky realizujú. Deti sú vo vzťahu k rodičom ako typickým agresorom najčastejšie vo vzťahu odkázanosti, sú povinné príkazy rodičov poslúchať, správať sa stanoveným spôsobom a ich vzťah k agresorom sa zakladá na plnej dôvere a oddanosti.¹¹

S násilím na deťoch je možné stretnúť sa v akejkoľvek spoločenskej vrstve, no dostupné prieskumy ukazujú, že podstatne náchylnejšie sú rodiny pochádzajúce zo sociálne slabého prostredia. Zlá finančná situácia, nedostatočné finančné a materiálne zabezpečenie, nezamestnanosť, mnohočlennosť rodín, celý rad sociálne patologických javov (hlavne alkoholizmus) – to všetko sú faktory, ktoré násilné správanie podporujú. Nezriedkavé sú prípady, kedy sa k deťom násilne správajú rodičia, ktorí deti ešte nechceli alebo nechceli vôbec. Za jeden z rizikových faktorov sa považuje aj nedostatočnosť rodín, teda absencia jedného z rodičov, hyperaktivita detí, osobitné nároky vyžadované pre rozvoj dieťaťa, zdravotné problémy a iné. Z týchto dôvodov sa deti stávajú priamymi obeťami domáceho násilia, teda jednotlivé útoky sú smerované priamo proti nim. Ako svedkovia domáceho násilia, čiže násilia odohrávajúceho sa na inom členovi ich rodiny, sa stávajú nepriamymi obeťami domáceho násilia. Jednak násilné útoky na inom členovi rodiny sa dieťaťa môžu priamo dotýkať (neschopnosť matky starať sa o dieťa v dôsledku zdravotných problémov vyvolaných násilným útokom) alebo je tu veľké nebezpečenstvo, že dieťa si takýto vzorec správania, v ktorom dominujú násilné prejavy, zapamätá, osvojí a môže ho v budúcnosti opakovať. Náchylnosť na transgeneračný prenos násilného správania sa je u detí azda najvyšší. Takto v podstate rodiny ako také vychovávajú potenciálnych a budúcich agresorov. Nehovoriac o tom, že v určitom období života sa dieťa môže násilnému správaniu vzoprieť, prípadne môže za sa prežiť trauma agresorovi odplácať (pomstiť) rovnakým spôsobom. Ide o veľmi častý prípad násilia na senioroch resp. rodičoch, kedy voči nim deti opakujú rovnaké násilné formy správania sa, akým ich vystavovali rodičia v detstve.

Z pohľadu druhov násilia je špecifické, že niektoré formy u detí neprichádzajú do úvahy. Stretnúť sa môžeme s týmito druhmi domáceho násilia na deťoch:

- fyzické, telesné týranie detí,
- duševné, emocionálne týranie detí,
- intímne zneužívanie detí alebo sexuálne násilie,
- sociálna kontrola a obmedzovanie a

¹¹ Čírtková, L.: Rodiče, deti, domácí násilí a traumatizující následky. In Právo a rodina 2007, č. 9, s. 15

➤ zanedbávanie detí.

Z tohto prehľadu je viditeľné, že viac ako pojem „násilie“ sa u detí používa pojem týranie. Taktiež je možné prikloniť sa k sexuálnemu zneužívaniu detí viac ako k násiliu tohto druhu. Pohlavné orgány spravidla u detí nie sú vyvinuté tak, aby sa stávali obeťami znásilnenia a podľa platnej legislatívy je možné znásilnenie iba vo vzťahu k žene, teda nie pri dieťati. Intímne násilie alebo zneužívanie detí teda zahŕňa iné sexuálne aktivity a intímnosti rôzneho druhu. Duševné, psychické týranie sa často spája s nedostatočným emocionálnym rozvojom. U detí ide o veľmi citlivú oblasť, ktorá sa v tomto období najviac rozvíja, takže nedostatky v tejto oblasti sú dlhodobé resp. celoživotné. Obmedzovanie a kontrolovanie sociálnych väzieb, vzťahov a kontaktov je osobitnou výchovnou metódou mnohých rodín (dieťa nesmie ísť von za trest, nesmie sa s určitými kamarátmi kamarátiť) a zároveň aj určitou formou bezpečnosti dieťaťa. Frekvencia a rozsah používania týchto nástrojov však musia byť rozumné. Zákazy a príkazy musia zodpovedať porušeným povinnostiam, v opačnom prípade možno hovoriť o určitej forme domáceho násillia. Pokiaľ ide o zanedbávanie, ide o všetky zámerné a úmyselné nedostatky v starostlivosti, vo výchove, v ochrane či v zabezpečovaní špecifických potrieb dieťaťa. Niektorí autori k násiliu na deťoch zaraďujú aj šikanu. Ako prejav domáceho násillia na deťoch je možné vnímať iba v určitom prípade. Konkrétne, šikanovanie je formou domáceho násillia v súrodeneckom vzťahu. Nie je ňou však v prípadoch, ak sú deti šikanované v školskom prostredí navzájom, učiteľmi či inými pedagógmi. Takéto konanie totiž nenapĺňa typické znaky domáceho násillia a voči deťom je typickým, trestnoprávne postihnuteľným násilným útokom všeobecne.

Fyzické týranie alebo *týranie telesné* integruje všetky násilné prejavy správania sa agresorov voči fyzickej konštrukcii dieťaťa. Pritom deti sú azda tou najzraniteľnejšou, najcitlivejšou a bezbrannou obeťou, takže realizácia fyzického útoku je pomerne ľahká. Deti nie len že sa nevedia útoku brániť, ale spravidla prichádza od osoby, ktorej dôverujú a ktorá sa o nich stará, vychováva ich, takže v prvotných štádiách ani nevidia dôvod, prečo by mala táto osoba na ne útočiť. Vzhľadom na útlosť detskej postavy (vo väčšine prípadov), fyzické útoky sú na tele dieťaťa viditeľné dostatočne dobre. Časté sú modriny či podliatiny, ktoré sa však ešte častejšie zdôvodňujú detskou neposednosťou a hrou. Pre učiteľov či sociálnych pracovníkov je preto problematické určiť, či ide o dôsledok týrania dieťaťa alebo vznikli prirodzene. Dieťa by si mali viac všímať, pozorovať typické spôsoby hry, obratnosť či šikovnosť dieťaťa a až následne prijať určitý záver. Napovedať do značnej miery môže aj lokalizácia modrín, prípadne ich veľkosť. Popri modrinách sú časté aj odreniny, spálenie pokožky, poškrabania, zlomeniny či pomliaždeniny. Domáce fyzické týranie sa môže prejavovať aj na tkanivách a orgánoch dieťaťa. Fyzické následky a fyzické týranie detí ako také v konečnom dôsledku viedli k popísaniu syndrómu týraného a zanedbávaného dieťaťa (syndróm CAN). Hlavnou a dominantnou zložkou tohto syndrómu sú fyzické dôsledky domáceho fyzického týrania detí. Zahŕňa však aj ostatné formy týrania detí, najmä zanedbávanie, intímne zneužívanie a aj emocionálne týranie. Všeobecne platí, že tento syndróm zahŕňa najmä, no nie len, nasledujúce formy týrania dieťaťa:

- *aktívne fyzické týranie* (fyzické útoky najrôznejšej povahy),
- *pasívne fyzické týranie* (nedostatočné materiálne zabezpečenie bývania, ošatenia, bežnej i špecifickej zdravotnej starostlivosti, nedostatok stravy a tekutín),
- *aktívne emocionálne týranie* (nadávanie, urážanie, zosmiešňovanie, vyvolávanie strachu, zámerné ponižovanie a iné),
- *pasívne emocionálne týranie* (citové zanedbávanie dieťaťa, neprejavovanie dostatku emócií, nepochválenie dieťaťa v prípadoch, kedy si to zaslúži, nevyjadrovanie emócií, nekomunikovanie s dieťaťom),

- *aktívne intímne týranie* (akékoľvek intímne, sexuálne aktivity, spravidla s výnimkou pohlavného styku, dotýkanie sa na intímnych miestach, incest),
- *pasívne intímne týranie* (elektronická dokumentácia nahého dieťaťa, obšťvanie intímnej fotodokumentácie, video-pornografia alebo internetová pornografia).

Fyzické alebo telesné týranie detí sa v dostupnej literatúre člení podľa zvoleného prístupu na týranie expresívnej povahy a inštrumentálne týranie. *Expresia v súvislosti s násilím* smeruje k deštrukcii obeť, k jej fyzickému poškodeniu. *Inštrumentálne týranie* spočíva vo vynucovaní si pozornosti, poslušnosti a oddanosti agresorom.¹² Nestotožňujem sa s členením týrania detí na legitímne a nelegitímne, nakoľko žiadne týranie je možné ospravedlniť a to ani výchovnými metódami či nadmernou aktivitou a neposlušnosťou detí. Nadmerne trýznivé telesné tresty by rozhodne nemali mať miesto v systéme výchovných prostriedkov. Nie len že dieťa poškodzujú, ale taktiež v ňom vyvolávajú strach, bezmocnosť, stoja za viacerými psychickými poruchami u detí a poruchami vývoja či vývinu, pričom z hľadiska nápravy správania sa dieťaťa sú iba krátkodobé. Jednoznačne je potrebné pred fyzickým trestaním uprednostniť rozhovor, vysvetlenie, napomenutie. Fyzické tresty by mali byť krajnou možnosťou a využívať by sa mali najmä pri dlhodobom a závažnom porušovaní pravidiel správania sa, keď dieťa bolo na nevhodnosť pred tým upozornené a napomenuté.

Emocionálne, psychické týranie je aj pri deťoch považované za omnoho nebezpečnejšiu a vážnejšiu formu násilia. Jeho dôsledky na fyzickej stránke nie sú viditeľné a preto sa ťažko dokazuje, no je potrebné si uvedomiť, že po psychickej stránke sa jedinci v detskom veku vyvíjajú a formujú. Emocionalita detí je v tomto veku ešte len budovaná, takže sa dá najviac ovplyvniť. Deformácie, ktoré vznikajú v tomto období alebo zanedbávanie emocionálneho rozvoja majú smerom do budúcnosti dlhodobé následky, často sa nedajú liečiť, nedajú sa napraviť. Podľa obsahu syndrómu týraného dieťaťa, k emocionálnemu týraniu možno zaradiť akékoľvek správanie sa, ktoré negatívne dopadá na emocionálny vývin a vývoj dieťaťa. Dotýka sa jeho typických povahových črt, osobnostných i charakterových vlastností. Veľmi časté sú slovné útoky znižujúce sebavedomie, urážanie, zosmiešňovanie či ponižovanie dieťaťa, nadmerné a neopodstatnené kritizovanie, porovnávanie dieťaťa a inými s cieľom poukázať na jeho neschopnosť, vyvolávanie pocitu bezmocnosti, strachu, nebezpečenstva. Negatívne na emocionálny rozvoj detí vplýva aj to, keď sa v rodinách často odohrávajú konflikty medzi inými členmi, zanedbávanie dieťaťa a aj chladnosť v oblasti prejavovania pocitov voči dieťaťu. Nedostatočné pokrývanie potrieb dieťaťa v rôznych oblastiach (prejavovanie pocitov, odievanie, strava a pitie, odpočinok, spánok, hygiena) sa chápu za pasívnu formu psychického týrania, za zanedbávanie detí. Týranie tohto druhu smeruje k problémovosti správania sa dieťaťa, k jeho agresivite alebo naopak mlčanlivosti, k vzniku komplexov a celkovo k problémom nadväzovať a fungovať v medziľudských vzťahoch.¹³ Často je pri dlhodobom psychickom týraní sprievodným javom vznik psychických porúch.

Za *intímne týranie* detí sa považuje jednak pohlavné zneužívanie a tiež všetky formy núteného intímneho správania sa. Aj keď ani pohlavný styk nie je možné priamo vylúčiť, podstatne častejšie sa stretáme s inými formami sexuálnych aktivít a s inými intímnosťami (dotýkanie sa, sledovanie dieťaťa alebo naopak, keď je dieťa nútené sledovať sexuálne aktivity agresora resp. agresorov). Tohto druhu týrania sa najčastejšie dopúšťajú priamo rodičia (jeden alebo obaja) a starí rodičia (spravidla mužského pohlavia). Sú známe aj prípady sexuálneho týrania detí zo strany starších súrodencov, zneužívanie detí bratrancami alebo celkovo inými či vzdialenejšími príbuznými, pestúnmi či opatrovníkmi.

¹² Cabanová, V.: Kontext rodiny a spoločnosti v čase globalizácie, alebo prečo potrebujeme zachovať tradičnú rodinu. In: Rodina a škola, roč. 54, 3/2006, s. 27

¹³ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítete. Praha: Linde, 2003. 156 s. 69

V literatúre sa stretne s členením intímneho týrania detí na dotykovú formu týrania a bezdotykovú. Za rozhodujúce kritérium sa v tomto prípade považuje to, akou formou je týranie dieťaťa realizované. Pokiaľ ide o bezkontaktnú formu, tak najčastejšie je to donucovanie dieťaťa sledovať pornografické či iné erotické materiály, fotografovanie obnaženého detského tela s detailom na pohlavné orgány či nútenie dieťaťa sledovať sexuálne aktivity iných. Pri dotykovej forme týrania ide o akékoľvek sexuálne aktivity, pri ktorých je agresor v priamo kontakte s dieťaťom, dotýka sa ho, manipuluje s ním. V prípade detských obetí je veľkým nebezpečenstvom práve to, že sa nachádzajú v štádiu vývoja či rozvoja, pozorujú a sledujú svet okolo seba, správanie sa osôb vo svojom okolí, najbližších príbuzných a to ako sa tieto osoby správajú, si podvedome kódujú, učia sa ich. Sexuálne aktivity môžu byť od dieťaťa vynucované násilím alebo za použitia jeho hrozby. Problémové do budúca môže byť aj to, že dieťa môže byť na dobrovoľnú účasť na sexuálnych aktivitách motivované rôznymi hračkami či inými predmetmi – celkovo darčekom a pozornosťami. Už v útlom veku sa tak učí, že intímne aktivity majú určitú hodnotu a spája sa s nimi určitá cena. Toto v niektorých prípadoch, v období adolescencie a neskôr, vedie k promiskuite, k prostitúcii.

Emocionálne násilie je aj v tomto prípade sprievodnou formou intímneho násilia voči deťom. Najčastejšie ide o používanie hrozieb, slovné kritizovanie, zosmiešňovanie a iné. Prosadistické formy intímneho týrania sa spájajú aj s fyzickým poškodzovaním tela dieťaťa. V tomto prípade k uspokojeniu agresora nevedie ani tak samotná sexuálna aktivita, ako fyzické poškodenie telesnej schránky.

Intímne týranie detí je nebezpečné aj z dôvodu, že rodina ako najbližšie prostredie, výrazne vplýva na formovanie vzťahu dieťaťa k vlastnej sexualite a sexualite ostatných. Práve z tohto prostredia by mali pochádzať základné informácie o biologickej stránke a funkčnosti sexuality, o jej mieste a význame v spoločnosti.¹⁴ Podporne v tomto prípade môže pôsobiť vzdelávacie prostredie, no základ by mal nepochybne vychádzať z rodinného prostredia. Intímne týranie detí je však presným opakom takto optimálne popísaného rodinného prostredia. Dieťa sa tak učí veľmi skreslenému a prirodzene nesprávnemu modelu sexuálneho správania sa, v intímnej oblasti sa deformuje, prípadne dochádza k jeho fyzickému či psychickému poškodeniu. Aj v tomto smere je veľmi významný transgeneračný prenos intímneho násilia v budúcnosti. Podľa prieskumov a aj v súčasnosti mediálne prezentované prípady jednoznačne poukazujú na prevahu mužských agresorov. Ženy sa k tomuto správaniu uchylujú iba ojedinele.

Pasívnou formou týrania je *zanedbávanie detí* v akejkoľvek forme. Ide o neplnenie si základných výchovných, emocionálnych, materiálnych či spoločenských a komunikačných povinností, ktoré agresor voči dieťaťu má. Zanedbanie výživy (strava, nápoje), hygieny, odievania (odev, obuv), oddychu či spánku, absencia emocionálnych reakcií – to všetko vedie k vážnym poruchám správneho vývoja a vývinu dieťaťa. Veľmi negatívne pôsobí aj zanedbanie výchovy a vzdelávania dieťaťa (neposielanie dieťaťa do školy, nerozvíjanie osobitných daností a schopností, absencia pomoci pri učení). Všeobecne možno zanedbávané deti charakterizovať podľa nasledujúcich znakov:

- slabá výživa, podvýživa a s tým spojená nízka hmotnosť dieťaťa, veľmi rýchle jedenie, schovávanie jedla,
- zaostávanie v raste, u maličkých detí neprospievanie,
- absencia hygienických návykov, deti sú špinavé, zapáchajúce, ich oblečenie nie je prané, trpia kožnými ochoreniami – ekzémami, kožnými vyrážkami, nechty i zuby detí sú špinavé, deti sa nevedia samé umyť, boja sa vody,
- rany na tele dieťaťa nie sú ošetrované,
- často sa deti sťažujú na bolesti rôzneho druhu,

¹⁴ Dunaský, J., Dybych, Z., Matejček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dieťa, Praha, Vydavateľstvo Grada 1995, s. 29

- nezaujímajú sa o okolie, rýchlo sa unavia, sú vyčerpané,
- nezapájajú sa do kolektívu, ich slovná zásoba je malá, všeobecne sú pasívne,
- od iných detí pýtajú jedlo, pitie, požičiavajú si pomôcky, typické sú menšie krádeže, prípadne aj žobranie,
- dieťa je radšej mimo domova ako v ňom, skôr do školy odchádza, túla sa po okolí, po škole nejde priamo domov, neskoro sa zo školy vracia domov, čas trávi radšej u spolužiakov alebo pred školou,
- záškoláctvo,
- na dieťa rodičia dostatočne nedohliadajú, takže často ostáva vonku dlho do noci, bez dozoru, často ostáva samé, rodičia nemajú strach o jeho bezpečnosť,
- dieťa postupne nadobúda tiky, ktoré pred tým nemalo – hýbe hlavou zo strany na stranu, klope prstami, nohou,
- zvykne si obhrýzať nechty, hoci to pred tým nerobilo, cmúľa si palce alebo cmúľa iné predmety (perá, ceruzky), zajakáva sa,
- poškodzuje sa samo na tele (trhá si vlasy, škriabe sa, reže sa),
- v škole je nesústredené, problematicky sa učí, výsledky v škole sa výrazne zhoršujú,
- vylúčené nie je ani agresívne správanie, hnev, prvé experimenty s alkoholom, drogami, prvé protiprávne činy sa môžu objaviť,
- nízke sebavedomie, žiadna úcta k sebe samému.

4. Domáce násilie na mužoch

Mužské obeť domáceho násillia sa v oficiálnych prieskumoch a výskumoch spomínajú iba minimálne. Niektoré prieskumy tiež obmedzujú domáce násillie výhradne na ženské obeť, takže muži v nich nie sú vôbec. Všeobecne, v prieskumoch, ktorými je zisťované aj domáce násillie na mužoch, tejto kategórii obeť patrí necelé jedno percento. Aj v tomto prípade však treba brať do úvahy, že domáce násillie je veľmi silne latentné – vo všetkých formách, ktoré môže nadobúdať. Popri tomto treba zároveň zdôrazniť, že násillie na mužoch je dosť netradičnou problematikou. Vzhľadom na povahu a postavenie muža v spoločnosti, muža ako subjektu moci a rozhodovania a s ohľadom na jeho vzťah k ženám, manželkám či partnerkám, ide o veľmi netradičný jav. V každom prípade však nie nemožný alebo veľmi zriedkavý. Odhaduje sa, že domáce násillie týkajúce sa mužov je podstatne častejším javom, ako ukazujú oficiálne prieskumy. Je tomu jednak preto, že mnohí muži násillné správanie vôbec ako formu násillia nepovažujú, nevedomujú si ju alebo si ju nechcú priznať. Značná časť mužov, ktorí sú obeťami domáceho násillia, má tendenciu vlastnú viktimáciu prehliadať, nepovažovať za sa obeť domáceho násillia. Zdôvodnenia tohto javu sú rôzne, pričom k jedným z nich patrí aj nízke právne povedomie, nízka informovanosť. Faktom je, že niektoré formy domáceho násillia, ktoré manželky, partnerky či družky na mužoch realizujú, sú veľmi dobre skryté či formované ako bežné správanie sa. Takto je z pohľadu muža ako menej emotívneho jedinca iba ťažké presne pochopiť skutočnú podstatu takéhoto konania. Samotné formy intímneho či psychického alebo sociálneho a ekonomického násillia sú formou domáceho násillia, no takúto povahu môže mať aj vyššie uvedená manipulácia. Popri skupine viktimovaných mužov, ktorí si však domáce násillie nepripúšťajú, existuje aj taká skupina, ktorá si tento problém uvedomuje. Väčšina z tejto skupiny mužov si však domáce násillie aj tak verejne a otvorene neprizná, nakoľko za tento problém sa hanbia. V súvislosti s domácim násillím majú pocity zlyhania, slabosti či poníženia. Predsa len pre našu spoločnosť je aj v súčasnosti typický obraz silného, úspešného a dominantného muža ako vodcu, ochrancu i živiteľa. Domáce násillie je určitou slabou stránkou, ktorá z pohľadu muža znižuje jeho „konkurencie schopnosť“

a schopnosť uplatniť sa. Z tohto dôvodu býva mužmi domáce násilie viac skrývané ako riešené. Druhým problémom v tejto súvislosti je, že aj otvorené priznanie domáceho násillia naráža na značný problém preukazovania tohto javu. Z českých prieskumov vyplynulo, že muži podávajú trestné oznámenia o domácom násillí iba v krajných a veľmi vážnych prípadoch fyzického násillia. Spravidla však oznámia iba tento posledný útok a ostatné, ktoré mu predchádzali v určitom časovom horizonte už nie.¹⁵

Z hľadiska dostupných foriem domáceho násillia možno uviesť, že v prvom rade sa muži stávajú obeťami domáceho násillia zo strany ženy – manželky, priateľky či družky. Násillným útokom, ktoré prezentujú domáce násillie na mužoch automaticky zodpovedá násillné správanie sa ženy. Popri tomto sa stretávame s názormi, že na mužoch sa domáceho násillia dopúšťajú aj deti, čo však nie je celkom správne tvrdenie. V prípade, ak k násillným útokom dochádza zo strany detí, hovoríme o násillí na rodičoch (starých ľuďoch či senioroch) alebo starých rodičoch, ak ide o vnúcatá. Prirodzene, toto násillie sa môže dotýkať tak žien ako aj mužov, no v každom prípade by malo byť zaraďované k násilliu na senioroch. Podstata domáceho násillia na mužoch zo strany žien je do určitej miery odlišná, ako je tomu v prípade mužov agresorov. Motivácia žien môže byť rôzna, no najčastejšie sa stretávame s týmito motívmi:

- snaha o prejavenie a uvoľnenie emócií,
- záujem ponížiť partnera,
- násillie ako prostriedok vynucovania si pozornosti od muža,
- záujem ovládať situáciu, kontrolovať ju,
- dominovať vo vzťahu,
- reakcie na násillie páchané na žene,
- istá forma sebaobrany (skoro až štvrtina žien uvádza, že násillné správanie na ich strane bolo vyvolané predošlými násillnými útokmi muža – agresora).

Vzhľadom na to, že ženy vo väčšina prípadov nedisponujú takými fyzickými predispozíciami násillného správania, sú pre ne typické iné formy domáceho násillia. Tieto sú charakteristické rafinovanosťou, premyslenosťou, logickým postupom. Fyzické násillie sa tak objavuje iba ojedinele. Podstatne častejšie je emocionálne násillie (vydieranie, zosmiešňovanie, urážanie, podceňovanie, zdôrazňovanie mužovej neschopnosti ...), sociálna kontrola (obmedzovanie kontaktov, zakazovanie stretávať sa s priateľmi, realizovať obľúbené športové aktivity) alebo kontrola ekonomická (odovzdávanie príjmu, deklarovanie nákupov dokladmi). Špecifickú povahu aj v tomto prípade má násillie intímne. Práve toto násillie si muži často ani neuvedomujú, keďže vo vzťahu k milovanej žene majú tendenciu plniť všetky jej želania alebo príkazy. Fyzické útoky sú časté u párov, v ktorých má fyzicky dominantné postavenie žena. Jednak ide o prípady fyzicky dominantnej ženy, ale aj o prípady zdravotne asymetrických vzťahov, kedy muži trpia určitými zdravotnými problémami, ochoreniami, handicapmi. Aj keď v súčasnej spoločnosti ide o ojedinelý jav, keďže ženy sústavne zarábajú na rovnakých pracovných pozíciách menej ako muži, dôvodom násillného správania sa žien môže byť aj finančne rozhodujúca pozícia. Podľa názorov ženy táto jej umožňuje rozhodovať o výdavkoch rodiny, o nákupoch a celkovo organizovať chod rodiny, vrátane partnera.

Mnohé formy sociálnej kontroly muži zdôvodňujú žiarlivosťou ženy alebo ich povahou. Mnohé z týchto foriem správania sa však majú povahu domáceho násillia, hoci väčšina mužov si túto skutočnosť odmieta priznať. Podobné alebo rovnaké prípady sú iba málo mediálne prezentované, v porovnaní s násillím na ženách a tak je problematika domáceho násillia na mužoch sústavne dosť tabuizovanou témou. Ide však o vážny problém a stále viac a viac mužov sa dostáva do pozície obeť domáceho násillia zo strany svojej manželky, partnerky či

¹⁵ Buriánek, J.: Muži na kolotoči domáciho násillí. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Muži a domáci násillí“, Brno, 2011, s. 6

družky. Aj vzhľadom na tieto skutočnosti by bolo vhodné mediálne prezentovať aj domáce násilie páchané na mužoch, ich dôsledky, formy či prejavy tak, aby sa postupne akceptovala aj táto skupina obetí domáceho násilia. Postupne je potrebné túto oblasť zaviesť do bežného života, informovať a oboznamovať verejnosť a v neposlednom rade uskutočniť aj rad serióznych výskumov a prieskumov a spracovať ich výsledky.

5. Domáce násilie na starých ľuďoch a syndróm zanedbávania seniorov

Pod pojmom domáce násilie na starých ľuďoch si predstavujeme násilie, ktoré je páchané na rodičoch zo strany ich detí alebo na starých rodičoch zo strany ich vnúčat. Všeobecne sa za starobu považuje vek prekračujúci 60 rokov, hoci toto kritérium je veľmi polemicke. Súvisí najmä so sústavne sa posúvajúcim dôchodkovým vekom a týka sa aj reálneho veku odchodu osôb do dôchodku. Často u nás prevláda mýtus, že seniori sú bezvládni, málo pohybliví či nemohúci a odkázaní na starostlivosť iných. Napriek tomu, že aj takéto skupiny starých ľudí poznáme, nie vo všetkých prípadoch tomu tak musí byť. Stále existuje početná skupina vitálnych, plne mobilných a sebestačných seniorov, ktorí navyše aj v mnohých prípadoch pracujú. Takto v podstate nie sú spoločnosti na obťaž tak, ako existuje všeobecné povedomie. Pritom každý, vrátane týchto seniorov – vitálnych či odkázaných – sa môže stať obeťou domáceho násilia. Tento jav je preň vysoko špecifický v porovnaní s ostatnými druhmi kriminality. Obete z radov seniorov je však možné členiť podľa toho, v akej životnej situácii sa nachádzajú a podľa toho variovať aj vhodné prístupy a nástroje pomoci týmto obetiam. Spomedzi seniorov rozlišujeme tieto skupiny obetí domáceho násilia:

- seniori fyzicky vitálni, žijúci aktívnym životom,
- fyzicky zdraví seniori, ktorí sú však osamotení (spravidla ovdovení) alebo ktorých trápi zlá majetková situácia,
- seniori, ktorí nie sú mobilní alebo majú pohybové problémy, prípadne sú zdravotne určitým spôsobom postihnutí,
- seniori, ktorí sú psychicky labilní, psychicky chorí.

Ktorákoľvek z týchto skupín, ak máme na mysli osoby vo vyššom veku, sa môže stať obeťou domáceho násilia. Iba v prípade, že agresorom sú deti či vnúčatá, je možné však hovoriť o násilí na senioroch. Podľa pôvodcu násilia do úvahy prichádzajú aj ostatné druhy domáceho násilia. Pre domáce násilie páchané na senioroch sa často používa aj pojem zanedbávanie. Takto ho označujú aj viaceré nadnárodné dokumenty, predovšetkým dokumenty EÚ, ktoré sa tomuto problému venujú.¹⁶ Zanedbávanie však v tomto prípade nezahŕňa iba pasívne formy domáceho násilia, ale aj jeho aktívne formy. Vo svojej podstate sú to fyzické, psychické, intímne či ekonomické alebo sociálne útoky voči seniorom. Rovnako tak sem možno zaradiť zanedbávanie rovnako ako pri deťoch, čiže neposkytovanie dostatočnej a potrebnej starostlivosti, hygieny, stravy, oddychu či odpočinku alebo emocionálnych prejavov. Ide vlastne o všetky útoky smerujúce k fyzickému alebo psychickému poškodeniu či ublíženiu seniorovi. Veľmi časté sú pritom práve psychické útoky, ktoré smerujú k vyzdvihnutiu nepotrebnosti, zbytočnosti alebo neschopnosti seniora vzhľadom na jeho vek alebo zdravotný stav. Fyzické útoky sú tiež časté, no vzhľadom na to, že s narastajúcim vekom fyzická stránka človeka viac slabne, všetky fyzické útoky sú na nej viditeľné. Vznikajú tak viditeľné stopy fyzického násilia, čo nie je z pohľadu agresora žiaduce. Za posledné obdobie je viac a viac zarážajúce intímne násilie na senioroch, o ktorom nás informujú médiá. Veľmi frekventovane sa objavujú ekonomicky či majetkovo orientované útoky, spravidla odoberanie dôchodkov, vyčleňovanie určitej časti príjmov,

¹⁶ Napr. Stanovisko EHSV k téme „Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi (C 44, z 16. februára 2008)

s ktorými môžu seniori zaobchádzať a pod. Nebezpečné je aj zanedbávanie seniorov, ktorí sú na určitú formu pomoci resp. starostlivosti nevyhnutne odkázaní. Samotné útoky môžu mať prirodzene najrôznejšiu povahu. Uvádza sa, že najčastejším agresorom sú deti alebo vnúčatá seniorov (60%). Popri nich patrí najpočetnejšie zastúpenie rôznym opatrovníkom a personálu domov dôchodcov, ktorí sú povinní starostlivosťou o starého človeka. Prirodzene vzhľadom na bezmocnosť a odkázanosť je zneužívanie pri senioroch pomerne jednoduché. Stále sa pritom zvyšuje percento seniorov, ktorí sú s týmto problémom konfrontovaní. Čírková dokonca uvádza, že riziko zanedbávania u seniorov z roka na rok viac a viac narastá.¹⁷ Obdobie staroby je všeobecne charakteristické poklesom fyzickej sily a zdatnosti, hoci mnohí seniori môžu byť aj naďalej fyzicky aktívni. Postupne sa však prejavuje opotrebovanie organizmu, vznikajú alebo sa prehľbujú určité ochorenia. Nezriedkavo sa objavujú určité psychické problémy – zabúdanie, príznaky senility, postupná starecká demencia a iné. Všetky tieto príznaky sa s obdobím staroby prirodzene spájajú, no aj napriek tomuto poznatku, je na ne ťažké reagovať. Deti často veľmi zle znášajú fakt, že tento problém sa už dotýka aj ich rodičov. Stále ich pokladajú za rovnakých ako pred niekoľkými rokmi, čo však už nezodpovedá realite. Rôzne vznikajúce situácie si vyžadujú nie len trpezlivosť, ale aj finančné zabezpečenie a hlavne určitý čas. V mnohých prípadoch je rôznorodosť situácií, často aj veľmi náročných a zložitých, ťažké zvládať. Neschopnosť, nezvládanie situácie či nemožnosť pomôcť predstavujú silný stresujúci faktor, ktorý vedie k vzniku napätia. Finálnou fázou je jeho uvoľňovanie v podobe násilných útokov, v podobe zámerne zlého či nedostačujúceho zaobchádzania so seniormi.

Syndróm zlého zaobchádzania so seniormi resp. syndróm zanedbávania seniorov (syndróm EAN) prvýkrát popísali dokumenty Rady Európy. Jeho obsahom sú všetky dostupné a známe formy násilia, vrátane majetkového vykorisťovania a opomínania základných existenčných potrieb seniorov. Všetky tieto útoky primárne smerujú k spôsobeniu určitého poškodenia, zranenia či určitej ujmy. Konanie agresora tak nesmeruje k likvidácii, či k zničeniu, ale iba k spôsobeniu utrpenia.¹⁸ Nezriedkavo, v dôsledku fyzických útokov však k úmrtiam seniorov dochádza. Tu dôležitú úlohu zohráva práve skutočnosť, že fyzicky ide o labilnejšie konštrukcie, takže aj útoky, ktoré by na jedincovi v produktívnom veku nemali smrteľné dôsledky, v prípade seniorov ich mať môžu. Vyššie uvedené stanovisko, ktoré prvýkrát syndróm zanedbávaných seniorov popísalo, špecifikovalo aj typické formy tohto násilného správania sa.¹⁹ K nim možno zaradiť:

- priame telesné ubližovanie (rôzne formy bitia, aj za pomoci rôznych nástrojov),
- nepriame telesné ubližovanie (zámerné nepodávanie potrebných liečiv),
- intímne násilie (intímne dotýkanie sa, sledovanie pri sprchovaní či prezliekaní, sexuálne aktivity rôzneho druhu),
- emocionálne týranie (najtypickejšie slovné urážanie, nadávanie, ignorácia, neprejavovanie pocitov, donucovanie, vyhrážanie sa, ponížovanie, zosmiešňovanie, podceňovanie, zdôrazňovanie neschopnosti, nepoužitelnosti, vyčleňovanie z kolektívu, poukazovanie na nepotrebnosť pre spoločnosť, zdôrazňovanie prítáže seniora),
- využívanie seniorov po finančnej či materiálnej stránke (preberanie dôchodku, odnímanie peňazí, nútenie k darovaniu, k prepisu majetku, krádež hotovosti či iných cenností z domácnosti, oceňovanie bežnej starostlivosti),

¹⁷ Čírková, L., Viroušová, P.: Pomoc obetm (a svedkum) trestných činu. Praha: Grada Publishing, 2007, s.51-61

¹⁸ Koval, Š.: Týranie starých ľudí. Košice: PonT, s. r. o., 2001, s. 29

¹⁹ Čírková, L.: Rodiče, deti, domácí násilí a traumatizující následky. In Právo a rodina 2007, č. 9, s. 15

- absencia pomoci, ktorú senior pre svoj život potrebuje (starostlivosť o hygienické návyky, pomoc v oblasti hygieny, nezabezpečovanie stravy, pitia, vhodného odevu, čistoty v domácnosti, v prípade osôb trvalo ležiacich môže ísť aj o rozsiahle preležaniny, zapareniny či iné intímne zápal),
- nútenie opustiť svoje obydlie, v ktorom seniori bývali, prežili nejakú časť života,
- nútenie uchýliť sa do domova dôchodcov, do ústavov so špeciálnym opatrovateľským režimom, hoci u seniora na to nie sú žiadne osobitné zdravotné dôvody a iné.

Identifikácia násilia na senioroch vôbec nie je jednoduchá. V radoch seniorov býva toto násilie taktiež rôznymi formami zakrývané. Ide o ľudí, ktorí sú hanbliví, závislí na pomoci od iných, veľmi si cenia náklonnosť a záujem iných osôb, agresorov sa spravidla boja a tak domáce násilie neoznamujú. Obávajú sa zhoršenia situácie, pričom pozornosť detí či vnúčať si do značnej miery aj želajú. O prežitom násilí vedia iba problematcky rozprávať, alebo o ňom nehovoria vôbec. V komunikácii sú často neistí, pozorovať ich neistotu, nestabilitu či strach, ktoré o problémoch môžu napovedať. Identifikácia týrania seniorov je zložitejšia v dôsledku toho, že súčasná sociálna a spoločenská situácia tejto skupine obyvateľstva nepomáha.

Pre rodiny je starostlivosť o seniorov s rôznym stupňom aktivity v dôchodkovom veku značnou záťažou. V súčasnej spoločnosti je veľmi náročné zosúladiť vlastný pracovný a rodinný život so starostlivosťou o rodiča. Čím väčšie zdravotné či iné problémy seniori majú, tým je starostlivosť o nich náročnejšia. Vyžaduje si mnohé obmedzenia na strane rodín a to nie len časové, ale aj materiálne či finančné. Rovnako negatívne ako zanedbávanie na seniorov vplýva aj nedostatočne pripravená či nezvládnutá starostlivosť. Subjekty zabezpečujúce starostlivosť pochádzajúce z rodinného prostredia však vo väčšine prípadov nie sú dostatočne odborne kvalifikované či vzdelané na to, aby túto starostlivosť zvládali. Preťaženie a vysoká záťaž u agresorov patrí k najčastejším rizikovým faktorom.

Popri rodinnej starostlivosti sa v posledných obdobiach veľmi problematcky ukazuje aj starostlivosť ústavná resp. odborná starostlivosť v rôznych domovoch či sanatóriách. V prípade ťažko zdravotne postihnutých seniorov alebo seniorov psychicky chorých je to často jediná dostupná dôstojná možnosť prežívania. V rámci nich je seniorom poskytovaná odborná lekárska či zdravotná pomoc a opatera. Ukazuje sa, že ani tieto subjekty, hoci často majú povahu súkromných a teda finančne dotovaných od rodín seniorov, nie sú v otázkach starostlivosti a zaobchádzania so seniormi na tom veľmi dobre. Viaceré opatrovateľské ústavy a zariadenia majú všeobecne zlé meno. Medializované boli viaceré prípady viacerých neodôvodnených úmrtí seniorov v takýchto zariadeniach, ktoré odhalili podstatné nedostatky v ich činnosti. Paradoxné je, že aj napriek tomu u nás absentujú komplexné prieskumy, ktoré by sa zameriavali na zaobchádzanie so seniormi v týchto zariadeniach. Ich činnosť je síce kontrolovaná komisiami zdravotníkov z rôznych poisťovní, zanedbávanie je často dostatočne kryté a nedostatky v činnosti sa dajú odstrániť včasným oznámením vykonávania kontroly.

Rovnako aj subjekty, ktoré sú podľa zmluvných podmienok či ex lege povinné starostlivosťou o seniorov v týchto zariadeniach sa často dopúšťajú násilného správania sa voči seniorom či priamo ich zanedbávanie. Aj toto možno považovať za jednu z foriem domáceho násilia voči starým ľuďom. V starostlivosti a v systéme zabezpečovania potrieb seniorov boli zistené viaceré nedostatky (nedostatočný prísun tekutín, stravy, vitamínov, nadmerné predpisovanie liekov s utlmujúcim efektom, obmedzovanie osobnej slobody, narušanie súkromia, obmedzovanie pohybu seniorov, neodôvodnené kontrolovanie či sledovanie seniora, nerešpektovanie hanblivosti a iné). Namiesto riadnej starostlivosti sú pre súčasné zariadenia (pre mnohé z nich) typické prívlastky ako nezodpovednosť, nekvalifikovanosť či neodbornosť, nezáujem či priamo ľahostajnosť.

Riešenie problému zanedbávania seniorov má aj viacero štrukturálnych aspektov a vonkoncom nejde o jednoduchú otázku. Mnohí seniori pritom sami nie sú už schopní

vyjadriť svoj názor, nie sú schopní sa brániť a ani násilie páchané voči nim oznámiť. Navyše, ak aj túto možnosť majú, nie vždy o nej vedia a nie vždy ju poznajú. Predsa len ide o osoby, ktoré vyrastali v inom spoločensko-sociálnom, právnom i politickom prostredí, kedy funkcia rodiny a jej hierarchia bola podstatne inak vnímaná ako je tomu dnes. Seniori nezriedkavo vo vzťahu k ošetrovateľom či vedeniu ústavov nevedia aké majú nároky, na čo majú právo. Typicky, narušanie súkromia či neodôvodnené kontrolovanie vecí a sledovanie často vnímajú ako bežnú súčasť chodu ústavu, sanatória či zariadenia. Vo vzťahu k okoliu tiež prežívajú pocity hanby a bezmocnosti či odkázanosti za to, že sú umiestnení v tomto zariadení. Ak sú agresormi vlastné deti, potom ich násilné prejavy považujú za zlyhanie v oblasti výchovy a nechcú sa týmto verejne prezentovať. V konečnom dôsledku, za každú pozornosť, hoci často negativisticky orientovanú, sú svojim príbuzným vďační. V neposlednom rade k vnímaniu a k postaveniu seniorov v našej spoločnosti neprispieva ani ich materiálna, finančná či celkovo spoločenská hodnota a vnímanie. Mnohí členovia našej spoločnosti majú tendenciu seniorov podceňovať, odpisovať, pričom podľa ich názoru ide o okrajovú skupinu našej spoločnosti, ktorá je viac na príťaž sociálnemu systému ako pomocou. Na tomto mieste je potrebné uviesť, že síce je dôchodková otázka veľmi náročná z hľadiska financovania a starostlivosti celkovo, aj seniori sú plnohodnotnými členmi našej spoločnosti. Z toho dôvodu by im mal štát garantovať práva ako každému inému subjektu práva, zabezpečiť im dôstojný priebeh staroby a primerane právnymi i mimoprávnymi prostriedkami reagovať na všetky formy domáceho násillia, ktoré sa seniorov môžu dotýkať.

6. Záverom

Domáce násilie predstavuje jeden z aktuálnych spoločenských problémov, ktorého riešenie sa zatiaľ len neúspešne hľadá. Určité svetlé momenty v oblasti jeho riešenia predstavujú niektoré civilnoprávne a správnoprávne ustanovenia, no komplexne a ani efektívne tento problém aj tak riešiť neumožňujú. Pri tomto konštatovaní je nutné vychádzať z poznania, že domáce násilie je silne variabilné, ide o veľmi tvárny jav, ktorý vykazuje celý rad osobitostí. Tieto majú za následok vysokú latenciu jednotlivých prípadov a rovnako tak aj tam, kde sú prípady domáceho násillia nahlásené relevantným orgánom, vznikajú problémy s dokazovaním tohto javu. Pritom, nejde o niečo, čo by bolo v našej spoločnosti zriedkavé. Obetí domáceho násillia je celá škála. Často, a nesprávne, sa tento jav zamieňa s násillím na ženách, hoci obsahovo je podstatne širší. Zahŕňa aj skupinu detských obetí, čo je veľmi citlivá otázka a rovnako tak aj skupinu obetí mužských a seniorov. Podoby násillia páchané na jednotlivých týchto skupinách sa síce do určitej miery prelínajú, no sú prispôsobené povahe tej ktorej skupiny obetí. Na rôzne prejavy domáceho násillia niekoľkokrát poukázali aj dokumenty EÚ, ktoré súčasne vyzvali členské štáty k jeho riešeniu. V každom prípade je nutné uviesť, že všetky možné riešenia tohto javu sa odvodzujú od jeho dôsledného, seriózneho poznania – poznania rôznych aspektov tohto javu, na čo by sa mali zameriavať rôzne kriminologické i psychologické a sociologické výskumy. Ich spoločnou bázou by malo byť definovanie domáceho násillia a vymedzenie jeho foriem a podôb tak, aby výstupy rôznych projektov boli vzájomne porovnateľné. A toto je aj v našich podmienkach sústavne zásadný problém, na ktorom stroskotáva riešenie tohto javu. Predkladaný príspevok stručne načrtáva rôzne formy a podoby domáceho násillia, pričom vychádza z jeho definovania z hľadiska obsahu. Toto je základ, od ktorého sa následne môžu odvíjať úvahy o jeho možnom právnom riešení.

Zoznam použitej literatúry

- 1.) Buriánek, J.: Muži na kolotoči domácího násilí. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Muži a domácí násilí“, Brno, 2011.
- 2.) Cabanová, V.: Kontext rodiny a společnosti v čase globalizácie, alebo prečo potrebujeme zachovať tradičnú rodinu. In: Rodina a škola, roč. 54, č. 3/2006.
- 3.) Čírtková, L., Viroušová, P.: Pomoc obětem (a svedkum) trestných činů. Praha: Grada Publishing, 2007.
- 4.) Čírtková, L.: Rodiče, děti, domácí násilí a traumatizující následky. In Právo a rodina 2007, č.9.
- 5.) Dunaský, J., Dybych, Z., Matejček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, Praha, Vydavatelství Grada 1995.
- 6.) Heise, L.; Pitanguy, J.; Germain, A.: Násilie páchané na ženách -skrytá ujma na zdraví. Študijný materiál vypracovaný pre Svetovú banku. Bratislava: Aspekt, 1998.
- 7.) Ivor, J., Tóthová, M.: Použitie informačno-technických a operatívno-pátracích prostriedkov v trestnom konaní. In Záhora. J. a kol.: Dokazovanie v trestnom konaní. Praha: LEGES, 2013.
- 8.) Kacafírková, M.: Domáci násilí. In Trestní právo 2002, č. 9.
- 9.) Koval, Š.: Týranie starých ľudí. Košice: PonT, s. r. o., 2001.
- 10.) Lengyelová, T.: Spoločenské postavenie žien v histórii Slovenska. In: Slovensko na ceste k rodovej rovnosti. Bratislava: SAV, 2006.
- 11.) Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitorium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013.
- 12.) Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítete. Praha: Linde, 2003.
- 13.) Tóthová, M.: Vykázanie z obydlija ako jeden z inštitútov riešenia domáceho násilia. In: Akademické akcenty 2013, Žilina : Eurokódex, 2014, s. 296-303.
- 14.) Tóthová M.: Pohľad na systém trestných sankcií v Slovenskej republike. In.: COFOLA 2010, Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 2010.
- 15.) Vantuch, P.: Domáci násilí. In Právní rádce 2003, č. 12.
- 16.) Stanovisko EHSV k téme „Zlé zaobchádzanie so starými ľuďmi (C 44, z 16. februára 2008).
- 17.) Modelové stratégie smerujúce k eliminácii násilia voči ženám v oblasti prevencie kriminality a justičnej spravodlivosti, Príloha k Rezolúcii Valného zhromaždenia OSN č.52/86, 1997.
- 18.) Jtk 12/2011.

JUDr. Danka Knápková, PhD.,
Ústav verejného práva FP PEVŠ
danka.knapkova@paneurouni.com

MOŽNOSTI KRIMINOLOGICKÉHO A TRESTNOPRÁVNEHO RIEŠENIA DOMÁCEHO NÁSILIA

OPTIONS FOR CRIMINOLOGICAL AND LEGAL SOLUTIONS OF DOMESTIC
VIOLENCE

Marcela Tittlová

Abstrakt

Domáce násilie predstavuje sústavne jeden z vážnych spoločenských problémov. Napriek viacerým aktivitám, ktoré sa v oblasti kontroly tohto javu za posledné desaťročia realizovali, sústavne sa tento jav nedarí zvládať. Je tomu tak aj s ohľadom na problémy spojené s definovaním tohto javu, v súvislosti s vymedzením jeho obsahu, nakoľko len na tomto základe je možné uvažovať o možných formách a spôsoboch riešenia domáceho násilia.

Kľúčové slová:

domáce násilie, formy domáceho násilia, prejavy domáceho násilia, možnosti riešenia domáceho násilia.

Abstract

Domestic violence is one of the constant and serious social issues. Despite various activities pursued with the aim of controlling the phenomenon in previous decades, this control is constantly insufficient. Some of these problems are connected with the issue of defining the phenomenon and determining its content, since it is the basic premise for further inquiry into the matter of possible forms and means of solution of domestic violence.

Key words:

domestic violence, forms of domestic violence, manifestations of domestic violence, means of solution of domestic violence

1. Všeobecne k fenoménu domáceho násilia

Spojenie „domáce násilie“ patrí v súčasnosti k veľmi často skloňovaným, frekventovane a na všetkých úrovniach spoločenského systému diskutovaným problémom. Zaujímavé je pritom sledovať, že hoci vôbec nejde o nový negatívny jav v našej spoločnosti, jej prístup k tomuto problému sa historicky menil a vyvíjal až do súčasnej podoby. Je absolútne bezpredmetné diskutovať o vážnosti a nebezpečnosti tohto javu, nakoľko ide (v súčasnosti) o jeden z najzávažnejších a zároveň najnebezpečnejších úkazov, ktorý je možné nájsť na všetkých úrovniach spoločenského systému. Opodstatnene je možné domáce násilie považovať za novodobý negatívny fenomén súčasnej spoločnosti. Úplne prirodzene, istá časť našej spoločnosti je ním zasiahnutá priamo, osobne, no napriek tomu sa domáce násilie dotýka každého z nás, spoločnosti ako takej. Či už ide o početnú skupinu osôb, ktoré sa nachádzajú v pozícii svedkov denno-denne sa odohrávajúceho násilia v rodinách a medzi príbuznými, alebo ide o široký okruh subjektov, ktoré sú s týmto problémom konfrontované prostredníctvom masovokomunikačných prostriedkov. A prirodzene, na tomto mieste je popri obetiach domáceho násilia potrebné spomenúť aj druhú veľmi dôležitú a vonkoncom nie

zanedbateľnú skupinu osôb – osoby, ktoré sa vo vzťahu k svojim rodinným príslušníkom a príbuzným násilia dopúšťajú. *Aj z tohto stručného náčrtu je zrejmé, že domáce násilie má povahu širokospektrálneho a mnohvrstvého problému, ktorý sa istým spôsobom dotýka v podstate každého z nás.* Okrem *personálnej úrovne* je potrebné spomenúť aj *úroveň inštitucionálnu*. V prvom rade je potrebné zdôrazniť, že nikto nie je voči domácemu násiliu imúnny a nikto nemôže jednoznačne konštatovať, že ide o problém, s ktorým sa nemôže osobne a bezprostredne v určitej etape života stretnúť. Oblasť ľudských vzťahov predstavuje veľmi zložitý a zároveň ťažko ovplyvniteľný komplex pozitívnych či negatívnych prejavov a pôsobení, ktoré môžu i nemusia byť vo vzájomnom súlade. Na ľudské správanie pôsobí celý rad rôznych interných i externých faktorov a je iba veľmi ťažké vopred predvídať v akom vzájomnom pôsobení, v akej polohe a postavení sa subjekty samé a navzájom vyskytnú v priebehu plynutia času (v rôznych časových obdobiach). Preto je skutočne nemožné vopred jednoznačne určiť, ktoré subjekty sa nikdy nestanú obeťami domáceho násilia, hoci nepochybne sú určité faktory, ktoré vypovedajú vyššej náchylnosti niektorých z nich stať sa reálnou obeťou tejto formy násilia.¹ Rovnako náročné, no nie celkom nemožné, je určiť aj to, či je určitý subjekt náchylný k násilnému správaniu, či sa toto môže u neho niekedy objaviť. Popri nepredvídateľných externých vplyvoch (alkoholizmus, sociálne a finančne zlá situácia) tu do určitej miery dominujú faktory interné (vnútorné, psychické, povahové), ktoré za pomoci psychologických štúdií dokážu napovedať o možnom správaní sa subjektov v pokojovej, krízovej i núdzovej situácii. *Skutočnosť, či sa určitý subjekt (osoba) stane obeťou domáceho násilia alebo sa bude násilne správať vo vzťahu k svojmu okoliu (rodina, ďalšie stupne príbuzenstva), je teda niekedy neurčiteľná, niekedy ťažko určiteľná a niekedy sa dá predpokladať.* V konečnom dôsledku však zohráva dôležitú úlohu konkrétny komplex interných a externých vplyvov a ich vzájomné pôsobenie, takže nie je vylúčené, že subjekty náchylné stať sa obeťou a páchatelom sa v konečnom dôsledku správať násilne nebudú a subjekty, u ktorých takýto predpoklad nebol resp. sa nedal určiť, sa násilne správať začnú resp. sa stanú obeťami násilia v rodinách.

2. Problémy súvisiace s definovaním a obsahovým vymedzením domáceho násilia

Vzhľadom na variabilitu a nepredvídateľnosť domáceho násilia, je celkom opodstatnená a úplne aktuálna (z hľadiska spoločenského i právneho) otázka i potreba skúmania tohto silne variabilného javu, jeho poznávania a následne, na tomto podklade formulovanie základných východísk tohto javu v spoločnosti i v našom právnom poriadku a formulácia preventívnych nástrojov. Ide o nanajvýš aktuálny problém, nakoľko ani viaceré výskumy a prieskumy, ktoré sa mediálne prezentovali za posledné roky (desaťročia) a ktoré navrhovali určité modely riešenia tohto problému, nevedli k žiadnej pozitívnej zmene. Jedinou z nich bolo, že domáce násilia sa podstatne viac začalo medializovať, začalo sa vnímať ako problém verejný a nie ako niečo, čo by sa dotýkalo samotných obetí. Avšak, aj napriek tomuto, v rovine právnej neboli prijaté takmer žiadne nástroje, ktoré by umožnili jasne identifikovať tento problém a primeraným spôsobom ho postihovať, čo je taktiež jedna z foriem kontroly tohto javu v spoločnosti. V rovine právnej sa v súvislosti s vysokou latenciou, nízkou objasnenosťou a súvisiacimi problémami v oblasti domáceho násilia takmer nič nezmenilo, resp. nezmenilo sa nič zásadným spôsobom. Boli formulované niektoré civilnoprávne inštitúty, ktoré majú

¹ K tomu pozri aj KNÁPKOVÁ D.: Domáce násilie a výskumy obetí kriminality,. In Karlovarská právni revue č. 2/2009, s. 75-86

napomôcť riešeniu problému domáceho násillia (vykázanie z obydllia)², no tieto sa v praxi ukazujú ako pomerne málo efektívne a účinné.

Problém domáceho násillia začína už pri jeho vymedzení a deflnovaní toho, čo to vôbec domáce násillie je, aké má znaky a akými fázami prechádza. Aj keď sa tento základný aspekt tohto problému javí ako banálny, v teórii i v praxi existujú viaceré názory na to, čo všetko je a čo ešte nie je (alebo už nie je) domácim násillím. Na týchto rozporoch v jeho vnímaní pritom stroskotávajú aj možnosti jeho riešenia. Až od tohto základného vymedzenia – vymedzenia pojmu, povahy, charakteru, fáz či štádií – je možné uvažovať smerom k riešeniu tohto javu v spoločnosti právnymi nástrojmi. Nepochybne ide o nástroje civilnoprávne, správno-právne a v konečnom dôsledku trestnoprávne. Vo všetkých týchto rovinách však absentujú možnosti riešenia domáceho násillia cestou efektívnych a účinných právnych nástrojov. Tie, ktoré aj existujú, tie nie sú (na podklade výsledkov z praxe) efektívne a ani účinné, prípadne - problém domáceho násillia tieto normy neriešia vôbec (a pojem domáce násillie ani neobsahujú, nevymedzujú ho). S ohľadom na výskyt domáceho násillia a problémy spojené s jeho vysokou latenciou, nízkou objasnenosťou a závažnými dôsledkami a následkami, v súvislosti s problémami s jeho zadeflnovaním a v konečnom dôsledku aj s jeho postihom a prevenciou, problematika dôsledného výskumu domáceho násillia ako javu a obetí domáceho násillia je vysoko aktuálna.

Domáce násillie ako komplex rozmanitých a štruktúrovaných vzťahov úplne opodstatnene a bez diskusie predstavuje jeden z aktuálnych problémov sveta. Na počiatku jeho riešenia však stojí zodpovedanie niekoľkých základných otázok. Prvou z nich je nepochybne *určenie toho, čo to vlastne domáce násillie je a aké formy konania či správania sa je možné pod neho subsumovať*. Vymedzenia domáceho násillia sa v literatúre rôznia a práve aj od pohľadu naň sa odvíjajú rôzne možnosti riešenia tohto problému.

V mnohých publikáciách a prejavoch mnohých odborníkov sa domáce násillie obmedzuje na jednu skupinu našej populácie a to na ženy. Aj keď možno súhlasit' s tým, že ide o veľmi frekventovaný subjekt – obeť domáceho násillia, nie je subjektom jediným. *Domáce násillie v pravom slova zmysle* je deflnované ako násillie páchané práve na ženách. Za agresora je považovaný muž, či už partner, manžel alebo druh. Ide o vážny problém, keďže žena predstavuje veľmi zraniteľnú a fyzicky slabšiu stranu, čo je spôsobené biologickým predurčením žien – rodičiek a matiek. Na druhej strane je však potrebné vnímať aj to, že existujú aj iné, rovnako špecifické a fyzicky slabšie subjekty domáceho násillia, ktorými sú deti. Toto násillie je však už označované ako *domáce násillie v nepravom slova zmysle*. Popri deťoch je do tejto kategórie zaraďovaná aj skupina seniorov, mužov a zdravotne znevýhodnených osôb. Je úplne opodstatnené klásť si otázku, v čom resp. na základe čoho je možné rozlíšiť pravé a nepravé domáce násillie? Prečo by práve násillie na ženách malo byť domácim násillím pravým? Rovnako špecifickou skupinou obetí je totiž aj kategória detí, pričom tejto skupine je možné priznať rovnaké atribúty ako skupine žien, ak nie ešte o niečo špecifickejšie. Pritom, každé domáce násillie je veľmi negatívnym a nebezpečným javom, bez ohľadu na to, akej obeť sa dotýka. Rozlíšenie na pravé a nepravé domáce násillie preto nepovažujem za správne. Podstatne efektívnejšie je rozlíšenie domáceho násillia podľa charakteristických znakov skupín obetí, ktorých sa dotýka.³

Domáce násillie teda nie je možné považovať za synonymum spojenia „násillie na ženách“, hoci sa takto často prezentuje. Rovnako tak je možné za domáce násillie považovať

² K tomu pozri aj DOBROVODSKÝ, R.: K inštitútu vykázania násillnickej osoby In: Justičná revue č. 1/2009, s. 138 a nasl.

³ KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: Obete domáceho násillia. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie OBETE KRIMINALITY, FP PEVŠ, Bratislava, 2010, s. 281 a nasl.

násilie, ktoré je páchané na deťoch (priamo alebo sprostredkované), na starších ľuďoch (senioroch), na mužoch a tiež na osobách zdravotne znevýhodnených (fyzicky aj psychicky).

Iné resp. ďalšie kritérium definovania, vymedzenia a v podstate rozlíšenia domáceho násillia je postavené na princípe vymedzenia jeho typických foriem. Fyzické násillie, násillie psychické a sexuálne sa považujú za *formy domáceho násillia v klasickom ponímaní*. Sú to najtypickejšie a najstaršie formy domáceho násillia, ktoré si každý z nás s týmto problémom automaticky spája. Najviac opýtaných v realizovaných dotazníkoch odpovedalo na otázku o formách domáceho násillia tak, že je to násillie fyzické a psychické. V súčasnosti sú však známe a moderné formy domáceho násillia, ktoré súvisia s rozvojom spoločnosti, s jej vývojom (informačným a technickým najmä), pokrokom a s rozvojom ľudských vzťahov. Ide najmä o sociálnu kontrolu, izolovanie, depriváciu a ekonomickú kontrolu obetí. Zaujímavosťou je, že hoci prínos feministických hnutí k riešeniu domáceho násillia je značný, jeho predstaviteľkám je pripisovaný až extrémne rozširujúci pohľad na to, čo je domácim násillím. Často zaň pritom označujú aj klasické správanie sa v ľudských, partnerských či manželských vzťahoch, ktoré nie je možné považovať ani len za násillie, nie to za násillie domáce. Takéto vnímanie domáceho násillia je determinované povahou feministického hnutia a jeho prístupom k ženskej otázke.

Domáce násillie je veľmi rozmanité z hľadiska foriem násillia, ktoré sú preň typické. Popri pôvodne známých a úplne typických sa stále objavujú novšie a modernejšie násillné prejavy, ktoré je potrebné pod domáce násillie zahrnúť. Za typické formy násillia, ktoré je využívané v rámci domáceho násillia sa považuje:

- násillie fyzické (označuje sa aj ako telesné),
- násillie psychické (duševné, citové či emocionálne),
- násillie, ku ktorému dochádza v intímnych vzťahoch (sexuálne násillie, prípadne sexuálne zneužívanie),
- sociálne izolovanie obetí, sociálna kontrola,
- ekonomická kontrola resp. obmedzovanie obetí,
- prenasledovanie (stalking) a
- zanedbávanie (detí i seniorov).

K tradične známym formám domáceho násillia patrí *násillie telesné, fyzické*. Ide o typickú formu násillia, ktorú si s domácim násillím spája zrejme každý. Prejavy tohto násillia sú rôzne, od bitia, kopania, vykrúcania končatín, dusenia a škrtenia, sácania cez údery pästou až po škrabanie či iné podobné fyzické ubližovanie. S týmto násillím voči telu obeť sa prirodzene, pri istej intenzite útokov, spája vznik následkov, stôp domáceho násillia. Niektoré sú menej viditeľné, iné sú viditeľné viac. Obetami často bývajú maskované kryciami prostriedkami, odevom, výhovorkami o páde, pošmyknutí sa podobne. Fyzické násillie sa často realizuje za použitia rôznych nástrojov, zbraní a pomôcok, ktoré umožňujú vykonať násillný útok alebo ho robia podstatne citeľnejším z pohľadu obeť.

Násillie v intímnych vzťahoch alebo *sexuálne násillie či zneužívanie* je určitou formou fyzického násillia. Je však podstatne špecifickejšie intimitou vzťahov a tak sa vyčleňuje ako samostatná forma domáceho násillia. Toto násillie má vo väčšine prípadov povahu vynucovania sa (násillím či hrozbami použitia násillia) pohlavného styku alebo inej sexuálnej aktivity. V každom prípade pri nich absentuje vôľa obeť zúčastniť sa ich dobrovoľne, no táto je nahrádzaná násillným prejavom vôle agresora. V prípade detských obetí sa uvádza ako typická forma sexuálne zneužívanie, ktoré môže zahŕňať pohlavný styk, iné sexuálne aktivity, dotýkanie sa na intímnych miestach a pod. Sexuálne násillie, ako forma fyzického či telesného násillia, je typické špecifickými následkami. Tieto sú prostredníctvom lekárskeho vyšetrenia

(gynekologického či psychologicko-psychiatrického) pozorovateľné a určiteľné. V každom prípade toto násilie zanecháva určité stopy, pomocou ktorých je preukázateľné.

Veľmi nebezpečným druhom násilia je násilie *psychické, citové, duševné či emocionálne*. Všetky tieto prívlastky naznačujú, že ide o násilie dotýkajúce sa psychickej, nedostupnej či skrytej časti osobnosti človeka. Takéto útoky nezanechajú na obeti viditeľné následky (na tele v podobe stôp), no ich následky sú veľmi vážne. Fyzická pohoda a pokoj človeka má svoje základy v psychickej pohode a psychickom rozpoložení osobnosti. Nie je preto zriedkavé, že psychické problémy vyvolané násilnými útokmi voči tejto stránke, sa v konečnom dôsledku prejavujú ako určité ochorenia či iné poruchové následky na fyzickom zdraví. K typickým útokom miereným na emocionálnu stránku osobnosti sú urážky, kritizovanie, podceňovanie, zosmiešňovanie, zabraňovanie v odpočinku, v oddychu, stravovaní sa, vynucovanie plnenia určitých úloh pod hrozbou ublíženia deťom či rodičom a pod. Zaujímavosťou je, že psychické násilie nemusí byť prvoplánové, teda konanie agresora nemusí smerovať k spôsobeniu ujmy v psychickej oblasti obeť. Primárne môže byť násilie orientované inak (fyzicky, či intímne), no každú z týchto foriem domáceho násilia automaticky a prirodzene sprevádza aj násilie emocionálne, citové. Prichádza v určitom časovom odstupe po samotnom fyzickom či intímnom útoku, no je sprievodným javom všetkých foriem násilia.

Moderné formy domáceho násilia sú prezentované najmä *sociálnou izoláciou obetí* a ich kontrolovaním. Agresor v tomto prípade zámerne obmedzuje obeť v kontakte s priateľmi či rodinnými príslušníkmi, kontroluje používanie v súčasnosti veľmi rozšírených mobilných telefónov, povahu, dĺžku hovorov, čo obeť môže a čo nemôže povedať, alebo jej úplne zakazuje stýkať sa s určitými osobami a pod. Veľmi podobne sa prejavuje aj *ekonomické kontrolovanie obetí*, prípadne ich obmedzovanie. Spravidla ide o dôslednú kontrolu výdavkov, obeť musí preukazovať pokladničnými blokmi to, čo kúpila, prípadne môže kúpiť iba to, čo agresor povolil kúpiť, čo napísal na určitý zoznam, patrí sem aj odovzdávanie vlastnej mzdy agresorovi, zakazovanie pracovať v určitých zamestnaniach, v istých formách pracovnoprávných vzťahov a pod.

Novou, modernou a veľmi špecifickou formou domáceho násilia je *prenasledovanie obetí*, či už to osobné, telefonické alebo pomocou iných prostriedkov slúžiacich na komunikáciu. Obeť zámerne kontakt s agresorom odmieta a snaží sa mu vyhnúť. Pre túto formu je typické, že sa realizuje nezávisle od súkromia, nezávisle od obydľia obeť a prirodzene, ako pri všetkých formách násilia, z pohľadu obeť ide o neželanú aktivitu.

Pri senioroch a tiež pri deťoch sa stretáme s pojmom *zanedbávanie*. Táto forma domáceho násilia je obsiahnutá v nadnárodných dokumentoch a jej obsahom je celkové zanedbanie starostlivosti po fyzickej, psychickej i morálnej stránke. Zanedbávané deti sú spravidla neumyté, nosia staršie a neošetrované oblečenie, sú podvyživené, hladné a chorľavé z nedostatku jedla a vitamínov, málovravné v dôsledku odmietania komunikácie alebo fyzického týrania, často sú rozumovo zaostalejšie, prípadne zaostalé celkovo vo vývine. Rodičia im nevenujú dostatočnú pozornosť a to sa prejavuje tak na ich fyzickej i psychickej stránke, na schopnosti včleniť sa do kolektívu či vzdelávať sa. V rovnakej pozícii ako deti sa často nachádzajú aj seniori, takže aj pri nich je zanedbávanie možné. Seniori, rovnako ako deti, môžu byť v odkázanej pozícii, spravidla zo zdravotných dôvodov. Rovnako ako u detí, ide o zanedbávanie výživy, hygieny, sociálneho kontaktu, morálneho či duševného rozvoja. Taktiež táto forma je typická pre zdravotne znevýhodnené osoby, ktoré sú vzhľadom na svoje problémy v oblasti zdravia odkázané na určitú čiastkovú alebo komplexnú pomoc od iných osôb. A práve tieto zámerne zanedbávajú plnenie takýchto povinností.

Samotné formy domáceho násilia sú veľmi vážne a ich následky sú často celoživotné. Na tomto mieste je potrebné dodať, že domáce násilie sa iba ojedinele vyskytuje iba v jednej

svojej forme. Špirála domáceho násilia a narastajúca intenzita spôsobujú, že k pôvodne málo intenzívnym, niekedy až nepovšimnutým formám domáceho násilia, sa postupne pridávajú iné, ich intenzita sa zvyšuje, až sa v závere kombinujú viaceré resp. všetky jeho formy. Kombinácia násilných útokov je daná už len tým, že citové násilie je prirodzeným sprievodným javom, ktorý sprevádza ostatné druhy násilia.

Toto sú len niektoré základné problémy týkajúce sa vymedzenia domáceho násilia ako takéto. Ako je vidieť, dosiaľ v otázke toho, čo to vlastne domáce násilie je, nepanuje v dostupnej literatúre konsenzus. Pritom ide o kľúčovú otázku, keďže sa od nej odvíjajú možnosti právneho riešenia tohto problému a to tak na úrovni civilného práva, ako aj na úrovni práva správneho či trestného. V tejto oblasti pritom dosiaľ úplne absentujú také pojmy, ako je „domáce násilie“ či jeho formy a teda správnoprávne či trestnoprávne tieto problémy priamo nie je možné ani riešiť. Je otázne, či tak závažný jav, akým domáce násilie je (a to aj z hľadiska obetí) je možné ponechať v rovine nepriameho postihu cestou vykázania násilníka z obydlija (v zmysle civilnej a správnej úpravy, hoci nie vždy pôjde v týchto prípadoch o domáce násilie), alebo cestou nepriameho postihu za relevantné trestné činy voči životu, zdraviu, ľudskej dôstojnosti či osobnej slobode (hoci tiež nie vždy musí nutne pri aplikácii daných skutkových podstat ísť o domáce násilie).

Predmetom odbornej diskusie smerom do budúca jednoznačne musí byť koncepcia uceleného riešenia problematiky domáceho násilia a to od jeho základného (rámcového) i obsahového vymedzenia, cez optimálne formy postihu tohto javu, až po modely právnej úpravy (civilnoprávnej, správnoprávnej i trestnoprávnej), ktoré tomu budú zodpovedať. Na účely jej realizácie je nutné, aby došlo k identifikácii aktuálnych prístupov k vymedzeniu a definovaniu pojmu domáce násilie (z hľadiska rozsahu foriem konaní, z hľadiska subjektov, ktorých sa týka, z hľadiska typických znakov). Nepochybne je nutné, aby sa pri hľadaní riešenia tohto javu vytvoril priestor pre vyjadrenia príslušných subjektov, ktoré participujú pri riešení problémov domáceho násilia (s cieľom identifikácie najčastejšie sa vyskytujúcich foriem konania, ktoré má povahu domáceho násilia, s cieľom identifikácie najčastejších obetí domáceho násilia). Je nutné dôsledne a citlivo identifikovať najčastejšie problémy súvisiace s aktuálnymi možnosťami riešenia domáceho násilia (identifikovanie prípadov ako domáce násilie, voľba nástrojov ich riešenia), kriticky zhodnotiť aktuálne možnosti riešenia tohto javu a vypracovať model uceleného riešenia tohto spoločenského problému.

3. Možnosti riešenia domáceho násilia na úrovni právneho poriadku – na záver

V podmienkach Slovenskej republiky bola problematika domáceho násilia predmetom nie len viacerých štúdií a vedeckých prác, ale aj predmetom viacerých výskumov. Ich výstupy boli prezentované nie len vo forme záverečných správ či odborných publikácií, realizovalo sa viacero stretnutí odborníkov k tejto téme a viaceré výstupy boli mediálne prezentované. Problémom všetkých týchto výstupov však je odlišné vymedzenie skúmaného problému a rôzne zorné uhly jeho vnímania. V centre pozornosti stojí samotné definovanie domáceho násilia a to, čo je jeho predmetom a obsahom. Kým feministické hnutia a ich výstupy majú tendenciu nadmerne domáce násilie rozširovať, klasická kriminológia ho vníma v jeho tradičnej podobe. Ani nadmerné rozširovanie tohto javu nie je žiaduce, no na strane druhej, je tiež potrebné odpútať sa od klasického chápania tohto javu a to v kontexte modernizácie súčasnej spoločnosti. Domáce násilie nemožno obmedzovať na obydlie, na ktoré ho klasická kriminológia viaže. Na strane druhej, nadmerné rozširovanie toho, čo je domáce násilie, po vzore feministických hnutí, tiež nie je správnu cestou riešenia tohto zásadného problému.

Takto sa stáva, že viaceré mediálne prezentované správy vykresľujú domáce násilie nie v správnom svetle, nadmerne extenzívne, či reštriktívne. Problémom je teda vymedzenie samotného domáceho násilia ako pojmu. Dosiaľ nemá tento pojem oporu v právnej úprave. Predmetom skúmania by teda malo v prvom rade byť právne zakotviť tento pojem a jednoznačne a presne zadefinovať jeho obsah. Na tomto podklade je následne možné hľadať vhodné prostriedky jeho riešenia. Predošlé výskumy a vedecké práce realizované v tejto oblasti, sú vzhľadom na rôzne chápanie domáceho násilia, vzájomne neporovnateľné a skresľujú pohľad spoločnosti na tento jav. *Je preto nutné jasne a presne na úrovni práva tento pojem spoločne s obsahom definovať a vyplniť tak existujúce vákuum v tejto oblasti, ktoré má za následok nesprávnu interpretáciu tohto javu a jeho mediálnu prezentáciu takejto povahy.* Následne na podklade tohto vymedzenia, je možné hľadať vhodné možnosti riešenia tohto javu, či už cestou civilnoprávnou a správno-právnou, alebo cestou trestnoprávnou.

Východiskom tohto je vypracovanie analýzy týkajúcej sa súčasného stavu a rozpracovania problematiky domáceho násilia v dostupnej domácej a zahraničnej literatúre (hlavne českej). V rámci tejto analýzy je nutné indikovať faktory, ktoré sú v súvislosti s definovaním tohto javu a v súvislosti s vymedzením jeho obsahu, problematické. Od nich sa totiž odvíjajú problémy spojené s riešením domáceho násilia v spoločnosti. Na tomto podklade by sa mali vytvoriť podmienky pre odbornú diskusiu dotknutých subjektov k možnostiam, efektívnosti a účinnosti riešenia domáceho násilia a jednotlivých jeho prejavov. V teoretickej rovine je nutné formulovať optimálny model právnej úpravy, ktorý umožní efektívne a účinné riešenie domáceho násilia v rôznych formách a podobách tak v rovine civilnoprávnej, správno-právej i trestnoprávnej (hmotnoprávnej i procesnoprávnej, v súvislosti s odhaľovaním preukazovaní a všeobecnejšie dokazovaním domáceho násilia).

Zoznam použitej literatúry:

- 1.) DOBROVODSKÝ, R.: K inštitútu vykázania násilníckej osoby In: Justičná revue č. 1/2009, s. 138 – 148.
- 2.) KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M.: Obete domáceho násilia. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie OBETE KRIMINALITY, FP PEVŠ, Bratislava, 2010, s. 281 – 294.
- 3.) KNÁPKOVÁ D. Domáce násilie a výskumy obetí kriminality, Karlovarska právní revue č. 2/2009, s. 75-86.

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.
Ústav verejného práva FP PEVŠ
marcela.tittlova@paneurouni.com

OBETE KYBERŠIKANY*

VICTIMS OF CYBERCRIME

Dominik Škohel

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá problematikou páchania počítačovej kriminality prostredníctvom elektronických zariadení a internetom, pričom ide o kriminalitu páchanú na deťoch. Prvá časť príspevku je venovaná problematike kyberkriminality, vysvetľuje obsah tohto pojmu a uvádza spôsoby, akými sa jej páchatel dopúšťa. V ďalšom texte autor rozoberá predmetnú problematiku v súvislosti s pojmom kyberšikana a jej spôsobov, teda kybergroomingom a sextingom.

Kľúčové slová:

kyberkriminalita, kyberšikana, kybergrooming, sexting

Abstract:

The contribution deals with the issue of committing cyber crimes via electronic devices and the internet, with regard to crimes against children. The first part of the contribution is devoted to the issue of cybercrime, it explains the content of that concept and suggest ways in which its offender committed. In the following text discusses the issues of the concept of cyberbullying and its modes, thus kybergrooming and sexting.

Kew words:

cybercrime, cyberbullying, kybergrooming, sexting

Úvod

S fenoménom kyberkriminalita sa v súčasnom stave poznania stretávame čoraz častejšie bez ohľadu na to, či sa ňou zaoberáme z hľadiska trestno-právneho, sociálneho alebo psychologického. Vzhľadom k skutočnosti, že každá etapa ľudskej spoločnosti prináša svojim členom zakaždým nové poznatky z rôznych oblastí každodenného ľudského života, oblasť ľudskej sexuality a spôsobov jej zobrazovania, výroby a jej následného poskytovania jej členom v rôznych podobách nie je nijakou výnimkou.

Dôvodom tejto narastajúcej hrozby sú v súčasnosti predovšetkým, avšak nie výlučne najmä moderné technológie, medzi ktoré možno zaradiť jednak všetky druhy technológií akými sú osobné počítače, mobilné telefóny a iné druhy elektroniky a druhou kategóriu sú práve prostriedky, prostredníctvom ktorých možno tieto neželané javy rozširovať, sprostredkovať, ponúknuť, predat' apod. Je dôležité si uvedomiť, že internet a jeho používanie sa za posledné roky stalo denno-dennou súčasťou života väčšiny obyvateľov, nemožno však opomenúť rozvojové krajiny a obyvateľov, ktorí internet k bežnému profesijnému alebo

* Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA „Súčasnosť a budúcnosť boja proti počítačovej kriminalite: kriminologické a trestnoprávne aspekty“ č. 1/0231/15.

osobnému životu nepotrebujú. Rovnako taktiež nemožno zabudnúť na vekové kategórie obyvateľstva, pričom je potrebné sa zamerať hlavne na produktívnu časť populácie.

Internet ako prostriedok šírenia detskej pornografie predstavuje hrozbu už len tým, že ide o celosvetovú počítačovú sieť, ktorá spája menšie siete pomocou sady protokolov IP (Internet Protocol). Tento IP protokol predstavuje sústavu pravidiel – normu komunikácie.¹

V súvislosti s internetom sa vo veľkej obľube v súčasnosti používajú mobilné telefóny, ktoré majú vstavaný fotoaparát a kameru s prístupom na internet. Tieto zariadenia sa stávajú postupne súčasťou života bežného jednotlivca, veľakrát práve detí vzhľadom k tomu, že ide čoraz viac o produkty, ktoré si našli miesto v každodennom živote moderného človeka.²

Spôsoby páchania mravnostnej kriminality cez Internet

Jednou z nových foriem páchania trestnej činnosti, porušovania autorských práv, je páchanie trestnej činnosti prostredníctvom počítačových sietí, najmä internetu, neoprávnený kontakt s dátami, šírenie informácií, ktoré vyvolávajú nebezpečenstvo činov s protispoločenským obsahom, ako napríklad propagácia fašizmu, šírenie xenofóbie, detská pornografia, prostitúcia a podobne. Pomocou internetu sa môžu uskutočňovať rôzne obchodné podvody, finančné špekulácie pomocou nastrožených informácií, sexuálne obťažovanie a vyhrážanie, vrátane uplatňovania rôznych foriem psychologického násillia.³

Okrem enormného technologického postupu za posledné desaťročia nemožno zabúdať na ďalší dôvod, ktorý spôsobuje čoraz častejší výskyt zneužívania detí na praktiky, akou je aj detská pornografia a síce na vývoj a zmeny v sociálnom a kultúrnom živote jednotlivcov a celej spoločnosti, kedy dochádza k zobrazovaniu a zverejňovaniu vecí, ktoré boli doposiaľ akýmsi tabu, čo možno pripísať v niektorých prípadoch aj vplyvu politického a sociálneho režimu v jednotlivých štátoch.

Avšak, práve prostredníctvom internetu, ktorý sa ako prostriedok aj pre profesijný život stal neodmysliteľnou súčasťou každého vedného odboru, právo pritom nevynímajúc, sa aj právna veda, či už na pôde teoretickej alebo praktickej neustále vyvíjala a jej obsah nadobúda stále novšie poznatky, ku ktorým možno zaradiť napr. terminológiu, ktorej obsahom sa stávajú pojmy, ktoré sú významovo zhodné aj na poli európskeho a medzinárodného práva, právna veda a odborná vedecká obec ich aplikuje, odkazuje na ne pri svojej analytickej časti a vykladá čo je ich obsahom.

Medzi takéto pojmy, s ktorými súčasná právna veda začína pracovať sú pojmy ako kyberšikana alebo kybergrooming, sexting apod. Kyberšikanu možno chápať ako konanie, pri ktorom dochádza k zneužívaniu moderných komunikačných technológií s cieľom vyhrážať sa, obťažovať, ponižovať a zahanbovať obeť.⁴

Kyberšikana je kolektívnym označením foriem šikany, ktorá je páchaná prostredníctvom elektronických médií, akými sú mobilné telefóny a internet. Tieto elektronické médiá slúžia k agresívnemu a zámernému poškodeniu užívateľa týchto médií.

¹ PROCHÁZKA, D.: PHP 6: začíname programovať. Praha: Grada, 2012, ISBN 978-80-247-3899-4, s. 13

² GILES, D.: Psychologie médií. Preklad Helena Šolcová. Praha: Grada, 2012, ISBN: 978-80-247-3921-2, s. 154-155

³ NESVADBA, A. – BLATNICKÝ, J.: Všeobecné aspekty páchania počítačovej kriminality. In: Justičná revue, ISSN 1335-6461, roč. 54 (2002), č. 3, s. 315

⁴ ROGERS, V.: Kyberšikana. I. vyd. Preklad Ondřej Vágner. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-984-2, s. 28

Tak, ako klasická šikana aj kyberšikana sa vyznačuje opakovanými útokmi a výrazným nepomerom akýchsi síl medzi jej páchatel'om a obeťou.⁵

Pre páchatel'ov kyberšikany je typické to, že na rozdiel od iných páchatel'ov sami bývajú častokrát obeťami šikany v reálnom živote, preto využívajú elektronické médiá, aby nemuseli prísť do reálneho styku s ich obeťou. Ide veľaokrát o slabých útočníkov, ktorí skrývajú svoju totožnosť za anonymitu vytvoreného konta na internete.⁶

Spôsoby akými môže páchatel' vplyvať na svoju obeť sú viaceré, môže ísť napr. o posielanie správ SMS, MMS, ktorými znepríjemňuje obeti jej každodenný život, poprípade ide o rozposielanie takýchto správ iným, tretím osobám s cieľom obeť pred nimi ponižiť, zosmiešniť.⁷

V tejto súvislosti je potrebné uvedomiť si, že práve vek a emocionálna vyspelosť dieťaťa je v otázke následkov kyberšikany veľmi dôležitá, pretože nie každé dieťa sa dokáže v rovnakom veku vysporiadať s negatívnymi následkami tejto formy mravnostnej kriminality rovnako ako jeho rovesníci, preto aj stupeň emocionálneho prežívania a inteligencie ovplyvňuje negatívny dopad na jeho či fyzické alebo emocionálne prežívanie, teda hovoríme o individuálnom prežívaní a dopade jej negatívnych javov na ďalší psychický vývoj jednotlivca. Nemožno preto prejavy a celkový dopad kyberšikany na obeť zľahčovať, pretože v prípade mladistvých môže dôjsť k výraznému poškodeniu psychického zdravia, čo vo vážnych prípadoch môže viesť až ku sebaoškodzovaniu, poprípade k samovražde.

Kyberšikana je fenoménom prítomným najmä pri sociálnych sieťach, kde čoraz častejšie dochádza k vytváraniu si anonymných profilov, v ktorých páchatelia uvádzajú nepravdivé údaje s cieľom získať si dôveru dieťaťa. Tieto sociálne siete pritom môžu mať celosvetový rozsah, teda sú známe v celom svete, ako napr. Facebook, Myspace, Twitter, Badoo, Instagram, alebo ide o sociálne siete, ktorých užívatelia sú predovšetkým občania daného štátu, v ktorom je táto internetová doména registrovaná, napr. Popec.sk, Seznam.cz, Lidé.cz a iné. Ďalšími spôsobmi, akými môže páchatel' komunikovať s obeťou sú konkrétne počítačové programy, vytvorené za účelom internetovej komunikácie, medzi ktoré patrí napr. SKYPE, ICQ a iné.

Vytváranie si takýchto nepravdivých profilov síce môže vyvolať u dieťaťa dôveru, avšak dôležitým faktorom je tiež úroveň rozumovej vyspelosti páchatel'a v spôsobe, akým s dieťaťom následne prostredníctvom internetu komunikuje. Problémom v rámci komunikácie páchatel'a s obeťou prostredníctvom elektronických zariadení alebo internetu je fakt, že nie vždy je možné totožnosť páchatel'a zistiť. Páchatel'mi bývajú tiež osoby, ktoré úmyselne zdieľajú pornografický materiál s cieľom obťažovať iných užívateľov.⁸

Tento anonymný páchatel' sa kyberšikany dopúšťa tiež z rôznych dôvodov a realizácii sa snaží dosiahnuť rôzny cieľ. Takýmto cieľom môže byť už samotné písanie, ktoré páchatel'a sexuálne uspokojuje, kedy hovoríme o kybersexe, pod ktorým je potrebné chápať sugestívne alebo explicitne erotické odkazy alebo sexuálne fantázie, ktoré sú vymieňané medzi ľuďmi, ktorí sú online, prostredníctvom počítačovej siete.⁹

⁵ PRICE, M. – DALGLEISH, J.: Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. Youth Studies Australia, 2010, ISSN-1038-2569, p. 51

⁶ ŘÍČAN, P. – JANOŠOVÁ, K.: Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010, ISBN 978-80-247-2991-6, S. 24

⁷ KOLÁŘ, M.: Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-871-5, s. 87-88

⁸ JIROVSKÝ, V.: Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství. 1. vydání. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1561-2, s. 284

⁹ DIVÍNOVÁ, R.: Cybersex – forma internetové komunikace. Praha: Triton, s.r.o., 2005, ISBN 80-7254-636-8, s. 94

Podľa niektorých autorov však pod pojmom kybersex nemožno chápať len samotné vymieňanie si textových správ s erotickým obsahom, ale ide o aj o vyjadrenie sexuálnej motivácie, vzrušenia a niekedy aj o spoločnú masturbáciu.¹⁰ V rámci kyberšikany sa páchatel' častokrát dopúšťa tiež kyberstalkingu, pod ktorým rozumieme využitie počítača, počítačovej siete páchatel'om za účelom obťažovania obeť.¹¹

Ďalšou praktikou môže byť kybergrooming, pod ktorým je potrebné chápať správanie užívateľov internetu, ktoré má v obeti vyvolať falošnú dôveru a pohnúť ju k osobnej schôdzke.¹² Účelom takéhoto konania je nakontaktovanie sa na dieťa prostredníctvom internetu cez sociálne siete, spravidla pedofilom, ktorý má vytvorený falošný užívateľský profil, a to za účelom osobného stretnutia s dieťaťom a jeho následného sexuálneho zneužitia.¹³¹⁴ Páchatel' si preto prostredníctvom elektronických zariadení získa dôveru svojej obeť a preniesie tak virtuálny vzťah medzi nimi aj do sveta off-line, s cieľom svoju obeť následne zneužiť.¹⁵ Poniektorým páchatel'om však stačí, ak tento virtuálny vzťah medzi nimi a ich obeťami zotrúva na online úrovni. Ide predovšetkým o osoby, ktoré majú určitý strach pred osobnou schôdzkou, vyhovuje im ich anonymita, poprípade žijú alebo sa pohybujú na vzdialenejšom mieste ako ich obeť.¹⁶

Pre deti ako obeť kyberkriminality je typické to, že sa veľakrát nemôžu sami rozhodnúť o vlastnej vôli, slobodne sa vyjadriť a rozumovo dostatočne vyhodnotiť situáciu ako mimoriadne závažnú a tiež sa voči páchatel'ovi pre kognitívne, emocionálne a fyzické charakteristiky voči kybergroomingu nedokážu autoritatívne postaviť. Deti zaujmú skôr pozíciu slabšej a bezbrannej osoby.¹⁷ Podľa niektorých autorov u väčšiny užívateľov, ktorí sú členmi určite internetovej sociálnej skupiny prevláda snaha tieto online vzťahy preniesť do reálneho života, preto je práve tento spôsob páchania kyberkriminality nebezpečný, zvlášť pre deti ako obeť.¹⁸ Dôsledkom reálnych stretnutí dieťaťa ako obeť s páchatel'om kyberkriminality môže mať za následok nielen jednorazovú negatívnu skúsenosť, ale môže ísť aj o opakované vyvolanie traumatizujúcich následkov, ktoré vyvolajú vážne skutočnosti, s ktorými je dieťa v budúcnosti konfrontované.¹⁹

¹⁰ DÖRING, N.: Feminist views of cybersex: victimization, liberation, and empowerment. *CyberPsychology & Behavior*. Ilmenau: Ilmenau University of Technology, 2000, ISBN 978-1-4129-1000-2, p. 863

¹¹ JIROVSKÝ, V.: *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. I. vyd. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1561-2, s. 284

¹² KOPECKÝ, K. – KREJČÍ, V.: *Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče*. Olomouc: Net University, 2010, ISBN 978-80-254-7866-0, s. 14

¹³ KLIMEK, L.: *Kontaktovanie detí za účelom ich sexuálneho zneužitia ako nový trestný čin v Európskej únii: kriminologické a trestnoprávne otázky*. In: *Zborník príspevkov Akademické akcenty*, 2013. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013, ISBN 978-80-8155-047-8, s. 226

¹⁴ ŠEVČÍKOVÁ, A a kol.: *Deti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Vyd.1. Praha: Grada, 2014, ISBN 978-80-247-5010-1, s. 89

¹⁵ WALL, D.: *Cybercrime: the transformation of crime in the information age*. Cambridge: Polity Press, 2007, ISBN 978-0745627366, p. 125

¹⁶ BOCIJ, P.: *Cyberstalking: harassment in the Internet age and how to protect your family*. Wesport: Praeger publishers, 2004, ISBN 0-275-98118-5, p. 13

¹⁷ ČÍRTOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů : příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-2014-2, s. 55

s. 42

¹⁸ ŠMAHEL, D.: *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. 1.vyd. Praha: Triton, 2003, ISBN 80-7254-360-1, s.73

¹⁹ MILFAIT, R.: *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-320-8, s. 69

Pocit dôvery si páchatel' môže získať u dieťaťa napr. prezentovaním fotografií, ktoré páchatel' zaobstaral v úmysle prezentovať ich ako svoje vlastné, poprípade sľúbi dieťaťu nejakú odmenu, darček za to, že sa s ním stretne. Následkom toho môže byť získanie si dôvery dieťaťa až v takej miere, kedy dôjde k jeho reálnemu stretnutiu s páchatel'om s cieľom páchania následnej mravnostnej kriminality už v reálnom svete, ktorá sa môže prejaviť buď vo forme trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, medzi ktoré patrí trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201, 201a, 201b zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len Trestný zákon) alebo práve vo forme trestných činov, ktoré zákonodarca upravil v deviatej hlave Trestného zákona pod názvom Trestné činy proti iným právam a slobodám, medzi ktoré patrí výroba, rozširovanie a prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení podľa ustanovení § 368, 369 a 370 Trestného zákona.

V súvislosti s kyberkriminalitou, teda kriminalitou páchanou prostredníctvom elektronických zariadení, počítačov, je vhodné tiež spomenúť pojem „sexting“. Pod sextingom možno rozumieť praktiky mládeže zahrňujúce písanie sexuálnych explicitných správ, zachytenie sexuálne explicitných snímok seba alebo niekoho iného zo skupiny svojich vrstovníkov a zdieľanie týchto správ a fotografií medzi nimi.²⁰

Niektorí autori sa k problematike sextingu ako formy kyberkriminality vyjadrujú tými slovami, že trestné právo je až príliš rigidné a nestíha reagovať na nové trendy vývoja moderných technológií, kedy sú deti čoraz častejšie už v skorom veku užívateľmi internetových sociálnych sietí a používateľmi elektronických zariadení, prostredníctvom ktorých komunikujú s vonkajším svetom.²¹

Pojem sexting bol definovaný tiež judikatúrou, podľa ktorej pod sextingom treba chápať praktiky posielania alebo zdieľania sexuálne sugestívnych textových správ a snímok, obsahujúcich nahé alebo polonahé fotografie, prostredníctvom mobilných telefónov alebo internetu.²² Podľa niektorých autorov môže takáto forma komunikácie ľahko vyústiť do výroby a rozširovania detskej pornografie.²³

Právny poriadok a teda i trestné právo musí preto reagovať na akútnosť potreby ochrany práv dieťaťa pred neželanými vplyvmi kybergroomingu a kyberkriminality ako takej bez ohľadu na to, či o to dieťa samo požiada alebo s tým súhlasí.²⁴

Ako príklad možno uviesť súčasný právny rámec ochrany detí pred sextingom v Spojených štátoch amerických, konkrétne v štáte Florida, v ktorom podľa právneho poriadku je sexting ako komunikačná praktika zakázaná.²⁵

²⁰ The National Centre for missing & exploited children. Policy statement on Sexting [online], publikované 21.9.2009, [cit. 20. 10. 2015], dostupné na:

<<http://esd113.org/cms/lib3/WA01001093/Centricity/Domain/22/policystatementonsexting-ncmec.pdf>>

²¹ SHARIFF, S.: Sexting and Cyberbullying. Defining the Line for Digitally Empowered Kids. Cambridge University Press, 2015, ISBN 978-1107625174, p. 103

²² Rozhodnutie United States District Court For The Middle District of Pennsylvania vo veci Miller v. Skumanick zo dňa 30. 3. 2009, 605 F.Supp. 2d 634, 637

²³ CUSACK, C. M.: Pornography and the Criminal Justice System. CRC Press, Taylor & Francis Group, 2014, ISBN 978-1-4822-6001-4, p. 257

²⁴ CHROMÝ, J.: Kriminalita páchaná na mládeži : aktuální jevy a nová právní úprava v České republice. Vyd. 1. Praha: Linde, 2010, ISBN 978-80-7201-825-3, s. 85

²⁵ CUSACK, C. M.: Pornography and the Criminal Justice System. CRC Press, Taylor & Francis Group, 2014, ISBN 978-1-4822-6001-4, p. 258

Okrem toho ide tiež o problém nielen samotného legálneho definovania sextingu právnym poriadkom ako nebezpečnej praktiky, ktorá môže byť prvotným podnetom k páchaniu počítačovej kriminality ale tiež či sexting je forma výroby a rozširovania detskej pornografie, kedy páchatel' takým konaním naplní všetky znaky skutkovej podstaty trestných činov výroby a rozširovania detskej pornografie podľa konkrétneho právneho poriadku daného štátu.²⁶

Aktivity páchatel'ov kyberkriminality, ktorí používajú na jej páchanie elektronické zariadenia, kam možno zaradiť aj výrobu, rozširovanie detskej pornografie a detského pornografického predstavenia tvoria kategóriu sexuálneho vykorisťovania detí, kam možno zaradiť aj aktivity spojené s detskou prostitúciou a obchodovanie s deťmi.²⁷ Neustálym technologickým vývojom sa jednotlivcom každej spoločnosti, vrátane občanov Slovenskej republiky otvárajú nové možnosti akými možno tento neželaný jav, akou detská pornografia je vytvárať a následne ju rozširovať, čím z hľadiska trestno-právneho dochádza k ohrozeniu alebo poškodeniu práv a právom chránených záujmov detí, na ochranu ktorých sa Slovenská republika jednak ako právny štát a jednak ako členský štát Európskej únie a člen jednotlivých medzinárodných zmlúv a zoskupení zaviazala a neustále svoju právnu úpravu prispôsobuje súčasnému stavu poznania negatívnych dopadov na spoločnosť páchanú trestnými činmi, ktorých následkom je ohrozenie práv a právom chránených záujmov detí, ktoré sa stávajú obeťami trestných činov súvisiacich s ich sexuálnym zneužívaním, ku ktorým bezpochyby patrí aj práve detská pornografia.

Záver

Ako bolo na začiatku príspevku spomenuté, v súčasnej dobe sú internet a iné elektronické vymoženosti modernej doby denno-dennou súčasťou životov väčšiny populácie. Tým mám na mysli nielen občanov Slovenskej republiky, ale aj ostatných štátov, pričom všetky tieto krajiny by mali mať jedno spoločné a síce, zabezpečiť v dostatočnej miere trestnoprávnu ochranu práv a právom chránených záujmov detí pred neželanými vplyvmi detskej pornografie tak aby, jednak zabezpečili ich právnu ochranu a zároveň táto právna úprava reflektovala požiadavky Európskej únie.

Berúc do úvahy požiadavky vyplývajúce z rámcového rozhodnutia, právny stav členských štátov EÚ v oblasti boja proti sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii je harmonizovaný. Európska komisia dospela pri hodnotení jeho implementácie k záveru, že takmer všetky členské štáty EÚ splnili jeho požiadavky.²⁸

Možno teda konštatovať, že súčasná slovenská trestnoprávna úprava trestných činov, ktorých objektom je záujem spoločnosti na ochrane mravného rozvoja a výchovy detí je odzrkadlením požiadaviek smernice 2011/93 a podľa môjho názoru je na dostačujúcej úrovni, pokiaľ zoberieme do úvahy úpravu trestných činov výroby, rozširovania, prechovávanía detskej pornografie a detského pornografického predstavenia podľa ustanovenia § 368, § 369, § 370 zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) a ďalších trestných činov, ktoré sa taktiež dotýkajú ochrany práv a právom chránených záujmov detí pred ich sexuálnym zneužívaním.

²⁶ WHITEHEAD, J. T. – LAB, S. P.: *Juvenile Justice An Introduction*, 7th Edition, Anderson Publishing, 2012, ISBN 978-1-4557-7892-8, p. 21

²⁷ VANÍČKOVÁ, E.: *Dětská prostituce*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-2218-4, s. 25

²⁸ Správa Komisie (ES,) založená na článku 12 Rámcového rozhodnutia Rady z 22. decembra 2003 o boji proti pohlavnému zneužívaniu detí a detskej pornografii. KOM(2007) 716, s. 8.

Mám tým na mysli trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201, § 201a a trestného činu ohrozovania mravnej výchovy mládeže podľa § 211 Trestného zákona.

Je potrebné na záver tiež dodať, že čím ďalej, tým viac dochádza k rafinovanejším spôsobom páchania trestnej činnosti, ktorých obeťami sú predovšetkým deti, preto je potrebné aj právnu úpravu týmto negatívnym vplyvom účelne prispôbovať na základe aktuálneho stavu páchanej kriminality v danej spoločnosti.

Použité pramene

Odborná literatúra

- BOCIJ, P.: *Cyberstalking: harassment in the Internet age and how to protect your family*. Wesport: Praeger publishers, 2004, ISBN 0-275-98118-5, 244 strán
- ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů : příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-2014-2, 191 strán
- IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, 888 strán
- JIROVSKÝ, V.: *Kybernetická kriminalita: nejen o hackingu, crackingu, virech a trojských koních bez tajemství*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1561-2, 288 strán
- KOLÁŘ, M.: *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-871-5, 332 strán
- KOPECKÝ, K. – KREJČÍ, V.: *Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče*. Olomouc: Net University, 2010, ISBN 978-80-254-7866-0, 35 strán
- MILFAIT, R.: *Komerční sexualizované násilí na dětech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-320-8, 216 strán
- ŘÍČAN, P. – JANOŠOVÁ, K.: *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, ISBN 978-80-247-2991-6, 155 strán
- ROGGE, J-U.: *Dětské strachy a úzkosti*. I. vyd. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-237-8, 216 strán
- ROGERS, V.: *Kyberšikana*. I. vyd. Překlad Ondřej Vágner. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-984-2, 104 strán
- ŠEVČÍKOVÁ, A a kol.: *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Vyd.1. Praha: Grada, 2014, ISBN 978-80-247-5010-1, 184 strán
- ŠMAHEL, D.: *Psychologie a internet : děti dospělými, dospělí dětmi*. 1.vyd. Praha: Triton, 2003, ISBN 80-7254-360-1, 158 strán
- WALL, D.: *Cybercrime: the transformation of crime in the information age*. Cambridge: Polity Press, 2007, ISBN 978-0745627366, 288 strán

Odborné články

- KLIMEK, L.: *Kontaktovanie detí za účelom ich sexuálneho zneužitia ako nový trestný čin v Európskej únii: kriminologické a trestnoprávne otázky*. In: Zborník príspevkov Akademické akcenty, 2013. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013, ISBN 978-80-8155-047-8, s. 224-232
- NESVADBA, A. – BLATNICKÝ, J.: *Všeobecné aspekty páchania počítačovej kriminality*. In: Justičná revue, ISSN 1335-6461, roč. 54 (2002), č. 3, s. 308-316
- PRICE, M. – DALGLEISH, J.: *Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people*. *Youth Studies Australia*, 2010, ISSN-1038-2569, s. 51-59

Iné pramene

- Dôvodová správa k novele zákona č. 300/2005 Z. z., Trestného zákona, č. 204/2013
- Rozhodnutie United States District Court For The Middle District of Pennsylvania vo veci Miller v. Skumanick zo dňa 30. 3. 2009, 605 F.Supp. 2d 634, 637
- Smernica EP a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV
- Správa Komisie (ES,) založená na článku 12 Rámcového rozhodnutia Rady z 22. decembra 2003 o boji proti pohlavnému zneužívaniu detí a detskej pornografii. KOM(2007) 716

JUDr. Dominik Škohel
Interný doktorand Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, Slovenská republika
dominik.skohel@gmail.com